

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Інститут рукопису

Старий Межибіж

(збірник джерел)

УДК: 930.22:(477.43)»11/18»

Старий Межибіж (збірник джерел) / упор. : Ю. Мицик, В. Дячок, О. Боляк, І. Тарасенко; редкол. : В. Брехуненко, І. Гирич, Л. Дубровіна, Г. Папакін; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Національна бібліотека України імені Р. І. Вернадського, Інститут рукопису. Київ, 2020. 448 с.

Пропонований збірник включає універсали, інструкції, витяги з судових справ, хронік, листи, уривки з щоденників, мемуарів тощо з історії Межибожа. Подані джерела проливають світло на життя і розвиток міста впродовж XII - XIX ст., його місце в історичних подіях. Для науковців, викладачів вузів, краєзнавців, усіх, хто цікавиться історією.

Головний упорядник:

Юрій Мицик, протоієрей ПЦУ, доктор історичних наук,
доктор богослов'я, заслужений діяч науки і техніки України,
професор, головний науковий співробітник ІУАД НАНУ

Упорядники:

Валерій Дячок, к. і. н., доцент, Хмельницький національний університет,

Оксана Боляк, м. н. с. відділу джерелознавства ІР НБУВ

Інна Тарасенко, к. і. н., науковий співробітник ІУАД НАНУ

Редколегія

Віктор Брехуненко, д. і. н., *Георгій Гирич*, д. і. н.,

Любов Дубровіна, д. і. н., *Георгій Папакін*, д. і. н.

Рецензент:

Валерій Степанков, д. і. н., професор

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, протокол № 8 від 5 грудня 2019 року

ВСТУП

Сьогодні Межибіж (Меджибіж) – невелике містечко (сmt) Летичівського району Хмельницької області, яке показано не на всіх картах України. Але його історії може позаздрити й велике сучасне місто. Адже перша літописна згадка про Межибіж відноситься ще до 1146 року, проте цілком можливо, що цьому місту більше, ніж 874 роки.

Виникнувши в часи Київської Русі, Межибіж у часи після навали Батия став відігравати особливо важливу роль, і на цей період припадає його розквіт. Займаючи вигідне стратегічне становище, він став важливим центром колонізації Поділля і водночас оборонним центром (місто стояло у вигідному місці, на березі ріки Південний Бугу, де в Буг впадає ріка Божок), оскільки приймав перші удари кочівників – татар і ногайських орд, які намагалися прорватися в українські землі сумнозвісним Чорним шляхом. У часи панування Речі Посполитої місто продовжувало нарощувати свій оборонний потенціал, насамперед був розбудований його замок, який став одним з наймогутніших в Україні. Межибіж був також і гніздом деяких спольщених магнатських родів, насамперед, Сенявських (Синявських), а пізніше й Чарторийських. Перші дали, зокрема, великого гетьмана коронного Адама Миколая Сенявського (обіймав цю посаду у 1706–1726 рр.), а другі – сенатора Речі Посполитої й міністра освіти Російської імперії, який підтримав польське повстання 1830–1831 рр., а потім став вождем польської політичної еміграції, князя Адама Чарторийського (1770–1861). Визначне місце займає Межибіж і в історії єврейського народу. В часи турецького панування (1672–1699) тут був потужний єврейський осередок Поділля, і не випадково з цим містом пізніше була пов'язана діяльність знаменитого Ісраезера Баал-Шем-Това (Бешт) (1698–1759) – засновника

хасидизму, і з того часу Межибіж, як і Гадяч та Умань, є центром паломництва євреїв з усього світу.

Але Межибіж був насамперед осередком українського життя. Саме тут, наприклад, народився Михайло Гунашевський (початок XVII ст. – після 1672) – автор Львівського літопису, сподвижник Богдана Хмельницького. Місто відіграло важливу роль у роки Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр., у гайдамацькому русі XVIII ст., зокрема в роки повстання Верлана 1735 р.

З другої половини XVII ст. Річ Посполита внаслідок своєї неадекватної політики стала полем постійних народних повстань і війн, які тяглися десятиліттями. Межибіж, як і більша частина Поділля, опиняється під владою Османської імперії (1672–1699), а потім нові війни значно підірвали його значення. Поділи Речі Посполитої другої половини XVIII ст., внаслідок яких Межибіж опиняється під владою Російської імперії, не поліпшили становище міста (власне вже містечка). А після поразки польського повстання 1830–1831 рр. та еміграції власника міста – Адама Чарторийського всі володіння князя були конфісковані, і царська влада не придумала кращого, як перетворити містечко з його околицями у воєнне поселення з кріпацтвом. Пізніше кріпацтво пішло в небуття, але містечко ніби застигло у своєму розвитку. Воно мало невеликі підприємства, тут проходили ярмарки й торги, мало школи, церкви й синагоги, під містечком стояли військові частини, але Межибіж навіть не був повітовим центром, хоча плани його перенесення з Летичева існували ще у першій половині XIX ст. Революції 1917 р. спочатку не дуже торкнулися Межибожа. Мітинги й заворушення поступово охопили Поділля, як і всю імперію, і врешті вилились у криваве протистояння. Українська Народна Республіка, яка виникла у 1917 р. і невід'ємною частиною якої було Поділля разом з Межибожем, внаслідок агресії Росії (і «білої», і «червоної») зазнала, на жаль, поразки. Далі тяжкі випробування Межибожа й України в цілому ще посилювались: досить назвати голодомор-геноцид 1932–1933 рр. і Другу світову війну. Здобуття державної незалежності України збіглось у часі з економічною й політичною кризою, яка вилилась у чергову агресію Росії... Але віримо, що Україна здобуде кращу долю в сім'ї європейських народів.

Однією з складових програми розбудови України є проблема формування відповідної історичної пам'яті, виховання молоді в дусі патріотизму. Останнє неможливе без плекання в людських душах любові не тільки до своєї «великої», але й «малої» Батьківщини. Цим ми й насамперед керувалися, готуючи даний збірник історичних джерел про старий Межибіж (дореволюційних часів).

Оскільки це перша спроба створити збірник джерел про Межибіж (до того ж у дуже обмежений термін), це завдання виявилось складнішим, ніж здавалося на перший погляд. До того підготовка збірника проходила в дуже несприятливий час (боротьба з клікою Януковича, агресія Росії, анексія Криму, війна на сході України, гострі економічні проблеми країни). Пошуки джерел проходили переважно у Центральному державному історичному архіві у Києві (далі – ЦДІАК) (о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко) та Хмельницькому обласному державному архіві (Валерій Дячок), також були залучені фундаментальні публікації джерел («Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России», «Архив Юго-Западной России» (далі – Акты ЮЗР, Архив ЮЗР) та ін.). Оскільки це перша спроба видати весь комплекс джерел з історії старого Меджибожа, то природно, що виявити їх в морі архівних джерел (мільйони одиниць зберігання) було дуже складно і тому низка періодів життя міста слабо представлена, деякі аспекти життя містян, особливо релігійні та культурні, залишаються недостаньо висвітленими. У пошуках фольклорних матеріалів ми звернулися до найбільшого архіву, де вони зберігаються, – Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України (далі – ІМФЕ), але там дуже мало межибізьких матеріалів. Лише в двох справах представлені записи пісень Летичівського повіту: є записи С. Поплавського серпня 1913 р. весільних пісень в с. Лисаківці (ф. 28–3, № 225) і записи Л. Трофимовича приблизно того ж періоду (ф. 28–3, № 313). В останній збірці дуже перекручена історична пісня про полковника Данила Нечая, в іншій згадується Дорошенко (не знати, чи це гетьман Петро Дорошенко, чи його дід Михайло, теж гетьман, сподвижник Петра Конашевича-Сагайдачного), а ще в одній подається варіант пісні про Устима Кармалюка). Дещо вдалося знайти в зібраннях Інституту рукопису НБУВ.

Але всі ці джерела, у першу чергу, письмові, дозволили пролити важливе світло на історію міста, особливо XIX ст. Деякі відомості можна без перебільшення назвати сенсаційними. Так, межибізький вчитель Марцелій (Маркелій) Радзіковський викладав з 1819 р. по методиці Ендрю Белла – Джозефа Ланкастера («ланкастерівська школа»), яка ґрунтувалася на залученні старших і здібніших учнів (т. зв. моніторів) до навчання молодших. Цей метод, попри певні недоліки, сприяв поширенню писемності і не випадково набув популярності в Англії, Франції, США й інших країнах. В Російській імперії ланкастерівські школи беруть початок в 10-х роках XIX ст., у Польщі – приблизно в той же час. Отже, Радзіковський як мінімум понад 10 років викладав у ланкастерівській школі з 1820 р., а оволодів цією методикою у Кам'янці-Подільському у 1819 р. Таким чином, ці ланкастерівські осередки (Кам'янець-Подільський, Межибіж) є одними з перших в Російській імперії і Польщі і є першими в Україні. До того ж педагогічна справа в Межибізькому повітовому училищі (школі) стояла на високому рівні, про що, зокрема, свідчить склад книг його бібліотеки, серед яких знаходимо твори всесвітньо відомого італійського педагога Песталоці.

Російськомовні тексти подаються без перекладу, причому зберігається їхнє датування за старим стилем; архівні польськомовні документи подаються в оригіналі (їхнє датування зазвичай подане за новим стилем) і з паралельним перекладом українською (переклад здійснено о. Юрієм Мициком), опубліковані раніше польськомовні документи – тільки в українському перекладі. При публікації інвентаря Межибожа 1717 р. були здійснені скорочення деяких слів, зокрема слова «дідичний», яке подається як «дід.». Часом подається паралельне датування за старим і новим стилем як у випадку з українськими документами. Підкреслені місця у тексті означають автографи (за винятком документів, суціль писаних автором особисто). Назва міста подається в джерелах по-різному, найчастіше: «Межибіж», «Меджибіж», але трапляється й «Мендзибіж» (калька з польської мови: «Mędzybóž») тощо. У публікації, природно, зберігаємо те написання, як у джерелі, але в перекладах їх з польської та авторському тексті вживаємо написання «Межибіж».

Деякі документи надав упорядникам відомий сходознавець з Канади Віктор Остапчук (Торонто), проф. Пйотр Борек (Краків) переклав деякі архаїчні польські слова, технічну допомогу (сканування й набір текстів) надав о. Олександр Овчинников, допомогу в наданні архівних джерел і друкованих видань – директор Центрального державного історичного архіву України у Києві к. і. н. Іван Кисіль, а друкованих видань – працівники бібліотеки цього архіву, котрим ми висловлюємо щиро подяку. Дякуємо також директору історико-культурного заповідника «Межибіж» Олегу Погорільцю, який передав нам мікрофільм міської книги Межибожа 30–60-х років XVIII ст., яку виявили польські історики в держархіві Кракова. Щоправда у мікрофільмі не були вказані номери архівних фонду і справи, тому друкуємо їх без належної археографічної легенди.

*Юрій Мицик, протоієрей ПЦУ,
доктор історичних наук, доктор богословія,
професор, заслужений діяч науки і техніки України*

Список скорочень

- АГАД – Архів головний актів давніх у Варшаві.
АКВ – фонд «Архів Коронний у Варшаві» АГАД.
Акты ЮЗР – «Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России».
АМГ – «Акты Московского государства».
АЗ – фонд «Архів Замойських» АГАД.
АР – фонд «Архів Радзівілів» АГАД.
АЮЗР – Архив Юго-Западной России.
БН – Бібліотека Народова (Національна) у Варшаві.
БПАН – Бібліотека Польської Академії наук у Кракові
БЧ – Бібліотека Чарторийських у Кракові.
БЯ – Бібліотека Ягеллонського університету в Кракові
ВУР – Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах. – М., 1953–1954.
в. – вельможний
в. м. – ваша мость (милість)
ВР – Відділ рукописів
ВМ – відділ мікофільмів
ДА – держархів
ДАХМО – Державний архів Хмельницької області
ЗП – фонд «Зібрання Піноці» ДА в Кракові.
імп. – імператорський
ІМФЕ – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України
ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського у Києві
п. – пан
ПКК – Памятники, изданные киевскою комиссиею для разбора древних актов.
РДАДА – Російський державний архів давніх актів у Москві
ЦДІАК – Центральний державний історичний архів України у Києві.
я. о. – ясне освічений
я. в. – ясновельможний

ДОКУМЕНТИ

№ 1

ХІІ ст. – Уривки з південноруського зводу

“... [1146 р.] Ізяслав [Мстиславич] же, водивши Всеволода Святославича до хреста, дав йому Божський і Межибоже, [всього] п`ять городів, а з [города] Володимира вивів. [...]

[1147] Тоді ж Всеволодович Святослав держав, [діставши] в Ізяслава, Божський, і Межибоже, [і] Котельницю, а всіх – п`ять городів. І приїхав він до Ізяслава, і почав у нього проситися, кажучи: «Отче! Пусти мене до Чернігова попереду, там добро моє все. У братів моїх обох, у Володимира і в Ізяслава, хочу я волості просити». І він сказав: «Сину! Так тобі й гаразд. Ти готов, будь попереду. Іди, збирайся ж у путь». І пішов Святослав до Чернігова. [...]

[осінь 1148 р.] У той же час прийшов був Юрійович найстарший. Ростислав, розварившись із отцем своїм [...] І прийшов він до Ізяслава в Київ [...] Ізяслав тоді сказав йому: “ [...] Нині ж, коли отець тобі волості не дав, я тобі даю». І дав він йому Божський, Межибоже, Котельницю й інші два городи. [...]

[1228 р.] А потім же [Данило й Василько, князі галицько-волинські], відпустили Ярослав Інгваревича і дали йому Перемиль, а згодом Межибоже. [...]

[кінець травня 1235 р.] Коли ж Данило прибіг до Галича, то Василько відійшов із військом, і зустрів він брата свого. Тоді Борис [Ярославич] межибозький за намовою [бояр] Доброслава [Суддича] і Збислава [Станіславича] послав [посла] до Данила, кажучи: “Ізяслав і половці ідуть до Володимира”. А се був обман, але Данило послав [посла] до брата свого: “Стережи Володимир!”. [...]

[зима 1254/1255 рр.] Після кременецької ж війни [хана] Куремси Данило здійняв війну проти татар. Порадившись з братом [Василь-

ком] і з сином [Львом], послав він [воєводу] Діонісія Павловича [і] взяв город Межибоже. А потім Данило – таки люди і Василькові пустошили Болохів, а Львові – Побожжя і людей татарських».

(Литонис руський. – К., 1990. – С. 203, 210, 219, 384, 391, 416).

№ 2

1545, серпня 21. – Уривок з ревізії (опису) Брацлавського замку

“[...] А не хотечи – ль піняжного плату на них покладати, ино бы на спижоване замьковое з них вымыслити, бо того никому иньшому, одно им же в час пригоды потъреба, а жебы не на всем на том Скарб гспдарский шкодовал, бо по иньших замьком тамошним украиным яко в Баре королевой ее млти, так и в Межибожьи, довідаломъся, што ж з мешчан и людей платы немалыи приходят, а тут ни гдрю, ани старосте ничего нет. А ведже то все ест на ласце и розъсудку гспдрьском [...]”.

(Литовська Метрика. – Книга 561. – Ревізії українських замків 1545 року. – К., 2005. – С. 236).

№ 3

1582 р. – Уривки з хроніки М. Стрийковського

“[...] (Року 1331–? – упор.) Ці литовські князі Коріатовичі збудували й інші замки на Поділлі: Брацлав, Вінницю, Межибіж, Березаницю, Хмільник, Теревовлю для оборони проти частих наїздів татар і волохів, з якими часто й довго боролися, аж встановили мир на Поділлі та приєднали його до Великого князівства Литовського [...]”.

1448 року [...] А що стосується Поділля, то Подільський край ніколи не належав Литві, ані поляки не отримали його від Литви. Це чітко описано в хроніках, що король Казимир II дістав його частину за законом спадковості, а частину – від татар, які, коли хотіли, тоді забирали її. Але Казимир, відремонтувавши дерев'яні фортеці у Кам'янці, в Бакоті, у Брацлаві, в Межибожі і у Володимирі, утримував мир на Поділлі. А після його смерті ті землі перейшли до Людовика, а після його смерті – до короля Ягайла. як до польського короля, котрі він роздавав у володіння своїм заслуженим панам, насамперед Спиткові з Мельштина. Зі своєї ласки він також давав деякі замки на Русі своїм братам, Вітовтові й Свидригайлові, але лише до кінця

життя, а не навечно. Покійний князь Сигізмунд теж тримав згадані замки, подаровані, але не навечно, що засвідчує його грамота [...].

[Року 1508] [...] Того ж року 3,5 тисяч татар потайки вторглися у Волинський край. Проти них послали львівського каштеляна і буського старосту Яна Каменецького з 5 сотнями кінних воїнів. Він, прибувши 23 липня до Межибужа, заледве три години дав перепочити коням та людям та з вінницьким і брацлавським старостами та з усією волинською і подільською шляхтою вирушив за татарами. Ідучи поспішно Чорним шляхом, ще того ж дня наздогнали татар біля городища Воронкове, які рухалися з великою здобиччю майна і невільників, та відважно і хоробро напали на них і розгромили та розігнали, тож на полі бою полягли 2 тисячі піхотинців. Забравши всю здобич, наші з перемогою повернулися до Межибужа [...]

[Року 1516] татари від Вишневеця з великим полоном без втрат утекли до орди, тільки один їхній загін, який відлучився від орди і в якому було 200 татар, одягнутих у залізну зброю, як німці, до останнього побили козаків князя Вишневецького, тож жоден з них не втік. Також Марцін Каменецький, вирушивши з Межибожа з невеликим почтом воїнів, а Ян Творовський з Лянцкоронським з Бучача біля Теремовлі розбили один татарський загін, а другий їхній загін, в якому було 500 татар, теж дощенту розгромили та повбивали до останнього. [...]

Опісля на початку листопада татари, які поверталися з Московії, розташувалися біля Чорного лісу та поділили військо на чотири загони, з якими вторглися на Русь і на Поділля. Перше військо вирушило до Кам'янця – Подільського, друге – Летичева, третє – до Межибожа, четверте – в Зіньківській повіт.

Коронні пани, побачивши це насильство, негайно вирушили проти татар з 2 тисячами кінних воїнів, яких мали наготові після попередніх збитків. Також уся руська шляхта, яка побачила, що попередня їхня байдужість далася їм взнаки, не хотіла більше вдома чекати ворога, а, охоче зібравшись, сміливо вдарила на поганців. Кам'янецький староста Станіслав Лянцкоронський узяв на себе оборону Межибозького і Летичівського повітів і, двічі зустрівшись у бою з татарами, щасливо розбив і розгромив їх, захопивши в полон також кілька їхніх найвизначніших мурз і уланів [...]"

(Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси. – Львів, 2011. – С. 482, 727, 861–862, 909, 911).

№ 4

1565 р. – Уривок з люстрації Кам'янецького староства

“[...] Трихівці, село. [...] Вози коморників його кор. мості до Бару, до Меджибожу, до Кам'янця, до Летичева повинні давати [...]”

(АЮЗР – К., 1894. – Ч. 8. – Т. 2. – № XIII).

№ 5

1575 (?). – Уривок з історичного твору М. Стрийковського “Про початки...” (“O początkach...”) – варіанту хроніки

“[...] 1448 року [...] А що стосується Поділля, то подільська земля ніколи не була до Литви, ані поляки не отримали її теж від Литви, що чітко описано в хроніках, що король Казимир Другий дістав її частину за природженим спадком, а частину – від татар, які, коли хотіли, брали. Але Казимир, відремонтувавши дерев'яні фортеці у Кам'янці, Бакоті, Брацлаві, Межибожі і у Володимирі, тримав їх з миром. А після його смерті ці землі перейшли до Людвика і були в його держанні. Після Людвика перейшли до короля Ягайла, як до польського короля, котрі він роздавав у володіння своїм заслуженим, Спиткові з Мельштина. Зі своєї ласки він також давав деякі замки на Русі братам, Вітовтові й Свидригайлові, але лише до кінця життя, а не навечно, для його щедроти не могла нам згинуть вічність. Покійний князь Сигізмунд тримав даром, ці згадані замки, а не вічністю, що засвідчує і його лист [...]”.

(Strykowski M. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemoidzkiego, i ruskiego... Warszawa, 1978. – С. 451–452).

№ 6

Перша половина XVII ст. – Уривок з Густинського літопису

« [...] В то же літо [1507] прийдоша Татарове в Рускую землю, и собрася на них шляхта и постигше их за Межибожем, у Воромова поразиша и полон отьяша [...] ».

(ПСРЛ. – Т. 40. – СПб., 2003. – С. 144).

1611. – Уривки з “Хроніка Європейської Сарматії”

Олександра Гваньїні

“[...] Казимир, побудувавши дерев’яні фортеці у Кам’янци, Бакоті, Брацлаві, Межибожі, Володимирі, тримав їх з миром. Після його смерті вони перейшли до Людвіка, і він їх теж тримав, а після Людвіка перейшли до короля Ягайла як до польського короля, і він роздавав їх для держання своїм заслуженим людям, особливо Спитку з Мельштина. [...]

Подільський край [...].

Межибіж. Місто і великий дерев’яний замок розташовані між великими болотами. До міста інакше не можна дістатися, тільки через мости. На нього часто нападають татари [...] Цього року (1566-*упор.*) татари в Поділлі й Русі спустошили багато сіл та містечок, також і молдаванин в Покутті вчинили великі шкоди. Руський воевода і гетьман Сенявський був обложений татарами у Межибожі. Вони штурмували його великим силами, однак він оборонився від них і вони врешті мусили відступити [...]

Татарин [...] мав стати на зиму коло Чорного лісу над Дніпром [...]. Було послано й на Волинь до князя Острозького, щоб він зі своїми юнаками був наготові в разі потреби. Як тільки це ухвалили, аж тут 3 грудня татари від Чорного лісу, роздівшись на чотири частини, ринули на Поділля, на Кам’янець, Летичів, Межибіж та Зіньків. Тих, які прийшли під Межибіж і Летичів, розбив і розгромив староста Лянцкоронський, відбив у них здобич, нав’язав полонених і відіслав їх королю до Вільна, там же у битві загинув Роман, князь Острозький, якого вразив татарин стрілою з лука, коли він за ним далеко гнався. Других татар Павло Фарурей розгромив біля села Радзиніч під Межибожем, бившись із ними до третьої години ночі. Він поклав їх трупом до чотирьохсот. А тих, котрі були під Зіньковим, розбив і розгромив Якуб Сецигньовський так, що мало хто з них, із тисячі кінних татар, втік.

Після цієї поразки татар стала шляхта краще думати про прикордонного сторожа, щоб він не біля Львова, але біля Києва стояв; було б і військове навчання молодим людям, і краща оборона кордонів. На цьому й погодилися. [...]”.

(Гваньїні О. *Хроніка Європейської Сарматії*. – К., 2009. – С. 146, 174, 369, 417).

№ 8

Не пізніше 1636 р. – Уривки з Острозького літописця

“[...] Року 1516. Татарє бужькїї округнїї над примир`є були.

Того же року місяця грудня знову под Межибож, і Зїньков, і Летачов, і Кам`янець вторгнули. В той же потреби под Межибожем внук князя Костентина князь Роман згинул. [...]

Року 1564. Татарє були Межибож облегли [...].

Року 1605. Татарє пречискїї одного року болш ніжлі п`ять крот було і много людей побралаи около Звягля, Полонного, Острополя, Межибожа і Шаргорода, а над Тараски кошем стояли [...].”

(Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. – К., 1971. – С. 125, 127, 130).

№ 9

1632. – Уривок з твору польського хроніста Шимона Старовольського “Polonia”

“[...] Подїлля [...] Терєбовля, Летичів, Гусятин, Бар, заснований колись королевою Боною, де також єзуїти мають колегіум для навчання молоді, Чортків, Янів, Зїньків, Межибіж, Городок, Яслів, Сатанів, Тернопіль, Китайгород, Дунайгород та інші численні цього роду міста, вважаї всі через татарські напади і майже постійні війни, мають замки дуже укріплені, а також мешканців, які ніби створені для війни і віддані Марсу”.

(Starowolski S. Polska albo opisanie położenia Królestwa Polskiego. – Kraków, 1976. – С. 95).

№ 10

до 1672 р. – Уривки з Львівського літопису Михайла Гунашевського

“[...] 1621. Турчин под Хотиням был.

Того ж року я-м ся учити почал в Межибожу у дяка Дмитра Щирецького. Того ж року отець мой умер. Я з школи занїс в дом хоробу горячку, і всі хорїли в дому.

Приморки були всоуди і дорожня. [...]

Року 1648 [...] А же Хмельницький розослал был полковников на всі сторони: [...] на руську Подоллю, на Волинь з козаками, до кот-

рих навенцей хлопства в'язалося, і добивали містечок і міст [...]. Особливе Кривonos на Подоллю тоє броїл. Теди ксюнжента Домінік булаву гетьманськую маючи, і Вишневецький, і Остророг, підчаший корунний, которії війська рейментарами были, зо всею шляхтою жолніря битного болшей, ніжлі на п'ятдесят тисячий за Константинов, под Пилявці, занехавши комісії, з Хмелницьким битися зезволили. А же війська козацькїї з ордами і хлопства незліченого купами перестрашили їх великостю своєю, теди всі ночью з обозу без потички, у чім хто мог і з чим ставивши, утекли. За котрими Хмелницький зо всею потугою, тоє ж містам усім чинячи, аж под Львов притягнул [...]

Року 1649. [...] Хмелницький... годитися отмовил для недотримання слова і тиранства над руссю лядського строгого. Гди теди міста і містечка висікали на Подоллю, добиваючи Острополя, Полонного, Красилова, Константинова Старого і Нового і інших, Синявку, Зінькув (і інші), козаки почали – наступовав пост Петров – і, Межибожа добувши, впень вистинали і спалили і ляхов з тамтих крайов вибили. Уступили ляхи аж под Збараж місто [...]

(Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. – К., 1971. – С. 105, 121–123).

№ 11

1673. – Уривок з «Кройніки» Феодосія Софоновича

“[...] Року 1331 Ольгерд з войском литовским, з Кориотавичами, князями новгородскими, пошол на татар на Силнею Воду и, минувши Черкасы, сподкал великую орду. Там крепко бившиися з татарами, убил трох цариков татарских, Котлубаха, Качебейкерия и Деметра, орды татарский розгромил [...] Оттол пошол на Подолье, и котрии пановали на Подоллю татарове от спустошеня Батієвого, тых інших прогнал, інших побил, и князем Кориатовичем, сновцом своим, Александру, Костянтину, Федору и Юрью, Подолье отдал в державу. Котрыи опустілыи побудовали міста Бакоту, Смотрич, Каменец, также Брацлав, Винницу, Межибож, Хмелник, Трёмбовль и иншии [...].”

(Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1992. – С. 177–178).

№ 12

1648, серпня 1. – Табір коронних військ під Ляховичами. – Лист шляхтича Осинського до коронного канцлера Є.Оссолінського

“[...] Цей «язик» сказав, неприятель майже з усім військом переїшов через Костянтинів і чекає на нас біля Бару, а можливо біля Меджибожа [...]”.

(ПКК. – Т. 1. – Орд. 3. – № 34).

№ 13

1648, серпня 9. – Хорлупи. – Лист брацлавського воєводи А. Киселя шляхтича Осинського до коронного канцлера Є.Оссолінського

Сповідчає про дії повстанців у Погоринні. “[...] Кілька тисяч козаків пішли до Меджибожа [...]”.

(ПКК. – Т. 1. – Орд. 3. – № 35).

№ 14

1649, квітня 20. – Меджибіж. – Регест листу шляхтича Олександра Людвіка Незабитовського до кам'янецького каштеляна С. Лянцкоронського

“Я відправив під Бар роз'їзд. Шпигуни одностайно твердять, що в Барі нема війська, тільки барські отамани (?) діють коло Бару, набравши близько 600 гультяйства. Послав і до Вінниці, але мій посланець повернувся, каже, що там за Вінницею тихо. Зібрав Нечай 40 000 війська, бажаючи йти на Межибіж, але суворі накази від Хмельницького звеліли йому, щоб він негайно розпустив військо, бо сподіваються комісії. Тому він розпустив усе військо, а сам був у Брацлаві. Приїшов тільки сам якийсь шляхтич Русецький, котрий йде від самого Хмельницького. Цей каже, що Хмельницький певно найняв орду, котра переправилася через Дніпро перед Великоднем, але каже, що дуже бідні татари. Хмельницький послав 7 000 і звернув їх тепер на Заслав. Там у полях відпочинуть коні, а через два тижні наказав їм рушити під Лашків (Łaszków) ленчовському (?)

полку, до котрого через два тижні має прибути з ордою під Махнівку. Каже, що орда не хотіла йти до нього аж пообіцяв їм, що буде згода з ляхами у Лядській землі. Хмельницький призначив 17 000 козаків і татар. «Хмельницький сам із старими козаками дуже хоче миру. чернь же кажуть, що за Горинь не пустить ляхів і Хмельницький не буде гетьманувати». З Липовця до мене дійшла відомість, що (...)»* Хмельницького, котра була велика чарівниця, померла, залишивши наказ, щоб неодмінно помирився, впевнена будучи, що не буде щастя на війні”.

(ЦДІАК. – Ф. 1230. – Оп. 1. – № 13. – Арк. 4-5. Фотокопія. Оригінал знаходиться у ДА у Гданську. – Книги рецесів Західної Пруссії. – № 300, 29/129).

№ 15

**1649, травня 3. – Меджибіж. – Регест листу шляхтича
Олександра Людвіка Незабитовського
до кам'янецького каштеляна С. Лянцкоронського**

Доповідаю, що “Алекса́ндрейко і Чу́йко (Czujko) засіли зі своїми військами чисельністю під 20 000 в лісах коло Бару, до Студениці йдуть з кількомастами кіннотників. Є чутка, що гультайства повно коло Вінниці, одні переправилися, інші-ще на тому боці Буга (їх понад десять тисяч), котрі рушили до Бару, а інші – під Межибіж”. Прийшла відомість, що Нечай з Балдаєм Стецьком (Baldajem Steczkiem), уманським сотником, у 500 кіннотників, котрі сьогодні ночували в Івчиці, потім хочуть йти під Бар. Я посилаю до них добровольців у роз'їзд, а інших – на другий бік.

(ЦДІАК. – Ф. 1230. – Оп. 1. – № 13. Арк. 6–7. Фотокопія. Оригінал знаходиться у ДА у Гданську. – Книги рецесів Західної Пруссії. – № 300, 29/129).

№ 16

**1649, травня 22 (12). – Уривок з відписки воєводи
М. Плещеєва в Посольський приказ**

“[...] Иван, (грек «Иван Петров». – упор.) слышел в литовской стороне, что поляки де и немцы стоят ныне в собранье в Польше в городе в Тернополе, да в городе Межибожье, а сколько де, государь,

тысеч поляков и немец в тех городех ныне стоят и в – ыных местех в собранье стоят ли, про то де он, Иван, не ведает же [...]”.

(ВУР. – М., 1954. – Т. II. – № 78. – С. 195).

№ 17

1649, липня 5. – Табір коронних військ під Збаражем. – Лист коронного підчашого М. Остроорога до коронного канцлера Є.Оссолінського

“[...] Коли я радив стати табором біля Нового Костянтинова, у нас в руках був Межибіж, де край менш спустошений. Тепер, залишивши Межибіж, ми сплюндруємо й цей край [...]”.

(ПКК. – Т. I. – Орд. 3. – С. 34–35).

№ 18

1649, липня 21 (11). – Полтава. – Уривок з листу полтавського наказного полковника І. Іскренка (Іскри) вольновському воєводі Ф. Арсеньєву

“[...] Да и то тебе, воєвода Федор Юрьевич Арсеньев, объявляю, что ляхов под Костянтиновым збили и в городе Межибожи пана Синяевского с ляхами побили [...]”

(ВУР. – М., 1954. – Т. II. – № 96. – С. 218).

№ 19

1649, липня 25 (15). – Путивль. – Уривок з відписки путивльського воєводи Микити Плещеєва до царя Олексія

Зокрема, переказуються свідчення путивльського купця-розвідника Порфірія Зеркальникова, який повернувся з Гетьманщини 6 липня (26 червня) 1649 р., в т.ч. й про те, що “[...] гетман Богдан Хмельницький с черкасы город пана Синяевского Межибожья взял [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1873. – Т. 8. – С. 299).

№ 20

1649, серпня 3 (липня 24). – Уривок із справи про перебування в Москві ерусалимського патріарха Паїсія

“[...] А вестей сказал [*патріарх Паїсій-упор.*] А поляки де ныне в большем собранье, а стоят в одном обозе на Глиняном поле

от Хмельницкого обозу в 10 верстах, а начальние люди у них Конецпольской, да Казановской, Вишневецкой и иные, а имянно не помнит. А король де Казимир стоит во Львове, а с ним большие ж люди; а Синявской де осажен был от черкас в Межибожьи, и Петров де пост Синявского выручил Вишневецкой, и черкас многих побили [...]

(ВУР. – М., 1954. – Т. II. – № 46. – С. 103).

№ 21

1651, травня 14. – Уривок з щоденника походу коронних військ під Берестечко

“[...] 14 [травня 1651 р.]. Виїхавши рано, став король й. м. у милі за Киновим у півмилі від Сокаля. Того ж дня рейтарська хоругв князя й. м. п. литовського канцлера увійшла до табору, а козак Янджул прислав татарина, котрого піймали під Кам’янцем у роз’їзді. Цей полонений визнав, що Хмельницький послав з Межибожа 18 000 козаків та дві тисячі татар, щоб вони забрали у наших коней і облягли наших самих у полі. А як тільки к. й. м. став на місці з військом, пролунав заклик до зброї, бо нібито близько мали стати ворожі хоругви. Через це військо стало наготові, але потім, коли пішов роз’їзд, виявилось, що це була даремна підозра [...]

(АГАД. – Ф. АКВ. – Козацький відділ. – № 36. Тогочасна копія. Опубліковано: Мицик Ю. А. Острозька в роки Національно – визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – Острозька, 2001. – С. 38–40).

№ 22

1651, травень (?). – Уривок з конфесати (протоколу допиту) полонених козаків, сотника Переяславського полку та Богдана Себельницького

“Секрет Богдана Себельницького і конфесата Тимоша, козака канівського, який бував сотником і осавулом Канівського полку.

Говорить *(Богдан – упор.)*, що військо при Хмельницькому є дуже великим, бо, вважає, все селянство наголо вийшло. Запевняє, що це військо, хоч і велике, однак не є таким охочим до битви і справним, як під Збаражем, а більше половини його – без самопалів; мало з них здатних до поля битви, бо мало на цьому знається, а здатних тільки до валів та окопів. Орди не кладе більш як 10 тисяч. Невдовзі споді-

ваюсь приходу солтана, до котрого Хмельницький послав кілька разів. Цей же кілька разів чув від самого Хмельницького, особливо коли той був п'яним, що він або загине і тоді пропаде [Військо] Запорізьке, або з вами, братією моєю, буду за Віслою. Він же [каже], що вся старшина є й була на тому, щоб приступити до переговорів, але Хмельницький, запобігаючи бунтам і чернецькій раді, заради задовільнення загалу, перемінив майже всіх полковників. Цей же подає, що є 25 гармат, досить пороху й куль. Цей же [каже], що [Хмельницький] послав різних послів до різних держав, [ці] послі, а також і від Ракоці ще не повернулися. Цей же [каже], що в Білій Церкві були у Хмельницького послі від московського царя, принесли йому і його полковникам по 15 соболів. Цей же [каже], що донських козаків бояться у Криму й на морі, а про Хмельницького, що вони (Тиміш та ін. – Ю. М.) відійшли від нього під Межибожем; де він є тепер і які його плани, не знає. Цей же не думає, щоб [козаки] мали облягати Кам'янець і здобувати його. [Хмельницький] залишив свого сина Тимоша в Чигирині при старовинному полковникові на прізвище Вешняк, очевидно, щоб стерегти пильно його здобич. Цей же сказав, що [Хмельницький] не послав нікого на Литву, крім двох полків. Лубенського (?) й Ніжинського”.

(Оссолінеум (Вроцлав). – ВР. – 5656 II. – Арк. 168–169. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Визвольна війна очима полонених повстанців // Київська Старовина. – 1995. – № 4. – С. 22–24; Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2013. – Т. 2. – № 115).

№ 23

1651, не раніше 6 травня. – Уривок з конфесати (протоколу допиту) полонених козаків

“Конфесата козаків під Кам'янцем-Подільським.

Козак Юрко, Гриців син, з Вінегрих хуторів, з Уманського полку, зізнав. Над нашим полком Грудзенко вождь з Бершаді і полковником. У цьому полку 14 хоругв, у полку Пушкаренко 24 хоругви. Третій полк, над яким старшим є Чарнота. Четвертий полк Задніпровський, над котрим старшим Гладкий, у цьому полку 12 хоругв. Татар є з двісті. Бо ці прапори, що у таборовий польський вал встромлені, тільки для знаку стоять, а там за валом все військо розташоване.

Хмеля нема, але у Межибожі є з козаками і ордою, а яка її кількість не знаю. Бо ми є тут, не бачилися з Хмелем. На місці Хмеля є тут старшим під Кам'янцем осавул Бородатий, котрого як звуть по імені не знаю”.

(НБУ у Львові. – Ф5. – № 2286. – Арк. 147. Тогочасна копія).

№ 24

1653, серпня 11 (1). – Путивль. – Уривок з відписки путивльських воєвод Федора Хілкова і Петра Протасьєва до царя Олексія

Переказуються свідчення українського посла Гарасима «Яковлева» до царя Олексія, зокрема про те, що “[...] королевских же [...] воинских людей пришли в города в старой Костянтинов да в Межибож [...]”

(Акты ЮЗР. – СПб., 1875. – Т. 8. – С. 299).

№ 25

1653, серпня 27 (17). – Уривок із статейного списку царського посла в Україну І. Фоміна

“[...] А [ляхи де] уже на него (*Б. Хмельницького – упор.*) наступают и три прихода от них были от городов – от Межибожа, от Костянтинова, от Каменца-Подольского- ляхов по 4 и по 5 тысяч [...]”

(ВУР. – М., 1954. – Т. III. – № 181. – С. 356).

№ 26

1653, вересня 5 (серпня 26). – Уривок з відписки путивльських воєвод Ф. Хілкова й П. Протасьєва

“[...] А вестей нам, холопом твоим, те гетмановы посланцы (*Гарасим Яцкевич та ін. – упор.*) сказали: гетман де Хмелницкой ныне в Чигирине, а король де польской во Львове. [...] Да королевских же де, государ, воинских людей пришли в города в Старой Костянтинов да в Межибож. И гетман де Хмелницкой велел черкасом сходитца к Белой Церкви. [...]”

(ВУР. – М., 1954. – Т. III. – № 189. – С. 371).

№ 27

1653-1654. – Фрагмент польського щоденника, у котрому йдеться і про Жванецьку битву

“Roku ___ j. m. p. pana i Krzystopha Sapiehow braci rodzonych wziewli orda pod Tajkurami i wojsko, ktore bylo z nimi, rozgromili. Z pod Zwanca j. m. p. Stanislaw Potocki, hetm. wielki koron. rospuscil wojsko po quate-rach, nie wiele postawszy (?), wydaje uniwersaly, aby sie kupilo wojsko pod Miedzyboz [...]”.

(АГАД. – Ф. АР. – Відділ II. – Супленментум. – № 542. – Тогочасна копія).

переклад

Року ___ й. м. пана і Криштофа Сапігів, рідних братів, взяла орда під Тайкурами і військо, котре було з ними розгромили. З-під Жванця й. м. п. Станіслав Потоцький, гетьман великий коронний розпустив військо по квартирах, недовго постоявши (?), видає універсали, щоб скупчувалося військо під Межибіж [...].

№ 28

1682 р. – Уривок з анонімної “Віршованої хроніки”

“Р [оку] 1653. Кінець Жванецької (битви).

Бо між іншими й сам писар Сапіга потрапив до неволі,

Там же через мінливу долю опинився і його поручник Лойовський.

Але не тільки ці, але й інші пішли загони

Із своїм щастям облову до своєї, тобто татарської, сторони.

Межибізькі та барські жовніри,

Струснули трохи за комір частину орди.

Особливо дісталосся ординцям від Сірка у диких полях та від низовців [...].”

(БІАН. – ВР. – № 1275. – Арк. 49).

№ 29

1654, січня 8 (1654, грудня 29). – Уривок з статейного списку царських послів на Україну Родиона Стрешньова та Мартемьяна Бредихина

“ [...] И писарь Иван Выговский Родиону и Мартемьяну говорил: [...] А как де гетман шол к себе в Чигирин, и он де послали з-под

Межибожи уманського сотника Івана Зарудного, а з ним 500 чоловік казаків, як хан і орда пойдуть назад, щоб черкаських городів, і сіл, і деревень не розоряли і християн в полон не мали. Да гетьман же де із-під Летина к хану послал буковського сотника Івана Бородатова да з ним 5 чоловік казаків; буде він, хан, черкаські городи, і села, і деревни учнут розорять і християн в полон брати, і гетьману де йому, за те розорення не молчать, і в їх би городах не стоял. І хан де того буковського сотника Івана Бородатова із-під Нежибожи (*Межибожа – упор.*) к гетьману нині прислал з тем, що татаровя із загонов еще не все пришли. А як татаровя із загонов сойдутьца, і він стоять не буде. [...]"

(ВУР. – М., 1954. – Т. III. – № 195. – С. 404).

№ 30

**1654, березня 26 (16). – Уривок з листа шляхтича
Павла Олексича до брацлавського полковника Івана Богун**

"[...] Для того розказал его милости пану гетьману корунному (*Станіславу «Ревери» Потоцькому – упор.*), щоб мене тут в Межибожу отпустил, щоб еси з твоею милостию розговорился [...]"

(Акты ЮЗР. – СПб., 1878. – Т. 10. – С. 555).

№ 31

**1681 р. – Уривок з віршованої хроніки С. Твардовського
“Wojna domowa” (Громадянська війна)**

(Про події 1654–1655 рр.)

[...] Але від Хмельницького відірвався Богун.

І тоді вже не втрачав даремно часу. Котрий [Богун] через цю переміну

Був сильно стурбований, що з таким народом

Був укладений союз, він був швидше за те,

Щоб повернулися до старих панів [...]

Присячи, щоб йому король

Якнайшвидше прислав декларацію, а він з більшою частиною

Війська Запорозького перейде до нас [...]

До Брацлава

Піде гетьман і як поставить
Табір під Межибожем, про це з ним сконтактує [Богун]
Через довірених втікачів [...]
Але потім прийшов «язик» з точними відомостями [...]”.
(“*Wojna domowa*”. – *Kalisz, 1681. – Ч.ІІІ. – С. 119–131*).

№ 32

1655, травня 8 (квітня 28). – Уривок з інструкції
київської шляхти на варшавській сейм,
призначений на 19.05. 1655 р.

“[...] Як сильно шкодить Речі Посполитій те, що фортеці, котрі на неприятельському шляху без залог залишаються [...], то старатися будуть їх мость панове послати, щоб ці фортеці були якнайшвидше укріплені, особливо Бар, Старий Костянтинів, Меджибож і Полонне [...]”.

(*АЮЗР. – К., 1888. – Ч. 2. – Т. 2. – № 3. – С. 10*).

№ 33

1657, липень-серпень. – Уривки з тогочасних
європейських газет

а)

1657, після 29 липня. – “Летючий листок” (“*Wahrhaffte Relation....*”) (регест).

Тут наводиться два листа з польського табору під Краковим від 29 липня, де міститься реляція про битву польських і трансільванських військ Чорним Островом та про підписання Ракоці капітуляції Ракоці під Межибожем 22.07.1657 р.

(*БН. – ВМ. – № 25732. – Переклад з німецької*).

б)

1657, після 6 серпня. – Італійський “летючий листок” (“*Relazione....*”) (регест).

Тут наводиться реляція про відступ трансільванської армії з Польщі, її поразку від військ С. Чарнецького під Магеровим і капітуляцію Ракоці під Межибожем 23.07.1657 р.

(*БН. – ВМ. – № 26618*).

в)

1657, після 6 серпня. – Італійський “летючий листок” (“*Relazione...*”) (регест).

Тут наводиться реляція про відступ трансільванської армії з Польщі, її поразку від військ С. Чарнецького під Магеровим і капітуляцію Ракоці під Меджибожем 23.07.1657 р.

(*БН. – ВМ. – № 26618*).

№ 34

Початок XVII ст. – Уривки з щоденника шляхтича
Олександра Скоробогатого

“[...] Року 1657 [...] 1 серпня.

З коронним військом, з котрим й. м. пан Любомирський, коронний маршалок і великий гетьман, повернувся з Угорщини, наше військо з’єдналося під Межибожем” .

(*Skorobohaty O. D. Diariusz. – Warszawa, 2000. – С. 68, 43*).

) Примітка видавців: “З’єднання коронних військ під Межибожем сталося не 1. 08. у середу, а 16. 07. 1657 р. у понеділок”.

№ 35

1657, травень – серпень. – Уривок з статейного списку
царського посла Івана Желябужького
до трансільванського князя Д’єрдя II Ракоці

“[...] Иван Желябужской тех казаков спросил: где Онтон, вместе с Ракоцею, и не каторова места они от Онтоня поехали? И казаки сказали: поехали де мы из войска от Збарова тому семей ден. А Онтон де идет к Каменцу Подолскому по писму гетмана Богдана Хмельнитцкого. А идут де на Межибож с Ракоцею вместе.

Июля в 14 де ехали мимо Корсун хзаки многие люди, а сказали Онтонова полку Жданова. И Иван Желябужской тех казаков спрашивал: откуда от Онтоня поехали и игде Онтон и Ракоца? И казак Федка Дмитриев с товарищи сказали: Ракоца и Онтон пришли под Межибож, а волохи де и мутяне от Ракоцы пошли в свою землю. А за Ракоцею де пришли гетманы полские и литовские и на переправах де Ракоцу во многих местех побивали. И наша де казачя

войска поляки побили под Жолквою и обоз у нас отбили, и от Онтона де войска наше все розошло. А Онтон де не со многими людьми остался з граматами и от Ракоцы отступил к Погребищу. А Ракоца де под Межибожем поляки и литва осадили с одними венгерами, а людей с Ракоцею тысяч с трицат, а поляки де сказывают, что ждут к себе на помоч орды.

Июля в 15 де ото многих казаков про Ракоцу была та ж весть.

Июля в 16 де пришел казак Стенка, а сказал: поехал от полковника Онтона ис Погребищ, а про Ракоцу сказал, что стоит под Межибожем, а поляки де ево дошли, толко де у них бою нет, а наша де казача войска все разашло.

И Иван Желябужской спросил: для чево ваша казачья войска от Онтона разошло? И казак сказал: мы де и давно хотели от Ракоцы итти, а ево покинут, и от Онтона пошли: увидили то, что Онтон шукает Ракоце королевства, и за то де было казаки хотели и Онтона убит.

Июля в 17 де ото многих казаков про Ракоцу была та ж весть.

И того ж числа приехал ис Чегерина толмач Дмитрией Остафев, а сказал: приказал де гетман Богдан Хмельницкой, что к Ракоце проехать не мочно, да и ведома де нам про Ракоцу нет, где он.

И июля в 18 де, слыша ото многих казаков, что Ракоца стоит под Межибожем, поехал ис Корсуни з гедрвою грамотою к Ракоце под Межибож.

Июля в 20 де, не доехав до Межибоже за трицат за пят верст, наехали: идет гетман Юри Хмельницкой с войском.

И Иван Желябужской послал толмоча Дмитрея Остафева, велел говорит есаулу Ивану Ковалевскому, чтоб гетману сказал: ведомо мне учинило, что Ракоца стоит под Межибожем; чтоб гетман велел з грамотою црского величества до Ракоцы проводит. И гетман приказал, велел за собою ехать до стану, до Наливайковского Броду. И Иван Желябужской до того стяну за гетманом ехал, и на том стану гетман велел быт к себе. И Иван Желябужской к гетману к Юрию Хмельницкому приехал. И гетман с полковниками встретил перед шетром и про гедрво многолетное здорове спрашивал. А пришед, говорил при гетмане полковник Григорей Миргородской: для де ты чево приехал в другоряд, не в пору, без гетманской весте? А ей де ты не веришь гетману и нам; как бы де было мочно до Ракоцы ехать, и мы б де без весте не учинили.

Иван Желябужской говорил: поехал я по той вести, что Ракоца стоит под Межибожем, а весть мне учинилас подлинная из ево полку от казаков, которые были с Онтоном полковником у него, Ракоцы. И полковник говорил: был де Ракоца под Межибожем, три дни сидел в окопе от ляхов, а как де сведал, что идут к ляхом татарове на помоч, и Ракоца де ляхом здался. А сказывают, что сел у них на окупе, а после де ракоценой здачи на третей день пришли под Межибож тотарове и сведали то, что Ракоца без них ляхом здался, и тотарове де пошли за ляхами доступат Ракоцы. А как де Ракоца в окопе сидел, и от нас к нему проезду не было, и тебе де нне к Ракоце ехат нелзе, что он сам в неволе.

И Иван Желябужской говорил: сказываєте про Ракоцу слухом, а все вести розные, а подлинные вести у вас нет. И мне с такою неподлинною вестью к црскому величеству воротитца нелзе. А толка вам подлинная весть, что тотарове вышли в Полщу. Чтоб тебе, гетману, велет меня проводит через волоскую землю в Венгеры: будет Ракоца окупитца, и я с ним съедус в ево землю, а будет он из неволи не освободитца, и там мне про нево будет подлинная весть.

И полковник Григорей Миргородцкой сказал: велел де гетман быт к себе всем полковником, которые напереди с войском, будет де у нас рада, куды гетману итит. И в те де поры гетман у тех полковниках, которые стоят от волоской погранице поблиску, распросит, что мочно л тебе проехат через волоскую землю. Будет де скажут, что мочно проехат, и гетман тебя велит проводит, а будет нелзе, и гетман тебе вестно учинит [...]

Июля в 26 [...] наехали казаки Корсунского полку Левка Исаев с товарищи. А сказывали: Ракоцыно де войско все побили и поимали тотарове, как пошли от Межибожа, а Ракоцу де увели ляхи не со многими людми, а слышали де мы, что держат Ракоцу ляхи для окупы, а сколко де Ракоце дат за себя окупы и в которой город ево повели, того не ведаем, а весть де та учинилас нам от наших поденщиках.

И июля в 30 де приехал в Киев и стал ожидат гедрва указы и вестей [...]

И того ж числа (19 (9) *серпня* – Ю.М.) приехал из Лвова мещенин Петр Иванов, а сказал: как де я из Лвова тому две недели. Иван Желябужской ево спросил: что у вас слышит, что татарове зделали с Ракоцею, и где нне слышит про Ракоцу и про тотар? И он сказал:

Ракоцыно де войско все побили и поймали тотарове, как было пошли от Межибоже к себе. А Ракоца ушел, а с ним ушло людей ево с четыреста коней. А провожат де его пошли поляки до рубежа, а на рубеже де поляком с Ракоцы имат окуп; а на чем де у них с Ракоцею договор, что дат ему за себя окупу, того не ведаю. А тотарове, побив Ракоцыно войско, пошли в Волохи, а иные с ясырем пошли к себе, толко де я слышел на дороге, что из волоской земли татарове вышли и пошли к себе ж [...] И того ж числа приехал изо Лвова мещенин Петр Иванов, а сказал: как де я изо Лвова тому две недели. Иван Желябужской ево спросил: что у вас слышит, что татарове зделали с Ракоцею, и где нне слышит про Ракоцу и про тотар? И он сказал: Ракоцыно де войско все побили и поймали тотарове, как было пошли от Межибоже к себе. А Ракоца ушел, а с ним ушло людей ево с четыреста коней. А провожат де ево пошли поляки до рубежа, а на рубеже де поляком с Ракоцы имат окуп; а на чем де у них с Ракоцею договор, что дат ему за себя окупу, того не ведаю. А тотарове, побив Ракоцыно войско, пошли в Волохи, а иные с ясырем пошли к себе, толко де я слышел на дороге, что из волоской земли татарове вышли и пошли к себе ж (...).

Августа в 15 де сказали Ивану Желябужскому, что приехал в Киев в Братцкой мнстрь иноземец в немецком плате.

И того ж числа Иван Желябужской велел того иноземца из монастыря позват к себе, и тот иноземец пришел в чернеческом плате, а сказал себе имя Иосиф, а в миру де был Иван Мещеренинов. Иван Желябужской ево спросил: откуда ты приехал и давно л во иноческом чину? И он сказал: приехал де я ис полского ис корунного войска, а был де я в войске в копитанех при гетмане при моршалке при Юре Сердолюбском, а поехал де я иза Лвова тому две ндли, а приехав де, я здес в Братцком мнстре по обещаю постригся.

Иван Желябужской ево спросил: что у поляков и у тотар с Ракоцею зделолас, и с полским войском хто за Ракоцею шел, и где нне Ракоца, и где литовские гетманы Павел Сапега и Гонсевской, и про полского короля где слышит, и сколко войска при короле, и есть ли из ызых гдрев прибылые люди ему на помоч, и в Ракоцыной земли хто воевал, и много л войною были в ево земли?

И чернец сказал: шли де за Ракоцею гетманы корунные Станислав Потоцкой да моршалок Юри Сердолюбской, да с литовским войском гетман Павел Сапега, а я де был тут жа в войске, а как де от Ракоцы

казаки отступили и волохи и мутяне от него пошли, и мы де за Ракоцею пришли к Межибожу, а всего де полского и литовского войска шло за ним тысяч з десят. И ис того де войска обралос за Ракоцею в погоню всего с пят тысяч или и менши, а те все осталис назади и обесконели. И под Межибожем Ракоца от нас сел в осаде, а с ним было ево людей з дватцат с пят тысяч. И сидел де в осаде два дни, а в третей днь поляком и здався за присягаю. Поляки присягали, что ево, не убит и в ево землю на окуп отпустит, и войска ево пропустит не потратит, а он поляком по договору присягал на семи статях:

1 статья: быт у полского короля в послушане и войска полскому королю дават, сколко у его есть, против ково укажет;

2 статья: королю и всему санатарству добит челом;

3 статья: крымскому заплатит, что они посулили за помоч, а сколко де платит крымскому, того не помню;

4 статья: указат, хто ево на Польшу войною подымал;

5 статья: за разареня платит тысяча тысяч рублев да гетманом дат на войска 7000 рублев;

6 статья: полон сыскав отдать, которые в ево воеване иман;

1 статья: выдат тех, которые к нему ис Польши приезжали. А как де на том Ракоца присягнул и поляки де ево из осады выпустили, а с ним де выпустили людей ево пятсот коней, и велели для окупу до ево пограницы проводит своим людем, а послали де с Ракоцею наскоро, а войска де Ракоцыно с обозом осталося, и пошли было за ним же, и татарове де, Ракоцыно войско дошед, побили и поймали без остатку. И как де войско ево тотарове побили и гетманы де Ракоцу не велели отпускат до тех мест, покаместа оплатитца. И та де весть при мне была, что потому Ракоцу те провожатые не отпустили, а в котором городе задержат, того я не дождался, толко де на том у поляков положено, что не взем с нево оплаты, не отпускат. А в Ракоцыной де земле воевал морщалок, а я де был с ним же у пеших людей в копитанех, а всего де в ево земли были восемь дней, а места де и села запустошили и выжгли многие, а к городам не приходили ни х которому. А войска де с нами было тысяч з десят и тех де вышло с нами половина, а другая там распропала. [...]

(РДАДА. – Ф. 40. – Оп. 1. – 1657 р. – № 2. – Арк. 1–27. Білова копія. Опубліковано: Мицик Ю.А., Кравець М. В. Московський посол у Корсуні 1657 року // Корсунський часопис. – 1998. – № 7–8. – С. 3–12).

№ 36

Друга половина XVII ст. – Уривки з хроніки ("Літопис Молдавської землі...") Мирона Костіна

"[...] Гетьман Хміль послав йому на поміч 20 000 козаків з полковником Антоном [...]. Всі ці наші валаські війська зедналися з козаками під Чернівцями і увійшли до Польщі через Снятин. [...] Поляки також повідомили хана і вийшов хан з всім своїм військом проти Ракоці. Невдовзі Ракоці втратив впевненість у собі, ще маючи надію в козаках, котрі швидко прибули до Межибожа, подільського містечка, знищили за собою всі мости. Звідти наші й валахи втекли до Дністра. Так Ракоці потрапив в руки поляків, котрі вимагали від нього два мільйони як викуп за життя, аби він дав полякам гроші, взамін поляки взяли як заложника Апафі, брата нинішнього князя Семигороду (*Іштван Апафі – брат Михайла Апафі I, князя Семигороду в 1661–1690 рр. – прим. перекладача*) [...]"

(*Costin M. Latopis ziemi Moldawskiej i inne utwory historyczne. – Poznań, 1998. – С. 233*).

№ 37

Уривок з твору Й. – Х. Енгеля "Історія України..." (1796 р.)

"[...] У часто цитованому рукописі отця Ясинського (*ксьондз Ясинський – малознаний польський хроніст середини XVII ст., рукописні твори якого зберігалися у XVIII ст. у бібліотеці графа Оссолінського(у Львові -?) – упор.*) містяться такі повідомлення про двозначне поводження козаків щодо Ракоці [...]. Біля Тернополя козаки почали виявляти більше невдоволення Ракоці, стверджуючи, що стосовно них вийшла несправедливість, оскільки угорці пройшли перед ними неушкодженими, натомість їх, розташованих посередині, посікла польська зброя. Тому їм було наказано йти попереду угорських орлів, і вони просувалися в більшій безпеці, док не дісталися Барсажівки. Тут козаки, побачивши насипану дамбу через річку Буг (Voch) і Бужок (Bozek), швидше, ніж цього можна було очікувати, захопили цю дамбу та після захоплення зруйнували її так, щоб угорець, побачивши себе оточеним водою спереду та з боків, спрямував своє військо проти польського. Адже обидва полководці з військами

вже наздогнали його. Так Ракоці почав думати про умови складання миру [...]”.

(*Енгель Й. – Х. Історія України та українських козаків. – Харків, 2014. – С. 503*).

№ 38

1657, серпня 22. – Уривок з щоденника шляхтича Речі Посполитої Яна Антоні Храповицького

“22. [...] Трактати з Ракоці ухвалили під Меджибожем [...]”
(*Chrapowicki J. F. Diariusz. – Warszawa, 1978. – Cz. 1. – С. 130*).

№ 39

1658 р. – «Інформація з України від комісарів його к. мості послана року Божого 1658» (регест)

Мова йде про складну ситуацію в Україні, а також про Пінськ, Меджибіж, про полковника Федора, про Барабаша.

(*АГАД. – Ф. Посольські книги (Libri legaciorum). – № 33. – Арк. 78 зв. – 80 зв. – Тогочасна копія*).

№ 40–41

1658, лютого 10 (січня 31). – Меджибіж. – Лист Федора Михайловича, полковника Подільського полку, стражника пограничного, губернатора меджибізького замку, до Станіслава-Казимира Беневського

«Вельможний і мене вельми мостивий пане і волинський каштеляне, мій вельми мостивий пане і приятелю!

Лист до в. м., мого м. пана, у мою відсутність від пана Данила Стефановича, мого наказного осавула у цей час, скероване, вже отримав відповідь; і мене, що повертався від їх мость пана гетьмана Військ Запорозьких, мого добродія, застав, з якого я легко міг зробити висновок, що в. м. пан, як директор святого миру між Річчю Посполитою і Військом Запорозьким, зволиш перестерігати і зволиш писати, що до розірвання держав (...) * даємо, чого і в наших помислах не маємо що (?) нібито в. м. пан (...) *, що посилав до сховок (?) Маначина для взяття хліба і це ми не з насильством, але з проханням.

коли ж це вільно чоловіку рицарському; однак не були спокійні тамтешні обивателі, щоб мали дати, через що Кондрацького не маєш (...)»; більше не терпимо (...)» у нашому хлібі, що хоругв пана папа Мушина з Яховець всупереч ухваленому договору бере за Случчю; Бог свідок, що я за наділ собі призначений (?) й. м. пана гетьмана Військ Запорозьких це чинимо (?) і то обережно, маючи то у святій пам'яті доброго миру з собою, не претендуй цього в. м. пан, щоб ми це мали чинити для якоїсь зачіпки, але (...)» хліба і за кордоном як військо впросили, що це малим, а вважай купкою (...)» становища (...)». За цим приязні і милості в. м. пану віддаюся якнайстаранніше.

У Меджибожі 31 січня 1658.

Вельможності вашій панській цілком зичливий приятель і радий служити Тодор Михайлович, подільський полковник, прикордонний стражник, губернатор Меджибізького замку.

(АГАД. – АКВ. – Відділ козацький. – № 63/10. – С. 39. – Нольськомовний оригінал, завірений печаткою. Адреса: “Wielmożnemu a mojemu wielu mśc panu i przyjacielowi jego mości panu Stanisławowi Kazimierzowi Bieniewskiemu, kasztelanowi wołyńskiemu, komissarzowi jego królewskiej mości, do rąk jego mości ma być”. Тогочасний запис іншою рукою: “List Todora Michajłowicza, półkownika kozackiego, do j. m. pana Bieniewskiego, wymawia się o rusinam (?) chleba. 31 januaris 1658.” Оpubліковано: Джерела з історії Національно-визвольної боротьби українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. – С. 149–150).

№ 42

1658, квітня 16 (6). – Москва. – Уривок з царської інструкції боярину Василю Шереметєву, відправленого до Києва

“[...] Да полковник ж Григорей (*Лісницький-упор.*) говорил: [...] им же учинилась вестъ вновь, что ляхи, видя их междуособье, прислали под Межибож князя Дмитрея Вишневецкого, а с ним ратных людей, и ныне они стоят наготове, а усматривают того, что у них в Войске Запорожском учинитца [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1872. – Т. 7. – С. 207).

№ 43

1658, квітня 16 (6). – Москва. – Уривок з договору

“[...] 8 статья.

[...] И то ляхи услышав межи нами несогласие, с князем Дмитрием Вишневецким под Межибож подступили, хотячи его взять [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1872. – Т. 7. – С. 211).

№ 44

**1658, травня 2 (квітня 22). – Уривок листа гетьмана
Івана Виговського до царя Олексія**

“[...] ляхи, зная о междуусобии нашем, несколько полков с князем Вишневецким выправили, которые под Межибож пошли, который уж за нашего гетманства под крепкую вашего царского величества руку поддался [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1872. – Т. 7. – С. 207).

№ 45

**1659, червня 9. – Варшава. – Універсал короля
Яна Казимира (регест)**

Цей універсал був даний гетьману Війська Запорозького Івана Виговському, полковникам, сотникам, отаманам і всьому Війську Запорозькому. Король вказує, що мирні переговори щасливо завершилися підписанням договору, що кожен має залишитися при своїй власності. Отже жадаємо, щоб сандомирському воєводі Яну Замойському, який виїжджає до відбирання своїх маєтностей, які залишаються в тамтешніх краях, особливо в Поділлі у Летичівському старостві аж до Шаргороду, з селами і всіма приналежностями, ви не чинили перешкод.

(АГАД. – Ф. АЗ. – № 426. – Оригінал (?)).

№ 46

**1659, після 29 вересня. – Львів. – Уривок з листу
невідомого до невідомого**

“Незгоди і заворушення козацькі після пактів [...]”

Р. S. Після закінчення сейму і переговорів з Річчю Посполитою, коли козаки були Виговським з табору розпущені, одні охоплені жалем, інші – заздрістю (що їхні побратими одні nobілітовані, а другі

обдаровані подарунками, треті – здобули маєтності й добра), бо вони, втративши свої квартири на службі, не могли нічого отримати від митників і банкірів, ухвалили всіх королівських фаворитів, почавши від самого пана гетьмана доценту вирубати з дружинами й дочками, на що зобов'язалися страшною присягою. Вони обрали головою своєї конфедерації Хмельниченка, сина колишнього бунтівника. Сірко, задніпровський полковник, з іншим полковником Богуном міцно його підтримали. Цюцюра, переяславський полковник, зайнявши Переяслав, вдарив на кількасот піхоти Виговського, котрі залишались у таборі, вбив всіх тих, що були партії й. к. м. Також деякі сотники, як от Василь Лихий (Wasil Lichy) це ж чинив і аж під сам Межибіж нападав, а Сірко мав добру нагоду, коли татари зайшли вглиб Московії [...]

(БЯ. – ВР. – № 5. – С. 895–896. – Тогочасна копія).

№ 47

1662, березень. - Чигирин. – Дипломатична інструкція гетьмана Юрія Хмельницького і всього Війська Запорізького своїм представникам на сейм Речі Посполитої

“[...] Просимо негайно послати до Війська Запорозького якусь кількість коронного війська; а якщо не можна послати іншого війська, то принаймні те, котре тепер з паном Балабаном знаходиться біля Меджибіжа коло Летичева [...]”.

(ПКК. – К., 1859. – Т. 4. – Орд. 3. – № 36).

№ 48

1663, лютого 18(8). – Уривок з реєстру проданих церковних книг ставропігіального братства у Львові

“[...] Взялося трифолоюв пятдесят того ж року от п. Василя Леонтовича: продалося [...] Симеон друкар з Межибожа в секстернах 1 (по) зол. 18, в секстернах 9 по зол. 17 [...]”.

(АЮЗР. – К., 1904. – Ч. 1. – Т. 11. – С. 581).

№ 49

1665, квітня 29. – Варшава. – Реляція подорожі на Україну невідомого агента, дана королю Речі Посполитої Яну Казимиру 29.04. 1665 р.

“[...] (*Опис подорожі до Полонного, Білої Церкви, Брацлава, Корсуня, Чигирини та ін. – упор.*) Мчать там безперестанно його (*князя Любомирського – упор.*) люди, крім тих, що про них там чув, на різних шляхах натрапляв на їхній слід в Острозі, Меджибожі і т. д. [...]”

(Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединенных с ней владений (от 1387 до 1710 года). – Вильно, 1858. – Ч. I. – № LII. – С. 138).

№ 50

1667, лютого 8 (січня 29). – Уривок з листа гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія

“[...] А салтаны стоят ныне около Межибожа, а Дорошенко около Калника [...]”

(Акты ЮЗР. – СПб., 1869. –Т. 6. – С. 160).

№ 51

1667, травня 25(15). – Монастир Сваричевський. – Уривок з акту обрання шляхтою Івана Шумлянського, єпископом львівським, галицьким і Кам'янця-Подільського

“[...] Семіно (*Отиска. Треба – «Семен» – упор.*) Криковський, намісник меджибізький, від імені велебної капітули Меджибізької рукою власною [...]”

(АЮЗР. – К., 1869. –Т. 6. – № 42. – С. 208).

№ 52

1668 р. – Реєстр димів Летичівського повіту

“[...] Меджибіж, місто, з передмістями Трибухівцями і Ставницею, на цей час (належать) ясновельможної її мость пані брацлавській воєводини [...] ; протягом всіх цих часів було спустошене як

жовнірами, які багато разів йшли на війну, так і козацькими й татарськими містами перед і після браїловської битви внаслідок кільканидільної облоги, так теж і нашими військами, (які були) в облозі, а потім і внаслідок частих нападів татар і козаків забиралось бидло і надлишки на залозі [...] кварцяне військо, котре залишалось при фортеці, так і своїх замкових жовнірів [...], також багато шляхетських домів, які знаходяться в місті, emerando, котрих є тридцять згорілих, міських і єврейських [...] ; у Требухівцях сімдесят два; драгунських, котрі при замку відправляють службу, сорок домів; домів же сільських людей, котрі через часті ворожі напади там мають свої халупки. цих є тридцять п'ять [...] Визнали ми нашою ревізією, сто тридцять димів, крім християнських домів двох, а єврейських двох заїжджих, також єврейських посполитих, котрі привілеگیями і недавніми затверджені, стають вільними. [...]"

(АЮЗР – К., 1894. – Ч. 8. – Т. 2. – № 28).

№ 53

1669, до січня 26 (16). – Уривок з універсалу київського метрополита Йосифа Нелюбовича-Тукальського

“[...] До акт и книг консисторских, епископских сей універсал [...] за изволением [...] Иосифа Шумлянского, епископа лвовского, галицкого и Каменца Подолского, велебного отца Силвестра Вашкевича, игумена обители св. Межибозкой, ест поданыи [...]”

(АЮЗР – К., 1869. – Т. 6. – С. 664).

№ 54

1669, червня 26. – Межибіж. – Новина (регест)

З Межибожа.

З Чигирини й Умані є певна відомість, що Дорошенко козакам наказав розділитися на три частини. Перша. Ці полки мають йти на Крилів й на Задніпря, котрого (Дорошенка) досі слухають, якщо їх не примусить Многогрішний, за яким сумують. Задніпрські послы йдуть до Дорошенка, прагнуть бути в єдності. Як це розуміти, важко сказати.

Друга частина маж збиратися під Вязівком (?). Третя частина – йде до Брацлава, до наказного гетьмана. Це Кальницький, Брацлав-

ський полки, Гоголя, піхотний полк Суховія (?), котрий був під Сірком. Орди стоять на Синіх Водах і тепер недавно ординці вдарили на Умань та інші міста. Інші орди біля Казикермену, сподіваються йти під Чигирин і чинять роз'їзди. Але на один роз'їзд напав у полі чигиринський полковник, взяв добрих «язиків», котрі призналися, що татари хочуть зрадити козаків, вирубати Запорожжя, як мали пересторогу через одного бута. Перед цим татари хотіли провести яничар. А тому Дорошенко розділяє військо, щоб уникнути генеральної ради, а її домагаються, бо козацтво хоче миру з ордою, боячись перешкод у спільній роботі. Дорошенко зміцнив Чигирин піхотою, Чигиринський полк постійно стоїть в Чигирині. Вчора прийшла відомість про напад орд в Україну. Але козацтво в тривозі. Думаю, що нам боятися не треба, оскільки з козаками мають що чинити, а Суховій постійно під'юджує орди, посилаючи до них і до Порти послав послів. Одне справді твердять то, що запорожці прислати до Дорошенка, обіцяючи йому видати Суховія (Suchowieja), якщо тільки буде вимагати такої їх зичливості. Задніпровці повинні були також прислати до Дорошенка, прагнучи бути в єдності. Постійно питають, хто є нашим обраним паном вітчизни (королем). Такі їхні розмови, що на елекції ми не були. Але дасть Господь Бог коронацію, там будемо добиватися вольностей. Дорошенку добре, що його підтримує Сірко. Ця стара тривога була, але не така, як проголошував Гоголь, що татари йдуть на Польщу, але напали на них і були у Подністров'ї.

(Ч. – ВР. – № Арк. 382).

№ 55

1669, липня 14, жовтня 10. – Межибіж. – Новина (регест)

З Межибожа. “Орда в Україні грасувала протягом всього літа, а тепер нурадин-солтан (Murady Soltan) з великими ордами став посеред України, схилиючи її до підданства. Вже до того певно дійшло, що вже була виконана козацька присяга кримському хану і султану так, як за Хмельницького сталася присяга між ними, так і тепер. Турецький посол йде чи вже мав прийти, щоб прийняти присягу козаків султану”.

З Межибожа. З Чигирина повернувся чоловік, котрий про Задніпря вчинив таку реляцію, що Гоголь з татарами вимагав трохи

козаків під час відсутності Многогрішного. За тими, хто відступив, він пішов до Лохвиці, там вони й досі стоять, а потім не мали жодної битви. Задніпровські полки, котрі перед цим тягнулись до Дорошенка і посилали до нього за допомогою проти Многогрішного і тепер стоять при Дорошенку, який залишаючись в Чигирині, наказав видати універсал до всіх полків, щоб озброєні йшли під Умань і щоб на цьому тижні стали під Уманню. Сам також під Умань має поспішати, бо коли вертався, його посланець через українські міста скрізь не (...)*

Орди в Умані немає більше 150, бо та орда, що залишилася під Ставищами та іншими містечками, відійшла. Однак твердять, що Батирша (Batyrsza) мурза йде з немалою купою, але його ще нема.

Дорошенко послав до Криму Поривая (Poruwaja) і Сенкевича (Sienkiewicza) таким способом, щоб посольство відправилось до Криму і повернулось до Білгороду, де має чекати Лобойко (Lobojko), котрий з турецьким пашею має вирушити до Порти. А яку відповідь хан дасть Дорошенку, щоб її знав Лобойко і від інших козацьких послів. Сенкевич має усно вчинити реляцію ханського рішення.

Цього пашу Дорошенко, не можучи задовільнити військо при отриманні султанських упоминків, тоді він через Лобойка послав 3 000 битих талярів, 6 срібних великих фляжок і 6 – менших, 6 розтруханів (*кубків -Ю.М.*), ферязі, соболину ферязь, оксамитну і гарне хутро горностая. Для цього він зібрав гроші з українських міст.

З Умані за цими послами від Ханенка, відправленими на коронацію, Ханенко відправив й інших, але цих було схоплено і до Дорошенка відіслано, бо й самі козаки один одного грабують і остерігаються в містах вимовити слово про Дорошенка.

Антіохійський патріарх, котрого затримав московський цар у Сибіру, тепер повертається, котрого задніпрські полки провели до Києва. З цього боку місцеві полки, паволоцький та інші, проведуть його до Немирова, а він йде до Сороки, а звідти через молдавську землю до Туреччини. З Могилева вже третя чата левенців виходить, не знаю з чийого дозволу, бо перед цим була сувора заборона. Кажуть, що Гоголь, коли йшов за Дніпро, писав і дав їм дозвіл.

(БЧ. – ВР. – №. – Арк 59–61, 90).

№ 56

1669, жовтня 13(3). – Інструкція на коронаційний сейм гетьмана Петра Дорошенка і Війська Запорозького

“[...] Miedzy Koroną i Wojskiem Zaporozkim aby tym mocnie i wiecznie trwać mogła należyta zgoda (...)”, Wojsko Zaporozkie, to jest wdztwa Podolskie po Miedzyboż, Kijowskie i Braclawskie, wszystko po Horyń z powiatem Pińskim, Mozyrskim, Rzeczyckim one, jako przed tym pod zalogami naszymi będące w osiadłość i prawo nasze wydzielivszy, aby odgraniczyć raczyli, unizenie poslowie nasi króla p [ana] i stanów wszystkich Rzpltej prosić będą [...]”.

(АГАД. – Ф. “Зібрання Браницьких з Сухой”. – № 33/46. – С. 6–12. – Тогочасна копія. (Опубліковано в перекладі: Акты ЮЗР. – СПб, 1877. – Т. 9. – С. 303; Крикун М. Між війною і радою. – К., 2006. – С. 305).

переклад

Щоб між Короною (*Польською – Ю. М.*) і Військом Запорозьким могла міцно і вічно тривати належна згода пассом нас, Військо Запорозьке, тобто воеводства Подільське по Меджибіж, Київське і Брацлавське, все по Горинь з повітом Пінським, Мозирським, Речицьким, як вони раніше під нашими залогами були, в осідлості і наше право виділивши, зволили відмежувати (*від Речі Посполитої – Ю. М.*): понижено наші послы повинні просити короля-пана і всі стани Речі Посполитої.

№ 57

1670, жовтень. – Уривок з дипломатичної інструкції гетьмана Петра Дорошенка, даної послам на сейм Речі Посполитої

“[...] Межи Короною и Войском Запорозским абы тим мощней и вечне тривати могла належитая згода, пассом нас Войско Запорозское, то есть воеводства Подолского по Межибож, киевское и Брацлавское все по Горынь з поветом Пинским, Мозирским, Речицким, оные яко пред тым под залогами нашими будучие в оседлости, и права наши выделивши абы одграничити рачили, пилно послове наши при том стояти повинны [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб, 1877. – Т. 9. – С. 303).

№ 58

1670, жовтня 12 (2). – Дипломатична інструкція
від Війська Запорозького

Дипломатична інструкція від Війська Запорозького
на чолі з гетьманом Петром Дорошенком козацьким послам
на сейм Речі Посполитої Петрановському й Тарасенку

“[...] Miedzy Koroną i Wojskim Zaporozkim aby tym mocniej i wiecznie oplywać mogła należy zgoda. W tym nas, Wojsko Zaporozkie, to jest województwa Podolskiego po Miedzyboż, Kyowskie i Braclawskie, wszystkie po Horyń z powiatem Pińskim, Mozyrskim, Rzeczyckim, one jako przed tym pod zalogami naszymi będące w osiadłości i prawa nasze wydzielivszy, aby odgraniczyć raczyli, pilno poslowie nasi przy tym stać powinni. [...]”

переклад

Щоб між Короною (*Польською – Ю. М.*) і Військом Запорозьким могла міцно і вічно тривати згода. Для цього нас, Військо Запорозьке, тобто воеводства Подільське по Меджибіж, Київське і Брацлавське, всі по Горинь з повітом Пінським, Мозирським, Речицьким, оскільки вони під нашими залогами були, і наші права виділивши (їм), зволили відмежувати (*від Речі Посполитої – Ю. М.*); на цьому наші послы повинні твердо стояти.

№ 59

1671, березня 24. – Регест конфесати (протокола допиту)
козака – дорошенківця Кіндрата з Пирятина

Козак Кіндрат з Пирятина. Був у сотні сердюків Антона з полку Жеребила. Прийшов наказ Дорошенка відрядити кільканадцять козаків з кожної сотні з двома кіньми кожному під команду наказного гетьмана Гоголя. З'єдналися з ордою під Стіною і там залишили коней, пішли між Баром і Межибожем, а коли вертались з того походу, то вдарили на них польські війська і відбили багато ясиру із здобиччю. Він з того сердюцького полку потрапив у полон один.

(Держархів у Кракові. – Ф. ЗП. – № 372. – С. 43. – Тогочасна копія).

№ 60

1671, квітня 21. – Кам'янець-Подільський. –
Уривок з новини

Як і раніше, так і тепер повідомляю вашій мості, що у нас гра-сує гультайство опришки, села й містечка не тільки коло Бару й Межибожа, але й біля нас в милі від Кам'янця грабують людей, забирають в неволю, беруть бидло.

(ДА у Кракові. – Ф. ЗП. – № 372. – С. 45–46).

№ 61

1671, вересня 5 (серпня 26). – Уривок з регесту запрошення королівських комісарів представників православного духовенства на збір у Крилос для передачі Єремії Свистельницькому львівського, галицького і Камянець-Подільського єпископства

“[...] (запрошується) Семиона межибужского [...]”.

(АЮЗР. – К., 1869. – Т. 6. – № 42. – С. 305).

№ 61а

1671 – 3 пунктів королівської (?) ради

“[...] Місцем переговорів Дорошенко називає Межибіж] [...]”.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 359. – Тогочасна копія).

№ 62

1672, січня 31. – Меджибіж. – Новина (регест)

Пише межибозький підстароста, що Дорошенко в Чигирині, турецький паша – в Корсуні (цей має при собі 10 000 татар). Межибіжці бояться їх нападу. Пан Пиво під час роз'їзду був поранений з вогнепальної зброї якимсь козацьким полковником, однак вже одужав. Він з'єднався з паном Лонцьким й напав на містечко Василівку, що у 5 милях від Києва. Там багатьох порубали й набрали здобичі.

(Держархів у Кракові. – Ф. ЗП. – № 372. – Арк. 217. – Тогочасна копія).

№ 63

1672, березня 10. – Кам'янець-Подільський. – Уривки з новини

Посли Ханенка прийшли вчора до пана підляського (*каштеляна Журецького – Ю. М.*), просячи, щоб він сконцентрував війська, маючи шанс розбити орду, котрої небагато. Є наказ, щоб 19 березня збирати хоругв біля Летичева. [...] Польське військо рушило і мало стати вчора під Летичевом (?).

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 474. – Тогочасна копія).

№ 64

1672, квітня 23. – Лист немирівського підстарости до межибізького коменданта (регест)

Умань піддалася королю, спершу маючи міжусобну битву у понеділок від обіду аж до ночі. Спершу було забито Суличича (*Sulicina*), свого наказного гетьмана, одних сердюків побили, інших роззброїли. Також схопили Жеребила, найбільшого конфідента Дорошенка, котрий під час цього бунту втік за місто; його потім вночі шукали з вогнем і знайшли. Те саме вчинили Корсунь, Канів, Черкаси, які піддалися під протекцію їх мостей панів вождів, як пана регіментаря, так і запорозького гетьмана (*Ханенка – Ю. М.*). Цього Жеребила уманьці мають відвезти до короля. Ханенко рушив до Умані. На Задніпрю таким же чином вчинив весь народ. До них відізвався Солонина (*Sloninka*), обложив у Батурині Многогрішного, про якого непевні вісті, однак є чутка, що нібито вже не живе через Сірка. Сірка в Дикі поля за кримською ордою для того пішов, щоб привести калмиків на допомогу. Запорожці думають напасти на Крим, але досі цього не сталося.

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 1070. – Арк. 481. – Тогочасна копія).

№ 65

1672, серпня 22. – Межибіж. – Новина (регест)

У нас тихо, хоча з-під Кам'янця татарські загони забігають. З України відомість, що пан регіментар з Ханенком рушив до Дністра,

щоб сконтактувати з московітами. Про Сірка маємо таку відомість, що він з калмиками мав напасти на Крим, що було б нам вигідно.

(Бібліотека Варшавського університету. – Відділ рукописів. – № 1958. – Арк. 46. – Тогочасна копія).

№ 66

1672, жовтня 7 (вересня 27). – Уривок з листу паволоцького полковника Григорія Гамалії до архімандрита Києво-Печерської лаври Інокентія Гізеля

“[...] Порубежные города, яко те: Межибож, Синявки, Константиновичи, Любор, Полонье, Лабунь и иные господину гетману наказному *(Тарасу Кондратовичу-упор.)* отозвались с поклоном. [...]”

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. 11. – С. 65).

№ 67

1672 р. – Уривок з віршованої хроніки Станіслава Маковецького “Реляція Кам’янця, взятого турками в 1672 році”

“[...] Тієї ж тоді ці брати зазнали.

Що з Меджибожа приїхали;

Вони не хотіли залишатися у Кам’янці,

Бо ще у домах дружин і дітей мали [...]”

Запис на полях: «З Летичівського повіту, з нами у Кам’янці не залишилися”.

(Makowiecki S. Relacya Kamieńca wziętego przez turków w roku 1672. – Kraków, 2008. – С. 51).

№ 68

1673, січня 30. – З листу великого візира Османської імперії до кримського хана Селім-Гірея I (регест)

“[...] В цьому листі візир писав, що поляки [...] досі тримають своє військо коло Меджибожа [...]”

(Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко. – Нью-Йорк, 1985. – С. 441).

№ 69

1673, березня 3 (лютого 21). – Уривок з відписки київського воєводи князя Козловського до царя Олексія

“[...] Киевопечерского местечка житель Иван Стрелецкий в распросе сказал: был де он в Каменцу Подолском 6 лет, а из Каменца Подолского пошел к Киеву ноября в 14 день [...] и шол он полскими городами к Киеву на Дунаевцу, на Межибуж [...], турков [...] в Межибожи тысяча [...]. Поляков восемь человек [...] полской пан (у *Полонному* – *упор.*) посадил в темницу, за то, сказали де мне те поляки, что посылал их полковник Ян Пиво в Межибож к турком да к татаром полским, которые изменили королевскому величеству; а называют их черемисами [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. 11. – С. 143).

№ 70

1673, січня 30(20). – Уривок з свідчень втікача з турецького полону, солдата Івана Андрієвича (з відписки київського воєводи Юрія Трубецького до царя Олексія)

Цей втікач був у неволі 12 років.

“[...] из Каменца Подолского ушел собою тому 5 недель. [...]. Да турки ж де стоят в Межибожи, в Язловце, по триста человек в городе. [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. 11. – С. 155).

№ 71

1673, березня 23(13). – Уривок з відписки Семена Щоголіва, царського посла до гетьмана Івана Самойловича

“[...] А турецкие де люди ныне в Каменце Подолском, в Межибоже, в Баре, в Язловце, в Снятине, в Жванце. [...], а под реиментом те люди и города македонские земли Халык паши, которой в Каменце Подолском. И будучи де те турецкие люди в городех, церкви Божие разорили и учинили из них житницы, а инные на мечети обратали, а колокола на пушки перелили и жилецким людям нужды

чинят великие, малых детей емлять, такоже и женетца силою и мертвых погребать и младенцев крестить безошлинно не дают; в тех де городех безпрестанно кайданы куют и в Каменец Подолской отсылают. [...] А ныне де турецкие люди в Каменце Подолском, в Межибоже, в Баре, в Язловце, в Снятине, в Жванце, а сколко их, того не ведает; а Межибоже и Бар от Каменца во штидесят верстах. [...] после взятъя Каменец Подолского, в городех в Баре, в Меджибоже были и теми городами владели королевского величества коменданты, которые с ними ратные люди были сведены доброволно, те города отданы во владенье турецкому салтану, и ныне де в тех городех турецкие люди”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 169, 181, 191–192).

№ 72

1673, квітня 6 (березня 27). – Уривок з листу переяславського полковника Дмитрашки Райчі до князя Юрія Трубецького

“[...] Которого Ланцужского, челядника Рачковского, за Межибожем турки с теми листами (*гетьмана Дорошенка к польському королю – упр.*) переняли и к салтану турецкому отослали, а того ляха в Каменец Подолский Угале паше отдали [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 223).

№ 73

1673, квітня 20 (10). – Уривок з відписки царю Олексію князя Юрія Трубецького із свідченнями втікача з турецького полону Василя Федоренка

Уродженець Ічні В. Федоренко потрапив у полон у 1660 р. під Чудновим, був на турецьких галерах 12 років, був визволений римським флотом, був у Римі 2 місяці, звідки пішов на батьківщину.

“[...] Да в великой пост нынешнего году, за 3 недели до Великодняя Христова, под городом Меджибожем стретились с ним Дорошенкова полку казаков конных с пятьдесят человек, едут в Чигирин [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 239).

№ 74

1673, квітня 30(20). – Київ. – Уривок з відписки князя
Юрія Трубецького з “расспросніми речами”
вихідців з полону

Втікач Пересипкін був у неволі в Гданьську 17 років, втік у 1672 р.
“[...] и в Язловце де и в Каменце Подолском и в Межибоже
с осени, зимою, турки и лошади их помирали от голоду многие (...) переняли и к салтану турецкому отослали, а того ляха в Каменец Подолский Угале паше отдали [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 243).

№ 75

1673, жовтня 30(20). – Київ. – Уривок з відписки князя
Юрія Трубецького з “расспросными речами” розвідника –
київського міщанина Лаврентія Василенка

“[...] А которые де турки были в Межибожи, и тех де турков поляки побили, а пашу Ага взяли жива и повели к королю, а в городе Межибоже селя поляки [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 290).

№ 76

1673, листопада 2 (жовтня 23). – Київ. – Уривок з відписки князя
Юрія Трубецького царю Олексію з “расспросными речами”
купця з Лабуні Івана Труновича

“[...] А в Каменце Подолском турецкой Алий паша, а с ним турков толко тысяч в восьм. А которые турки были в полских завоеванных городах в Язловце, в Сатанове и в иных местех, и тех де турков тамошние жители вырубили; а в Межибожи турков 60 человек ходят скованы за караулом [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 309).

№ 77

1674, квітня (6). – Новий Костянтинів. – Уривок з листу полковника Федора Болюбаша (Балабаша) до кальницького полковника

“ [...] поляки, которые пребывали в Межибоже с Мондреевским, всею силою, как с конными и пешими и пушками первой пришли к Сенявке и учили чрез Бог реку чинити переправу; а когда в том им не допустило наше радение, порубили поромы их, и оне с тем войском пошли к Хмелнику и там стали [...] ”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 417).

№ 78

1674, квітня 29(19). – Вінниця. – Уривок з універсалу серадзького підчасного Анджея Моджеєвського

“ [...] как при мне в Межибожи торги и ярманки бывали волны, так и zde пусть всяк безопасно едут [...] ”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1879. – Т. II. – С. 437).

№ 78а

1674, серпня 7. – Межибіж. – Новина (регест)

Повідомляють, що Ладижин борониться проти турків потужно, турки втратили багатьох. Турки риють підкопи, закопали міни, але козаки їх копачів перейняли.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 709 зв. – Тогочасна копія).

№ 78б

1674, вересня 2. – Турецький табір у Ладжині. – Лист Карвовського до короля (регест)

“ [...] Хан, з`єднавшись з Дорошенком, прислав до султана, питаючи: чи накаже йому йти в погоню за московітами? Султан наказав, щоб він з Дорошенком повернувся до нього під Умань. А як візьмуть Умань, то взявши всіх козаків, котрі з будуть з Дорошенком, йшли на Межибіж. (Умань взято). В Умані було 60 тисяч людей з різних міст і сіл, з котрих турки поневолили жінок і дітей, а козаків

і селян мечем вирубали. Але й турків загинуло 10 тисяч. Дорошенко має йти під Межибіж [...]”.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 710–710 зв. – Тогочасна копія).

№ 78в

**1674, не пізніше вересня 3. – Лабунь, Полонне,
Меджибіж, Бар. – Новини (регест)**

“[...] По погромі ординців в кількох місцях так казали, що Дорошенко дозволив від Паволочі брати ясир, коло Меджибожа плюндрують. Барські черемиси твердять, що вже султан припинив жорстокість для осідлості (osiadłości) України і хоче повернутися від Умані видав маніфест до Меджибожа та інших погано укріплених міст. З Меджибожа відомості різняться. На минулому тижні, 27 серпня, писали, як там в Ладижин давали відсіч туркам і «скрізь їх, котрі тиранські поводитися, козаки по лісах і засіках дуже громили». Дають знати з Бару і перестережено та, що під Меджибожем 2 тисячі турків. Кальницький полк козаків і трохи татар туди послано, щоб тримати їх в облозі аж до приходу султана, котрий (так пишуть) вже і Умань мав взяти [...]”.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 709 зв. – Тогочасна копія).

№ 79

**1675, травня 23 (13). – Межибіж – Уривок з листу
коронного регіментаря Анджея Монджевського
до кошового отамана Івана Сірка**

“[...] А я, по указу королевского величества, имея над над всем войском положеное на себя правление, с моею отзываюся службою чрез казаков Василья и Андрея, назад к тебе возвращаются, благоденствуя ко общим трудам и к делу воинскому общего товарища, и обещаю так в совете, так и в дружбе с тобою истинно ссылатись, толко б твоя самого в том была воля [...] прошу, чтоб ко мне изволил приезжать [...] Хан ныне стоит близко Константинова, а ты можешь перейти на Бар и на Деразну [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1882. – Т 12. – С. 105).

№ 80

1675, червня 15 (5. – Межибіж – Уривок з листу
коронного регіментаря Анджея Монджевського
до кошового отамана Івана Сірка

“[...] Господин Стремежский, который был на подъезде с нашою милостью, мне ведомо учинил о неприятеле. Я к вашей милости сотника и товарища моего послал есмь на службу, которому указал дал есмь десяти хорунгвам, чтоб у Константинова Нового, Олатычова (*Летичева – упор.*), Брягилова с нашею милостию случились, как ваша милость им велит к себе быть [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1882. – Т. 12. – С. 105).

№ 81

1675, липня 23 (13). – Під Биковим – Уривок з листу
димерського комеданта Іллі Новицького
до гетьмана Івана Самойловича

“[...] По твоему повелению [...] случась с господином Житииским, пошел есмь в назначенное от тебя себе место, и тамо встретил есмь купца из Межибожа, едущаго на ярмонку в город Комну, именем Александра Шулжинского. И я его спрашивал о поведении воинском; и он мне сказал, то, что будто хан со всею силою хотел стать под монастырем [...] И пред поедом того человека дошло ведомо господину Модреевскому, которой в Межибожи стоит [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1882. – Т. 12. – С. 167).

№ 82

1675, серпня 3 (липня 24). – Межибіж –
Уривок з «расспросных речей» турецків,
взятих в полон під Межибожем

“[...] Взятый турчанин сказал: зовут его Календер паша, начальной человек, си есть ротмистр конных янычан Гали пашы из Онтиохии. Взят под Дунаевцем, а посылан был в загоны. [...] конница же бегают для того, что за город (*Кам'янець-Подільський – упор.*)

по траву или по дрова в лес выедут, тотчас хватают и убивают из Межибожа и Кияшка [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1882. – Т. 12. – С. 189).

№ 83

1675, вересня 8 (серпня 29). – Чигирин – Уривок з листу гетьмана Петра Дорошенка до брацлавського полковника Федора Болубаша

“[...] Бар, Межибож и иные ближние города в какой ныне надежде обретаются, ведомо учините [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1882. – Т. 12. – С. 226).

№ 84

1675, грудня 30 (20). – Київ – Уривок з свідчень розвідників-киян

“[...] были в полском городе Межибоже [...], а из Межибожа пошли они к Киеву тому другая неделя [...]. И будучи они в Межибоже, слышали того города у многих жителей, которые ездят для торгового промыслу к Каменец-Подолскому *(далі йдуть відомості про турецьке військо в Кам'янці-Подільському, тощо – Ю.М.)* [...] А в Меджибожи и в тех городех, на которые они шли, морового поветрия нигде не слышали”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1882. – Т. 12. – С. 369).

№ 85

Друга половина XVII ст. – Уривки з мемуарів польського шляхтича Миколая Ємьоловського

«Про що *(зайняття московськими військами Києва і ряду інших українських міст у 1654 р. – упор.)* коли повідомили короля і гетьманів, зразу ж вони на початку весни з військом в Україну рушають, а під Меджибожем зібравши військо, йдуть в саме бездоріжжя в Україну під Дністер. Вогнем і мечем пустошаючи, під Умань підступають...»

[Року 1655] ...зібравшись гультайство в понад десять тисяч пішли навздогін за військом, а на Маховського в Летичеві несподівано вдарили. Цей наступ Маховський витримав і, завдавши їм втрат, відігнав в Україну, але не покладаючись більше на свої сили, наблизився до Меджибожа, а вчинивши раду з Тишкевичем, бачачи, що чим далі, тим більше до поганого йдеться, з рештою війська обидва зблизилися до Підгайців...

[Року 1673] ... гетьман Собеський розділив військо надвоє. Під Меджибіж і Язловець пославши (Миколая Сенявського), де він непогано гостював і турків з Поділля, як до магні, до Кам'янца прогнав. Сам з литовським військом Дністер під Снятином перейшов...

[Року 1675] ...Потім, виїжджаючи однак з України, (*Ян Собеський – упор.*) піхотою недоруйновані фортеці, тобто Язловець, Меджибіж, Бар і Станіславів, забезпечив провіантом, осадив людьми і спочатку до Львова, а потім до Яворова відіхав і там готувався до майбутньої коронації...

[Року 1678] ...(*султан Мухамед IV – упор.*) Хмельницького ж руським монархом вчинивши, доручив йому, щоб він фортеці Немирів, Бар, Кальник, Меджибіж польськими жовнірами зайняті, відбивав [...]”.

(Jemiotowski M. Pamiętnik dzieje polski zawierający. – Warszawa, 2000. – С. 116, 131, 132, 414, 439, 490).

№ 86

1655–1676 рр. 3 цитат і переказів джерел, що містяться у монографії Дмитра Дорошенка “Гетьман Петро Дорошенко”

[...] “В 1655 р. на початку липня, Дорошенко, вже маючи ранг «наказного полковника» [...] їде разом із своїм рідним братом Федором на чолі посольства від гетьмана до царя, везучи з собою листа й двох офіцерів-німців польської служби, взятих у полон під Меджибожем”.

[1666, грудень] “інша звістка каже, що кілька тисяч орди стояло під Меджибожем, звідки чамбули підходили аж під Кам'янець [...]”

сувора зима та глибокі сніги примусили татар прискорити свій відворот [...]”.

[1669 р.] “Найдокладніше про цей бунт орди записав у своєму літописі Єрлич. Він оповідає, що Дорошенко поставив 6000 орди на зимові квартири, почавши від Бару, Меджибожа, Костянтинова, Острополя, Любартова аж до Полісся, до Корця і Звягеля, і що ця орда побрала у неволю багато людей, яких багато загинуло від лютих морозів: більш 8000 невільників, oprіч самих “Псів поганських”, себто татар. Кількасот цієї орди здибало під Чудновом козацького посла [...]. Самого посла і його супутників татари порубали, а листи прочитавши, побігли до паші (?), показуючи листа, як доказ Дорошенкової зради. Коли паша довідався, що козацького посла порубано, він вихопив шаблю заколов татарського мурзу, а сам, осідлавши коней, скоріше втік з України. За ним повтікали татари, а козаки, де заскочили якого татарина, то живим не пускали. Ходила чутка, що козаки взяли в неволю 600 татар”.

[1670 р.] «Ордам Білгородській та Ногайській дозволив Дорошенко кочувати з жонами, дітьми й усім майном на Волині між Меджибожем, Старим Костянтиновом і Баром [...]” . На засіданні комісії козацькі послі [...] заявили, що не мають повновластей для заключення якогось договору та що гетьман Дорошенко нагадав їм про це спеціальним листом з дня 9.X.1670 р. ст. ст. до Петрановського, дорученим йому вже в Меджибожі, на дорозі [...]” .

[Лист Дорошенка до короля Михайла від 7.XII. 1670 р.] : “Коли ж король схоче заспокоїти нас комісією, то нехай би одправлялась не в так далечінь, як в Острогу, а десь в Меджибожі або в Бар [...]” .

[Зима-весна 1671 р.] “Татар було 4000. З-під Стіни рушили під Бір і Меджибіж, попалили багато сел., набрали ясиру [...]” .

[Березень 1671 р. Великий коронний гетьман Ян] “Собеський наказав чернігівському каштеляну Сільницькому вирушити для охорони Волині й Поділля на лінію Кам’янець – Бар – Меджибіж з кількома кінними хоругвами й драгунським полками, а також з охочим полком Пива, до ближчих воеводств розіслав універсали з осторогою про татарську небезпеку [...]” .

28.III. Сільницький доніс з Кам’янця, що прийшла свіжа відомість, що під Меджибіж пішла свіжа орда і що вслід за нею має вирушити з Могилева полковник подільський Бускевич. Через те він

дав наказ усім своїм хоругвам, щоб негайно вирушили до Солобковець (на півдорозі між Кам'янцем і Баром), рушає туди з Кам'янця сам і висилає роз'їзди під Меджибіж і Бар [...]”.

[Вересень 1671 р. Бої між польськими та українськими військами, взяття поляками ряду міст Поділля] “Тоді ж таки озвалася з підданством Стіна, дуже сильна кріпость; потім піддався Ямпіль. Тим способом увесь край понад Бугом від самого Меджибожа аж за Вінницю до Брацлава схилився до підданства королеві [...] Собеський вирушив 29.IX. на Могилів. Він звелів переправлятися через греблю в Барі навмисне цілих три дні й волочив за собою човни, спроваджені з Меджибожа й Летичева. Його воєнні хитрощі мали успіх. Могилів захоплений був без бою [...]”.

[У листопаді 1671 р. польське] “військо було розложено по цілому краю між Дністром та Бугом, від Меджибожа на півночі й Рашкова й Бершаді на півдні, по всіх значніших містах”.

[вересень 1672 р.] “В той самий час “дівалися з поклоном [Дорошенку] і міста з волинсько-подільського пограниччя: Меджибіж, Синявки, Костянтинів, Любар, Полонне, Лабунь та інші... Умань [...]”.

[Січень 1673 р.] “поляки [...] досі тримають своє військо коло Меджибожа”.

[Березень 1673 р.] “Дорошенко [...] вислав був полоненого поляка Ланцуцького до короля з пропозицією свого підданства на умовах Гадяцького договору (1658 р.). Того посланця перехопили за Меджибожем турки й завезли до Кам'янця, давши про це знати султану [...] 10.IV.1673 р. один поворотець з турецької неволі заявив у Києві воеводі, що, йдучи через Меджибіж, він зустрів на початку березня п'ятдесят кінних козаків Дорошенка, які вертались до Чигирини з Варшави і оповідали, що вони були в посольстві до короля [...]”.

[Березень 1674 р. розповідь про події на Правобережній Гетьманщині, яку містить] “реляція ігумена Межибізького монастиря”.

[Травень 1675 р. Король Ян III Собеський] “виробив плян дисльокації [польського] війська в трьох “колонах” або лініях: [...] 2) через Кальник, Брацлав, Немирів, Вінницю, Бар до Меджибожа й Костянтинова [...]. Але скоро довелося більшу частину залишеного в Україні війська стягти на захід, для оборони від турків; залишилися

тільки залоги в Білій Церкві й Димері. Литовці мали обсадити Полонне й Меджибіж, а головна надія була на охотницькі козацькі полки, над якими за наказного був визначений Остап Гоголь [...] Турецька армія під проводом сардаря Ібрагіма взяла штурмом Рашків та Могилів, переправившись через Дністер, і пішла під Кам'янець, де сполучилась з кримським ханом; не здобувши зразу Бару, Костянтинова й Меджибожа, спільники посувалися “Чорним Шляхом” через Західну Волинь, взяли й зруйнували Маначин і через Ожиговці й Волочиську ввійшли в Галичину [...]”.

[29. VIII. 1676 р.] “Дорошенко [...] запитував [брацлавського полковника Федора Балабаша], в якому стані справа з Баром, Меджибожем, Брацлавом. Дорошенко сподівався ще помочі від турків [...]”.

(Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко. – Нью-Йорк, 1985. – С. 32, 109, 299, 316, 324, 328, 341–342, 363, 368, 379, 432, 441, 452–453, 490, 545–546, 550, 571).

№ 87

1677, липня 8. – Уривок з реляції про посольство до Туреччини хелмського воєводи Яна Гнинського

“[...] Бар і Меджибіж чи евакуйовані? Бо про це у блискучої Порти немає відомостей [...]”.

(АГАД. – Ф. АКВ. – Відділ турецький. – № 77/472. – Арк. 15 зв.).

№ 88

1677, листопад. – Лист холмського (хелминського) воєводи до гетьмана польного коронного (регест)

Після поразки під Чигирином султан залишив Меджибіж, Бар, Умань для Хмельницького, а Кальника і всього Поділля, України наполегливо добивався. Польський посол застеріг візира, щоб він не зважувався добиватися Меджибожа, Бару, Поділля й України. Каже, що бояться турки «навесні козаків на Чорному морі, з Дунаю відправляють галери, 24 з яких повернулося з Чорного моря, але без козацьких чайок.

(БЧ. – ВР. – № 411. – Арк. 192–193. – Тогочасна копія).

№ 89

1678, березня 25 (15). – Київ. – Уривок з листа кийвського сотника Михайла Степанського до кийвського полковника Костянтина Солонини

Сотник переповідає вісті, які 24 (14) березня приніс у Київ міщанин з Полонного Федір Ярошевич, зокрема, що він чув від барського старости, що

“Посла турского с часу на час ожидают, пому что салтан домогался городов Бара и Межибожа и с иных городов; и король (*польский – упор.*) на то поволил для освобождения посла своего. И как салтан говорил послу, что он поступил с теми городами, и он сказал: без повеления королевского и Речи Посполитой учинить того не может. И салтан разгневался, велел бросить его в яму и там был три дня, покамест визирь розговорил салтану, что посол с чем прислан, то он и должен исправить. [...] Синявской прислал было много хлеба ярового на семена в Межибож, и тотчас за ними гонца прислал, чтоб того хлеб не сеяли”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1884. – Т. 13. – С. 538–539).

№ 90

1678, квітня 3 (березня 24). – Ніжин. – Уривок з листу полковника Костянтина Могилевського до гетьмана Івана Самойловича

Сповіщає відомості, зокрема що гетьман Юрій Хмельницький прислав наказ, щоб

“[...] драгуны чтобы в Немирове и в Межибоже все разошлись, и жолнеры все из Полши к нему бегут [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1884. – Т. 13. – С. 539).

№ 91

1678, квітня 8 (березня 29). – Уривок з конфесати польського татарина Рамазанка, який був на службі у Юрія Хмельницького

“[...] Польские послы в Адрианополе задержаны за то, что турской салтан посылал к полскому королю, чтоб войска свои велел вывести из Белой Церкви, из Калника, из Немирова, из Межибожа

и из иных городов, а он де те городки осадить своими людми, и из иных городов, а он де те городки осадить своими людьми и из тех де городов полские войска не выступили [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1884. – Т. 13. – С. 559).

№ 92

1678, червень. – Свідчення втікача з турецького полону козака Василя Коломийченка

“[...] И короля полского упоминалися обещанного 12 000 войска, которого не дав, вместо того городами Баром, Межибожем, Винницею и Немировым, выгнав в свои края тамошних жителей, турку поступился [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1884. – Т. 13. – С. 616).

№ 93

1678, листопад. – Свідчення перебіжчика від Ю. Хмельницького Василя Білецького

Згадує про Губаря Бершадського, посла Ю. Хмельницького до короля Речі посполитої Яна Собеського з проектом договору ряду міст Правобережної України.

“[...] И короля полского упоминалися обещанного 12 000 войска, которого не дав, вместо того городами Баром, Межибожем, Винницею и Немировым, выгнав в свои края тамошних жителей, турку поступился [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1884. – Т. 13. – С. 708–709).

№ 94

1678, листопада 26 (16) – З вістей Івана Богданова, царського посла до гетьмана І. Самойловича

Зокрема переказує вісті, отримані від шляхтича з Заслава Семена Рипчевського, який служив гетьманській (*коронній -упор.*) надвірній хоругви.

“[...] И как визирь с войском был под Чигирином, и полские де войска стояли в Бару [...] в Межибоже, и в Калнике и в Немирове полские войска были ж [...]”.

(Акты ЮЗР. – СПб., 1884. – Т. 13. – С. 732).

№ 95

1678, грудня 17(7). – Уривок з відомостей полтавчанина Івана Дорошевича, підписка в канцелярії П.Дорошенка (у листі гетьмана Івана Самойловича до царя Олексія)

“[...] Хан спешно пошедши шляхом Гончарицким, вышедше в поле под Мачин местечко, за Межибожем в тридцати верстах, под которым его встретили посланники Дорошенковы [...]”.

(*Акты ЮЗР. – СПб., 1884. – Т. 13. – С. 353.*)

№ 96

Після 1679 р. – Уривки з мемуарів польського шляхтича Миколая Ємьоловського

“[...] 1649 [...] Це саме сталося перед другою частиною війська з брацлавським воєводою Станіславом Лянцкоронським під Сульжинцями і Ольгополем (*помилка, треба подати «Острополем»* – Ю. М., *І.Т.*). Це ж і під Межибожем від самих регіментарів війська, котрі розбили селянство, яке збиралося в тих краях, а інших вигнали в Україну.

[...] 1654 [...] Як тільки про це було дано знати королю і гетьманам, то вони зразу на початку весни рушають з військом на Україну, а під Межибожем зібравши військо, в саму відлигу йдуть в Україну під Дністер. Вогнем і мечем пустошачи, підступають під Умань. де без артилерії та піхоти нічого не вчинили, бо ця фортеця потужно була обсаджена козаками і москвою [...]. А потім потерпаючи від голоду коней, не бачачи умовленої допомоги від татар, назад до Межибожа мусило відступити і там трохи відпочивши, знову на квартири на Волинь і Русь повернулося [...]

[...] 1655 [...] Цьому відступу війська дуже рада була Україна. а так зараз хто міг, зібравши гультьяйство в кільканадцять тисяч велід за військом пішли, а на Маховського в Летичеві несподівано вдарили. Цей наступ Маховський витримав і, завдавши їм втрат, погнав в Україну, але не довіряючи більше своїм силам, наблизився до Межибожа, а вчинивши раду з Тишкевичем і бачачи, що чим далі тим більше них стає гірше, обидва з рештою війська наблизились до Підгаєць і там сказавши гетьманові, стали на підмогу хоругвам, які стояли на квартирах на Волині, Русі, у Белзькому воєводстві і Покутті. [...]

1673 [...] Довідавшись про це, як уже говорилося, (*загрозу турецького нападу -Ю.М.*) гетьман Собеський розділив військо на двоє. Під Межибіж і Язловець послав [Миколая Сенявського], де він непогано гостював і турків з Поділля, як до матні, загнав у Кам'янець. Сам з литовським військом перейшов Дністер під Снятином і дуже поганими дорогами, а ще при постійній непогоді, пробираючись через Буковину, за три дні перед днем святого Марціна в четвер став з військом неподалік турецького табору [...].

1675 [...] Потім, виїжджаючи з України, [Собеський] недоруйновані фортеці, тобто Язловець, Межибіж, Бар і Станіславів, забезпечив провіантом і піхотою, а сам насамперед до Львова, а потім до Яворова від'їхав і там готувався до майбутньої коронації. [...]

1678 [...] [Шайтан-паша] вчинив [Юрія] Хмельницького руським монархом, доручив йому фортеці Немирів, Бар, Кальник, Межибіж, де стояли польські гарнізони, відбирив. Але це йому важко було зробити, бо жодна з цих фортець не хотіла піддатися, то він втрапивши надію і опанувавши тільки деякі містечка, щось затримався в Лисянці [...]

(Опубліковано: Jemiołowski M. Pamiętnik dzieje Polski zawierający (1648–1679). – Warszawa, 2000. – С. 62, 116, 117, 131, 132, 414, 439, 490).

№ 97

1681 р. – Турецький дефтер (інвентар) Межибожа (регест)

“[...] Меджибіж

Савка, син отамана Василя

Петро Конопасенко

Іван Гуринченко

Тирчо

Іван син Данила Литвина

Валес Бойбода

Ілляш Вороненко

Бочум син Тимка

Василь

Стефан Молимука

Петро Захарчив
Никифор з Кам`янця
Стефан Досий
Никифор
Андрій Владчин
Торохім Симагія
Василь Орешко
Гринь Марчин
Іван Тищенко
Сидір Іванчук
Стефан Степанило
Гарасько Лук`яно
Кондрат Савченко
Ващенко
Федот Литвин
Дем`ян син Тимоша
Симко Козак
Петро Данилець
Василь Голошин
Андрашко Луцик
Гаврило син чабана Юстина
Гаврило син чабана Луцика [...]
Ставниця
Федір Лесучик, козак
Васькун
Андруш
Фургій Лесучик
Максим син Тараса
Максим Вакала
Федір Ісак

Филип Галушка
Іван Нестеренко
Гриць Вадинко
Стефан
Вастун син Кондрата
Стефан
Мисько Михайлун
Іван Гаврилко
Павло
Мисько [...]”

(Опубліковано: Kołodziejczyk D. The Ottoman Survey Register of Podolia (ca. 1681): Defter – i Mufassal-i Eyalet -i Kamanice. – Cambidge, Mass.: Harvard University Press, 2004. – С. 300–311).

№ 98

1682, серпень (?). – Інструкція київської шляхти послам на варшавський сейм (17.09. 1682 р.)

“[...] Поклопочуться їх мость пп. послы перед його кор. мостю, п. н. м. і станами Речі Посполитій за [...] маршалком надвірним коронним (*Миколаєм Ієронімом Сенявським – упор.*), щоб Меджибіж, добровільно відданий як жертва добровільно неприятелеві за інші добра в Поділлі [...] отримав компенсацію від Речі Посполитої [...]”.

(АЮЗР. – К., 1888. – Ч. 2. – Т. II. – № 78. – С. 433. Переклад з польської).

№ 99

1682, грудня 26 (16). – Інструкція чернігівської шляхти послам на варшавський сейм 1683 р.

“[...] Оскільки Межибіж з селами і прибутками заради честі всієї вітчизни відданий туркам, як компенсацію цього Речі Посполитої був даний режим (?), щоб ясновельможний й. мость пан маршалок надвірний, гетьман польний коронний (*Миколай Ієронім Сенявський – упор.*), від Речі Посполитої був задовільнений [...]”.

(АЮЗР. – К., 1888. – Ч. 2. – Т. II. – № 82. – С. 433).

№ 100

1687, вересня 23 (13). – Овруч. – Регест протоколу допиту
козака-розбійника Андрія Романовича

“ Їх було 11 козаків під керівництвом Прокопа. Служили в полку шляхтича Булиги, в сотні Арсена, а потім, змовившись, втекли з полку, пішли на розбій в Молдавію. Але не дійшовши туди, повернулись за Буг, пішли в поліські краї. Після розбоїв і грабежів у Поліссі, в день св. Петра пішли на Поділля «відійшли знову на ріку Буг до села Літкова; мали і там зв'язок з Прокопом і з Костем під Меджибожем в 10 милях». Потім розпродали коней, речі поховали і «взяли до себе 4 з полку Барабаша, з Меджибожа: Луцька, Леська, Грицька і четвертого, імені котрого не пам'ятаю, і пішли лісами на Чернігів, але під Ісайками були розбиті людьми пана Порванецького, одних було вбито, других схоплено і повішено, дехто поранений залишається в Ісайках, а я, полонений, тут даю свідчення [...]”.

(АЮЗР. – Ч. Т. – С. 168–170).

№ 101

1695, липня 7. – Львів. – Уривок з листу
королівського секретаря, львівського міщанина
Домініка Вільчка до короля Речі Посполитої Яна Собеського

“Найясніший милостивий королю [...] !

Досконала з Білої Церкви і з Межибожа про дії неприязельські прийшла реляція, що 17 цього місця прийшли під Фастів; одразу тоді натовпом татари [...] увірвалися в передмістя [...] проти яких вийшов був Палій [...]. Спаливши дощенту навколо [...] мимо Білої Церкви (татари) пішли на Богуслав [...].

З Межибожа пишуть у постскриптумі до його милості пана воеводи белзького, до Бережан, що там прийшов до них невільник з-за Дніпра, якого взято під Коростишевом, і той говорить, що багато гостинних людей порізано, і ті полки, що йшли до Палія, вирубала, і не дали з'єднатися з ними Палієві. Біля Хвастова попалили, тільки городок зостався. Вся орда пішла за Дністер [...]”.

(Доба гетьмана Івана Мазени в документах. – К., 2007. – С. 656).

№ 102

1702 (?), після 26 лютого. – З-під Слущька. – Уривок з листа польського шляхтича до свого зверхника

“[...] Потім й. м. п. белзький воєвода (*Адам Миколай Сенявський – Ю. М.*) пішов (з-під *Сатанова – Ю. М.*) в Україну сам з польськими хоругвами і частиною драгунів Брандта, маючи йти вліво до Межибіжа, Бара і Немирова, а п. Брандта рейтари і частиною драгунів пославши вправо, а й. м. п. краківський між тим комісію влаштував (?) [...]. Кілька тижнів раніше князь й. м. п. віленський каштелян з партією литовського війська і своїми власними, також й. м. п. київський воєвода Потоцький, з'єднавшись, пішли разом понад Случчю і за Случчю, і де тільки хоч найменші були селянські бунти, різні містечка, особливо княгині її м. пані маршалкової коронної (*дружини Станіслава Геракліуша або Юзефа Кароля Любомирського – Ю. М.*) і села, як от Боранка, Красник, П'ятка, Зозулинці, Ліщин та інші [...] наказали вирубати в пень і двічі з козаками Самуся та Палія маючи сутички, частину їх вбили на місці, інших взяли в полон (?), врешті ставши у Старокостянтинові для відпочинку свого війська і для наради як з й. м. п. белзьким воєводою, так і з їх мм. пп. коронним підканцлером (*Каролем Тарло – Ю. М.*) і сондецьким старостою [...]”.

(АГАД. – Ф. АР. – Відділ 34. – № 512. – Оригінал (?).

№ 103

1702, вересня 20. – Інструкція шляхти Подільського воєводства коронному гетьману (регест)

Шляхта просить допомоги у боротьбі проти козаків і повсталих селян, просить увійти з клопотанням до молдавського господаря і гетьмана Мазепа, щоб їхні піддані не приєднувались до повстанців. “Зухвале селянство... вже під самий Меджибіж заходить, постійно нахваляючись, що... під Кам'янець підуть”. Підписав від імені рицарського кола подільської шляхти Юзеф з Струмян на Мукши Домбровський, земський підстолий і писар гродський летичівський.

(АЮЗР. – Ч. III. – Т. 2. – № 156. – С. 457–459).

№ 104

1702, жовтня 13. – Львів. – Новина

“З Поділля є відомість, що козаки задумали від Меджибожа йти до Бару. З Білої Церкви приходить відомість, що тамтешній комендант через капітуляцію піддав ту фортецю козакам і прийняв руську віру, відступив до Львова. Католикам дали на вибір (?): залишитися або покинути місто. Русин з русином погодився. Євреїв вирубано дощенту”.

(БЧ. – ВР. – № 1676. – С. 153–155. – Копія XVIII ст. Фотокопія знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656).

№ 105

1702, жовтня 25. – Львів. – Уривки з новини-донесення

“[...] Недавно писали з Межибожа, що задніпрський гетьман Мазепа на обох берегах Дніпра при поромах поставив варту, щоб його козаки не йшли до бунтівників [Палія]. Тепер пишуть, що один полк переправився, ще два мали наступити, щоб здобувати Білу Церкву [...] й. м. пан хмільницький староста був під Хмільником, котрий мав з'єднатися з паном Рущицем, але йому досі неспоро, але йому досі неспоро. Волинське воєводство (як писано з Дубна 20 жовтня) пішло до Заслава к Полонному, якогось пана Братковського ув'язнили і вже його мали розстріляти, котрий з цими бунтами був тісно пов'язаний і бував у Палія; при ньому знайдено різні листи, котрі ще знаходяться (?) в канцелярії.

Р. S. При від'їзді пошти, дають знати з Меджибожа 21 жовтня, що козаки вже опанували Немировим, взявши безборонне місто, силою захопили замок, губернатора і двох ксьондзів тиранські забили, хоругви гарнізону, дуже багато людей і всіх євреїв порубано. Козаки вже у Вінниці, котрі збунтували місцевих підданих, невдовзі мають підступити під Летичів [...]”.

(БЧ. – ВР. – № 196. – С. 707. – Копія кінця XVIII ст.).

№ 106

1702, листопада 1. – Львів. – Новина про хід антипольського повстання 1702 р.

“Piszą te nowiny z Ukrainy, iż Samuś z kozakami Niemirowa broniącego się przez trzy dni szturmem dobywszy, wyciął cały regiment jego mości pana wojewody kijowskiego i zabrawszy ztamtąd 12 sztuk amaty, śpieszy pod Chmielnik i Latyczów; gdzie przyjdzie, wszędzie chłoptwo do niego przystaje. Co się dzieje z zamkiem Białocerkiewskim nie wspominają. Pan starosta chmielnicki z panem Ruszczycem stali w Łeszczynie i wojewódzwa Kijowskiego ze 300 koni złączyło się z niemi; tu pode Lwowem stanęła od kilku dni artyleria i infanteria 800 czelaka, czeka na ordynans pana kasztelana krakowskiego: czy tu na praesidium zostać mają, czy gdzie indziej obrócić się”.

переклад

Пишуть ці новини з України, що Самусь з козаками Немирова, який боронився протягом трьох днів, здобувши, вирубав цілий полк його мості pana київського воеводи і забравши звідти 12 гармат, спішить під Хмільник і Летичів; куди прийде, скрізь селянство до нього приєднується. Що діється з Білоцерківським замком, не згадують. Пан хмільницький староста з паном Рущицем стали в Лещині і з ними з'єдналося з 300 кіннотників Київського воеводства; тут під Львовом кілька днів тому стала артилерія і інфантерія 800 чоловік, чекає на наказ pana краківського каштеляна: чи тут залогою мають залишитися, чи кудись в інше місце звернутися.

(БН у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 21656. Оригінал зберігається в Ч. – ВР. – № 1676. – С. 19. – Тогочасна копія. Тексту документа передує запис зроблений копіюстом: “Ze Lwowa dnia 1 9bris anno 1702”, тобто “Зі Львова дня 1 листопада 1702 року”).

№ 107

1703, січня 2. – Дубно. – Уривок з рукописної газети (регест)

З Дубна 2 січня пишуть, що повсталі козаки знову думають йти за Вінницю і вбивати наших. Під Меджибіж підступило 6 000 козаків.

З Дубна 2 січня пишуть, що 6 000 козаків підступило під Меджибіж.

(БЧ. – ВР. – № 197. – С. 5, 7. – Копія кінця XVIII ст.).

№ 108

1703, січня 10. – Львів. – Новина

“Зі Львова 10 січня 1703. Про козаків з Волині у цей день не писали. Й. мость пан підкоморій к[оронний –? – *упор.*] з й. мостю паном сондецьким старостою в Дубні у його мості князя зустрівши новий рік, знову їхали у Полонне на Україну. З Меджибожа і Сатанова пишуть, що там цього гультайства є з 3 000, села, містечка плюндрують, пасіки, сховані на зиму, розбивають, і, що можуть, чинять шкоди, а де поляка чи єврея застануть, рубають. Коло Кам`янця були у трьох милях: не чинили таких шкод, тільки їли, пили і годували коней”.

(*АЮЗР. – Ч. III. – Т. 2. – № 175. – С. 520.*)

№ 109

1703, травня 19. – Регест скарги шляхтича
Івана Радоманського на шляхтича Станіслава Улеського,
який напав на його селян і пограбував їх

Селяни тікали від козаків з Летичівського староства у фортецю Меджибіж, а Улеський їх розігнав і пограбував.

(*АЮЗР. – Ч. III. – Т. 2. – № 214. – С. 578–579.*)

№ 110

1703, жовтня 19. – Меджибіж. – Уривок
з польськомовної рукописної газетної газети

“З Меджибожа. З Чуднова у нас відомість, що Палій мав від їхати за Дніпро до гетьмана Мазепа. Почавши від Полісся козаки його аж під Случ до Звягля відібрали у шляхти уряди й прибутки [...] Пошесть у Немирові припинилась, але ще там не живуть. У Сороці, Цеханові, Калушанах і Кілії, звідки поширилася, ще триває”.

(*БН. – ВМ. – № 21656 – С. 613. Оригінал зберігається в БЧ. – ВР. – № 1676.*)

№ 111

1703, лютого 23. – Уривок з листу невідомого шляхтича до невідомого з свідченнями про антипольське повстання Семена Палія

Полковника Рушиця послали “[...] aby od Niemirowa (w którym funditus zrujnowany zamek przez kozaków, waly zamkowe i miasto zastal, jako też Bar i Międzyboż, oprócz zamku samego, w którym się przecie praesidium nasze trzymyło i insze miasta i folwarki, bez ludzi, wypalone i popustoszone zastal), z wojskiem, przy sobie będącym, jak najspieszniej do j. m. do Dubna sam, a wojsko do obozu pod Łokacze powracał propter resistentiam [...]”.

переклад

Полковника Рушиця послали у моїй присутності “[...] щоб від Немирова (у котрому застав фундаментально зруйнований козаками замок, замкові вали і місто, так само як і Бар і Межибіж, крім самого замку, все ж наша залога трималася, застав й інші міста й фільварки без людей, випалені й спустошені), з військом, яке мав при собі, якнайшвидше до його мості (*польного коронного гетьмана Адама Сенявського – Ю. М.*) до Дубна поспішав, а військо повернув до табору під Локачі проти повстанців [...]”

(АГАД. – Ф. АР. – Відділ 34. – № 512. – Оригінал).

№ 112

Початок XVIII ст. – Уривок з мемуарів польського шляхтича Л. А. Раковського

“[...] Рік 1708 [...]. З Меджибожа пишуть восьмого числа цього місяця (*січня-унор.*), що козацьке військо з боями відступає з України перед польськими хоругвами, посланими у цей край на квартири і селян бунтують козаки, забираючи їх з собою; дуже бояться, щоб якась революція не настала внаслідок бунту черні [...]”.

(Rakowski W. F. Pamiętnik Wielkiej wojny Północnej. – Warszawa, 2002. – С. 83).

№ 113

1707, квітня 3. – Звенигород. –

**З листу коронного гетьмана А. Сенявського
до ротмістра коронних військ**

“[...] Як я зрозумів від пана мого меджибізького губернатора, що там у Барі не міг в. м. нічого (з коней) взяти [...]”

(АЮЗР. – К., 1894. – Ч. 8. – Т. 2. – № 78).

№ 114

**1708, лютого 3. – Свідчення Миська, мельника з Кошаринець,
про переведення селян перед турецькою окупацією
на Волинь**

“[...] Тамже за Улановим до литовського кордону є пустки [...].
Це є (...) Головчинці [...]”.

(АЮЗР. – К., 1894. – Ч. 8. – Т. 2. – № 79).

№ 115

**1708, лютий. – Межибіж (?). – Розпорядження
Ельжбети Вікторії Потоцької, брацлавської воєводи,
щодо повинності селян Межибізького ключа (реєстр)**

Інвентар с. Головачівки лютий 1708 р.

Повинності селян такі ж, як і в інших сіл Межибізьких, тобто чиншу 2 злотих з двору: 2 каплуни, курка на Великдень, друга курка – на Різдво, 20 яець, десятина вівса, дволітній кабан чи свиня, десятина бджіл, 3 лікті пряжі, літні роботи від св. Івана до св. Мартина 3 дні на тиждень, а зимові від св. Мартина до св. Івана – 2 дні, одна підвода або 8 зл.

Михайло старий, Мартин, син Михайла, Кость Поцілуйко, Михайлович, Прокіп Гирманів, Грицько Супруненко, Василь Рудий. Півдворові: Антон Михайлів син. Поденні: Іван Басараб, Деревянка, Яцько, Харко Лициновський, Хома Жванковський, Тимко Басараб. Павло Литвин, Василь Атаман. Козаки, які належать до меджибізького замку: Ятримчуки (?), Петро Млинар.

Всього річного чиншу на рік 18 зл. 15 гр., вівса від власників цілого двору 7, від половинника одного півосьма мірок, а кожна мірка

по 6 зл. вартує 39 зл. Робота від усіх складає в день 3 зл., всього 126 зл. Десятини 5 овець, кожна по 5 зл., що складає (?) 25 зл., кожна свиня 3 зл., бджільна десятина – 3 зл., 7 возів кожен 8 зл., що складає 26 зл., за телицю річну з громади береться 10 зл. Всього інтрати 280 зл. 15 гр.

Це копія документу з летичівських гродських книг 1701–1709 рр. № 5248 (арк.110)

(НБУВ. – ІР. – Ф.І. – № 1485. – Копія другої половини ХІХ ст.).

№ 116

**1711, травня 5. – Львів. – Уривок з записів типографії
львівського ставропігіального братства**

“[...] Воску з з Межибожа від духовної особи каменів 2, фунтів 8, і флоринів 33, – фл. 74.24 [...]”.

(АЮЗР. – К., 1904. – Ч. 1. – Т. 12. – С. 318).

№ 117

**1713, листопада 19 (8). – Протокол допиту шляхтича
Михайла Янковського, який брав участь
у гайдамацькому русі (регест)**

Він був на службі у київського воєводи. Під Васильковом від'єднався з товаришами (всього 10) від польських військ і стали гайдакувати у Поділлі. Потім «пішов я з пахолком до Летичева, з Летичева, найнявши підводу, поїхав до Іванковиць. В Іванківцях купив коня у цього ж летичівського візника з шістдесят злотих з возом; тоді я з одним чоловіком поїхав до Летичева для залагодження справ, а пахолка з конем і возом взяла пані Куровська до Полонного; мене тоді купці пізнали у Меджибожі; тоді я не зволікаючи поїхав до Іванковиць і взято мене в полі під Пилявцями і до Меджибожа припроваджено».

(АЮЗР. – Ч. II. – Т. 3. – № XI. – С. 20–21).

---

^{*}) Прізвище неправильно прочитане копіїстом або видавцями, які продублювали документ за іншим списком і подали прізвище в одному випадку Янковський, в другому Мирянський.

№ 118

1713, листопада 19(8). – Протокол допиту шляхтича Мирянського, який брав участь у гайдамацькому русі (регест)

“[...] я [...] з пахолком пішов до Летичева, з Летичева, найнявши собі підводу, поїхав до Іванковиць [...] (звідти) з одним чоловіком поїхав до Меджибожа у справах, а пахолка з конем і возом пані Куровська взяла до Польщі, мене ж тоді у Меджибожі пізнали купці; не зволікаючи, я поїхав до Іванковиць, мене схопили у полі під Пиявцями і припровадили до Меджибожа [...]”.

(*АЮЗР. – К., 1876. – Ч.ІІІ. – Т. 3. – С. 20–21*).

№ 119

1713, листопада 13. – Летичів. – Свідчення полоненого селянина-гайдамаки Ілька Ледовського (регест)

Батько Ілька – Семен, мати – з краю фінського з волості Ревеля (*суч. Таллін – упр.*). Козакував. Був рік у Прилуцькому полку в сотні Варяниці, потім 8 років – у полкового судді Михайла Рищенка, потім приєднався до сотника Семена Миценка і з ним був у Полтаві, а звідти з Палієм до Фастова, а звідти з полком Антона Танського за Дністер проти турків. Перейшов своєю ротою на бік молдавського господаря (*Дмитра Кантемира – ?*). Потім знову до Фастова, Немирова, їх коней забрали запорожці. Пішо прийшли до Летичева. Тут він купив коня з возом. Пан Куровський “послав мене з її мостю пані Куровською до Деренковиць, а сам пан до Меджибожа з шляхтичем поїхав, котрого пізнали купці в Меджибожі і там, не знаю як і чому, його було взято до замку, а я, повертаючись з пані Куровською до Іванковиць, був схоплений на дорозі людьми його мості пана меджибізького коменданта і досі там перебуваю у вязниці”.

(*АЮЗР. – Ч. ІІІ. – Т. 2. – № 244. – С. 771–773*).

№ 120

Початок XVIII ст. – Уривок з літопису Самовидця

“[...] Року 1649 [...] И так Хмелницкій на початку посту святих Петра и Павла на Чорном шляху, за Животином скупившись з тими

полками и ханом кримским, просто потягнули были под Межибоже, где zostавало козацтво во облеженю от войска коронного. Але увідомившися жолнірове о так великих потугах козацких и татарских, zostавивши Межибож, утеком уступили, которих орда здогонила, але увійшли до Збаража” (*далі йде опис облоги Збаража і Зборівської битви – упр.*).

[...] Року 1657 [...]. О чом постерегши, швед уступил в Прусы, а козаки, обтяжившися здобичею, назад уступовали, при которых и король венкгерский (*князь Трансільванії Дьордь II Ракоці – упр.*) держался, бо юже от Подгурия орды зайшли. И так орда, злучившися з войском коронним, осадили под Межибожом короля венкгерского и достали оного и узяли ляхи до себе, а козаки увойшли на Україну.

[...] Року 1672 [...] Цар турецкій, дочекавши осени, осадил Камянець войсками немалими, и учинивши трактати дочасніе с королем, же міли усего Подолля уступити турчинові и дати дань, уступил турчин у свою землю; также в Межибожу и в Бару турки стали и по инних містах.

[...] Року 1682 [...] Того ж року господар волоскій, зогнавши волости немеровскіе и усіх побожна, будовал собі двор у Цекийновці, на сем боці Дністра, на мешканя, и у Немирові от себе наказного гетманом zostавует. И от того часу особливий господар стал над Україною, почавши ото Дністра до самого Дніпра, а у Волохах иній господар над волохами, бо на Україні дано свободу от турчина, уволюючи от дани до якого часу, жеби ся люде до свого наворочали українніе. А Подоля особливе привернено до Каменця Подолского, и тіе городи паша каменецкій справовал и по городах свою старшину турецкую з войсками поставали, яко: в Бару, в Межибожу и инних, юже до тих господар Дука справи не міл.”

(Літопис Самовидця. – К., 1971. – С. 57, 74, 115, 137).

№ 121

Початок XVIII ст. – Уривки з літопису Величка

“[...] Року 1649. [...] Тим часом лядські обози з`єдналися поміж собою [...] поляки відразу рушили генеральним обозом до Константинова, а по дорозі дістали звістку про нову незліченну купу козаків під Межибожем, де були залишені для оборони Корф зі своїми нім-

цями та полк Синявського. Всі побудилися до того, щоб не кидати своїх межибозьких обложених, а неодмінно рятувати їх, – туди був зараз-таки виправлений Лянцкоронський, який вибрав чотири хоругви найкращого жовнірства з Остророгових військ і послав з ними перед собою Сокола з роз'їздом, а сам, пішовши за ним услід, потрапив якраз у самий вогонь, коли всі чотири хоругви були загорнені козаки в коло і, не мігши втримати тяжкого наступу, почали відходити під згадане місто Межибож, яке замкнулося з жовнірами. Отож Лянцкоронський, щоб учинити рятунок і тим хоругвам, що відходили до міста, і жовнірам, що замкнулися там, несподівано вдарив на козаків збоку і та надовго затримував їх у їхньому кроці, що обидві партії ляхів – і та, що відходила до міста, поправилася, і та, що була замкнута в місті, звільнилася і долучилася до них. Однак далі не міг з усіма тими жовнірами витримати козацьку силу і мусив відступати назад до обозу, не кажучи вже й про те, що від утікачів узяв певну звістку, яка оголошувала про швидке наближення і самого Хмельницького на чолі незчисленного війська. А коли ця звістка дійшла генерального обозу, що тягнув до Константинова, то так прискорила всіх ляхів, що як спершу завзяли були превелику охоту з отих кількох щасливих okazji до подальшого військового поступу, так після тих звісток почали впадати все в більшу боязнь і тривогу, навіть хотіли зараз-паки, не чекаючи ранку, тікати з обозу. Тікати лаштувався багато хто, і вже й коні були понав'ючувані, а рейментарі вже ледве булави не клали, стримуючи їх; самі ж навіть не знали, що чинити.

Не скоро, після багатьох суперечок, вони постановили на тому, що треба відступати під Збараж, куди найшвидше могла б прийти за несприятливих умов допомога від короля. Але з тої постанови вони збирали щоразу більшу тривогу, знаючи, що коли почнуть задкувати, то тим найпевніше начинять себе страхом, а Хмельницькому дадуть повід до найжорстокішого наступу на себе. Однак згодом полишили всі ті конверсії і зразу ж, під ніч, що наступала, рушили просто до Збаража [...]

Року 1654 [...] невдовзі цей польський гетьман одержав певну звістку, що Богун зі своїм військом збирається не наступ на себе, він залишив свій польський обоз під Межибожем, а сам налегці кінно рушив до Кальника на Богуна [...].

Року 1658...Цісарське військо (*імператора Леопольда I – упор.*) за королівським указом, либонь, рушило було під Меджибіж, однак, повернувшись знову на зимові квартирі, не захотіло із них виступати, хоч їх уже розігріла на тих квартирах й літня теплота...

Року 1667. ...Білогруд тоді, прибувши до Печер і завівши бій з Маховським, розгромив його при всесильній Божій помочі так, що той, покинувши свій обоз з усіма користями й тяжарами, налегці рушив до міста Браїлова, що біля Бара й Межибожа. Але й там не збувся, бо Білогруд, приспівши з козаками й ордою слідцем за ним, Маховським, до Браїлова, осадив Браїлів ордою, а сам з козаками пішов на Браїлів штурмом, в який тоді вломився без великого утруднення й шкоди і почав громити ляхів. Тоді Маховський з трьома лишень найнадійнішими хоругвами, сподіваючись пробитися з ними через орду і вислизнути до Польщі, але і в тому одурила його надія, оскільки ординська сила оточила його з хоругвами і одних поляків вибила, а інших, разом з Маховським, забрала в неволю...

[Року 1670] ...Ці послі (*послі Дорошенка Петрановський і Тарасенко – упор.*) відповідаючи, здекларували, що їм не дано жодної влади до трактування, що доказували і свіжим листом з Чигрина під датою IX дня, місяця жовтня теперішнього року від уродженого гетьмана Дорошенка, писаним до Петрановського і вже відданим у дорозі в Межибожі [...]

[Року 1680] ...сам король Ян Собеський перебував у Яворові з військом. Турецькі комісари Гусеїн та Аїл-паша перебували з тисячним числом війська, згідно до умови з поляками, під Язловцем, від якого мали тягти подільський кордон на Межибож і Новий Константинів, висипаючи часті копці і присвоюючи поближчі до Межибожа містечка й села України до Кам'янця...”.

(*Величко С. Літопис. – К., 1991. – Т. 1. – С. 139, 238; Т. 2. – С. 70, 267–268*).

№ 122

Кінець XVIII ст. – Уривок з “Історії Русів”

“(січень 1656 р., військо Б. Хмельницького виганяє польських жовнірів з Сміляниці – упор.) [...] Бігущие неприятели собрались и остановились было около містечка Межибожа, рышившись дать

баталію; но Хмельницький, наступив на них піхотою своєю и смішанною конницею, опрокинув всі их ополчення, ибо войска неприятельския, состоящие всі почти из конницы, за глубокими снігами, худо могли дієвувати, а сагайдаки татарские в сильныя морозы и совсім были недієвувателны. Напротив того козацкіє войска оружієм своим и пушечными выстрілами безпрестанно их поражали, и в несколько часов обратили в бігство, с потерєю на місті сражения и в жилищах убитыми до тринадцати тысяч своих воинов. На побігї розділились неприятели на двое. Поляки вошли обратно в Молдавію и оттоль пробрались в Галицію и Польшу; а татары потянулись степьми в Крим [...]. А гетман, по одинаким причинам и неудобствам, оставив свою за ними погоню [...].”

(История Русов. – М., 1846. – С. 131).

№ 123

1717, серпня 31. – Межибіж. – Новина (регест)

З України доносять, що орда у великій тривозі від цісарських військ.

(Ч. – ВР. – № 2740. – С. 691. Тогочасна копія).

№ 124

1717 р. – Інвентар Меджибізької волості 1717 року

“Місто Меджибіж

Це розділено на три міста, як от Меджибіж, Слобода і Требухівці. має чотири хутори Пронилів, Срубків, Золотаренко і Должок, одно передмістя, яке називається Ставниця. Це місто лежить перед замком між Бугом і Божком на пагорбі, розділене від Слободи невеликим ровом, насипаним валом і муром від води до води, на котрому палисад. Вздовж у половину цього валу стоїть велика мурована брама під гонтами, в цій брамі підйомний міст, ворота і дві невеликі хати на боці, на споді добрі торгівельні лавки а на горі кілька пустих хат. Ця брама була мурована на ратушу, валу і ровів не було, бо це місто мало бути одне місто з Слободою, однак через неприятельські напади перерізано це місце на двоє, щоб з меншим числом людей боронитися. У самому місті є дві церкви, одна кам'яна, друга дерев'яна

недокінчена. Крамниць на ринку є сімдесят шість дерев'яних, при них ратуша, будована тільки для судових (справа) і для ваги, в котрому хата і великі сіни на долі, а на горі хата з ганком, над нею купол.

Меджибзький замок

Цей у розвилці рік на самим місці між Бугом і Божком, довкола муром обведений з трьома кам'яними баштами і з двома малими шанцями, насипаними з землі для гармат. У ньому два проходи для вилазок і одна брама. При одному боці по праву руку є мурована стайня накрита, до неї подвійні двері на полозах, в ній ясла вдовж і ґрунтовні кормушки, на дві подавані. На верху цього муру до цієї стайні припирають дерев'яні подвійні парапети для оборони. Зразу при брамі є дерев'яна кордегардія. Йдучи вправо, на помешкання при другій стіні не маєш жодного будинку, тільки на верху муру паркани, накриті широким дахом, спущеним в замок на стовпах, під котрим може бути різне сховання. Помешкання в двох кутах, всі відремонтовані, тільки в куті коло столової хати не вистачає вікон одинадцять і печі. На третій стороні замку до муру прибудований великий дерев'яний шпіхлер. На котрому мурі на підвищенні даний паркан під дахом. На третьому розі потужна башта, де нова в мурах відреставрована, ще не накрита. Від неї по четвертій стороні при мурі порядна кухня з пекарнею. Посеред замку мурований костюл під гонтами, а по різних місцях за костюлом кілька жовнірських халупок. Недалеко цього костюлу на правому боці є склеп, на котрому торгівельна лавка на горі поставлений дерев'яний будинок, у котрому є дві хати, одна комора з сінями. У середній круглій башті є мурований колодязь, а в зовнішніх торгівельних лавках на долі є другий колодязь дерев'яний. Коло цього замку є пригородок, обставлений з трьох боків дубовими палями, у котрому при одному боці є шопи для обори і стада під час тривоги.

Населення Меджибожа

но- мер	коні	воли	Імена мщан християн		чинші		став- щина
					злоті	гроші	гроші
1	1	-	п. Кжишгоф Ян Зажицький, меджибозький вїйт	Років 18			
2	1		п. Петро Соболевський, бурмистр	Дід.			

3	2		п. Стефан Маковецький, бурмистр	Дід.			
4	1		п. Станіслав Васькевич, бурмистр	Дід.			
5	-		п. Йосип Стебло, бурмистр	Дід.			
6	1		п. Федір Луцький, міський меджибзький писар з Луки, з-під Самбору	Рік 1			
7	1		Григорій Маценко, присяжний	Дід.			
8	1	2	Яцентій Западиньчик, присяжний	Дід.			
9	-	-	Іван Сідляренко, присяжний	Дід.			
10	1	-	Дмитро Гречин, присяж- ний, з Туреччини	5 років			
Вулиця від млинів понад міським ставком до вулиці Ракової по обох боках							
11	-	-	Андрушко, з Сокаля, в Луцишиній халупі	½ року	слобожанин		
12	-	-	Матвій, з Бжижа, у Полон- ному жив 30 років	12 років	-	-	18
13	-	-	Шимко, шпитальний дід, має халупу під горою	-	Убогий шпи- тальний		
14	-	-	Семениха Шмондеровська удова мельничиха, з мало- літнім сином з Шмондерова	10 років	належить до млинової повинності з мельниками		
15	-	2	Федір, зять Пивовара, з-під Перемишля	16 років	2	15	18
16	-	-	Василиха Немирівська удова з Іваном зятем, кушні- ром, котрий зять із Золочева, а вона з Полонного	12 років	1	7 ½	18
17	-	-	Іван Деркач, швець, родом із Заслава	12 років	1	7 ½	18
18	1	2	Федір Деркач, міський мельник родом із Заслава	12 років	Вільний нале- жить до місь- кого становлення		
19	-	-	Олександр Щенний, цер- ковний	Дід.	Вільний, цер- ковний		

20	-	-	Міриха, удова, не має нічого	Дід.	убога		
21	-	-	Грицько Ференц, швець, коморник родом з Чесанова	16 років	-	-	18
22	-	-	Федько Маковецький, кушнір	Дід.	1	7 ½	18
23	-	-	Микитиха удова з малолітнім сином	Дід.	будується, вільна		
24	-	-	Яниха Дзвоничка з зятем Венгрином, поляком, що служив при й. пану Вороничу	Дід.	Убога. Тепер пан- ський машта- лір		
25	-	-	Фелько Серик, кушнір, олешицький	Дід.	1	7 ½	18
26	-	-	Лесько Захаршин зять, з Дубна	12 років	2	15	18
27	-	-	Андрійко, тесля, мазур, убозтво	Давній	-	-	18
28	-	-	Василь зять Прусський з тецею	Дід.	-	-	18
29	1	-	Федір з сином Іваном, зайшлим з Любара	10 років	1	7 ½	18
30	-	-	Данило Ференц, швець, з Чесанова, й. п. Крука	16 років	1	7 ½	18
31	-	-	Юрчиха Стеблова удова	Дід.	-	-	18
32	-	-	Мисько Дзюба, коморник у тієї ж, помер	Помер після написання інвентаря			
33	1	-	Валько Мазур з Криськом з жонатим сином, з Тарногороду	16 років	2	15	18
34	-	-	Войцехова удова з чотирма синами з Нового Міста	18 років	1	7 ½	18
35	1	-	Єнджей, жовнір у відставці, з зятем Мартином, родом з Литви	6 років	1	7 ½	18
36	-	-	Уласиха Татарська удова	Дід.	-	15	18
37	1	-	Яким з сином Пилипом, певцем, родом з Томашова, жив у Полонному 6 років, а тут	12 років	1	7 ½	18
38	-	-	Коморник у нього Кузьма Гамайчик швець, родом з Полонного, а тут в Меджибожі живе	1 рік	Вільний, слобожанин		

39	-	-	Антон Дзеник, швець, з Бережан	Дід.	1	7 ½	18
40	-	-	Єнджей Слосаренко, швець Матяш, його брат, пішов до Полонного	Дід.	1	7 ½	18
41	-	-	Ягнешка удова, сестра Боболовського	Дід.	-	-	18
42	-	-	Матвій Швець зять Прущчин, від Вишневеця	Дід.	-	15	18
43	1	-	Томко Тесля, від Тернополя	12 років	1	7 ½	18
44	-	-	Стефан Завойка	Дід.	-	-	-
45	-	-	Гарасим Коломієць, з Коло- миї. Цей має три доми, один, що у ньому мешкає, другий перед Рудим Янке- лем, а третій на Слободі	16 років	2	15	18
46	-	-	Крисько Твердохліб, швець, родом з Кам'яниці	12 років	1	7 ½	18
47	-	-	Химка вдова	Дід.	-	-	18
У Ринку християни							
48	-	-	Дім Лукаша Вибоха на розі від міського ставка ринко- вий над ярмом, під двома верхами з півдня	Дід.	2	15	18
На другому ринковому ряду від фари на схід сонця на розі							
49	-	-	Халупа під соломою Войце- ха, каменяра, в котрій живе коморник, вільний, пан- ський муляр	-	вільний, панський му- ляр*		
50	-	-	Перед вікнами Янкеля дім Гарасима Коломієця під гонтами, з крамницею в Ринку, неподалік яток	3 роки	Вільний, [...], зять		
51	-	-	В панській кам'яниці з тилу коморник Васько Поврозн- ник, християнин	1 рік	вільний, слобожанин		
52	-	-	В домі Йосипа Малого Ми- колай Гратенко, шинкар	12 років	Єврей, платить за місце з кагалом		

53	-	-	Халушка під соломомо недалеко Попика Олександрової Шапшихи удови	-	-	15	18
<i>Від панської кам'яниці по праву руку до кам'яної брами</i>							
54	-	-	Дім Стеблички удови, котрий за борг взяла у Яцька Маньчиного	Дід.		сврей з кагалом платить	
55	-	-	Юсько Паламар, шинкарем у Гейнеха	-	-	15	18
56	-	-	Панько Шинкар в домі Янкеля Шмондеровського	-	1	7 ½	18
57	-	-	Двір й. п. Цереновича, у котрому сидить господар Градовський				
58	-	-	Двір, до котрого має увійти й. п. Лясота, капітан й. к. мості				
<i>Друга вулиця від кам'яної брами до Ринку з правого боку</i>							
	-	-	Домик Федора Петрусенка, писаря майдану, під соломомою, тільки один на цьому ряду				
<i>Другий ряд від церкви св. пророка Іллі до кам'яної церкви з півночі</i>							
60	-	-	Дмитро Хижинський, кушнір, з Кам'янця	Дід.	1	7 ½	18
61	-	-	Михайло Безпальченко, кушнір	Дід.		вільний від й. мость пана	
62	-	-	Олександр Ларченко, кушнір, з Кам'янця	12 років	1	7 ½	18
63	-	-	Біля церкви св. пророка Іллі, церковний паламар	1 рік		слобожанин	
64	-	1	Романиха вдова з синами Кошичка	Дід.	1	7 ½	18
65	-	1	Іванашко Кириченко, зять Маковецького, кушнір	Дід.	-	15	18
66	1	-	Ясько Мазурик, з Польці, від Замостя	16 років	1	7 ½	18

67	*	-	Григориха Столярка у найнятій єврейській халупі живе (у) Ізраїля Немировського	дід.	дуже бідна		
68	1	-	Павло Кардаш, збирач роговщизни	Дід.	1	7 ½	18
69	-	-	Там же халупка ззаду, у котрій живе вдова Литовка, бідність	10 років	убога		
70	-	-	Клим Кушнір, старий	Дід.	1	7 ½	18
71	-	-	Федориха стара, з-за Дніпра, бідність	12 років	-	-	18
<i>Вулиця від кам'яної церкви на північ від синагоги</i>							
72	-	-	Велебний отець Михайло Кардашенко, меджибізький намісник Шпиталь, що належить до кам'яної церкви Велебний отець Григорій Слузиський, священник церкви св. пророка Іллі. Школа до кам'яної церкви	Дід.	вільний		
73	-	-	Лесяко Климович, кушнір	Дід.	-	-	18
74	-	-	Халупка під соломою Івана Гориченка, в ній живе Стефан Швець, його племінник, з своєю старою бабкою Горичкою	Дід.	-	-	18
75	-	-	Антонець Малий, бідність	-	убогий		
76	-	-	Халупка Васька Шила, шевця, з-під Острога	12 років	-	-	18
77	*	-	Халупка під соломою Данила, головчинського мельника, в ній живе коморник Ілько, прийшлий з-під Заслава	1 рік	слобожанин		
78	-	-	У цій же халупці Грицько з Солодковиць прийшлий	½ року	слобожанин		

79	-	-	Юсько, паламар кам'яної церкви, прийшлий із Заслава, вільний	16 років	вільний		
80	-	-	Халупка удови 'Зажичької, жовнірки, пекарки, під соломою, прийшла з Польщі	6 років	убога		
81	-	-	Халупка Рафальської, жовнірки, під соломою, прийшла з Польщі	8 років	убога		
82	-	-	Халупка під соломою Івана Кардашенка, поповича кам'яної церкви	Дід.	вільний		
Вулиця понад самим Божком від слобожанських паісад до замку							
83	-	-	Міська воскобійня				
84	-	-	Єврейська різниця				
85	-	-	вдова Безпальча з одруженим сином	Дід.	звільнена й. мостою		
86	-	-	Халупка Бута, в ній живе орендар Прокіп, прийшлий з Русі, під соломою	8 років	-	-	18
				Цей Бут втік, а Прокіп, що в цій халупі, слобожанин 18			
87	-	-	Любка вдова	Дід.	-	-	18
88	-	-	Ян Якимович, замковий тесля, з Дубна	12 років	1	7 ½	18
89	-	-	Василь Козоріз, різник свиней	Дід.	1	7 ½	18
90	1	-	Петро Вакула	Дід.	1	7 ½	18
91	-	-	Ян Мазур, прийшлий з Польщі	8 років	убогий		
92	-	-	Дем'яниха вдова, молдаванка, бідність	6 років	убога		
93	-	-	Василь Савченко, тесть Сачинського, москаля	Дід.	Вільний, пішов до зятя		
Халупи, що стоять ззаду перед замком до фари							
94	1	-	Адам Пахолек, з Опочна	16 років	2	15	18

95	-	-	Дом Михалової Гурайської, відібрано на команду				
96	-	-	Дім панський, в котрому живе п. комендант				
<i>Халупи поза ринковими домами з півдня</i>							
97	-	-	Дворик й. пана Воронича, в котрому господар Кжижановський з Угорщини, що був кравцем при й. п. генералі Еустарзі				
98	-	-	Гнат Тесля, під палями цього дворика	12 років	-	15	18
99	-	-	Халупка Юська, жовніра, половина під луб'ям а половина під соломою	Дід.	Вільний, убогий жовнір		
<i>Халупи під ринковим домами на захід</i>							
100	1	-	Миколай Курочка, зять Маковецького	Дід.	1	7 ½	18
101	1	-	Василь, син Маковецького	Дід.	1	7 ½	18
102	-	-	Тимчиха, гончарка, бідність	16 років	-	-	18
103	1	-	Ян, ткач і бондар з Замойщини	16 років	2	7 ½	18
104	-	-	Данило Гончар	Дід.	1	7 ½	18
105	-	-	Замулиха вдова з жонатим сином	Дід.	1	7 ½	18
106	-	-	Гащучка вдова, з Перенятини	16 років	1	7 ½	18
<i>Вулиця ярм пробитим від Коломійця до кам'яної брами</i>							
107	1	-	Стефан зять Маковецького, бурмістра, родом з Корця	11 років	1	7 ½	18
108	-	-	Вальчиха Слосарка з Антоном, зятем	Дід.	1	7 ½	18
109	-	-	Іван Калцидан, ткач, з Лабуня	12 років	1	7 ½	18

110	-	-	Василь Гончар, зять Сидорів, з-за Дніпра	12 років	-	15	18
111	1	-	Іван Ропушка, козак і різник і купшнір	Дід.	Вільний, козак		
112	-	-	Іван Нечай, швець, родом з Олешина	16 років	-	-	18
113	-	-	Шимон Мазур, з Польщі	15 років	-	-	18
114	-	-	Іван, коморник, замковий різбляр, з Польщі	4 років	~~вільний, слобожанин~~		
115	-	-	Олександр Сірий, купшнір, олешницький родич	Дід.	1	7 ½	18
<i>На цій же вулиці з гори від Ізраїля по другій стороні другий ряд</i>							
116	-	1	Тимко Бойко, з-під Заслава, з Серединець	10 років	1	7 ½	18
117	1	-	Роман зять Тимків, з цього ж села	-	1	7 ½	18
118	-	-	Василь Гончар зять Прушчин, з України	1 рік (!)	1	7 ½	18
119	-	-	Роман, прийшлий з Вишгорода	10 років	-	-	18
120	-	-	Петро Перемиський пекарський цехмістр	12 років	1	7 ½	18
121	-	-	Оришка вдова, пекарка	12 років	-	-	18
122	-	-	Халупа Юрченка Івана, в котрій живе жовнір	-	Убогий, жовніри у ній мешкають		
123	-	-	Яниха вдова, пекарка	Дід.	-	-	18
124	-	-	Василь Швець зять Ференців, з Берестечка	7 років	-	15	18
<i>Вулиця Ракова від ставка до кам'яної брами</i>							
125	1	-	Федір Марченко	Дід.	2	15	18
126	1	-	Ян Маценко	Дід.	1	7 ½	18
127	2	-	Петро Маценко	Дід.	2	15	18

128	-	-	Стефан Денисенко, швець, зайшлий з Полонного, а його батько Денис з Старої Синяви	13 років	1	7 ½	18
				Дід.	живе на Слободі		
129	-	1	Кирик Дзекцяж	Дід.	1	7 ½	18
130	-	-	Грицько, зять Татарської, швець, родом із Заслава	5 років	-	15	18
131	-	-	Петро Швець зять Григораша Маценка, присяжного, родом з Варшави	10 років	Тепер будується		
132	-	-	Матиаш Сухарський, швець з Олешниць	Дід.	1	7 ½	18
133	-	-	Миколай, швець, Шульган. Олешницький	Дід.	1	7 ½	18
134	-	-	Григір Павловський, швець	2 роки(!)	-	15	18
135	1	-	Димид, з села Піщова, з-за Полонного	12 років	1	7 ½	18
136	1	2	Василиха вдова з сином Іваном жонатим	Дід.	таборовий козак		
137	-	-	Йосип Ткач, родом зі Львова	15 років	2	15	18
138	1	-	Стефан Гончар, з Полонного	12 років	1	7 ½	18
139	1	-	Демко Довбенка, бондар, з сином Михайлом	Дід.	1	7 ½	18
140	-	-	Стефан Сидоренко, гончар. з Луцька	12 років	1	7 ½	18
141	1	-	Улас Марков син Рибак	Дід.	1	7 ½	18
142	1	-	Марко Рибак, магістр	Дід.	2	7 ½	18
143	1	3	Кость Ковежа, козак	Дід.	таборовий козак		
144	-	2	Федір Стельмах, з Піщова	11 років	2	15	18
145	2	-	Охрім Бойко, з-під Луцька	12 років	2	15	18
146	1	-	Петро Скиба	Дід.	-	15	18

147	-	-	Марцін Ткач, прийшлий з Польщі	20 років	-	15	18
148	-	-	Дворик й. п. Дорожинського, живе у ньому Єнджей, прийшлий з Полісся	-	Вільний шляхтич		
149	-	-	Данило, прийшлий з Полісся	півроку	вільний, слобожанин		
150	-	-	Паньчиха, з Лабуня, під палісадом, бідність, її чоловік і тепер є в Лабуні	9 років	жебракча		
151	-	-	У цієї ж комірниця вдова Марчиха, убога	Дідц.	убога		

Сумаріуш міста Меджибожа

Господарів повинних	91	від них 8 зл.
Тягла у них	35	Котел 1 (№ 48)
Чиншику зл.	96	
Ставщици зл.	54	Феліціан Каз[имир] Міхаловський
Господарів вільних	55	с. г. в., рукою власною
Тягла у них	23	Марцін Лозовський
Крамниць	3 (№ 43, 50, 94)	Ян Міхалевич. м.п.

(Слобода-район Меджибожа – упор.)

номер	коні	воли	Імена міщан християн	чинші		став-	
				злоті	гроші	щизна	
<i>Ринковий ряд від великої кам'яної брами праворуч до другої кам'яної брами від поля</i>							
1	-	-	Дім у вежі дім Гарасима Коломійця, у котрому шинкар орендою, ткач, шумський	12 років	2	15	18

2	-	-	Дім Кирика Куроченка недобудований, а сам сидить на хуторі в Должку	Дід.	2	15	18
3	-	-	Марко Полонський, прийшлий	12 років	2	15	18
4	-	-	Дім Паська Березницького	Дід.	Новий, пустий		
5	-	-	Дім Гондзелихи вдови з малолітнім сином	Дід.	1	7 ½	18
6	-	-	Дім Василя Радченка недобудований, а сам живе на хуторі у Пронилові	-	Новий, пустий		
7	-	-	Дім Івана Козинки недобудований	-	пустий		
Ринковий ряд з заходу							
8	-	-	Дім у вежі Яцентія Западничика, осадчого слобожанського	Дід.	вільний, осадчий		
9	1	-	Халупа єврея Авраама під соломою, у котрій живе християнин Яцько Бублич	3 роки	втік після написання		
10	-	-	Василь Волошин, коваль, звільнений	12 років	мусить робити що треба		
11	1	-	Марко Сербин, прийшлий, козак	давній	козак, вільний		
12	1	2	Мартин і Кость рідні брати Гринченки	Дід.	вільні, козаки		
13	-	-	Халупка Марка Замули під соломою	Дід.	1	7 ½	18
Четвертий ринковий ряд від кам'яної міської брами до міського ставу попід палісадами від міста							
14	-	-	Дім Ізраїла Микитинського, в котрому живе християнин, коморник, з Грубешова	3 роки	-	-	18
15	-	-	Халупа Яна Мазура, зі Свинця	8 років	1	7 ½	18

16	-	-	Халупа Федька Скрипника з Сокаля	16 років	-	15	18
17	1	-	Халупа Войтка Вальченка під соломою	Дід.	1	7 ½	18
18	-	-	Пилип в мізерній халупі перед цього ж Войтка халупою, бідність	Дід.	-	-	18
<i>Вулиця з обох боків палісадами від ринку міста Слободи до міського ставу</i>							
19	1	2	Юсько Різниченко, з Мазовії	12 років	козак, вільний.		
20	-	-	Халупа Кошгтового зятя Антонія, в котрій живе Василь Бондар	Дід.	Живе в Пархомівцях		
21	-	-	В цій же халупі комірниця Наталка	Дід.	-	-	18
22	1	-	Василь, з Сквородок, Зуб	16 років	1	7 ½	18
23	1	-	Мойсій Чумак, невільник	12 років	1	7 ½	18
24	1	-	Остап зять цього ж Мойсія	Дід.	1	7 ½	18
25	1	-	Дмитро Дивачишин зять, з Лабуня	8 років	1	7 ½	18
26	1	-	Юрко зять Красилин, з Заслава	12 років	1	7 ½	18
27	1	-	Яцько Лавринишин зять, ново будується	Дід.	-	-	18
28	1	2	Лавриниха вдова	Дід.	2	15	18
29	-	-	В Дивачишиній халупі під самими палісадами новоприйшлий Роман	новий	слобожанин		
30	2	-	Андрушко Яник, з Старо-костянтинова	12 років	2	15	18
31	1	-	Гурська вдова з жонатим сином Єнджеєм, козак	дід	вільний, козак		
32	1	-	Миколай Маценко	Дід.	1	7 ½	18
33	-	-	У цього ж комірниця вдова Курашиха	1 рік	вільна, слобожанка		

34	-	2	Лесько Перчовський, з Горохова, козак	12 років	козак, віль- ний		
35	-	-	Іван Колачник, з Острополя	12 років	-	15	18
36	-	-	Василиха вдова, з-під Замостя	6 років	бід- ність		
37	-	-	Динис Швець, з Старої Синяви	Дід.	1	7 ½	18
38	-	-	Халупка Юська, винника, тепер він шинкує за Дов- гим мостом в панській корчмі, убогий	убогий			
39	-	-	Олександр Пилявський, сап'яник	Дід.	2	15	18
Вулиця понад міським ставом від міських палисадів до крайніх палисадів міста Слободи від поля							
40	1	-	Мацько Блаженко з Ста- рокостянтинова	12 років	1	7 ½	18
41	1	-	Войтко, його брат зять Яників з Старокостян- тинова	12 років	1	7 ½	18
42	-	1	Іван Грандзелін з Кам'яця	12 років	1	7 ½	18
43	1	-	Іван Ячмін з Волині	16 років	1	7 ½	18
44	1	2	Грицько Грищенко	Дід.	Козак, віль- ний		
45	2	-	Пасько син Гурської	Дід.	Козак, віль- ний		
46	-	-	Павло, коморник Паська, з Зінькова	Дід.	-	-	18
47	1	1	Максим Симонячий, з Канева, козак	12 років	Козак, віль- ний		
48	-	1	Конон, зять Ропуцин, з Черлениці, козак	6 років	козацький отаман		
49	1	-	Олексій, зять Ропушки, з Канева, козак	12 років	козак, віль- ний		

50	-	-	Єнджей сліпий, під палісадом халупка, убогий	Дід.	Жебрак, убогий		
Вулиця від міського ставка до Ринку							
51	1	-	Василь з Марковець	3 роки	1	7 ½	18
52	-	1	Панас Пшеничка, з Заслава	12 років	1	7 ½	18
53	-	1	Вдова Вашиха, з Старокостянтинова	12 років	1	7 ½	18
54	1	-	Федір Чумачок з Полонного	12 років	1	7 ½	18
55	1	-	Панчиха, вдова з Підляпши	4 роки	-	15	18
56	-	-	Халупа Гриньчукова	4 роки	Тепер будується		
57	1	-	Кузьма Дивачипин	Дід.	1	7 ½	18
58	1	-	Василь Кляченко, від Бродів	давній	Вільний, ново будується		
59	-	-	Василь, Демедчиків син, з-під Замостя	4 роки	-	15	18
60	-	-	Тимко Коваль	Дід.	1	7 ½	18
61	1	-	Яцько Корчовський, з Манилівки	Дід.	1	7 ½	18
62	1	-	Дмитро Марків син, з Полонного	13 років	2	15	18
63	-	2	Юсько Ковержицин, з Деражні	1(!) рік	2	15	18
64	-	-	Петро, коморник, десятник, слобожанин	-	вільний, десятник		
65	1	-	Томко Собченко, з Костянтинова	7 років	1	7 ½	18
66	1	-	Фесько, коваль, Холодний, з Любара, з ним живе одружений син Кирик	12 років	1	7 ½	18
Вулиця від малої кам'яної брами							
67	-	1	Мисько Проваловський, у нього коморник, також з Провалова	11 років	1	7 ½	18

68	-	1	Єнджей Підвальний	Дід.	1	7 ½	18
69	-	-	Фесько зять Магрин, з Лабуня	1 (!) рік	-	-	18
70	-	2	Тимко Курочка	Дід.	15	-	-
71	1	2	Гаврило Шумило, козак	Дід.	30	-	-
72	1	2	Андрій Кучмаренко, з Волині, козак	16 років	Козак, вільний		
73	-	2	Лько Кучмар, з Волині, козак	16 років	Козак, вільний		
74	-	1	Іван Кучмарів, з Волині	16 років	1	7 ½	18
75	1	1	Яцько з старим батьком, з Волині	10 років	1	7 ½	18
76	-	-	Єнджей Ткач, з Волині	12 років	1	7 ½	18
77	-	1	Семен, меджибзький возний, Руда	вільний, возний			
78	1	-	Семен Кононів зять, з Ямполя	8 років	1	7 ½	18
79	1	-	У цього ж коморник Стефан Гамарчук	16 років	1	7 ½	18
80	-	-	Бубличка стара вдова, з Луцька, пекарка	15 років	1	7 ½	18
81	1	1	Федір і Демко, рідні брати Бублички	15 років	1	7 ½	18
82	1	-	Лазар Плаксюк, із Заслава	давній	1	7 ½	18
83	1	-	Онисько Марченко, з Полонного	12 років	1	7 ½	18
84	1	-	Ропушка Іван, козацький отаман	Дід.	вільний, козак		
85	-	-	Грицько Кучмаренко, з Волині	16 років	-	-	18
86	-	-	Василь Малина, з Біщи, рибалка	16 років	2	15	18
<i>Вулиця від кам'яної брами до дерев'яної брами до Довгого мосту з обох сторін</i>							
87	1	-	Грицько, коваль, звільнений	Дід.	мусить робити по треба		

88	1	-	Стефан, старий коваль, звільнений	Дід.	мусить робити що треба		
89	-	-	Дом візний під соломою Йосипа Мотенка	-	пустий		
90	-	-	Лукашиха вдова Ткачиха	Дід.	1	7 ½	18
91	1	-	Кирило Каленчук	Дід.	1	7 ½	18
92	2	-	У цього ж коморник Грицько, з Мокіїва	новий	слобожанин		
93	1	-	Грицько Павлишин зять	Дід.	1	7 ½	18
94	1	-	Данило Вертелецький, з Острога	Дід.	2	15	18
95	1	2	Іван Кос	Дід.	2	15	18
96	2	-	У нього коморник нежонатий, пасинок Йосипа Стебла, зветься Ян	Дід.	Вільний, щойно оженився		
97	-	-	Там же син Івана Косса жонатий Омелян	Дід.	на одному хлібі з батьком		
98	-	-	Халупка Яна, з Грубешова	-	бідність		
99	1	-	Лесько Швець від Щорова	10 років	1	7 ½	18
100	2	1	Стефан Тесля	Дід.	2	15	18
101	-	-	Юсько Косов зять	Дід.	-	15	18
102	-	-	Халупка Івана Ткача, в котрій коморник Пилип, з-за Пінська	новий	слобожанин		
103	1	-	Федір Івасенко, з Валахії	10 років	1	7 ½	18
104	-	-	Халупка Миколая Кратенка, в котрій живе Федір Шабський, цимбаліст	2 роки	згоріла після написання		
105	1	3	Іван Редька	Дід.	2	15	18
106	2	2	Пасько Березницький	Дід.	2	15	18
107	1	-	Стефан син Павлишин, із Звягля	16 років	1	7 ½	18
108	-	2	Єнджей син Павлишин, із Звягля	16 років	1	7 ½	18

109	1	-	Остап Савченко, з-під Ляховець	3 роки	1	7 ½	18
110	1	-	Семен Окопний, з-під Любліна	12 років	1	7 ½	18
111	-	-	У цього ж коморник Мацей Стапінський, прийшлий з Підляшшя	новий	втік		
112	-	-	Іван зять Тимка Вовка, з Білорусі	1 рік	Помер і погорів		
113	-	-	У цього ж коморника Данило Матенків племінник	2 роки	пішов геть		
114	1	-	Павло зять Гурської, з Шумська	давній	1	7 ½	18
<i>Друга вулиця від дерев'яної брами до. Довгого мосту до кам'яної міської брами</i>							
115	2	-	Гаврило Товстопят, родом з Конотопу	12 років	2	15	18
116	-	-	Халупа Салішина, в ній живе Миколай Мазур, сліпий, з Мазовії	2 роки (!)	-	-	18
117	1	1	Федір Шкляренко, з Полонного	12 років	1	7 ½	18
118	-	-	У цього коморника вдова Сагайдачка	нова	слобожанка		
119	1	4	Василь Кубрак, рибалка, з Полонного	12 років	2	15	18
120	-	-	У цього ж Грицько одружений	-	-	-	-
121	-	-	Грицько Скрага, з Лабуня	давній	-	15	18
123	1	2	Яків зять Матенків, з Каричинець	16 років	1	7 ½	18
124	1	3	Семен Боровик, з Шумська	12 років	2	15	18
125	1	2	Йосип Мотенко, з Костян- тинова, син цього ж Гнат з ним живе	12 років	-	15	18

126	1	-	Сидір, з Шумська	12 років	1	7 ½	18
127	-	-	Щербиниха Василиха вдова, з Луцька	12 років	-	15	18
128	1	-	Семен Цимбаліст, з Заслава	12 років	1	7 ½	18
129	1	-	Микита Шкляр, з Заслава	12 років	1	7 ½	18
130	-	-	Грициха вдова, з Білої Церкви	6 років	-	-	18
<i>Вулиця від кам'яної церкви до дерев'яної брами від Довгого мосту</i>							
131	-	-	Микита Бугай, гончар, з Полонного	12 років	1	7 ½	18
132	1	-	Семен, новоставський мельник	Дід.	Вільний, до мель- ницької повинності		
133	1	4	Павло Кумлік, козак Демко його син, з ним же живе	Дід.	1	7 ½	18
134	-	-	Йосип Сетанський, ткач	Дід.	1	7 ½	18
135	1	-	Адам його зять, з ним же живе, ткач	12 років	Вільний, цер- ковний спвак		
136	1	-	Стефан Вакуленко	Дід.	1	7 ½	18
137	-	1	Яцько Галушка, козак	Дід.	вільний, козак		
138	-	2	Крижанівська сліпа вдова, з Зозулинець	12 років	-	15	18
139	-	-	Стефан Ясенеvський, з Волині	12 років	-	-	18
<i>Вулиця від міського палісаду до слобожанського палісаду до ріки Божка</i>							
140	-	-	Грицько Грисеня, піпий	Дід.	-	-	18
141	-	-	Михайло Радченко, піпий	Дід.	-	15	18
142	1	-	У нього коморник Богдан з-за Дніпра	новий	слобожанин		
143	-	-	Несториха вдова, з Полонного, убога	12 років	убога		
144	-	-	Іванко Ткач, з Кисва	11 років	-	15	18
145	1	-	Дмитро Курочка, стрілець	Дід.	1	7 ½	18
146	-	-	Фесько Чернописський, з Лабуня	12 років	-	15	18

147	-	-	Ярема зять Івана Чорного, з Котельні	новий	слобожанин		
148	1	-	Стефан, з Любара	новий	слобожанин		
149	-	-	Матвій Черепенко, різник	Дід.	-	15	18
150	-	-	Василь Брегірда, рибалка	Дід.	-	15	18
151	1	1	Дацько Галушка, за деревяною брамою до Довгого мосту	Дід.	Козак, вільний		
<i>Вулиця від слободового налісаду до міського налісаду понад самим Божем</i>							
152	-	-	Омелько Лихолат, з Олики, убогий	16 років	по-мер		
153	1	2	Іван Козінка	Дід.	2	15	18
154	-	-	Стефан зять Нестеренків, від Володимира	давній	сліпець, убогий		
155	-	-	Мисько, убогий дід, з Холма	9 років	убогий		
156	-	-	Іван Хлівовий, від Костянтинова, убогий	10 років	-	-	18
157	-	-	Євтух, з-за Дубна	4 роки	-	-	18
158	-	-	Іванко Скрипник, бідність	-	1	7 ½	18
159	1	-	Остап, новоставський мельник	Дід.	Вільний, до мельницької повинності		
160			Петро Волинець, десятник	16 років	вільний		
161	1	-	Прокіп Чепурка, з Молдавської землі	давній	1	7 ½	18
162	-	-	Халупка пуста Федорихи Курощихи	дід	пуста		

Арк. 18-21

Сумма

Повинних господарів 110	У них тягла 41
У них тягла 103	
Чиншику 158 зл. 22 гр.	Феліціан Каз[мир] Міхаловський
Ставщизни 62 зл. 12 гр.	с. г., рукою власною
Крамниця 1 (№ 94)	Марцін Лозовський
Вільних господарів і слобожан 41	Ян Міхалевич, рукою власною

номер	коні	воли	Імена євреїв-міщан межибзьких цілого кагалу у 1717 р.		Став- позна	крам- ниці	Злоті з крам- ниць
					гроші		
1	-	-	Дім рабина межибзь- кого кагалу				
<i>Ринок. Перший ряд від замку на північ</i>							
2	-	2	Кам'яниця Фроїма у вежі у цього ж з тилу сусід Орон	9 років 3 роки	18	-	-
3	-	-	Дім Шимона Шафара у вежі	16 років	18	-	-
4	-	-	Дім Йося сліпого	Дід.	18	1	4
5	-	-	Дім Лейзора Голош- ковського	Дід.	18	-	-
6	-	-	Дім Орона Кривого, в котрому за шинкарку Рохла, вдова	-	18	-	-
7	-	-	Дім Зельманів Шмой- ловича	Дід.	18	-	-
8	-	-	Дім Юсупа Микитин- ського, в котрому шинкар Пекарський	16 років	18	1	4
9	-	1	Дім Янкеля Пейсаховича	Дід.	18	2	8
10	-	2	Дім Гевсія Гиршевича	18 років	18	-	-
11	-	-	Панська кам'яниця, в котрій Міхель Шлоймович орендарем	13 років	18	-	-
<i>Другий ряд з заходу сонця</i>							
12	1	3	Дім Ізраїля Микитин- ського на розі	16 років	18	1	4

13	-	-	Дім Кельмана Несмачного У цьому ж Іцко Мопандра шинкарем У цьому ж домі ззаду коморник Ірш Котляр	Дід. - -	18 18 18	2 - -	8 - -
14	-	-	Дім Юзепа Малого. У цьому ж домі ззаду Ізроль, брат Шимона	16 років -	18 18	- -	- -
15	-	1	Дім Опора, міського провентового орендаря	Дід.	18	2	8
16	-	1	Дім Цудички вдови, шинковний	Дід.	18	-	-
17	-	-	Дім Хендзі, старосинявського орендаря	-	18	1	4
18	-	-	Дім Шмуйла Кравця У цьому ж домі зять його Лейба	Дід. -	18 18	1 -	4 -
19	-	-	Дім Ноте Крамаря	12 років	18	1	4
20	-	-	Дім Шмуйла Попика, меджибізького орендаря У цього ж живе Берко, зять Попика	6 років -	- -	- -	- -
21	-	-	Дім Лахмана, меджибізького агпекаря У цього ж зять на його хлібі Берко У цього ззаду живе коморник Янкель з Пінська	16 років - 1 рік	18 - слобожанин	1 - -	4 - -
Третій ринковий ряд від яру з півдня							
22	-	-	Дім Йося Куцого, копачівського орендаря, у котрому сидить Маєрко Куций	Дід.	18	1	4
23	-	-	Дім Маєрка старого	Дід.	18	-	-

24	-	1	Дім Мошкової Котихи вдови	Дід.	18	-	-
25	-	-	Дім Оруна, старосинявського орендаря У цьому ж домі Ілля єврей сидить орендар	16 років	-	-	-
Четвертий ринковий ряд від фари від замку зі сходу							
26	-	-	Дім Янкеля Рудого, меджибзького орендаря	16 років	18	2	8
27	-	-	Другий дім Шмуйла Попика, меджибзького орендаря. взятий декретом від Мося Лейбовича, у котрому ще досі сидить Лейбович Мось	-	-	-	-
28	-	1	Дім Гершуна Безпальчої чоловіка	16 років	18	-	-
29	-	-	Дім Берчихи вдови	16 років	18	-	-
30	-	1	Дім на розі старого Шайки	Дід.	18	-	-
Вулиця від панської кам'яниці по правій стороні до мурованої брами							
31	-	1	Дім Сроля Немировського	8 років	18	-	-
32	-	-	Дім Іля Рудого	15 років	18	-	-
33	-	-	Дім Янкеля Шмондеровського	-	18	-	-
34	-	-	Халупа Мошка, цирюльника, любарського	-	18	-	-
35	-	-	Дім Теодозихи Маськи Іцькової У цьому ж домі сидить син Теодозихи Хаїм	-	18	-	-
36	-	-	Дім Гейнеха Жида	18 років	18	1	4
37	3	-	Дім Іцька Крамаря	10 років	18	2	8

38	-	-	Дім Мося пвагра Іцькового	-	18	1	4
39	-	-	Дім Йося, у котрому Хаїм Шмукляр сидить У цьому ж домі сидить син Іля Рудого Абраам	-	18	-	-
40	-	-	Дім під соломою Хацкеля, зятя Пейсаховича	-	18	-	-
41	-	-	Домик Фейги вдови, у котрому живе її батько Абраам з матір'ю	-	18	-	-
<i>Ця ж вулиця від мурованої брами другою стороною до Ринку</i>							
42	-	-	Домик Юдки Кушніра під соломою	4 роки	18	-	-
43	-	-	Домик Мордухая у вежі під соломою	5 років	18	-	-
44	-	-	Домик Ізраїля, пархо- мівського орендаря, у котрому живе Лейба Злотник	16 років	18	-	-
45	-	-	Домик Гирпка Кравця наполовину під соломою	10 років	18	-	-
46	-	-	Дім Давидка Каплана, меджибівського орендаря	10 років	-	1	4
47	-	1	Дім Маєрка Будки	Дід.	18	-	-
48	-	-	Дім Абраама Цирулика	16 років	18	-	-
49	-	-	Дім Шломи Будка, в котрому живе замко- вий цилюрник У цього ж коморник Шимон Абраамків пвагер	10 років 1 рік	18	-	-
50	-	-	Дім Лейби Кам'янець- кого, голосківського орендаря	15 років	18	-	-

51	-	2	Дім Боруха, зятя Іхліпшиного	Дід.	18	-	-
52	-	2	Дім старого Пейсаха	Дід.	18	-	-
Халупи згаду від Ринку до замку							
53	-	-	Домик Шимка Злотника	6 років	18	-	-
54	-	-	Домик Матуса, школьника	7 років	18	-	-
55	-	-	Домик Хаїма, школьника	10 років	18	-	-
56	-	-	Домик Чакела Кравця У цього ж коморник Йось, його швагер	6 років новий	18 слобожанин	-	-
Вулиця від церкви св. пророка Іллі							
57	-	-	Шимон Воскобойник з Винниці У цього ж коморник Іцко, його швагер	12 років 3 роки	18 18	-	-
58	-	-	Герпон Крамар, з Острога	12 років	18	1	4
59	-	-	Син його з ним живе одружений	5 років	18	-	-
60	-	-	Воля Кельманович, з крамком	Дід.	18	-	-
61	-	-	Шимон Скрипник, з Полонного Юдка Такарів син, при- йшлий з Ковеля, купив халупу у цього Шимона, в котрій тепер живе	11 років 1 рік	18 слобожанин	-	-
62	-	-	Бакалавр Говшеїв син	2 роки	-	-	-
63	-	-	Там же в тій же халупі живе Мошко, з Острога	новий	слобожанин		
64	-	-	Коморник з цим же живе Абраам, прийшлий з Польщі	3 роки			
65	-	-	Ноте, школьник	Дід.	18	-	-

66	-	-	Лейзя Кравець, з Полонного	12 років	18	-	-
67	-	-	У нього ж зять його Гершель Крамар, з Острога	6 років	18 ро- ків	-	-
<i>Вулиця від кам'яної церкви з півночі до єврейської школи (синагоги – упор.)</i>							
68	-	1	Дім у вежі під гонтами Гирша Шасвича з Ляхович	15 років	18	1	4
69	-	-	Халупа під соломою Іцка, кушніра, Малого З цим же живе комор- ник Мона Кравець	16 років 5 років	18 18	- -	- -
70	-	-	Лейба Крамар, з Острога	15 років	18	2	8
71	-	-	Дом Менаши зятя Куня, крамар, прийшлий з Острога	5 років	18	1	4
72	-	-	Домик Абраама Шмон- деровського У ньому живе зять рабина Літман	16 років 4 роки	18 -	1 -	4 -
73	-	-	Халупка під соломою Давидкового зятя Мошка Басистий, з Ковеля. У ній живе його син кравець	6 років 6 років	18 -	- -	- -
74	-	-	Дім Мошка Харитона Заду цього дому живе Абраам, школьник Басиста, з Перемишля	Дід.	18	1	4
75	-	-	Халупка під соломою Йося Кравця	1 рік	слобо- жанин		
76	-	-	Якуб Жид у мазанці, убогий	12 років	убогий		

<i>Друга вулиця від єврейської школи з півночі і від ріки Божок до кам'яної церкви</i>							
77	-	-	Халупа під соломою Лейби Кравця, з Полісся, з Тучина	8 років	18	-	-
78	-	-	Там же живе школьник Шаул, коморник	1 рік	вільний, слобожанин		
79	-	-	Дім Зельмана Аароновича, купця, з Любліна	9 років	18	2	8
	2	-	У цій же халупі син Зельмана Абраам одружений	1 рік	слобожанин		
80	-	-	Дім Шмуїла Молдаванина, купця	13 років	18	1	4
81	-	-	Домик Півничихи вдови, в котрому живе старий Абрам, єврейський різник	1 рік	вільний		
82	-	-	Домик Іллі Бика, голосківського орендаря	12 років	вільний		
83	-	-	Халупа кагальська під соломою, в ній живе єврей кантор	1 рік	вільний		
84	1	-	Дім Оруся Котипинського зятя, крамаря	Дід.	18	1	4
85	-	-	Халупа Абрама мізерна кагальська, до неї кагал дає милостиню	-	-	-	-
86	-	-	Халупа під соломою, в ній живе Зулік, єврейський бакалавр, з Полонного	6 років	вільний		
87	-	-	Домик Лейзя Крамаря, з Полонного	12 років	18	1	4
88	-	-	Халупа під соломою Стерни вдови	10 років	18	-	-

89	-	-	Халупа Мошка Купшніра, з Острога	3 роки	18	-	-
90	-	-	Халупа під соломою Юдки Теребича, з Кам'янки прийшлий, з-під Полонного	10 років	18	-	-
91	-	-	У цьому ж домі його зять Маєр Купшнір	6 років	-	-	-
92	-	-	Домик Мошка Купшніра зятя воскобійника, з Немирова	8 років	18	-	-
93	-	-	Халупка під соломою Лейзя, що по домах стукає (йти) до школи	12 років	18	-	-
94	-	-	Халупа під соломою Шимона Жида, котру купив у Петра Пере- мисьського цього року	Дід.	18	1	4
95	-	-	Ліплена халупа під со- ломою Абрамка, єврей- ського бакалавра	Дід.	18	-	-
96	-	-	Халупа під соломою Зисканихи	Дід.	убога		
97	-	-	Домик Мордухая Куп- шніра, з Полонного	10 років	18	-	-
98	-	-	У цьому ж домику його швагер Котлярів син Єврей Лейба, з Полонного	3 роки	-	-	-
99	-	-	Халупка Янкеля, єврей- ського бакалавра, з Любара	11 років	вільний, бака- лавр		
100	-	-	У цій же халупі його зять Гендель, з Бару	2 роки	18	1	4
101	-	-	Халупа під соломою Шломи, школьника	-	-	-	-

102	-	-	У цій же халупі його брат Пейсах Кушнір	1 рік	слобожанин		
103	-	-	Халупа під соломою Оруна Пекаря, прийшлий з Ямполья	10 років	18	-	-
104	-	-	Халупа під соломою Мошка Гіпендера, пекаря, прийшлий з Любара	11 років	18	-	-
105	-	-	У цій же халупі його зять Юдзьо	3 роки	з тестем дає		
106	-	-	Халупка вдови Двосі, ця просить милостиню	-	убога		
107	-	-	В цій же халупці сусід Маєр Терєбич	давній	убогий		
108	-	-	Халупка під соломою Ахрося, панчішника, прийшлий з Любара	3 роки	18	-	-
109	-	-	Домик під соломою Шлюми Пекаря, прийшлий з Олики	12 років	18	-	-
Вулиця понад самим Бужком від слобожанських палисадів до замку							
110	-	-	Халупка під соломою Цекварта, в ній живе єврей Юдка, торговець	-	18	-	-
111	-	-	Халупка під соломою Йося Різника	6 років	18	-	-
112	-	-	Халупка Йося Пінчука, під соломою	-	18	-	-
113	-	-	Халупа Лейзя Різника	16 років	18	-	-
114	-	-	Халупка єврейки Настахи старої	-	убога		
Халупи поза ринковими домами з півдня							
115	-	-	Халупка під луб'ям Паргамінікова, в ній живе орендою Йось Різник	4 роки	18	-	-

116	-	-	Халупка Шмуня Пекаря під луб'ям	12 років	18	-	-
117	-	-	Якуб Жид у мазанці, убогий	12 років	убогий		
118	-	-	Халупка Кельмана, школьника, під луб'ям	Дід.	Вільний, школьник		
119	-	-	У цього ж коморник Іцко, з Корця	3 роки	убогий		
120	-	1	Халупка над яром Іцкової вдови, родом з Рівного	12 років	18	-	-
121	1	-	Халупка Хаїма Купшніра зятя Фульгеди	5 років	18	-	-
122	1	-	Халупка Гирша Скрипника, в ній живе Йось Різник, з Пінська, з одруженим сином	3 роки	18	-	-
<i>Халупи поза ринковими домами ззаду з заходу</i>							
123	-	-	Халупка Міхеля під соломою Крамаря, з Кремянця	4 роки	18	-	-
124	-	-	Халупка під соломою Пейсаха Гребінника	4 роки	18	-	-
124	-	-	У цього ж коморник Зельман Винник	Дід.	-	-	-
126	-	-	Домик Мона купшніра, з Полонного	10 років	18	-	-
127			Домик Давида Кравця, з Острога	7 років	18	-	-
128	-		Домик Абрама Купшніра, з Полонного	12 років	18	-	-
129	-	-	Невах Пейсахович, крамар	Дід.	18	-	-
<i>Халупи від млинів понад міським ставком</i>							
130	-	-	Орун Кривий У цього ж єврей Айзик, коморник, за винника	12 років	18	-	-

131	1	-	Абраам Пекар з зятем Янкелем	7 років	18	-	-
132	-	-	Магус Різник	12 років	18	-	-
<i>Вулиця від Коломийця пробита до мурованої брами</i>							
133	-	-	Йосиха вдова, убога	10 років	18	-	-
134	-	-	Лейба Шапошник, кушнір	10 років	18	-	-
135	-	-	Янкелиха вдова, крамарка	5 років	18	-	-
136	-	-	Янкель пвагер Берка, коморник, крамар	новий	вільний		
137	-	-	Нохім, різницький цехмістр	12 років	18	-	-
138	-	-	Пейсах Майданник з тещею	12 років	18	-	-
139	-	-	Авель Токар	8 років	18	-	-
140	-	-	Давидко Шафар, орендарський слуга	6 років	вільний		
141	-	-	Абраам Будко, коморник	10 років	18	-	-
<i>Ряд від мурованої брами до другої мурованої брами з поля</i>							
1	-	1	Дім Вігдерки Жидовки вдови	Дід.	18	-	-
2	-	-	Дім пустий Аврася Міхелевича, цей пішов жити до Немирова				
3	-	1	Дім у вежі Капули Василя Триноса, у котрому живе орендою Янкель Новахович	-	18	-	-
<i>Другий ринковий ряд з заходу</i>							
4	-	-	Дім на розі Копеля Пейсаховича	Дід.	18	-	-
5	-	-	Халупа Абраама Жида під соломою, у котрій живе Іцко Бубличишин зять, з Любара	-	18	-	-

<i>Ряд від мурованої брами понід міським палісадом</i>							
6	-	-	Дім Ізраїля Мітковський (!), у ньому живе орендою християнин, шинкар	-	18	-	-
7	-	-	Домик Берчихи вдови під луб'ям	13 років	18	-	-
8	-	-	Там же живе її ж син Фейвис одружений	-	-	-	-
9	-	-	Халупка Маєрка Куцого, ще пуста				

Сумаріуш

Євреїв вільних, убогих 26	Котлів мають 21
Євреїв до повинності 117	
Ці дають з цілого кагалу 500 зл	
Ставшизни з Требухівцями	Феліціан Казимир Міхаловський, с. г. , рукою власною
73 зл. 24 гр.	Марцін Лозовський
Крамниць 35	Ян Міхалевич, рукою власною [...]"
З них 140 зл	

Сумаріуш міста Меджибожа

Господарів повинних 91	від них 8 зл.
Тягла у них 35	Котел 1 (№ 48)
Чиншику зл. 96	
Ставшизни зл. 54	Феліціан Каз[имир] Міхаловський
Господарів вільних 55	с. г. в., рукою власною
Тягла у них 23	Марцін Лозовський
Крамниць 3 (№ 43, 50, 94)	Ян Міхалевич, м.п.

Феліціан Казимир Міхаловський, с. г. , рукою власною
 Марцін Лозовський
 Ян Міхалевич, рукою власною [...]"

*) Закреслено від слова «вільний»

(Опубл.: Крикун М. *Інвентар Меджибзької волості 1717 року.* – Львів, 2009. – С. 29–44. Переклад з польської Ю. А. Мицика).

№ 125

1730, березня 5. – Межибзький замок. – Наказ Шуместровського (?) (регест)

Маючи виразний наказ від пані Марії Софії з Сенявських Денгоф, дружини полоцького воєводи, польного гетьмана литовського, старости калуського і т. д., чиню відомо, що Іцько Огнистий під час кількатижневої моєї тут присутності не прийжджає до міста, чекаючи мого суду між ним і християнським і єврейським міщанами Межибожа, які подали а нього скарги.

Я віддав його будинок з винницею тощо в оренду на рік (з 5.03.1731 р.) його зятю Йосю Юдковичу за 150 злотих, а ці гроші останній має сплатити війту Межибожа, а той кредиторам.

(*Держархів у Кракові.* – Ф. «». – Арк. 339. – Оригінал).

№ 126

1735 р. – Опис шкод, завданих Межибзькому ключу російськими військами (регест)

м. Межибіж.

Імена потерпілих від російських військ межибзьких міщан:

Олександр Сірикевич, бурмістр.

Павло Лабунський, Павло Ластовський, Мартин Мацкевич,
Андрій Гусаренко, Ян Гусаренко, Гришко Твердохліб, Юрко

У «Гринька Шастука забрали халупу і спалили».

Реєстр шкод, завданих російським військом межибзьким євреям.

с. Трехівці

с. Чехи

с. Чешки

(*БЧ.* – *ВР.* – № 2465. – С. 1–167. – Оригінал).

№ 127

1736–1737р р. – Уривок із списку студентів Києво-Могилянської Академії

“[...] Константин Войнаховский, 19 лет [...] з города Межибожа, сын поповский [...]

Феодор Терпиловский, 25 лет [...] з города Межибожа, сын мещанский [...]”

(НБУВ. – ІР. – Ф. 160. – № 172. – Арк. 8 зв. – 9 зв. – Оригінал).

№ 128

1730, квітня 27. – Летичів. – Регест новини

«З Летичева 27 квітня 1730».

Попередня пошта має в собі листи з Брацлава й Вінниці від середини квітня про те, що гайдамаки розгромили хоругв п. сандомирського старости й другу, п. володимирського старости. Гайдамаки розбили їх в Умані. Вчора прийшла відомість, що хоругви були атаковані гайдамаками в уманському дворі протягом двох діб. Хоругви боронилися, чекаючи допомоги. Гайдамаки запалили будинки, зайнялася стайня у дворі. Хоругви відступили до церкви. Гайдамаки хотіли запалити церкву, але хоругви відкрили вогонь з церкви й вбили понад десять гайдамаків. Тоді гайдамаки відступили на 1, 5 милі у село, взяли корчму, напилися горілки і ледь потрапили «до свої засіки». Того дня кілька хоругв прийшло на допомогу до Умані, пішли навздогін, розбили п'яних гайдамаків, одних порубали, інших взяли в полон, відбили захоплені коні і вози. Назад десять полонених привели до великого коронного гетьмана (*С.М. Жевуський або Ю. Потоцький – Ю.М.*).

(БН. – ВМ. – № 37267. – Арк. 86 (Оригінал знаходиться в Курніцькій бібліотеці. – ВР. – № 1026).

№ 129

1730–1731 рр. – 3 міської книги Межибожа (регести)

а) 1730, листопада 24. – Меджибіж. – Судове рішення щодо млина.

Судова справа стосувалася Головчинського млина. Його власник Данило Карпенко у 1721 р. продав його Івану Якимовичу за 200 зл.

(той мав гроші, які заробив коло меджибізького костелу). Однак Якимович поїхав у Дубно, а потім Олешки на панську роботу, а млин за рік з лишнім занепає. Тоді губернатор, щоб млин не занепає зовсім, у 1725 р. передає його мельнику Василю Вдовиченку (Овчаренку) (інакше Плишці) за 200 зл., які той мав віддати спадкоємцю Карпенка, його зятю Максиму Черепенку. Якимович повернувшись, заявив про свої права на цей млин.

Судове рішення: з цих 200 зл. треба віддати Якимовичу 50 зл.

б) 1730, листопада 27. – Меджибіж. – Судове рішення щодо будинку.

Судова справа стосувалася будинку («ізби»). Нею володів Нісон Абрамович, меджибізький школьник. Цей будинок він мав від Івана Кальцедона та його дружини Маріанни, коли з відома королівського обер-лейтенанта Десьє отримав у заклад від власників 4 травня 1729 р., давши за неї 33 зл. і ще 10 зл. заплатив за них орендару. Цей будинок він передає єврею Юдці Чапнику замість халупи на Слободі, якою раніше володів Савка Коваль. Чапник був невдоволений таким обміном, через що виникла судова справа. Було досягнуто компромісу шляхом складних грошових розрахунків.

в) 1730, листопада 27. – Меджибіж. – Судове рішення у справі за сіножать.

Сіножать, котра знаходилась у Мокрому Розі, стала предметом судового розгляду: за неї позивався Антон Мокрицький з Мартином Стебленком. Ця сіножать належала дядькові по батьку останнього Йосипа Стебленку, котрий придбав її у 1711 р. від Івана Нестеренка і потім заповідав своїй сестрі Софії Стебленко, а та – сину. Суд вирішив поділити сіножать пополам і розділити між позивачем і відповідачем.

г) 1730, листопада 27. – Меджибіж. – Декларація Свято-Троїцькому братству у фарному костелі Меджибожа. (регест).

Згідно із звичаями братства й правом йому дозволяється 2 рази на рік ситити мед. Але він має зберігатися тільки 3 дні. У разі порушення братство має сплатити штраф.

д) 1730, листопада 27. – Меджибіж. – Судове рішення щодо будинку (регест).

Судова справа стосувалася будинку («ізби»). Нею володів Нісон Абрамович, меджибізький школьник. Цей будинок він мав від Івана Кальцедона та його дружини Маріанни, коли з відома королівського оберлейтенанта Десье отримав у заклад від власників 4 травня 1729 р., давши за неї 33 зл. і ще 10 зл. заплатив за них орендару. Цей будинок він передав єврею Юдці Чапнику замість халупи на Слободі, якою раніше володів Савка Коваль. Чапник був невдоволений таким обміном, через що виникла судова справа. Було досягнуто компромісу шляхом складних грошових розрахунків.

ж) 1730, грудня 6. – Меджибіж. – Скарга новосинявських козаків.

“Supplika nowosieniawskich kozakow.

(...)* żeby za rotmistrza nie mieli j. p. Pilańkiewicza ani na rezydencje u niego stawali, któremu także i robić muszę.

Replika. Bez rotmistrza być nie możecie, bo i wam samym z tym lepiej, kiedy będziecie wiedzieli do ko(go) się udawać i kogo słuchać, trzeby tedy żeby od potrzeby bywał rezydent u p. rotmistrza, żeby miał kogo posłać, kiedy tego potrzeba zajdzie. P. rotmistrz zaś nie powinien was do swoich przywatnych usług i robot pociągać, w czym jeśliby wam bezprawnie czynił, jak tego dowiedziecie, to będzie z rotmistrstwa degradowany.

Datt w Nowej Sieniawie d. 6 Xbris 1730”.

переклад:

Скарга новосинявських козаків.

(...)* щоб за ротмістра ви не мали й. (м.) п. Пілянкевича і не ставали у нього на постій, котрому також і мусите робити.

Відповідь. Бути без ротмістра ви не можете, бо і вам самим з ним краще, коли будете знати до кого звертатися і кого слухати; тоді треба, щоб при необхідності у п. ротмістра був резидент, щоб він мав кого послати, коли у цьому виникне потреба. Пан ротмістр не повинен вас притягати до своїх приватних послуг і робіт, і якщо він буде з вами не по праву чинити, то як про це дізнається, буде він скинутий з ротмістрства.

Дано в Новій Синяві 6 грудня 1730.

з) 1730, грудня 9. – Меджибіж. – Декларація Юдці Чапнику (регест).

Оскільки Юдка Чапник був невдоволений тим, як вирішилася його справа (бо замість знесеного його будинку в Слободі він дістав пів будинку Савки Коваля), вирішили дати йому гроші на будівлю нового дому.

і) 1730, грудня 9. – Меджибіж. – Декларація Юдці Чапнику (регест).

Оскільки Юдка Чапник був невдоволений тим, як вирішилася його справа (бо замість знесеного його будинку в Слободі він дістав пів будинку Савки Коваля), вирішили дати йому гроші на будівлю нового дому.

к) 1730, грудня 9. – Меджибіж. – Відповідь на скаргу Василя Лавриненка.

“**Replika na supplikę Wasyla Łowrynenka podaną o to,** że będąc przez niedziel pięć w drodze z Ognistym, nie zapłacił mu, ale go jeszcze bil i chudobę sobie wniwecz obrócił. **Replika.** Ponieważ tak długo przez niedziel 5 trzymał w drodze tego supplikanta Ognisty, a nie dał mu nic, tylko co konia wiktował, tedy ma mu dać Ognisty zł. 20 pod dwojaką karę.

Dan w Miedzyboru d. 9 Xbris 1730”.

переклад:

Відповідь на скаргу Василя Лавриненка подану про те, що будучи п'ять тижнів у дорозі з Огністим (і той) не заплатив йому але ще й бив і худобу внівеч обернув. **Відповідь.** Оскільки так довго протягом 5 тижнів тримав у дорозі скаржника Огністий і нічого йому не дав, хіба що коня годував, тоді має йому дати Огністий 20 злотих під подвійною карою.

Дано в Меджибожі 9 грудня 1730.

л) 1730, грудня 9. – Меджибіж. – Резолюція у справі Комличенків з Шасю Юдкевичем.

“**Rezolucya na komplnacyi authenę Jakuba i Wasyla Komliczenkow z Szają Judkiewiczem wte słowa:**

Lubo Komliczenkowie wzruszyli tę sprawę, choć dowodzić, że ten koń ich własny, ale że na ten czas nie dowiedli, tedy wiecznie milczenie się im nakazuje pod winą. Datt w Miedz [yborzu] ut supra”.

переклад:

“Резолюція на вирішення справи Якова і Василя Комличенків з Шаєю Юдкевичем такими словами:

Хоча Комлимченки порушили цю справу, але досі не довели, що це їхній власний кінь, тоді наказую їм вічно мовчати під загрозою штрафу.

Дано в Меджибожі як вище (*тобто 9 грудня 1730 р. – Ю.М., І. Т.*)
(*ДА в Кракові. – Ф. – С. 313–314, 317–318, 323, 326–327. – Оригінал.*)

№ 130

**1730, листопада _ . – Меджибіж. – З міської книги Межибожа:
заява меджибізьким ченцям**

“Declaracya czerncom międzybozkim.

Ponieważ deducitur, że mieli wolne mlewo, więc postanawiamy, aby czerhą mieli wolne zmelcie w młynach Hołowczyńskich, kolejną mieląc we młynach, żeby w jednym zawsze na sto czterystu bez miarki zmelk. Polem zaś tym się kontentować tym czasem trzeba, co mają w zażywaniu, bo nie mamy władzy gruntów wiecznością nadawać. To się waruje, aby w. w. ojcowie szynku żadnego prowadzić nie pozwalali sobie, ani bronili arendrom szynkować pod manasterem pod czas odпустów.

Datt d. 9bris 1730 w Miedzy [borzu].

(*ДА в Кракові. – Ф. _ . – С. 327. – Оригінал.*)

переклад:

Заява меджибізьким ченцям.

Оскільки пишуть (?), що мали вільне мливо, то ухвалюємо, щоб мали чергою вільне змелення в Головчинських млинах, по колії змелюючи в млинах, щоб у одному завжди на сто четвериків без мірки змололи (?). Подем же тим часом мають задовільнитися, треба тим, що вже мають у користанні, бо ми не маємо влади надавати землю у вічне володіння. То застерігаю, щоб в. в. отці не дозволяли собі

жодного шинку заводити і не забороняли орендарям шинкувати під монастирем під час відпустів.

Дано у листопаді 1730 в Меджибожі.

№ 131

1730, листопада 20. – Меджибіж. – З міської книги Межибожа: рішення міської влади щодо скарги меджибізького міщанина Максима Черепенка

“Deklaracya Maxymowi Czerepenkowi.

Rezolwując supplikę Maxyma Czerepenki, obywatela międzibozkiego, uskarżującego, że j. m. pan Dessieur odebrał mu domek w rynku z piwnicą murowaną i lochami ziemnymi w rynku miasta Slobody, a nadal mu inszy domek w Zatyłkach, decydujemy: Ponieważ Maxym Czerepenko, mając domek mały w rynku, niema sposobu, żeby mógł wystawić dom wieżny rynkowy, a na tym miejscu j. m. pan Dessier dom pański wieżny ponąwny (?) postawił i umyślił wystawić, więc lubo za ten domek Maxym nie dał, tylko zł.55 i reparacją niewiele spędował, jednak deklarujemy mu lepszy domostwie zatylnym po Ławryku Ptaśniku zbiegłym od j. m. pana Dessiera nadanym, wiecznymi czasy i z successorami swymi konserwowany będzie. Dom swój w rynku aby sobie rozebrał i według swego upodobania obrocil pozwalamy et in supra, aby mu j. m. pan Dessier z percepty (?) extraordinaryjny (?) podług danej już deklaracyej swojej dał złotych dwadzieścia cztery, approbujemy. Datt w Miedzybożu d. 20 9mbris1730 an(n)o”.

переклад:

Декларація Максиму Черепенкові.

Розглядаючи супліку Максима Черепенка, меджибізького обивателя, який скаржився, що й. м. пан Десьє відібрав у нього домік на ринку в мурованим підвалом і земляними льохами на ринку міста Слободи, а дав йому інший домік в Затилках, вирішуємо: оскільки Максим Черепенко, маючи малий домік на ринку, не має засобів, щоб поставити ринковий дім з вежами, а на цьому місці й. м. пан Десьє поставить панський дім з вежами, однак хоч за цей домік Максим дав тільки 55 злотих і на ремонт небагато витратив (?), однак вважаємо, що йому ліпше буде на затильному домовласництві по Лаврику Птасьнику,

який втік, наданому й. м. пана Десьє, тут він закріплюється навечно із своїми спадкоємцями. Ми дозволяємо йому, що він розібрав свій дім і поставив так, як йому подобається, а як вище сказано, щоб йому й. м. пан Десьє з екстраординарними податками (?) дав згідно з отриманою ним декларацією дав двадцять чотири злотих, що ми схвалюємо.

Дано в Меджибожі 29 листопада 1730 року».

(ДА в у Кракові. – Ф. _ . – С. 327. – Оригінал).

№ 132

а) 1730, листопада 7. – Меджибізький замок. – З міської книги Межибожа: комісарський декрет в справі Яцька Огнистого з меджибізькими євреями про отруєння (регест).

Перед особою й. м. п. обер-лейтенанта королівських військ і Речі Посполитої Яна Десьє та меджибізьким міським урядом став Яцько Огнистий, його дружина і дочка Катерина, а з другого боку – різники Нохим і Кась (головні звинувачені), Лейба Ковчик, Борух Чорний, Юдка Гершонович, Єжі аптекар, Літман Ісраелович, Бонь Мошкович і інші жителі Меджибожа.

19 липня 1730 року, кілька днів перед єврейськими зеленими святами, Нахим дав Огнистому отруту в меду, однак мало шкідливої, бо той небагато й пив, побачивши отруту, яка плавала зверху. Потім, в свята, обидва прийшли до Огнистого в дім, а той був у школі (*в синагозі-упор.*), під приводом, що нібито хочуть напитися в його будинку горілки чи меду. Один з них, тобто Кась відволікав увагу дружини Огнистого розмовами, а інший, тобто Нохим, всипав отруту у горщик з їжею, який стояв коло вогню, хоча від того могло чимало людей загинути. Звинувачені визнали свій злочин, але мотивували це тим, що Огнистий допик їм брехливими доносами державці, який Меджибіщину тримає четвертий рік, утисками, штрафами, несплacenням їм заборгованих грошей, а вони не могли добитися суду над ним. Всьому місту він чинив різні прикrostі. Дали йому чемерицю, щоб він кілька днів мучився.

Але після слідства вирішили покарати винних тюремним ув'язненням і грошовим штрафом.

Згадується міська ратуша в Меджибожі, торговий день (ярмарок?).

(ДА в Кракові. – Ф. _ . – Арк. 307–307 зв. – Оригінал).

б) 1730, листопада 8. – Меджибзький замок. – З міської книги Межибожа: справа про побиття(регест).

Перед меджибзьким міським вйїтвським урядом стали євреї: з одного боку Шмуль Попик, з другого – Юдка Гершонович у справі 1729 р. Взаємні звинувачення, зокрема, що кагаловий вдарив Юдку києм у бік, від чого той зомлів і хворів потім кілька тижнів і нині не вповні здоровий. Судовий вирок: штраф.

(ДА в Кракові. – Ф. _ . – Арк. 310–311. – Оригінал).

в) 1730, листопада 15. – Меджибіж. – Заява Миколаю Корочці щодо крамниці і домогосподарства, проданих у Межибожі (регест).

Миколай Корочка покинув крамницю і дім і кудись пішов. Тоді ними заволодів Іцько Сатановський і домогосподарство продав Абраму Вірменинові (Ormianinowi). Але Корочка повернувся за якийсь часі заявив про свої права на власність. Суд присудив компенсувати йому і його дружині грошима за власність (70 зл.), що вони й отримали..

(ДА в Кракові. – Ф. _ – Арк. 309. – Оригінал).

г) 1730, листопада 27. – Межибзький замок. – З міської книги Межибожа: декларація Денису Пісоцькому щодо землі й сіножаті (регест).

Скарга Дениса Пісоцького подана про те, що п. Десьє, обер-лейтенант королі і Речі Посполитої, відібрав у нього ґрунти й сіножаті, а комусь іншому віддав.

Заявляємо, що Денис представив дарчу його батьку від Максима Кіріжа (?) на дубняк з ставком 1675 р., і з свідками доводив, що й сіножать належить йому. Але там випасалися коні п. Десьє. Друга сіножать у Мокрому рогу була Денисом куплена 16 травня 1725 р. і про це свідчить документ підписаний. Десьє, меджибзьким губернатором. Але вона потім була відібрана тим же Десьє. Йшлося і про ґрунт, тобто сад на кутку. Ухвалили:задовільнити скаргу Дениса.

(ДА в Кракові. – Ф. «». – Арк. 310–311. – Оригінал).

д) 1730, листопада 28. – Меджибіж. – 3 міської книги Межибожа: справа про позов Арона (регест).

Перед комісарським судом став єврей Арон Конєвич, житель Старої Синяви, рабин, скаржився, що п. Дєсьє, меджибізький державець, його власні гроші (715 зл.), позиченні Єжі, меджибізькому аптекареві, заарештував в 1727 р., відібрав і не хоче повернути; просить, що ці гроші були йому повернені. Дєсьє відповідав, що ці гроші взяв за згодою Арона, показав квит і навів свідчення свідка – меджибізького рабина Натєла (?), що Арон добровільно уступив ці гроші. Їх останній дав, ручаючись за Гдаля, літинського жителя. Дєсьє був також державця Літинського староства, мусив виконувати рішення (декрет) вінницького гроду від 26.01.1728 р., щоб Ошура і Гдаль мусять сплатити п. Козловському 800 зл. Оскільки ті не хотіли чи не могли сплатити, то Гдаля він ув'язнив. Меджибізькі євреї (Абрам Ошурович, Сроль Абрамович, Єж Лєйбович, літинський) взяли Гдаля до Літина, де Арон зобов'язався сплатити частину боргу, яка припадала на Гдаля (400 зл.). Дєсьє не хотів цим задовільнитися, тому відіслав Арону 415 зл., а Арон мусив підписати квит. Гдаль втік, тому його господарство у Вінниці і в Літині Дєсьє продав, котел і молдавські корови забрав. Арон присягнув міському уряду, що до підписання квита був примушений, бо Єж затримав гроші. Тоді Дєсьє має з 715 зл. віддати 315 Арону і той не буде більше мати претензій. Відкидаються претензії Арона на літинське рабинство, за яке він сплатив 20 червоних злотих. Воно було йому дано універсалом Дєсьє на 3 роки, а не на більший термін.

(ДА в Кракові. – Ф. _ . – Арк. 319–319 зв. – Оригінал).

№ 133

а) 1730, до 11 грудня. -Меджибіж. – 3 міської книги Межибожа: пункти межибіжців подані до комісаріату (регест).

1) Маємо права від покійних панів попередників, їхніми руками підписані, а тепер переписані на пергаменті, печаткою завірені.

2) Щоб ми судили в магістраті, за винятком апеляцій. Жодної справи не можна судити, штрафи накладати, перш ніж будуть розсуджені в замку, а поточні – в магістраті.

3) Орендарі міського проценту згідно з правом раніше уклали контракти в магістраті, а тепер – в замку. Шкода складає 100 зл, бо раніше було 700 зл., а тепер 600 зл. на рік.

4) Просять міського слугу обирати з міської або передміської громади; треба 6 пахолків, а за них чинш платиться з міського скарбу по 3 зл.

5) Раніше хутори як от: Бронілів (Bronilów), Шрубків (Szrubków), Золотаренки (Zolotareńki) разом з містом, також Должок (Dołżek) належали до міста, і передмістя Ставниця (Stawnica), Стерегівка (Stereńówka), Батриївка (Batryjówka) разом з містом тягнули. А тепер ці хутори на селі Ставниця до саду, а Перегінку (Perehonkę) і Батриївку, передмістя, обернули до фільварку. Ці хутори, землі є наші дідичні, куплені за гроші, поля, луки й сади повідбирали.

6) Згідно з правом про міські повинності мусимо день косити, а день жати, а тепер ми, бідні орачі, котрі в місті живемо згідно призначення мусимо кілька днів жати, як і панщизняні, звозити до гумна. Нас мало, а то все чиншовники, пахолки, козаки й ремісники, як піші, так і тяжкі, ніхто з них нам не помагає у цьому, а ми згідно правом тільки день повинні косити, тільки у цьому полягає наш тягар. Це ж стосується й сіна, яке ми маємо скиртувати й звозити до фільварку й замку. Євреї ж косарів не дають, а повинні згідно з правом. Ми раніше сіна й копиць не возили, тільки парубки з замку.

7) Дрова до команди зимою по 6 возів, а влітку по 4 мусимо відвозити до замку. Біля брам беруть з кожної фури по поліну, а всі чиншовні, пахолки, козаки вільні від цього, ремісники і євреї не дають, а раніше цього не було, тільки з брам задовільнялися.

8) Тільки 50 возів згідно з правом все місто разом з євреями що четвертий рік з ставка з рибами відправити мусили хоч би й до Львова, а інших – ні. Ми з тим обозом відправляли по кількадесят возів до Львова з медом або з рибами продавати. Тепер до Грималова і де тільки треба мусимо надавати вози, возити дерево на будинки, бочки для меду. А чиншовні, козаки, пахолки, ремісники вільні, тільки до Львова (?) ремісники прикладні, а євреї – ні, а мусять

9) Шарварки згідно з правом мусять відбувати християни і євреї на міських греблях і новоставських з селами, а ці шарварки ми самі мусимо самі відробляти, бо нам чиншовні, пахолки, козаки, євреї не помагають, хоча повинні.

10) В ґрунтах від Летичева, Снитівки, Шпичинець, Журавинець. Копачівки ми стиснені, бо нам сіно кілька років з Летичева і гине наша праця й кошт.

11) Міські луки пан Церенович позабирав на 7 скирт, а то й більше і з міського поля від Росановиць за Глинною на 30 днів.

12) На 4-х пахолків в Требухівцях на 20 господарів ухвалили, котрі наймають їх до замку. За це вони вільні від всіх скарбових і міських повинностей, у нам велика шкода.

13) Парубкам, котрі роблять коло грабарки в Копистині належало по 50 зл. річно, а ми цього не мусимо платити.

14) Щоб Попик не був орендарем, бо є тяжким і дуже несправедливим і до того ж гордим. Є ж інші євреї, котрі хочуть держати оренду і добре й справедливо обходяться з міщанами Тільки просимо, щоб добрий напій, а не такі помії, як тепер стали давати, але як по інших шинках щоб давали добру горілку і справедливою міркою.

15) Оригіналу прав з печаткою й підписом руки покійних добродіїв взяв пан Вонсович, колишній війт, і не хоче віддати, також розмежування міста з хуторами.

б) 1730, до жовтня 11. -Меджибіж. – 3 міської книги Межибожа: пункти супліки меджибізьких різників (регест).

3) Кабанів панських млинових і вінничних дуже худих нав`язують і наказують за них платити по 16 зл., а деякі не варті й 6 зл., кращих же кабанів продають купцям;

4) Вівці з панської кошари нав`язують восени і ми мусимо брати, а навесні за кожну вівцю з ягням віддавати іншу або платити за неї через що маємо велику кривду;

5) Воли, що мають здихати, наказують нам різати і те, що не варте 15 зл., то мусимо купувати, як за держави пана Десьє, таких двох волів на м`ясо, що не варті були 15 зл.; ми мусили три воли купити й віддати (третього ж вола арештанти від ратушу канатом притягли до різника, того мусили зарізати і продати м`ясо на огиду людям, бо інше м`ясо було заборонено продавати, тільки це).

6) Від ляди по 6 зл. даємо щорічно, та не маємо де сидіти, через що просимо, щоб було дозволено під ратушею продавати, бо ятки за містом і не кожен про них знає;

7) Акциз мусять платити від вола по 2 зл., від телиці – 1зл.10 гр., від кабана жирного – 1 зл., від худого -20 гр., від вівці, кози, цапа – гр. 8, від ягняти – 2 гр. До того ж лойове, по пів каменя лою кожен (як християнин, так і єврей) [має платити] і штукове до того ж. Також міські тяжари, роботизни от шарварки і т. д. мусять відбувати, а по інших добрах цього немає.

8) Про права, котрі маємо від покійного й. м. пана добродія просимо;

9) Цехмістр має бути дозорцею всіх кормників панських; кожен різник по черзі до кабанів доглядати і хоч би в найбільше свято, мусить ходити до замку.

в) 1730, жовтня 11. – Меджибіж. – З міської книги Межибожа: комісарська декларація на ці пункти супліки меджибізьких різників (регест).

1) Не підтверджується, що такі погані кабани і що їх задорого нав'язують. Але щоб такого більше не було, а бралися кабани на торзі по ціні згідно такси, ми домовилися з п. державцею і ухвалили це;

2 і 3) Визнають деякі різники, що це було на волі або заплатити за вівцю зразу 50 гр. або навесні вівцю з ягням віддавати; деякі воліли заплатити гроші а навесні віддати вівцю. Тоді ухвалюємо, щоб ніколи більше не нав'язували овець чи волів, але оцінивши їх, давати пропорційно ціні, а за ці гроші купити молоді [тварини], коли у цьому буде потреба. Приватні люди не повинні забивати покупне бидло задля продажу, хіба що для себе, своє вигодоване. А це під страхом штрафу на користь замку і різницького цеху. Однак на весілля чи на хрестини і поминальні обіди вільно забивати покупне бидло.

4) Ятки державця наказав спорядити, а поки що дозволяється під ратушею продавати, аби тільки без шкоди крамарям;

5) Від сплати акцизу немає шкоди, бо ці кошти йдуть на потреби міста. Треба видавати квити за сплату акцизу і вести реєстр під загрозою штрафу.

6) Щодо прав, то треба просити й. м. пані добродійки, й ми теж внесемо понижені прохання;

7) Щоб кабанів не доглядали різники в вінницях, будемо просити й. м. п. державця.

(ДА в Кракові. – Ф. _ – Арк. 333 -334. – Оригінал).

№ 134

1730–1731 рр. – 3 міської книги Межибожа.

а) 1730, грудня 11. – Меджибіж. – декларация меджибізьким мельникам.

“Deklaracya mielnikom miedzybozkiem d. 11 Xbris 1730.

1. Mielnicy nie powinni robić z siekierką, tylko po dwa dni i nie powinna być zarobocizna zatrzymywana najwięcej przez niedziel do roboty zaś stawać, kiedy każą, albo sposobne czeladź posyłać powinni.

2. Do młynów na karmienie powinny być wiepsze dawane dwuletnie, bo młody nie karmi się, tylko rośnie, a potym mielnicy o to (...)*. Z karmienia zaś nie więcej tylko dwa wiepsze powinni być na rok ukarmione, jeden przez półroku, a drugi przez drugie półroku. Zaraz w tym roku Derkacz ukarmił już sześć, a znowu karmi pięć, tedy w przyszłym roku już nie powinien karmić, tylko jednego. Toż się waruje dla wszystkich mielników, żeby tylko na rok po dwa wieprze karmili z karmienia na wielkiej wodzie, a na mniejszej po jednym jako w prowentach določono.

3. Do budowania lotoków i wywozenia drzewa na nie skrzyń i odkopywania ziemie za daniem znać pomoc wszelką powinni mieć mielnicy dispozycyey zamkowej szarwarkami, także do upustów i ugruntowania grobel. Mielnicy zaś wody przytrzymywać niepowinni, żeby stawów (?) i grobel woda nie psowała.

4. Na kumienie i żelaza tudzież smarowidła mielnicy sami powinni spendować, ponieważ z tołuszów (?) na nich samych idzie pożytek.

Datt ut supra”.

(*ДА в Кракові. – Ф. _ . – С. 332–333. – Оригінал*).

переклад:

Декларация меджибізьким мельникам 11 грудня 1730.

1. Мельники не повинні робити з сокиркою, тільки по два дні і не повинна бути затримувана роботизна, найбільше через тиждень ставати до роботи, коли наказують, або повинні посилати підготовлену челядь.

2. До млинів на годування повинні бути давані дволітні кабани, бо молодого не відгодовують, кабан тільки росте, а потім мельники про це (...)*. Відгодовувати належить не більше двох кабанів на рік,

один протягом півроку, а другий протягом наступного півріччя. Зараз у цьому році Деркач відгодував уже шість, і знову відгодуває п'ять, тоді в майбутньому році вже не повинен більше відгодувати, тільки одного. Це ж оголошую всім мельникам, щоб тільки відгодували два кабани щорічно з відгодівлі на великій воді, а на меншій – по одному як записано у провентах.

3. До будування лотків і вивезення дерева на них скринь і розкопування землі після оповіщення всяку допомогу повинні мати замкові мельники шарварками, також до спуску води і укріплення гребель. Мельники ж не повинні притримувати воду, щоб вода не псувала ставків і гребель.

4. На (...) * і заліза, а також мазі мельники самі повинні спроматися, бо з толушів (?) на них самих йде прибуток.

Дано як вище.

б) 1730, грудня 11. – Меджибіж. – Відповідь на пункти меджибіжців (регест)

1–2) Всі справи мають розглядатися в магістратському уряді, однак щодо панської інтрати (прибутків), то не повинні судитися без відомості замку. Малі штрафи мають йти на місто, великі – на замок. Апеляцію в усіх справах вільно подавати у замок.

3) Міськими провентами магістрат має сам розпоряджатися, однак з відомості замку, перестерігаючи, щоб гроші не йшли на приватні інтереси, для чого треба подавати у замок щорічно рахунки.

4) Пахолків вільно поставляти на міські послуги кого завгодно, але щоб не було шкоди панській інтраті. Зараз місто може мати двох пахолків, а тримати їх треба в скромності, щоб вони не збиткувалися над людьми.

5) На хуторах міщани мають свою власність і ніхто її не буде віднімати, аби лиш ці права були документально підтверджені. Міщанам не дуже підходить займатися землею, а торгівлею, шинкуванням і ремеслом.

6) Згідно з давніми правами і інвентарів кожен ринковий плацовий господар повинен був нажати 8 кіп, а півплацові та вуличні – по 4. Тепер же ви й половини того не робите. Коли дасть Господь Бог більше населення, то ще менше вам припаде робити. Треба вийти й міському уряду бути поміркованими, знати скільки женців мають

виходити з кожного дому. Збіжжя й сіно возити як за панщини, а ті, що на малих чиншах, теж повинні возити.

7) Люди регіментові потрібні для безпеки міста і цілої волості, а без дерева не можна обійтися. Однак тепер по 4 фіри на день, а влітку – по 2, має давати місто. А коли треба більше, то треба й більше давати.

8) Жодних возів місто не дає, тільки наймані виходять з медом, рибами, а більше продавати. Коли приходиться більше давати возів, то на це всі дають, крім пахолків і козаків.

9) Шарварки мусять відбуватися тільки щодо гребель, мостів і ремонту доріг, особливо щодо міських гребель, це найважливіший шарварок. Кожен господар (християнин чи єврей) має виходити на них чи послати когось. І то не тільки з міста чи передмістя й хуторів, але й з найближчих сіл.

10) Оберігати кордонів чужих добр і власності, доки не буде згоди на підставі права, а щодо Копачівки, то пан державця вчинить поміркування.

11) Пан Церенович покаже свій привілей, а якщо щось буде понад привілей, того уступить.

12) Ці пахолки мусять бути щоденно на послугах (при оренді, при замку тощо), тому мусять всі спільно складатися.

13) Це робиться для полегшення, щоб не посилали на шарварок, це найняті парубки роблять на греблях, однак цього з часом не буде.

14) Попик сам собі при своїх літах оренди не зичить. Хто б не був орендарем, не повинен робити жодних вигадок, нав'язувати напоїв, а міру давати добру, так щоб зі львівської кварти не було на шинк більше п'яти кватерок, напій повинен бути якісним. За порушення буде штраф на користь замку.

15) Пана Вонсовича зобов'яземо, щоб віддав ці обидва документи. Оскільки немає в місті обережності від вогню, наказуємо, щоб у місті вночі було три сторожа для пильнування вогню (один в Старому місті, другий – на Слободі, третій – на Требухівцях) коштом міста й кагалів. Вони мають пильнувати, щоб печей дровами не затикано під загрозою штрафу, щоб свічок до дверей не приліплювали. Щоб були під ратушею гаки, у кожного господаря – драбина при даху і бочка води під загрозою штрафу в 10 гривень (якщо в яко-

гось господаря максимум за 4 тижні вони не будуть). Рекомендується місту старатися про привезення помп.

(ДА у Кракові. – Ф. _ -Арк. 329 зв. – 331 зв. – Оригінал).

в) 1731, травня 20. – Меджибіж. – Рішення суду(регест).

Йдеться про цю ж справу, зокрема згадується спроба отруєння Огнистого. Говориться про 12-тижневе ув'язнення останнього в меджибізькому замку, про штрафи іншим звинуваченим.

(Держархів у Кракові. – Ф. «». – Арк. 341–341 зв. – Оригінал).

г) 1731, травня 25. – Меджибіж. – Наказ Шуместровського (?) (регест).

Йдеться про цю ж справу. Виявляється, що за рік орендарем Юдкевичем була завдана шкода будинку Огнистого: у винниці побито вікна, потрошено кахлі печі і т. д. Треба сплатити штраф.

(ДА в Кракові. – Ф. _ , – Арк. 339 зв. – Оригінал).

д) 1731, травня 25. – Меджибіж. – Гарантія(регест).

Якщо Огнистий не стане перед судом, ми станемо і будемо відповідати.

Шмуїло Волошин Хаймович, Ізраель Лейзерович, Іван Пліщенко, м'ясник требухівський.

(ДА в Кракові. – Ф. _ , – Арк. 339 зв. – Оригінал).

ж) 1731, травня 25. – Межибіж. – Рішення міського суду Межибожа (регест).

На суд в особі Стефана Бартвицького та інших (всього 7 осіб) з-під арешту привели Василя Старенького і Юрка Костишина, його челядника, (обидва з Требухівець), котрих звинуватили у злодійському вчинку щодо Івана Левченка, в'їта з Головчинець. (крали 2 роки, ще в 1737–1738 рр. вони крали бджіл з пасік). Згадуються требухівський писар Биковський, о. Стефан Борецький, настоятель з Требухівців, о. Олексій Надольський, настоятель з Чорторийки, Стах Чорниш, Блажей, суддя з Снитівки, Лукаш Вибося (?), потерпілих від злодія. Вкрадений мед Василь Старенький продав за 2 зл. єврею Зашиці (?) на Требухівцях.

Присуд: конфіскувати пасіку В.Старенького і компенсувати шкоди потерпілим. Цей вирок подали на затвердження князю Августу Олександрю Чарторийському, який його підписав в Пулавах 25 жовтня 1739 р., причому звинуваченим присудив також рік примусових робіт у межибізькому замку.

(ДА в Кракові. – Ф. __ -Арк. 353–357. – Оригінал).

№ 135

1734, березня 20. – Заява шляхтича Юзефа Куриловича, управляючого Шаравецькою маєтністю (регест)

Юзеф Курилович повідомляє, що він не міг своєчасно внести гроші для викупу села Левковець через небезпечні заворушення, що охопили навколишню місцевість на Межибізькому і Шаравецькому шляхах.

(АЮЗР. – Ч. III. – Т. 3. – № 28. – С. 55. – Конія).

№ 136

1734, червня 18. – Протокол допиту трьох полонених (Андрій Сулак, Григорій Воробець, Петро Дем'янович) – учасників антипольського повстання під проводом полковника Верлана (регест)

Зокрема на питання: скільки московського війська може бути в Меджибожі?

Сулак відповів, що не чув, бо в табором не було про них жодної відомості.

Петро Дем'янович народився в Прилуках на Лівобережній Україні. «В свої молоді літа вчився за Дніпром (*Лівобережна Україна – упор.*) шевському ремеслу; звідти, вже через півтора роки, пішов до Меджибожа для кращого вивчення ремесла і там у майстра Андрія Слюсаренка робив цілий рік; з Меджибожа пішов до Дунаївців до майстра Костянтина, у котрого робив два тижні, звідти пішов до Кунішова і там, сидячи у Іванка Бородатого, робив шевство до цього часу бунтів, які починалися». Приєднався до козаків-повстанців.

(АЮЗР. – Ч. III. – Т. 3. – № XXXVIII. – С. 67–76).

№ 137

1734, серпня 27. – Скарга від імені князів Антоні і Франциска Любомирських на управителя Межибізькою маєтністю полковника Жан-Батиста Десієра (Dessieur) (регест)

Скаржаться на полковника за те, що він не втримав у послуху селян Меджибізької маєтності, внаслідок чого вони неодноразово нападали на маєтність Любомирських – Деражню, пограбували її і зруйнували у ній церкву.

(АЮЗР – Ч. III. – Т. 3. – № LVI. – С. 97–98).

№ 138

1734, вересня 8. – Бар. – Уривок із заяви селян села Чернятина (Петра Славинського і Андрія Беднарівського), що вони беруть на поруки односельчанина Данила Юха, звинуваченого в участі в гайдамацькому русі

“[...] згаданий Данило з іншими арештантами приведений був з Меджибіжа, котрого були гайдамаки на дорозі гайдамаки до себе взяли під Матвійковим і з ними забраний був до Меджибіжа [...]”.

(АЮЗР – Ч. 3. – Т. 3. – № 57. – С. 99).

№ 139

1734, жовтня 31. – Кам’янець-Подільський. – Протокол допиту розбійника Івана Клобуцького (регест)

І. Клобуцький народився в селі Зубовщизні, що під Межиріччю за Острогом. Був слугою з молодих літ. Одружився. Потім почав грабувати євреїв. Зокрема «під Меджибожем з цими вищезгаданими: братами Андрієм і Степаном Балабаненками, пограбували двох євреїв, які їхали з ярмарку у Вінниці». Тоді взяли сукно, атласу на три жупани, 50 злотих тощо. Після цього були в Немирові, потім Клобуцький був у Каушанах в «Татарщині» (тепер Молдавія), Бендерах, знову на Поділлі (Комаргород), де його схопили євреї.

(АЮЗР – Ч. 3. – Т. 3. – №, С. 102–105).

№ 140

**1735, квітня 11. – Заява управителя Межибізької маєтності
Жана-Батиста Десієра (регест)**

Оскільки Меджибізька фортеця, як і інші, була зайнята іноземними (російськими) військами, тому він не може відповідати за цілість і збереженість майна, яке різні особи віддали до фортеці на зберігання.

(АЮЗР. – Ч. 3. – Т. 3. – № 70. – С. 131–132).

№ 141

**1735, червня 14. – Вінниця. – Позов до суду власника
села Мизякова і його управителів за скаргою євреїв –
жителів Меджибожа на селян Мизякова, які брали участь
у гайдамацькому русі, вбивали і грабували
родичів скаржників (регест)**

Були пограбовані зокрема Янкель і Хайка, брат і мати «нинішніх акторів» (позивачів-?) з «добр міста Меджибожа». Названо понад 10 імен селян, яких вимагалось притягти до суду.

(АЮЗР. – Ч. 3. – Т. 3. – № 70. – С. 147–149).

№ 142

**1735, вересня 1. – Постанова сеймику Брацлавського
воєводства, де зокрема була обрана делегація
до російського фельдмаршала Мініха і була дана їм
відповідна інструкція (регест)**

Зокрема послі повинні були просити Мініха в справі й. м. пана Биковського, буського писаря, «щоб взяті (у нього-упор.) коні, два цуги, в Меджибожі, в тисяча сімсот тридцять четвертому, в місяці квітні, в присутності яснеосвіченого князя Ессенбурзького, за відданням наказу від фельдмаршальської влади, були повернуті».

(АЮЗР. – Ч. 3. – Т. 3. – № 87. – С. 167–168).

№ 143

1737 р. -3 міської книги Межибожа (регести)

а) 1737, січня 6. – Варшава. –3 міської книги: універсал князя Августа Олександра Чарторийського Юзефу Волинському.

Призначає Волинського люстратором його подільських маєтностей і наказує підданим слухатись його.

б) 1737, березня 14. – Межибіж. – Декрет міського уряду Межибожа.

Згідно з універсалом князя Чарторийського наказується бути слухняними пану Волинському.

в) 1737, березня 14. – Межибіж. – Декрет міського уряду Межибожа.

Згідно з універсалом князя Чарторийського наказується бути слухняними пану Волинському.

(ДА в Кракові. – Ф. «». – Арк. 359, 361–362. – Оригінал)

№ 144

1737–1790 рр. – Уривки з метричної книги церкви св. Іоанна Богослова (Межибіж)

«Року 1737 мсяця марта дня 5.

Аз иерей Іоанн Прокопович пред парохіяны (?) церкви стаго Іоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдца Василя от родителей законно вінчанних Прокопия Фалвистого и жени его Анни; восприемник Павел Коваль и Настасия Погрібнякова невістка.

1737 ноеврия 15 дня.

Аз иерей Іоанн Прокопович пред парох. церкви стаго Іоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдца Матфия от родителей законно вінчанних Іоанна Колісника и жени его Софії; восприемники били Матияш арендар головчинский и Ягнушка Марков [а] (?) жена.

Року 1737 мая дня 20.

Аз иерей Іоанн Прокопович пред парох. церкви стаго Іоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим пома-

зал мдца Василя от родителей законно вінчаних Демяна Пушкара и жени его Пелагеї; восприемник Дмитро Біл и Ксения Кириченкова жена.

Року 1737 июля дня 12.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер [кви] стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдцу Анну от родителей законно вінчаних Матфея Ситчука и жени его [Ма] рії; восприемники Феодор и Феодора те [тка] (?) Кириченкова жена. // (арк. 1 зв.)

Року 1737 августа дня 24.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер. стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал мдца Елену от родителей законно вінчаних Николая Скрипчука и жени его Анни; воспр [иемники] Николай Томченко и Мария жена Дмитра Тутпаненка (?).

Року 1737 септеврия дня 21.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер. стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал мдца Агриппину от родителей законно вінчаних Иоакима Старосілца и жени его Анни; воспре [емники] Феодор Лаба и Пелагия жена Велгутова (?).

Року 1737 ноеврия дня 5.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер. стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдца Агриппину от родителей законно вінчаних Павла Сніцара и жени его Марії; восприемники Андрей Солодовник и Агафия жена Старосілца.

Року 1737 декаврия дня 15.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. церкви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдца Даниїла от родителей законно вінчаних Иоакима Галузи и жени его Пелагеї; восприем [ники] Кирик Буторчин и Ирина жена Ситчукова.

Року 1738 февруария дня 17.

Аз иерей Иоанн Проко [пович] пред парох. цер [кви] стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал мдца Феодора от родителей законно він [чанних] Феодора Царика и жени его Агафії; воспр [еемники] Иван Прусак и Якубиха (?) Гончарка. // (арк. 2)

Року 1738 марта дня 21.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер [кви] стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал мдца Леонтия от родителей законно він [чанних] Павла Ковалья и жени его Агафії; воспр [еемники] Иван* Прусачок* Василь Нагрелбелний и Ирина Лукашиха.

Року 1738 мая дня 9.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер [кви] стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдца Агафию от родителей законно він [чанних] Василия Старенкого и жени его Феодори; воспр [еемники] Василий Нагрелбелний и Наталия Чорного коваля дочер.

Року 1738 июля дня 12.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер [кви] стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крест [ил] и миром стим помазал мдца Евдокию от родителей законно він [чанних] Кирила Дуточинога (?) и жени его Екатерины; воспр [еемники] Демеан Пушкар и Мария Кречет отца Иоанна Борецкого жена.

Року 1738 августа дня 30.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер [кви] стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал мдца Параскевию от родителей законно він [чанних] Даниїла Черевичника и жени его Марії; воспр [еемники] Иван Щасний и Мария Дмитриха Тутпанка.

Року 1738 септеврия дня 9.

Аз иерей Иоанн Прокопович пред парох. цер [кви] стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крес [тил] и миром стим помазал мдца Павла от родителей законно він [чанних] Иоанна Жученка и жени его Ксенії; воспр [еемники] Иоанн Сищук и Агафия стара токарка. // (арк. 2 зв.)

1739 року місяця януария дня 21

Аз иерей Петр, вікарій при церкви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдца Петра от родителей законно вінчанних Григория Спорого и жени его Евдокиї; воспреем [ники] Демян Пушкар и Мария Якова Тертичника жена.

Року 1739 априля дня 14.

Аз иерей Петр, вікарій при цркви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал мдца Агафию от родителей

законно вінчанних Кирила зятем (?) Бутичиною и жени его Катерини; кмотр Мария, жена протопресвитера пилявского Демян [а] Пушкара.
Року 1739 октоврия дня 9.

Аз иерей Петр, вікарій при цркви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу, крестил и миром стим помазал мдца Иякова от родителей законно вінчанних Кирика Пастуха и жени его Марини; кмотр бисть Павличенит (?) и Агафия Киччиха.

Року 1739 ноеврия дня 4.

Аз иерей Петр, вікарій при церкви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал мдцу Настасию от родителей законно вінчанних Феодора Теслі и жени его Марії; кмотр бисть Федор Мелник и Офимия Френтічучка.

Того ж року и мсця дня 19.

Аз иерей Петр, вікарій при церкви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдцу Настасию от родителей законно вінчанних Феодора Царика и жени его Марії; кмотр бисть Григорий, паламар стоюровский, и Мария Сеничича дочка.

1740 року ноеврия дня 18. // (арк. 3)

Аз иерей Петр, вікарій при церкви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, крестил и миром стим помазал мдцу Настасию от родителей законно вінчанних Стаха Чорниша и жени его Марії; кмотр бисть Григорий Коваль и Агафия, Павла Ковалья жена.

Того ж року мсця марта дня 2.

Аз иерей Василий, вікарій при церкви стаго апсла Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах. крестил и миром стим помазал мдцу Евдокию от родителей законно вінчанних Василия Сищука и жени его Елени; куми били Димитрий Біл и Офросиния Козійка.

Того ж року мсця и дня.

Аз иерей Василий, вікарій при церкви храму стаго Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах, крестил и миром стим помазал мдца Феодора от родителей законно вінчанних Григория Чорного и жени его Марії; кмотри били Павло Великий и Офросиния Сищукова жена.

Того ж року мсця дня 23.

Аз иерей Иоанн Борецкий вікарій, пресв [итер] парохіальний при церкви храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибухов-

цах, крестил и миром стим помазал мдцу Елену от родителей законно вінчанних Феодора Білорусецкого и жени его Анни; кмотри биша Дмитрий Біл и Дарка (?) Михалчиха різничка.

Того ж року мсця октоврия дня 21.

Аз иерей Василий, вікарый при церкви храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал мдцу Настасию от родителей законно вінчанних Василия Ткача Біленького и жени его Зиновії; восприемники Ониско Гонджуленко и римарка Василица.

Того ж року мсця ноеврия дня 3.// (арк. 3 зв.)

Аз иерей Василий, вікарый при церкви стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, крестил и миром стим помазал мдцу Настасию от родителей законно вінчанних Тимофея Иниденка и жени его Татиянни; восприемник Иван Загийченко и Марийка, дочер пна поручника Хмельовского.

Того ж року мсця ноеврия дня 17.

Аз иерей Василий, вікарый при церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах, крестил и миром стим помазал мдцу Наталию от родителей законно вінчанних Иоанна Сищука и жени его Ирини; куми Валентий Ткач и Якимова Ялуденка жена.

Того ж року мсця декеврия дня 23.

Аз иерей Василий, вікарый при церкви храму стаго Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдцу Анну от родителей законно вінчанних Демяна Пушकारа и жени его Пелагеї; восприемники Василий Черевичник и Ксения Кирикова жена.

Року 1741 марта дня 8.

Аз иерей Василий, вікарый при церкви храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Василия от родителей незаконно вінчанних то есть отца мнимаго общаго, а матки Марії прозвискон Малой; восприемники й. м. пан Врищ и Вігівская шевчиха Адамиха.

Того ж року и мсця дня 15.

Аз иерей Василий, вікарый при церкви храму стаго Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах, охрестил и миром стим помазал мдцу Евдокию от родителей законно вінчанних Павла Колуна (?) и жени его Агафії; кум Демян Пушкар и Генрика Адамова Лукашиха.

Того ж року мсця дня 19.// (арк. 3 зв.)

Аз иерей Василий, вікарій при церкві храму стаго Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Евстафія от родителей законно вінчанних Феодора Губского и жени его Анни; кмотр Алексій Смуток и Мария Магдичка.

Того ж року дня и мсця.

Аз иерей Василий, вікарій при церкві храму стаго Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Евстафия от родителей законно вінчанних Григория Козія и жени его Евфросинії; восприемник Демян Пушкар и Мария Феодора Сірика жена.

Того ж року и мсця дня 18.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій при церкві храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Иоанна от родителей законно вінчанних Феодора Теслі и жени его Марії; восприемники Иоанн Мелник зять Плішки и Евфимия Френтичучка.

Того ж року мсця октоврия дня 1.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій при церкві храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Григория от родителей законно вінчанних Иоанна Гниденка и жени его Агафії; куми Кирил зять Бутовчин и Настасия Черевичка.

1742 року мсця януария дня 7.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій при церкві храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Иоанна от родителей законно вінчанних Григория Ковалья и жени его Елени; восприемники Захария Коваль и Евдокия жена Василия Ковалья Нагребелного.

Того ж року мсця марта дня 19.

Аз иерей Василий, вікарій при церкві храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Алексія от родителей законно вінчанних Феодора Царика и жени его Агафії; кум Григорий Голуб и Марианна Хмелювченко.

Того ж року мсця июня дня 1.// (арк. 4)

Аз иерей Василий, вікарій при церкві храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал

мдцу Елену от родителей законно вінчанних Яцка Блажкового сна и жени его Ягни; куми Тимко брат Міхалчун и Анна дочер Міхалки.

Того ж року и мсця дня 7.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій, будучи при церкви храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Иоанна от родителей законно вінчанних Якова зятя Косого и жени его Параскевії; кмотр Андрий Кичка и Тетианна Тимчиха Тутпанка.

Того ж року мсця июня дня 22.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій, при церкви храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, окрестил и миром стим помазал мдца Якова* Михаїла от родителей законно вінчанних Яцка Січкара и жени его Тетиянни; восприемники Иоанн Завійченко и Мариянна Хмелювщанка.

Того ж року мсця августа дня 29.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій, будучи при церкви храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах, крестил и миром стим помазал мдца Иоанна от родителей законно вінчанних Иосифа Мукомела и жени его Пелагеї; восприемники Петро Завійченко и Тетияна Мелника Ивана Плішкового.

Року 1738 мсця иануаря дня 16.

Аз иерей Василий, вікарій при церкви храму стаго Иоанна Богослова в Межибожу на Трибуховцах, крестих и миром стим помазах мдца Наталію от родителей законно вінчанних Алексія зятя Завійкового и жени его Анни; восприемники Данило Черевичник и Евдокия Кондратиха шевчиха.

Того ж року и мсця августа дня 22.

Аз иерей Василий, вікарій, при церкви храму стаго Иоанна Бгослова в Межибожу, крестил и миром стим помазал мдца Иоанна от родителей законно вінчанних Кирила Буторового зятя и жени его Катерини; восприемники Иоанн Бугаец (?) и Анна Брегердиха.//
(арк. 5)

Того ж року мсця дня 4 мая.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій, при церкви храму Успения Престия Бци мурованой, крестил и миром стим помазал мдцу Пелегею от родителей законно вінчанних пречестно отца Иоанна Борецкого, пресв [ятера] церкви стаго Иоанна Богослова межибоз-

кого а протопрезвитера и жени его Марії; восприемники отц Василий, вікарій тоей же церкви, Алексій Борецкий, Ефросиния Козійка и Анна, дочер єї.

Того ж року и мсця дня 29 мая.

Аз иерей Феодор, вікарій, при церкви храму Успения Престия Бци мурованой, крестил и миром стим помазал мдцу Пелегею от родителей законно вінчанних пречестно отца Иоанна Борецкого, пресв[и-тера] церкви стаго Иоанна Богослова межибозкого а протопрезвитера и жени его Марії; восприемники отц Василий, вікарій тоей же церкви, Алексій Борецкий, Ефросиния Козійка и Анна, дочер єї.

Року 1738 мсця иануария дня 16.

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестих и миром стим помазах мдца Александра от родителей законно вінчанних Иоанна Зівского и жени его Наталії; восприемники Демян Пушкар и Елена небожка Пушкарова.

Того ж року мсця юня дня 19

Аз иерей Василий Медницкий, вікарій церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестил и миром стим помазал мдца Илию от родителей законно вінчанних Романа Думанского и жени его Тетиянни; восприемники Кондрат зять Бутира и Мария Магдичка.

Того ж року мсця юлия дня 29.

Аз иерей Василий, вікарій церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестих и миром стим помазах мдца Демяна от родителей законно вінчанних Демяна Пушкара и жени его Пелагеї; восприемники п. Иоан Закревский, поручник, и Мария, жена кс. Иоана Борецкого, пропресвитера пилявецкого.

Того ж року мсця септеврия дня 26.

Аз иерей Иоан, п. презбытер церкви стаго Иоанна Бгослова в Межибожи, крестил и миром стим помазал мд Софію от родителей законно вінчанних Иосифа Сталопасенка (?) и жени его Агафії; восприемники быша Дмитро Тутпан и Катра Пириха Июбоди (?.)//
(арк. 5 зв.)

Того ж року мсця октоврия дня 10.

Аз иерей Иоан, п. презбытер церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестих и миром стим помазах мд Марию от родителей законно вінчанних Петра Стефана Завийка и жени его Агафії; восприемники быша Яков Завийко син и Мария, дочер Пасічника.

Року тогож мсця того ж дня 16.

Аз иерей Иоан, п. презбытер межибозкне церкви стаго Иоанна Богослова, крестил и миром стим помазал мд Параскевию от родителей законно вінчанних Константина Гончара и жени его Марії; восприемники быша Иван Завийчук и Мария, пречест [ного] отца Иоана Борецкого жена.

Того ж року и мсця дня 29 (?).

Аз иерей Иоан, п. през [бытер] церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестил и миром стим помазал мд Дмитрия от родителей законно вінчанних Якова зятя Косога и жени его Параскевиї; восприемники быша (...)*

Року 1742 мсця януария дня 13.

Аз иерей Иоан, прот [оиерей] презбытер церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестил и миром стим помазал мд Татиянну от родителей законно вінчанних Дмитрия Моргуценка и жени его Агафії; восприемники быша Яков син Завийко, кума Настасия, дочер Миколая Кравця.

Того ж року мсця марта дня 30.

Аз иерей Иоан, п. през [бытер] церкви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестил и миром стим помазал мд Марию от родителей законно вінчанних Дмитрия Погребняченка и жени его Настасиї; восприемники быша Васил Ковал нагребений, кума Настасия, // (арк. 6) отца Алексея през [бытера] с [вятого] в [елико]м [у]ч [е]ника Георгия.

Того ж року мсця мая дня 22.

Аз иерей Иоан, п. през [бытер] стаго Иоанна Богослова межибозкого межибозко*, крестих и миром стим помазах ____ от родителей законно вінчанних Василя Сущука и жени его Елени; восприемники быша Феодор Бугаец и Евфросиния Кезбичка (?).

Того ж року мсця юля дня 23.

Аз иерей Иоан Борецкий, п. презбытер стаго Иоанна Бгослова межибозкого, крестих и миром стим помазах мд Анну от родителей законно вінчанних Кирила зятя Бутовского (?) и жени его Катерины; кумове быша Васил Погребелский и Мария, ч [естного] отца Иоана Борецкого п. презвыт [ера].

Того ж року мсця августа 22 дня.

Аз иерей Иоан Борецкий, п. през [бытер] цркви стаго Иоанна Богослова в Межибожу, крестих и миром стим помазах мд Андрея от ро-

дителей законно вінчанних Стаха Зблакнового и жени его Феодори; восприемники быша Феодор Коваль горного и Агафия Павла Ковалья.

Того ж року мця септеврия 20 дня.

Аз иерей Иоан Борецкий, прот [оиерей] през [бытер] церкви стаго Иоанна Богослова, крестих и миром стим помазах мд Параскевию от родителей законно вінчанних Иоанна зятя Старосілского и жени его Ирины; восприемники [...] // (арк. 20 зв.)

(...)* син со женою Кирика Мелника женою.

Починається год 176 второго.

Року Бжого 1762 мця януария дня 18.

Аз иерей Иоан Борецкий, прес [бытер] межибозкий церкви ст. Иоанна Богослова, прот [оиерей] прес [витер] пилявский крес [тил] и миром стим помазал млдцу Татияну от родителей законно вінчанних Тимофея Шушвина (?) и жени его Анни; вос [приемники] быша Миколай Левчинский со (...) * Стріліцкою (?).

Року Бжого 1762 мця януария дня 21.

Аз иерей Иоан Левицкий, пас [тир] грабовецкий крестил и миром стим помазал млдца Максима от родителей законно вінчанних Григория Друсюка и жени его Параскевиї; вос [приемники] биша Даниил (...) * с [и] н со Мариєю Килимничевою.

Року Бжого 1762 мця януария дня 23.

Аз иерей Григорий Стрілбицкий, пас [тир] меджибоский црк [ви] ст. Иоанна Богослова крестил и миром стим помазал млдца Иоанна от родителей законно вінчанних Стефана Бредехи (?) и жени его Анни; восприемники Григорий Маковецкий с Еленой Виричихою мелничихою.

Року Бжого 1762 мця януария дня 30.

Аз иерей Григорий Стрілбицкий, п [арох] межибозкий ц [е] рк [ви] ст. Иоанна Бгослова крестил и миром стим помазал млдца Анну от родителей законно вінчанних Петра и жени его Ефросиниї; вос [приемники] биша Иоанн Ильяшевич со Ефросиниею Козікою

Року Бжого 1762 мця февруария дня 12.

Аз иерей Григорий Стрілбицкий, п [арох] межибозкий ц [е] рк [ви] с [в]я т [ого] Иоанна Богослова крестил и миром стим помазал млдца Аксентия от родителей законно вінчанних Семиона Павловского и жени его Анни; вос [приемники] биша Иоанн Ильяшевич со Ефросиниею Козікою. // (арк. 20 зв.)

// (?) 1739 року мсця иануария дня 21.

Аз иерей Петр, вікарій при церкві стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестил и миром стим помазал млдца Петра от родителей законно вінчанних Григория Спорого и жени его Евдокиї; восприем [ники] биша Демян Пушкар и Мария Якова Тертитчника жена.

Року 1739 априля дня 14.

Аз иерей Петр, вікарій при цркві стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал млдцу Агафию от родителей законно вінчанних Кирила зятя Буторчиного и жени его Катерини; кмотр Мария жена протопресвітера пилявского, Демян Пушкар.

Року 1739 октоврия дня 19.

Аз иерей Петр, вікарій при цркві стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестил и миром стим помазал млдца Якова от родителей законно вінчанних Кирика Пастуха и жени его Марини; кмотр [и] биша Павло Чирнат и Агафия Киччиха.

Року 1739 ноеврия дня 4.

Аз иерей Петр, вікарій при церкві стаго Иоанна Бгослова в Межибожу крестих и миром стим помазах млдцу Настасию от родителей законно вінчанних Феодора Теслі и жени его Марії; кмотр бист Феодор Мелник и Офимия Френтичучка.

Того ж року и мсця дня 19.

Аз иерей Петр, вікарій при церкві стаго Иоанна Бгослова в Межибожу на Трибуховцах крестих и миром стим помазах млдцу Настасию от родителей законно вінчанних Феодора Царика и жени его Агафії; кмотр бист Григорий, паламар стоюровский, и Мария Сенитина дочка.

1740 року ноеврия дня 23 //(арк. 80)

Року 1763 мсця 29 януария.

Аз иерей Петр Трублаевич, парох и протопресвітер летичевский крестих и миром с [вьятим] помазах млдца Игнатия от родителей законно вінчанних отца Григория Стрелбицкого, протопресвітера пилявецкого, и жени его Пелагеї; кмотр бисть о.(?) Андрей Болвенский (?), парох голотковский; кмотра Мария, цорка пароха о.(?) протопопа летичевского.

23 марта v [etero] s [tylo] 1762 to a [nn] o. Аз иерей Николай Шадурский, протонотарій апслский, крестих и миром стим помазах

млдца Якова, рожденного от родителей пречестного отца Григория Стрелбiцкого, протопресвiтера пилявецкого, и жени его Пелагеї; восприемники при крещении и миропомазаннi были: чесний отц Стефан Стрелбицкий, парох в Свинной, и Мария Богдановичова, попадия з Ставницы, вдова.

9 julij v [etero] s [tylo] 1768 a [nn] o. Az ierej Nikolaj Šadurckij, arhidiakon kafedralnij galickij, krestih i миром стим помазах двцу Марию, рожденную от родителей пречестного отца Григория Стрелбiцкого, протопресвiтера пилявецкого, и жени его Пелагеї; восприемники при крещении и миропомазаннi были: чесний отц Стефан Стрелбiцкий, парох в Свинной, и Мария Богдановичова, попадия з Ставницы, m [anu] p [gorcia].// [...] (арк. 56)

младенца Симеона, от родителей законно вiнчаних отца Алексея Грибiника, и жени его Тагианни; восприемники биш Феодор Мусїйчук, Мария Иллиха Мусїйчука.

Roku 1785 misiacia fewruaria dnia 4. Az ierej Michail Lusoemki (?), парох церкви храму Успения стога мезибовский, окрестих и миром стим помазах дiвицу Агафию, от родителей законно вiнчаних Василия Березанчука и жени его Мариї; восприемники биша Василь Король и Педора (?) Даниїла шевця жена.

Roku 1785 misiacia fewruaria dnia 5. Az ierej Onufry Strumiński, парох czartoryjski, окрестих и миром стим помазах дiвицу Анастасию, от родителки Евдокиї, господнии przymecskoho margrabianka; восприемники биша Антоний Pontkowicz, Юстина, дшер Antonicha Prijmskoho.

Roku 1785 misiacia fewruaria dnia 6. Az ierej Onufri Struminskiy, парох czartoryjski, окрестих и миром стим помазах дiвицу Агафию, от родителей законо вiнчаних

Григория Радчука котелника горбатого и жени его Анни; восприемники биша Григорий Мария Болванова (?) Бородзка(?).

Roku 1785 dnia 6 misiaca fewruaria. Az ierej Onufri Strumiński, парох czartoryjski, окрестих и миром стим помазах дiвицу Агафию, от родителей законо вiнчаних Гавриїла Рабошапки кушнiра и жени его Ефросиниї; восприемники биша Алексїй Салрайчук (?), Мария, жена Шевця, Евзийко (?) дочь.

Roku 1785 misiaca fewruaria dnia 8. Az ierej Avksentij Strelbickij, канонiк катедрални камянецкий, протопресвiтер чорноост-

ровский, парох церкви храму стаго Иоанна Бгослова, окрестих и миром стим помазах младенца Феодора, от родителей законовчаних Иоанна Березницкого зятя Илкого (?) и жени его Ириниї; восприемници биша Иоанн Гноенчук и Агафия Микитиха мелничка.

Roku 1785 misiaca fewruarja dnia 16. Az ierей Авксентий Стрелбицкий, канонік катедрални камянецкий, протопресвітер черноостровский [...] //(арк. 60)

СУПРУЖЕСТВА

Року 1737 мсця януаря дня 21.

[...]

Roku 1788 misiaca junyia dnia 17. Az, ierей Авксентий Стрелбицкий, канонік катедрални камянецкий, парох церкви храму стаго Иоанна Бгослова межибіський, погребох младенца Василия (...) * сестри Василю Білоуса згон (?).

Roku 1788 misiaca junijia dnia 23. Az, ierей Стефан Зуковика, протопресвітер, каноник пилявецкий, парох стаго великомученика Георгия мезибізький, по получению стой исповеди и восприятию стих тайнств тіла и крови Господня погребл раба Бжия Феодора Козія [...].

*) Слова, позначені знаком *, закреслені.

(ЦДІАК. – Ф. 224. Оп. 1. – № 793. – Оригінал).

№ 145

1740 р. – 3 міської книги Межибожа

а) 1740, лютого 20. – Меджибіж. – Слідство у справі п. Якубовського, писаря магазинового, з мельником Митковським, яке відбувалося у меджибізькому замку(регест)

Перший свідок сказав, що єврейську дівчину стискав, цілував і гнався за нею, також і єврейку, а коли вона (єврейка) вже в ліжку лежала, напав на неї. Тоді мельник сказав п. Якубовському, що не годиться, пане, на наших очах таке робити, дай спокій дівці і єврейці. Якубовський вдарив його в обличчя і вилаяв, а потім мельника було заарештовано. А це було вже далеко вночі.

Другий свідок це саме визнав.

Третій свідок, жовнір Римарський, сказав, що йому наказав й. м. п. ротмістр взяти мельника під варту. З ним прийшов Якубовський і став бити мельника кулаками, вдарив кілька разів, а мельник добре взяв Якубовського за чуприну [...]

б)1740 р. (?). – Меджибіж. – Скарга Беня, меджибізького орендаря, князю Чарторийському (?)(регест)

Скарга його мості на колишнього спільника скаржника Абрамка, котрий розорив не тільки його, але і завдав шкоди скарбу. Скаржник кільканадцять років пильнував державний скарб, а він хотів із спільниками знищити його меджибізьку оренду, чинив по-зłodійськи.

1. Вкрав у млині мішок суржику і відправив до свого дому. Коли скаржник питався про цей мішок, його швагер вилаяв його. Потім цей мішок у нього знайшовся.

2. Без відома взяв горілку з моєї вінниці, без квиту і платні.

3. У Мартина Стебленка взяв 24 зл. і затаїв у себе, а потім вимагав ці ж гроші.

4. Хаїм дав йому битий таляр, але він не віддав його до скарбу, а привласнив.

5. Арон Кривий на ринку претендував на спуст горілки дав йому битий таляр, а він дав йому здачі 4 зл., а решту сховав, не дав до (скарбової) скриньки.

6. Наприкінці оренди залишився спуст горілки, котрий ми розділили, то він присвоїв мою частку.

7. Удова Абрамчика позичила йому червоний злотий, потім просила дати з нього кілька злотих на збіжжя, а він його присвоїв і до скриньки не поклав.

8. Шльомка привіз барило горілки (120 кварт) і упросив його дати на битий таляр, а він той таляр присвоїв. Коли горілку знайшли у Шльомки на Требухівцях, той сказав, що я взяв її у Абрамки за битий таляр.

9. Мошкові Деражнянському дозволив привезти 600 кварт горілки, але я цього не дозволяв, а як я відїхав за наказом й. м., то він наказав привезти цю горілку удень перед новим роком. Дозволив ще на 300 кварт, а все на шкоду нинішнім орендарам. Коли я ще не був

тут, через нього був конфлікт з орендарями і й. м. князь наказав їх відіслати в кайданах до Меджибожа.

в) 1740, грудня 24. – Меджибіж. – Інструкція в справі Дацька Повода і Антона Осіченка (Осіки), обоє з Миткович (регест)

Семен Бабич зізнав і готовий присягти, що чув як обрахували Антона Осіку з Церковної фундації в Митківцях. Сказав Дацько коваль Антонові, що він винен 100 зл., а Антон відповів, що це неправда, ти сам шалвір, ошукуєш пана, мало чиншу сплачуєш.

Юрко Андрійшин, побережник ставовий, підтвердив сказане Бабичем і додав, що чув у дворі як Антон лає Дацька і казав, що ти рибу утаюєш. А це було за губернії й. м. п. Пошуського (?) або й. м. п. Даревського.

Семен Бозуленко, мельник митковський, що на рахунку церковного братства виявилась нестача 100 зл. На це Дацько лагідно вказав Антону. Той почав його лаяти, назвав шалвіром, не хотів явитися до двору за викликом адміністратора, прийшов тільки після третього виклику і тут продовжував зневажати Дацька, який є війтом, називав його «панським ошуканцем».

Підписи: Стефан Бартницький, Якуб Рошинкевич.

г) 1740 р. – Слідство у справі Менделя Гедрика з Шльоомою, сином Волошина (регест)

Свідоцтво Кельмана Лучинецького, котрий був у Могилеві на ярмарку, що проходив на свято руського Михайла. Він визнав, що там діялося: чув що в Могилеві Зелік добивався від Менделя 5 червоних злотих, котрі той був йому винен. Але нас було заарештовано. Пішов я до замку і коли прийшов, то застав там Зеліка Могилевського і Менделя. Зелік і там добивався у Менделя тих 5 червоних злотих.

Губернатор запитав мене: чи я є кагальний в Меджибожу?

Я відповів: Так.

Він знову запитав: чи там зле в кагалі зробили?

Я відповів: якщо там кому зло зробили, то треба упевнитися у цьому, а не заарештовувати. Хоч я про це щось чув, але при цьому не був і не знаю. Просив я звільнити мене.

Губернатор сказав, що треба почекати до завтра, а Мендель був взятий під арешт за ці 5 зл.

Я просив, щоб його було випущено і щоб цю справу розсудили у рабина.

На це моє клопотання губернатор сказав: за клопотанням пана Кельмана Мендель є вільним і має піти до рабина з Зеліком для того, щоб цей спір з 5 зл. було розв'язано. Але Мендель на це відповів, що не дам нічого, бо не винний нічого.

Губернатор розгнівався і сказав мені: На ваше клопотання я наказав його звільнити, але він і слухати не хоче і наказав його знову заарештувати. *(тут документ уривається -Ю.М.)*

д) бл. 1740 р. – Меджибіж (?). – Скарга Грицька Козієнка (регест)

Грицько Козієнко написав листа до його милості, скаржачись на Мартина, бурмістра, який по-злодійськи з ним повівся. Просить адресата або самому виявити милість, вирішивши справу, або передати її в уряд.

е) Перша половина XVIII ст. – Заява Романа Швабчука (регест)

Я визнаю, що Схарія і Шльома, син Волошина, просили й підмовляли мене, щоб я перед паном визнав, що Зелік винний у злomu вчинку, обіцяючи дати за це кілька червоних злотих. Але я зберігаючи свою душу перед Господом Богом, свідчу, Зеліка не бачив у злomu вчинку. Роман Швабчук.

(ДА в Кракові. – Ф. __. – С. 214, 223, 229, 251–253, 255. – Оригінал.)

№ 146

1740, жовтня 9. – Меджибіж. – З міської книги Меджибожа: свідoctво кагалу м. Меджибожа, дане міщанину Могилева-Подільського Зеліку Єсифовичу

“Testymonium dane od mieszczan międzyborwskich Zelikowi Jesefowiczowi, mieszczaninowi mohylewskiemu.

Ponieważ zadano Zelikowi, mieszczaninowi mohylewskiemu, tos...) szukali i pytali pod sumieniem i klątwą naszą według rec(...) żydowskiej, a nie znaleziś myć nic żadnego do komentu (?), ani słowa zlego na niego. Teraz my dajemy, kahal międzyborski, obroń Panie Boże, żeby który żyd

мiał zadać temuż Zellikowi tę złą pogłoskę, powinien być karany wielką karą, na co my kahal międzyborski dajemy te kartę jemu do pomocy.

Datt w Miedzyborzu d. 9 8bris anno 1740.

Mosko Chajmowicz, syn Chowiczow (?).

Juda Geroinowicz.

Judka Łejbowicz.

My, niżej podpisani, dajemo to świadectwo z podpisami rąk naszych Zellikowi, obywatelowi mohylewskiemu, w tym interessie, że jakoby wyżej mianowanego Zellika (...) * z kobietą ruską na złym uczynku, które plotki na Zellika, żydek Jankiel, głuchego krochmalnika syn, wymyślił i powiadał przed kahałem, że Zellika wiedziałem na złym uczynku i nie tylko ja sam, ale i muzykanci Roman Szwabczuk i Ioan, towarzysz jego, więc my pod summieniem duszy naszej przyznajemy, że żadną miarą Zellika nie wiedzieliśmy w (?) niejakim złym uczynku, jako na niego wzwyż rzeczony żydek Jankiel powiedział, na co dla lepszej wiary, wagi, pewnością przy imionach naszych rękami naszemi podpisujemy się.

Dan w Miedzybożu dnia 30 8bris [1740].

Roman Szwabczuk,

Jan Ostaszewski,

muzykanci miedzyborski”.

переклад:

Свідоцтво, дане від межибізьких міщан Зелікові Єсефовічові, міщанину могилевському.

Оскільки задано Зеліку, могилевському міщанину, (...) * шукали й питали під совістю і клятвою нашою згідно з (...) * єврейської, але ми не знайшли нічого до (...) *, ані злого слова на нього. Тепер ми даємо, меджибізький кагал, і Господи Боже борони, щоб хтось з євреїв мав дорікати цьому ж Зелікові за цю погану чутку; такий повинен бути тяжко покараний, на що ми межибізький кагал, даємо цей папір йому для допомоги.

Дано у Меджибожі 9 жовтня 1740 року.

Мошко Хаймович, син Ховичів (?).

Юда Героїнович.

Юдка Лейбович.

Ми, нижче підписані, даємо це свідоцтво з підписами наших рук Зелікові, могилівському обивателю, з тим, що вищезгаданого

Зеліка було звинувачено (...) * в злому вчинку з руською жінкою, котрі плітки та вигадав на Зеліка єврейчик Янкель, син глухого крохмальника, і розповідав перед кагалом, що знав про злий вчинок Зеліка не лише він сам, але й музиканти Роман Швабчук і Іван, його товариш, отже ми під совістю нашої душі визнаємо, що ми ніяк не знали про якийсь злий вчинок Зеліка, як сказав на нього вищезгаданий єврейчик Янкель, на що для ліпшої віри, ваги і певності при наших іменах ми підписуємось нашими руками.

Дано в Меджибожу дня 30 жовтня [1740].

Роман Швабчук,

Іван Осташевський, меджибізькі музиканти”.

(ДА в Кракові. – Ф. __. – С. 225. – Оригінал).

№ 147

**1741, січня 4–19. – Меджибіж. – Витяги із судових справ
(регест)**

«4 січня 1741. Швець з Трибуховець, що побив другого (...) *.

6 січня 1741. Від школьника з декрету кагала і (...) *.

9 січня 1741. Прийняли запис (...) * за Яцка Сидорчука Іван Чемеришук, Процько Кравчук, Остап Сидорчук – всі з Головчинець.

Свідок Андрій, зять Безпальчого, зять з сторони Юрія (Irego) Гордієнка, міщанина меджибізького, визнав, що його (?) син (?) *(написано замість закресленого: «що Олександр Свіка, міський бурмістр – Ю.М., І. Т.)* викликав на Юрія Гордієнка, зятя Александра Сірика (?), міського бурмістра: як ти нічого поштивого, так і жінка твоя з матір'ю і батьком твоїм нічого поштивого. Дано 19 січня 1741» [...]

(ДА в Кракові. – Ф. __. – С. 210–211. – Оригінал).

№ 148

1741 р. – Меджибіж. – Витяг із судової справи (регест)

Справа велась з пропозиції і в присутності п. Аксамитовського, меджибізького губернатора. Ця справа точилася між Дацьком, митківським ковалем, і Антоном Чугою, який жив із крадіжки риб у панських ставках, виганяв підданих з Митковець. Через нього пішов

з села Павло Козюба. Антон до того ж ображав мнтківського вїйта, називав його шалвіром. Конфлікт вирішили в такий спосіб: Чуга мав заплатити 5 гривень штрафу до скарбу і перепросити коваля та інших людей.

(ДА в Кракові. – Ф. __. – С. 217. – Оригінал).

№ 149

1741–1742 рр. – 3 міської книги Меджибожа (регести)

а) 1741, січня 21. – Меджибїзький замок. – Квит, даний Менделю Абрамовичу (регест)

Цей квит даний Менделю Абрамовичу, меджибїзькому міщанину, що він виконав те, що йому наказав рабин і що у меджибїзьких євреїв нема до нього претензій. Той, хто висуне претензії, той має заплатити штраф 300 гривень ("grzywień"). Квит написано у Меджибозі, в замку.

б) 1742, березня 26. – Меджибїзький замок. – Слідство у справі про крадіжку волів (регест)

Справа між Семеном Перехрещаком з Западинець і Лукашем Кармілем, який сім років був адміністратором Западинець. Було вкрадено 7 волів (6 громадських, а 1 – двірський). Оскільки тоді Семена Перехрещака протягом тижня не було на місці і навіть на свята він не приходив до дружини, то підозра впала на нього. Тому западинецька громада поскаржилася на нього пану полковнику Рожновському, щоб він взяв Семена під арешт. Той мусив поїхати на слідство у супроводі одного чоловіка, але той у дорозі захворів і помер. Справою зайнявся меджибїзький губернатор.

На жаль, бракує відомостей чим же ця справа скінчилася.

(ДА у Кракові. – Ф. __ – С. 219, 228. – Оригінал).

№ 150

1741, червня 24. – Замок в Могилеві. – Квит, даний Менделю Абрамовичу, меджибїзькому міщанину

“Ja, niżej wyrażony na podpisie moim, daję ten kwit mój starozakonnemu Mendelowi Abramowiczowi, mieszczaninowi międzybow-

skiemu, który mnie w (...) * według (?) dekrétu rabinowego za moje koszta, które miałem nie (...) * publikę w Międzybożu, i koszta który miałem w kahale międzybowski, teraz mi Mendel Abramowicz we wszystkim uczynił zadosyć i zapłacił mi, z czego wszystkiego kwituje tym zapisem moim jako już nie ma żadnej pretensy w tym do żydów międzybowski; a który by zaś strona z nas ponowić miała te pretensy, tedy zapisujemy tym zapisem naszym grzywien (...) * kowych pańskich trzysta, na co wszystko strony obydwie podpisujemy się.

Datt w zamku Mohylewskim d. 24 juni a [nno] 1741. (*підпис польською і на івриті – Ю. М.*)”.

(ДА у Кракові. – Ф. __. – С. 238).

** *

Я, нижче вказаний на моєму підписі, даю цей мій квит старозаконному Менделю Абрамовичу, межибізькому міщанину, котрий мені в (...) * згідно (?) декрету рабина за мої кошти, котрі мав не (...) * в Меджибожі, і кошти, котрі мав у меджибізькому кагалі, тепер мені Мендель Абрамович в усьому вчинив досить і заплатив мені, з чого всього квітую цим моїм записом що вже не маю жодних претензій до меджибізьких євреїв. А якби котра сторона мала б відновити претензії, тоді записуємо цим нашим записом штраф (...) * триста, на що все обидві сторони підписуємося.

Дано в могилівському замку 24 червня 1741 р. (*підпис польською і на івриті – Ю. М.*)”

№ 151

1742 -1743 рр. – Меджибіж. – 3 міської книги Меджибожа (регести)

а) 1742 р. – Протокол меджибізького гродського суду.

З наказу піхотного капітана Бадинського прислано на наш міський меджибізький суд свавільника Мартина Чижевчука, підданого з Головчинець, досвідченого злодія, за крадіжку церковних речей: двох скельць (?) з ікон головчинської церкви, у велебного о. Івана, пресвітера головчинського, дзбанку меду, нової сермиги, 10 кіс, свинячої голови й ніг, половини вичиненої шкіри, ремінного бича і т. д. У Федора, дяка тієї ж церкви, – кунтуша, жупана й шапки,

пороху, сала. У Грицька Романенка – підшитої хутром бекешки. У Янкеля, орендаря головчинського, – спідниці. Все це Мартин визнав. Всі ці церковні речі, також у священника й інших людей, він вкрав із спільником – Кирилом Бовдуренком, сином Василя Бовдура, підданого з Головчинець. Кирило перед викриттям їхнього злочину втік з села. За злочини за законами магдебурзького права він мав бути страченим, але у місті нема ката. Тому він буде сидіти у замковій в'язниці і робити тачками, сплатити гроші як компенсацію жертвам крадіжки. Василь Бовдур має сплатити за сина половину суми, на яку вкрали.

б) 1743 р. (?). – Протокол меджибізького гродського суду (регест)

Суд у складі: Стефан Маковський, Станіслав Васкевич, Федір Деркач, Павло Кардаш розглядав справу.

Василь Брігерда, рибалка, під присягою свідчив, що коли була ловля на ставі Молумулінському, євреї Мося і Йось прислали до нас Сачинського і звеліли покинути ставок і йти до їх м. панів комісарів рибалку. Там їх взяли під арешт: першого разу були під арештом тиждень, другий – ще тиждень. А ставок тим часом пустував. А це була пора на риболовлю. Там же їх били, а Кардаша поклавши на греблю, били. Вони брали риби, скільки хотіли. Завдали тим самим збитків скарбу.

Стефан Логой із Ставниці, старий літами, сказав, що нас, рибалок, під час риболовлі взяв на слідство Сачинський по доносу Мося і Йося. І другий раз взяли до замку. Втратили весняний час, зазнали збитків.

Влас, син майстра, меджибізький житель, підтвердив вищесказане. Їх арештували не через дозор орендарів Молумулінського ставу, а тільки через донос і злість Мося та Йося. Ще був приданий Корній козак, котрого спеціально прислали «з замкової зверхності» до рибалок, а опівночі прибіг Сачинський і забрав всіх нас, рибалок.

Василь Кубрак, меджибізький міщанин, хоча в той момент не був з ними, але готовий присягти, що в самий час ловлення риби рибалок арештували в замку на два тижні, риби не ловили.

Федір Луцький, меджибізький писар.

(ДА в Кракові. – Ф. «». – Арк. 259–259 зв., 307–307 зв. – Оригінал).

1744 р.(?) – Список верхівки гончарського цеху Межибожа

«Pojednanie cechu kunsztu ganczarskiego braci starszych, którzy się starali o prawo święte u jaśnie oświeconogo świętej pamięci Adama Sienawskiego, hetmana wielkiego koronnego, pana i dobrodzieja naszego.

Mikołaj Adamitowicz
Stefan Tw [orz] yński (?)
Prokop Bezpalko
Musiej Bezpalczy
Stefan Buhaj
Woyciech Czerwony
Jakob Kuliski
Chwedor Hrehorowicz
Iwan Korsunenko
Mikołaj Prochowniczenko
Danilo Kolesniczeko
Stanisław Huczynski
Konstanty Pilipenko
Marcin Huczynski

Te wszyscy wyż wyrażoni majstrowie uczynili zadość według prawa świętego».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 270. – Арк. 1–1 зв.).

переклад

Поєднання цеху гончарського мистецтва старших братів, котрі добивалися святого права у ясноосвіченого святої пам'яті Адама Сенявського, гетьмана великого коронного, нашого пана і добродія.

Миколай Адамитович
Стефан Тв [ож] ийський
Прокіп Безпалько
Мусій Безпальчий
Стефан Бугай
Войцех Червоний
Яків Кулиський
Хведір Григорович
Іван Корсуненко

Миколай Проховниченко
Данило Колесниченко
Станіслав Хучинський
Костянтин Пилипенко

Ці всі вищезгадані майстри вчинили досить згідно з святим правом.

№ 153

**1744 квітня 8 – 1747, червня 20. – Вступ в гончарський цех
Межибожа нових членів після відбуття належного навчання**

«Anno Domini 1744 d. 8 aprilis.

Pojednanie cechu utsciwego Piotra Uścianka.

Za urzędu p.p. cechmistrzów j.mści pana Theodora Sarazkiego, cechmisra, tusziez i p. Jana Korsunenka, brata starzego, i p. Marcina Huczynskiego, podskarbiego kunsztu ganczarskiego, zupelna ma cech pojednany wiecznie sobie zonie y dzieciom, na co jest pamiętnym w aktach zapisaną».

Anno Domini 1747 d. 11 juni

Pojednanie cechu utsciwego Michala Gurskiego.

Za urzędu panów pp. cechmistrzów j.mści pana Theodora Surazskiego i pana Marcina Huczynskiego, podskarbiego kunsztu ganczarskiego, pojednal cech na imie Michal Gurski wieczność sobie, i dzieciom, na co jest pamiętnym w actach zapisaną.

Anno Domini 1747 d. 20 juni.

Pojednanie cechu utsciwego Semen [a] Bucenka.

Za urzędu pp. cechmistrzów j.mśc pana Theodora Surazskiego, cechmistrza, tudziez i pana Jana Korsunenka, brata starszego, i pana Marcina Huczynskiego, podskarbiego i przy calej izbie braci kunsztu ganczarskiego, pojednal cech zupelną nai(...)*ie Semen sobie i sukcesorów, zonie i dzieciom wieczność, na co jest pamiętnym w actach zapisaną [...]"

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 270. – Арк. 1 зв. – 2 зв.).

переклад

Року Божого 1744 д. 8 квітня

Поєднання цеху чесного Петра Устянки..

За уряду панів цехмістрів й.мости пана Теодора Саразького, цехмістра, також і пана Івана Корсуненка, старшого брата, і пана

Мартина Гучинського, підскарб'я гончарського мистецтва, цілком поєднав цех на вічність собі, дружині і дітям, на що є на пам'ять записано в актах.

Року Божого 1747 д. 11 червня

Поєднання цеху чесного Михайла Гурського.

За уряду панів цехмістрів й.мості пана Теодора Суразького і пана Мартина Гучинського, підскарб'я гончарського мистецтва, поєднав цех Михайло Гурський на вічність собі, і дітям, на що є на пам'ять записано в актах.

Року Божого 1747 д. 20 червня

Поєднання цеху чесного Семена Буценка.

За уряду панів цехмістрів й.мості пана Теодора Суразького, цехмістра, також і пана Івана Корсуненка, старшого брата, і пана Мартина Гучинського, підскарб'я і при всій ізбі гончарського мистецтва, цілком поєднав цех (...) * Семен на вічність собі і нащадкам, дружині і дітям, на що є на пам'ять записано в актах [...]”.

№ 154

**1761 р. – Меджибіж. – 3 міської книги Меджибожа:
купча Стефана Пеленкевича (регест)**

Цей запис було внесено в міські книги Меджибожа Марекон Круликовським.

Перед меджибізьким міським урядом став молдаванин Стефан Пеленкевич, меджибізький міщанин, з своєю дружиною Теодозією. Він сказав, що добровільно продає свій сад, який раніше купив у Федора Василевича, теж молдаванина. Сад знаходиться у передмісті Ставниці при р. Божку між садом Федора Василевича і скарбовим садом. Продав його пану Дружбацькому, представнику руського воеводи князя (Чарторийського – ?) (*можливо, йдеться про Станіслава Костку Чарторийського – Ю. М., І. Т.*) за 56 польських злотих.

(ДА у Кракові. – Ф. _-С. 297–298. – Оригінал).

№ 155

1765 р. – Перепис євреїв Летичівського повіту Подільського воєводства

“[...] уродзаний Лисицький з Меджибізького ключа і парафії, яка до нього належить; ревізор, старозаконний Лейба, рабин, Ідзько Харитон, квартальний, Мортко, школьник, міщани меджибізькі і ревізори [...]

Генеральний перепис єврейських голів Летичівського повіту в 1764 році Божому [...]

Місто Стара Синява, діличне з парафіями, які до нього належать, згідно з реєстром, через ревізорів, котрі дали присягу, має платити (податки) від голів 834 [...]

Місто Меджибіж, діличне з парафіями, які до нього належать, згідно з реєстром, через ревізорів, котрі дали присягу, має платити (податки) від голів 2039 [...]

(АЮЗР – К., 1890. – Ч. 5. – Т. 2. – № 2. – С. 714–725).

№ 156

1784 р. – Перепис євреїв Летичівського повіту Подільського воєводства

“[...] **Місто Стара Синява** [...] 65 домів 167 голів [...]

Кагал міста Меджибіжа.

Місто Меджибіж ... 214 домів 701 голів [...]

Парафії кагалу Меджибізького:

	голів
село Любомірка	5
-«- Завойки	5
-«- Голосків	15
-«- Дашківці	8
-«- Масьовці	11
-«- Копистин	13
-«- Книшківці	8
-«- Шумовці	8
-«- Лисогірка	6

-«-	Длужек або Адамівка	5
-«-	Мормолинці	5
	корчма Мормолинська	4
	село Йоначинці	6
-«-	Редвінці	8
-«-	Ярославка	12
-«-	Підлісці	7
-«-	Аркадіївці	10
-«-	Печиська	5
-«-	Ходаківці	5
-«-	Спичинці Лісові	4
-«-	Давидківці	16
-«-	Бозулинці	8
-«-	Бахматівці	8
-«-	Терешівці	17
-«-	Пархомівці	7
-«-	Пирогівці	6
-«-	Головачівка	11
-«-	Вацева	3
-«-	Русанівці	2
	корчма Калинівська	5
	село Ставниця	7
-«-	Спичинці Польові	6
-«-	Проніїв	5
-«-	Міхунки Польові	4
-«-	Міхунки Лісові	5
-«-	Гречинці	5
-«-	Грабівці	4
-«-	Срубків	6
-«-	Банашки або Денофівка	4
-«-	Западинці	4
-«-	Золотаренки	3
-«-	Мильківці	7
-«-	Гнатківці: частина	
	й. м. п. Павловського	7
	частина й. м. п. Вежбицького	6
-«-	й. м. п. Марковського	6

-«-	й. м. п. Томаша Ігнатовського	6
-«-	й. м. п. Юзефа Ігнатовського	3
	частина я.о. князя Адама	
	Чарторийського	16
	(всього) в селі Гнатковці	44
	село Волосовці	10
	корчма на шляху Волосовецька	3
	село Панівці	7
-«-	Лисанівці	6
-«-	Копачівка	6
-«-	Журавлиці	2
	Всього на парафії	385
	Всього голів у Меджибізькому кагалі	1313

Кагал містечка Пиляви

	домів	голів
містечко Пилява	24	55
село Карпівці		3
-«-	Ілляшівка	5
-«-	Пилявка	6
	Всього голів у Пилявецькому кагалі	69 [...]

(АЮЗР. – К., 1890. – Ч. 5. – Т. 2. – № 39. – С. 449–452).

№ 157

1787 р. – Перепис євреїв Летичівського повіту Подільського воєводства

Місто Меджибіж

	доми	голови
	292	702
голів у місті		103
(всього)		805

Парафії

	голови	
село Любомирка	10	
-«-	Завойки	8
-«-	Голосків	15

-«-	Дашківці	7
-«-	Масьовці	10
-«-	Копистин	11
-«-	Книшківці	10
-«-	Шумовці	9
-«-	Лисогірка	8
-«-	Чарторийка	3
-«-	Головчинці	12
-«-	Спичинці	8
-«-	Периговці	9
-«-	Вацева	4
-«-	Рушанівці	8
-«-	Калинівка	5
-«-	Копазівка (?)	14
-«-	Журавлинці	5
-«-	Длужек	6
-«-	Мормолинці	6
	корчма Мормолинська	4
	село Юначинці	5
-«-	Радвинці	6
-«-	Ярославка	10
-«-	Підлісці	6
-«-	Аркадіївці	8
-«-	Печиська	5
-«-	Ходаківці	5
-«-	Давидківці	12
-«-	Базулинці	9
-«-	Бахматів	7
-«-	Тересівці	11
-«-	Перегамівці	8
-«-	Головачівка	6
-«-	Славинці	7
-«-	Провилів	4
-«-	Спичинці	4
-«-	Міхунки	7
-«-	Гречинці	7
-«-	Грабівці	6

-«- Срубків	5
-«- Банашки	6
-«- Западинці	5
-«- Золотаренки	4
-«- Митківці	7
-«- Гнатківці	8
частина п. Журавського	16
частина й. п. Сенкевича	2
частина п. Томаша Ігнатовського	4
частина п. Юзефа Ігнатовського	15
(всього в селі Гнатковці)	36
село Волосовці	11
село Панівці	7
-«- Лисанівці	14
корчма Мармолинецька	2
село Міхнікі Лісові	4
Всього в парафії	267
Знайдених	151
Всього голів	1223

(АЮЗР. – К., 1890. – Ч. 5. – Т. 2. – № 39. – С. 558–559).

№ 158

1788 р. – Уривок з відомостей про монахів Свято-Троїцького Мотронинського монастиря

“[...] Артемий, мирянином звавшийся Николай, иміющий от роду літ до 57, неграмотн [ый]. Родимец здешней Украіны повіту Межибожского, села Палевы, сын тамошнего подданого Федора Крутого, выведен под Бердичев своїм тім отцом в село Андрушовку, а чего оно владіния именно не знает, где и женился. А по умертвіи жены предсмятением украинским (*Коліїщина 1768 р. – Ю.М., І.Т.*) зайшол в здішний монастыр, гді тогдашним намісником Гавриілом Купцем [1] 765 году в Великий пост в монаха пострижен. Рукоділие уміет ткацкое. Живучи в монастырі общие продолжал послушаниа, а годов два при пчолах монастырских пасічником находилсЯ. Состояниа всегда трезвеного, а здоровьем крайне слаб [...]”.

(ЦДІАК. – Ф. 180. – Оп. 1. – № 106. – Арк. 7 зв. – Тогочасна копія).

№ 159

**1789, травня 6. – Уривок з відношення порядкової комісії
Волинського воєводства до такої ж комісії
Подільського воєводства з відомостями про арештованих
та їхніми свідченнями**

“ [...] реєстр присланих бунтівників свідчить, що занотовано 154 бунтівників, а це з різних сіл, що тягнуться від кордону аж до Меджибожа. [...] ”.

(АЮЗР. – К., 1902. – Ч. 3. – Т. 1. – № 34. – С. 72).

№ 160

**1789, травня 29-червня 2. – Виписка з протоколів
порядкової комісії Подільського воєводства
щодо допитів підсудних**

“ [...] 1789. Дня 29 місяця травня. [...] ”

Комісія Подільського воєводства після зробленої слідством з Івана Лещини. Коли його знайшли неперекоганим, його звільнили із в'язниці і через В. Бернатовича віддати зобов'язалися до роти капітана В. Хойновського у Меджибожі [...] ”.

(АЮЗР. – К., 1902. – Ч. 3. – Т. 1. – № 34. – С. 72).

№ 161

**1789, травня 11. – Меджибож. – Уривки з рапорту поручника
Яна Порай Мадейського Подільській порядковій комісії**

“ [...] В околиці Меджибожа всі обивателі, будучи стривоженими давнішими вістями, просили про затримання команди у цьому місті на якийсь час. Якщо яснеосвічена комісія знайшла б це потрібним, я б повернувся назад у цей закуток. [...] ”.

(АЮЗР. – К., 1902. – Ч. 3. – Т. 1. – С. 123).

№ 162

**1789, травня 13. – Уривок з листу порядкової комісії
Подільського воєводства поручнику Яну Порай Мадейському**

“ [...] поручникові Мадейському від околиць села Шумовець попід Меджибіж до Красилова чинити своє спостереження

обивателі, будучи стривоженими давнішими вістями, просили про затримання команди у цьому місті на якийсь час. Якщо ясне-освічена комісія знайшла б це потрібним, я б повернувся назад у цей закуток. [...]”.

(АЮЗР – К., 1902. – Ч. 3. – Т. 1. – С. 126).

№ 163

1789, травня 17. – Уривки з листу шляхтича Вілямовського

“ [...] Не знаю ніякого Кирила, тільки дяка, котрий є в Меджибожі у ксьондза Стшебицького і тепер є дяком і там оженився [...]”.

(АЮЗР – К., 1902. – Ч. 3. – Т. 1. – С. 128, 404).

№ 164

**1789, квітня 22 і 29. – Уривки з свідчень селянина
Василя Бедрийчука, взяті на його допиті шляхтичем
Цілецьким щодо селянської змови**

“ [...] – Звідки ти?

З Шихлівки півмилі за Меджибожем.

Як називаєшся?

Василь Бедрийчук, син Михайла Бедрийчука, осілого на землі.

При кому ти був?

При своїм батьку.

Чиє це село і як зветься його підстароста?

Належить до Меджибожа, а підстароста зветься Серватовський [...]”.

(АЮЗР – К., 1902. – Ч. 3. – Т. 1. – № 246. – С. 455–456).

№ 165

**1789, травня 3. – Уривки з свідчень селянина
Василя Бедрийчука, взяті на його допиті порядковою комісією
Подільського воєводства щодо селянської змови**

“ [...] – Звідки ти є і де ти народився і скільки тобі років?

Я є з Шумовець під Меджибожем і там народився; маю 24 роки.

Батька маєш і братів?

мій батько живий, називається Михайло Бедрийчук, сидить на пішому ґрунті, а старший брат Онуфрій сидить на поединковому ґрунті (...).

Як давно вийшов з Шумовиць?

Тому вже шість тижнів, як вийшов з дому.

Хто тобі наказав виходити з Шумовиць?

Шумовицький піп, який зветься Григорій Чернявський. [...]”.

(*АЮЗР. – К., 1902. – Ч. 3. – Т. 1. – № 247. – С. 460–461*).

№ 166

1790–1805 рр. – Вступ в гончарський цех Межибожа нових членів після відбуття належного навчання

“Anno 1790.

Ja, Marcin Moroz czyniu pojednanie cechu roku Pańskiego 1790 za urzędu cechmistra Jana Kostenka, starszego brata Kyryla Mudrego, podskarbiego Wasyla Buluka, pojednał cech Marcin Moroz sobie, żonie, dzieciom i robotnikom swoim, na co jest zapisano w aktach cechowych”)

) Дописано: “Марсун Мороз”..

Anno Domini 1791.

Ja, Stanisław Adamczuk, za urzędu Jana Kostenka, cechmistra, starszego brata Kyryla Mudrego, podskarbiego Wasyla Buluka, pojednał cech Stanisław Adamczuk sobie, żonie, dzieciom i potomkom swoim, na co jest zapisaną w aktach cechowych.

Roku 1793 dnia 10.

Za urzędu panów pana cechmistra Michala Chucińskiego (?), starszego brata Teodora Ziolkowskiego (?), podskarbiego Eliasza Olczuka, pojednał Kyrilo Chworostenka przy całej cessii i kongregacji naszej żonie, dzieciom i potomkom swoim podług prawa świętego, na co jest zapisano w aktach cechowych.

Anno Domini 1803.

Ja, Stanisław (...)”* za urzędu Jakuba Porochownika, cechmistrza, starszego brata Marcina Moroza, podskarbiego Jana Cywozenka, pojednał cech Stanisław Domcina (?) sobie, żonie, dzieciom i potomkom swoim, na co jest zapisano w aktach cechowych.

Рок 1803.

Я, Улас Островський, за уряду цехмістра Якуба Пороховника, старшого брата Мартына Мороза, подскарбія Яна Гадзенка, tudzież маістрів старшы і млодшы, чени поеднаніе цеху Улас Островскі собі, жоні, діеціом і потомком своїм, на чо єст записано в актах цеховых.

Anno Domini 1805.

Я, Krzysztof Buczkowski, за уряду Kondrata Rychwy, цехмістра, старшого брата Marcina Moroza, подскарбія Stanisława Domcowego (?) і за całej cessayi старшых і млодшых, поеднал цех Krzysztof Buczkowski, собі, жоні, діеціом і потомком своїм, на чо єст записано в актах цеховых”.

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 270. – Арк. 2 зв., 11 зв., 12 зв. – Оригінал).

* * *

Року 1790.

Я, Мартин Мороз чиню (...) * цеху року Божого 1790 за уряду цехмістра Івана Костенка, старшого брата Кирила Мудрого, підскарбія Василя Булука, поеднав цех Мартин Мороз собі, дружині, дітям і своїм робітникам, що є записано в цехових актах Мартин Мороз.

Року Божого 1791.

Я, Станіслав Адамчук за уряду Івана Костенка, цехмістра Івана Костенка, старшого брата Кирила Мудрого, підскарбія Василя Булука, поеднав цех Станіслав Адамчук собі, дружині, дітям і своїм нащадкам, що є записано в цехових актах.

Року 1793 дня 10.

За уряду панів: пана цехмістра Михайла Гучинського, старшого брата Теодора Зьолковського (?), підскарбія Іллі Ольчука, поеднав цех Кирила Хворостенка при всій нашій цесії і конгрегації дружині, дітям і своїм нащадкам згідно з святим правом, що є записано в цехових актах.

Року Божого 1803.

Я, Станіслав (...) * за уряду Якуба Пороховника, цехмістра, старшого брата Мартына Мороза, підскарбія Івана Цивозенка (?), поеднав цех Станіслав Домчина (?) собі, дружині, дітям і своїм нащадкам, що є записано в цехових актах.

Року 1803.

Я, Улас Островський, за уряду цехмістра Якуба Пороховника, старшого брата Мартина Мороза, підскарбія Івана Гадзенка (...)*. старших і молодших майстрів, чинить поєднання цеху Улас Островський собі, дружині, дітям і своїм нащадкам, що є записано в цехових актах.

Року Божого 1805.

Я, Криштоф Бучковський, за уряду Кіндрата Рихви, цехмістра, старшого брата Мартина Мороза, підскарбія Станіслава Домчини (?), і за всієї цесії старших і молодших, поєднав цех Криштоф Бучковський собі, дружині, дітям і своїм нащадкам, що є записано в цехових актах”.

№ 167

1800 р. – Уривки з «Топографического и камерального описания Подольской губернии»

«[...] Фабрик в здешней губернии: [...]

Шляпные. В местечке Меджибоже князей Чарторийских; в которой выделяется в половине года шляп разного сорта 21 дюжина, а в продаже каждая шляпа от 60 копеек до 4 рублей [...].

Заводы:

Кожевенные. [...] В местечке Черном Острове графа Пшездецкого, на коем выделяются кожи для домашних расходов [...]

Итого фабрик 12, заводов 26, в том числе и казенных, не считая винокурен, пивоварен и кирпичных заводов, кои находятся почти во всех селениях вообще.

Подольская губерния разделена на 12 поватов, то есть Каменецкий, Проскуровский, Ушицкий, Летический, Литинский, Могилевский, Винницкий, Ямпольский, Брацлавский, Гайсинский, Ольгопольский и Балтский. [...]

В Летическом повате состоит поватовый город Летичев и местечки: Деражня, Зиньков, Меджибож и Михалполь. [...]

(Опубліковано: Описи Подільської губернії кінця XVIII – початку XIX ст. – Кам'янець – Подільський, 2011. – С. 23–25).

№ 168

1806 р. Уривки з «Географического, гидрографического, топографического и экономического описания Подольской губернии...»

[...] Шляпных фабрик четыре:

[...] 3-я Летичевского повета в местечке Меджибоже фабриканта Августа Сидерберга [...] В сих фабриках в течении 1805-го года сделано шляп пуховых треугольных 69, круглых 103, поярковых треугольных 254, круглых 710»

Глава XXIV

О почтовых дорогах

[...] № 3 От губернского города Херсона и почтового Очакова к городам Гродну, Вильне, Минску и Брест Литовскому пограничному почтамту. [...]

В местечке Меджибож сия дорога соединяется с описанною под № 1 от Каменца к обеим столицам, и идет по оной до города Проскурова, от коего разделяется влево к Каменцу, а вправо в Волынскую губернию в селе Западницах, до которой расстояние показано под № IV от Каменца к губернским городам Гродну, Вильне, Минску и пограничному Брест Литовскому почтамту [...]

(Опубликовано: Описи Подільської губернії кінця XVIII – початку XIX ст. – Кам'янець – Подільський, 2011. – С. 52, 78).

№ 169

1812 р. – Опис Межибожа та його передмістя з камерального і топографічного опису Летичівського повіту Подільської губернії 1812 року

«№ 26 Местечко Менджибож наследственное князей Адама и Константина Чарторижских.

	Дворов		обитателей	
	каменных	деревянных	мужеска	женска
<i>шляхетства:</i> живущих на чужой земле и платящих чинш;	-	18	32	39

находящихся в услужении и разных должностях;	-	4	9	6
<i>духовенства:</i>				
греко-российского;	-	4	12	8
католического;	-	4	4	-
<i>подданных;</i>	-	318	1526	1475
<i>евреев;</i>	-	311	475	544
<i>иностранных;</i>	-	-	16	14
Итого	-	659	1174	1196

Положение свое имеет на возвышенном и ровном месте и частию на косогоре между входящими рекою Бугом и речкою Божком, а потому и название свое Менджибож получает. Место сие окружено с двух сторон довольно пространными из двух сих рек состоящими ставами, а с протчих – лесом и полем.

В нем владельческий каменный изрядный замок, в коем и для жительства услужников довольно число покоев. Замок сей, обведен каменною и довольно крепкою стеною.

Греко-российская из унии обращенная каменная церковь с довольно изрядным иконостасом во имя Успения Пресвятыя Богородицы. Священник один, который жительство свое имеет в церковном доме. При нем Священнослужителей – два, для жительства которых устроен также небольшой дом, известный везде под именем школы. В самом же месте есть другая греко-российская из унии обращенная деревянная новая церковь, во имя Святыя Живоначальныя Троицы. Впрочем, священник и другие при нем услужники [находятся] на равном с первою церковью основании. Приходской каменный католический костел фарской, как снаружи, так и во внутренности довольно изрядной архитектуры, по обряду сей веры: во имя Святыя Троицы. Дом для пробоща каменный пространный, сверх того для других 2-х священников при сем костеле находящихся также особые дома. Ксен [д] зы сии в самом местечке никаких принадлежностей не имеют, а довольствуется получаемыми доходами с деревни их, называемой Русановцы и состоящей в сем же уезде. Записанных сум [м] как при протчих костелах не имеют, на сие содержание священников получают ежегодно от владельца князя Чарторискаго по 600

злотых польских. И, наконец, к приходу сего костела принадлежат 30 окружных селений. При том, в самом замке есть небольшая часовня во имя С[вятаяго] Станислава. При ней ксен[д]з один, на всем содержании владельца.

Еврейская каменная школа, ветхая, и при ней зимний пришколок.

В сем местечке находится привилегированная на иждивении самого владельца довольно изрядная аптека.

Гостинный двор каменный – посреди небольшой площади с небольшою башнею, представляющую прежде сего по обыкновению здешних мест ратушу. Гостинный двор сей порядочной архитектуры, в нем лавок каменных сквозных и разделенных внешних от внутренних – 50. В них содержат евреи здешние разного рода заграничные товары, как то сукны здешнего края, т[о] е[сть] Махновской, Заславской и Корецкой фабрик, и тонкие, получаемые из Лейпцига, а более из Бердичева и Бродов полусукны и разноцветные каземиры, шелковые, полшелковые, бумажные, гарусные, шерстяные и тонкие нитяные, также и турецкие материи и платки, ситцы, полуситцы и набойки, получаемые большею частью из России, разного сорта флиоры, дымки, линобатист, кисею как гладкую, так и шитую в тамбуре разными шелками и золотом: голландское, швабское, прусское и обыкновенное российское, известное под именем Ивановского полотна. В прочем содержат токмо сахар, кофе, чай, разного рода пряности, бакалию, прованское масло, цесарский деланный и турецкий курительный табак, голландский, швейцарский и пармазанский и зеленый сыр, оливки и папир[о]сы. В некоторых находится токмо получаемый из России, а наипаче Нежина товары: разного рода меха, но большею частью просто в России выделяваемые как полотно китайки, но более простые ситцы, крашенину, затрапезу, железные вещи вологодские, свечи, икру и вяленую рыбу. В прежних лавках по большей части разного цвета сафьян, выделяемый в Могилеве и Немировский сапожный товар. При сих лавках недостаточные купцы, получающие также пропитание от торговли содержат самые мелочные и простые вещи, как-то: ленты, платки, перчатки, чулки, железные и медные мелочи. Все сие товары здешние евреи приезжающим из других малых местечек купцам уступают гуртом и продают одни и те же товары свои в розницу. Записанных в гильдии купцов здесь, несмотря на изрядную торговлю, весьма

мало: 1-й гильдии – один, а 3-й – восемь. Первой гильдии ведет заграничный торг токмо разного сорта напитками, получаемыми из Гданска. Некоторые купцы под именем прикащиков ездят за товарами, как выше сказано в Лейпциг и туда отвозят иногда воск и мед, но большею частию скупают товары сии в Бердичеве во время бываемых великих съездов заграничных купцов на знаменитые ярмонки. Здесь же хотя и бывают 12, но замечательны: 1-я – в Крещение, 2-я – на первой неделе Великого поста, 3-я – на Вербной неделе, 4-я – в середине или переломе поста, 5-я – на Фоминой неделе, 6-я – в день Вознесения Господнего, 7-я – на Петра и Павла, 8-я – в день Илии Пророка, 9-я – в Преображение Господне, 10-я – Рождество Богоматери, 11-я – Иоанна Богослова, 12-я – Михаила Архангела. На оных съезжаются токмо из окруженных селений и ближайших местечек поселяне. Привозят обыкновенные самопроизрастения, меняют на деньги и на необходимые и недостающие вещи. Кроме евреев и русских проходят здесь торговлю молдаване, из них один производит [*торговлю-упорядники*] волоским вином гуртовую продажу, получая вино сие из молдавских границ, чрез Ямполь. С привозимых на ярмонку и торги товары никаких зборов не бывает по причине привлечения больше купцов.

Сверх того, по пятницах и понедельниках бывают еженедельно особо малые торги на кои из собственно окружных деревень поселяне привозят обыкновенные продукты, а зимою – дрова. Евреи здешние промысел имеют от торговли и шинкования, винокурением же вовсе не занимаются. Бедные пропитание свое получают от рукоделия, из них мастеровых портных – 23, скорняков – 14, сапожников – 9, золотых дел мастеров – 3, цирюльников – 4, стекольщиков – 2, часовой мастер – 1, починивающий заводские котлы – 1, хлебников – 6 и позументчиков – 5. Все евреи платят от домов своих весьма мало, аренда состоит в 80.000 злотых, разумея, в том числе, и от лавок торговых оплату.

Кроме подданных поселян есть в сем местечке, по привилегии самого владельца, так называемые, мещане, кое платят ежегодно по 3 злотых и несмотря на ремеслы их употребляют на господские работы на как то в летнюю пору по одному дню жатв и косить, и сверх того особых 12 дней известные везде под именем шарварки. Кои же увольнены платить по 20 злотых, а мещане сии или лутче

сказать ремесленники разделены по цехам: скорняков – 76; скорняков, разумея в том числе портных – 67, гончаров – 20, ткачей – 15, кузнецов – 12, сукновальщиков – 4, седельников – 3, плотников – 5, обручников – 4, пильщиков – 5. Большая часть из сих мастеровых, кроме рукоделия, нанимаются в разные работы, а достаточные имеют небольшой промысел в продаже рыбы, которую ловят в здешних ставах. Им не воспрещено от перекупки и продажи в розницу соли, которую привозят другие из Крыму и побережных мест, пос [т] наго масла, которое некоторые подданные из произрастаемых здесь семян бьют простым образом и по малому количеству. В здешних ставах рыбы особого рода нет, а ловятся лещи, а наипаче карп отменной величины. Мещане же на основании бывших королевских местечек в свободном производстве всякой торговли и самой независимости, какое исключение из подданства кроме некоторых малых выше сего упомянутых повинностей наданы от владельцев в 1583-м году привилегии, а в 1769 году подтверждены Королем Польским Августом Станиславом, а равномерно по согласию самых наследников сих имений и по наданной привилегий от короля в 1593 году здесь между оными было судопроизводство на основании Магдебургских прав, так что виновных и осужденных преступников они осуждали на смертную и различную казнь, но поелику во многих королевских местах происходило из того бесконечное злоупотребление и самое варварство, то в [17] 69 году как здесь, так и везде суды и наказания вовсе уничтожены, что же касается протчих на право мещанских привилегий, то они сохраняемы в своей и каждым наследником подтверждены. Сверх того к сим мещанам причислены всегдашнее жительство имеющие иностранные мастеровые: шляпных мастеровых – 2, сии не составляют особого какую-либо фабрику, а работают потребное количество и по заказам подряжаются иногда на целые полки. В их мастерстве нужные материалы, как то заячью и бобровую шерсть закупают по большей части в Бердичеве и в окружных сего места по малому количеству.

Делавших изрядную деревянную посуду также сии по малой здесь работы ездят временем по разным местам. Столяр один, делавший разного сорта гвозди, один потребное количество на то железа получает из Чудновского железного завода, где делают железо добротное, мягкое, и потому на таковые поделки удобное.

Место сие Менджибож, хотя столь древний, что о заложении и начале онога никаких записок и сведений отыскать не можно. Но и сие называется новым, а старое было прежде сего *Требуховцы*, которое ныне называется уже предместием. Место положение имеет на низком, противу Меджибожа косогоре, и отделяется токмо рекою Бугом. В нем сельский небольшой дом или, так называемый, фольварок.

Греко-российских, из унии обращенных деревянных церквей – две: 1-я во имя Великомученика Григория, 2-я – во имя Иоанна Богослова. В них иконостасы новые и довольно изрядной живописи. При обеих сих церквах священники жительство имеют в собственных домах. При каждой церкви особо есть два священнослужителя, для жительства коих устроены известные школы.

Господский пивоваренный завод, в нем варится легкое и довольно вкусное пиво. В варке пива употребляют 24 корца ячменного солода, который растится в особой при том солодовне. Хмелю употребляют до 30 фунтов, из того получается пиво – 48 бочек, мерою в 32 гар[н]ца. В неделю вываривают до 80 бочек. Завод сей в ведении самого владельца.

При том есть небол[ь]шая воскобойня, где и мед питейный варят и токмо для расхода в самом месте[чке].

Кирпичный завод, в коем в год выделяется кирпича до 150.000. Глина довольно изрядная, прежде делали и черепицы.

Мучных мельниц вместе со всеми – 4, в них поставов – 12, сукновален – 6. При сих мельницах на тех же самых камнях делают также петлеванную белую муку.

В сем селе протекает малый проток, называемый Долгая Креница, в коей вода чиста и в употреблении в пищу жителям весьма здорова.

При самом местечке Менджибожа есть неотдельно вновь заселенная **Слобода**, в которой евреи, а наиболее из христиан мещане в имеющихся малых деревянных лавочках содержат самые простые вещи, как то разного сорта соль, деготь, веревки для поселян, обыкновенные конские приборы или упряжки здешней работы, глиняную посуду, и для продажи в розницу разного сорта муку и крупу, стеклянную мелкую посуду, которую покупают на разных заводах, железо в малом количестве, сало, пос [т] ное, здесь выбиваемое, масло и сему подобные простые продукты.

Жители состоят в числе местных.

Обращаясь, паки к истории Менджибожа сказать токмо можно, что как Старое, так и Новое место подвержено было частым татарским набегам и прочим, бывшим прежде сего в целой Польше грабительством, как и вообще беспокойствам, что побуждали владельцев соорудить для безопасности упомянутый замок и снабдить его нужным числом орудий. Уверяют, что во время нападения турков, они захватили целую Подолию, замок сей весьма долгое время защищался из великим уроном с неприятельской стороны, но по причине недостатка съес [т] ных припасов, и самих военных снарядов должен был конечно здаться. Нещасные жители в самом месте незащищенные с прочих сторон были жертвою свирепости сих варваров, и под сим тяжким бременем ига в месте с целою здешнею странною находился 30 лет. Памятником сего служат поставленные с 4-х сторон к линии каменные столбы. Владелец, даруя мещанам здешним вольность, в привилегии своей именно упоминает: «Для поправления состояний их от бывших набегов и угнетений», что ясно доказывает, что место сие не менее протчего подвержено было переменам. В 1770-м свирепствовали жесточайшая чума, так что и из вышедших жителей малая часть спаслася, бывшие частые великие пожары разоряли их неоднократно.

№ 27 Предместие **Ставица** принадлежит к сему владению, положение свое имеет при самом местечке на низкой равнине по левую сторону речки Божка, а по правую – ручья Безодня, который чрез посредство плотин составляет пространный став.

В нем господский довольно изрядный дом со всеми выгодами, при нем хороший плодovitый сад. Греко-российского исповедания из унии обращенная деревянная церковь во имя Вознесения Господня, священников – 2-а. Жительство имеют в собственных домах, для жительства священнослужителей есть особый дом известной под именем школы.

Господский небольшой деревянный винокуренный завод, в нем на 2-х котлах арендарем производится ситка вина. Вода наливная из колодца, дрова – из господских лесов.

Мучная мельница на особом ручье, называемом Безодня. В ней токмо один постав и 2-х ступная просотолочня.

Сей ручей начало получает из, так называемого, болота Безодня, никогда не замерзает и впадает в Буг.

Домы крестьянские расположены нерегулярно и большей частью один от другого в довольном расстоянии; [также есть] небольшая заездная деревянная корчма».

(ДА в Хмельницької області. Фонд 115 (Подільська креслярня). Опис 2. Справа 2. Арк. 166–176зв. Чернетка. – Оpubліковано: Дячок В.В. Меджибіж та його передмістя в камеральному та топографічному описі Летичівського повіту Подільської губернії кінця XVIII–XIX століття // Науковий вісник «Меджибіж»: Матеріали Другої науково-краснознавчої конференції «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» / Під ред. О.Г.Погорільця, Л.В.Баженова, А.М.Трембійського та інші. – Меджибіж-Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2009. – Ч. I. – С. 241–255).

№ 170

1818, вересня 12. – Межибіж. – Договір між училищним начальником и економією Адама Чарторийського щодо заснування повітової школи в Межибожі

“Za wezwaniem przez j.w. Wyleżyńskiego, generalnego szkol witytatora, do tego przez rząd imperatorskiego Wileńskiego uniwersytetu umocowanego, składam w ręce tegoż witytatora następane w imieniu j.o. ks. senatora wojewody Czartoryjskiego dóbr Miedzyboża dziedzica oświadczenie, a to na mocy generalnego umocowania.

1-mo Jeżeli w miejscu Miedzybożu będzie założona i zatwierdzona powiatu Łatyczewskiego powiatowa szkoła i ta na etacie szkół powiatowych utrzymana, tedy w imieniu j. o. dziedzica odstępuje na wieczność na użytek tejże szkoły, całego gmachu murowanego, zamkiem zwanego, w całej jego obszerności i rozległości; oraz z opisaniem niżej okrażeniem na planie teraz oznaczonym i opowiedzianym, a potem geometrycznie oznaczyć się mającym.

2-do. Plan podług którego te gmachy na użytek szkoły urządzone u (помилка. Треба: “i”) ozdobione bydź mają, za wygotowaniem, zostanie przysłany rządowi uniwersytetu pod zatwierdzenie.

3-tio. Podług takowego zatwierdzenia j. o. książę dziedzic bierze na siebie obowiązek przerobić te gmachy zewnątrz i wewnątrz stosownie do potrzeb szkoły i to najdalej w przeciągu lat trzech, od założenia szkoły do skutku doprowadzić zapewnia j. o. książę dziedzic dla użytku uczącej się także zabudowań szkolnych zapewnia wymurować w miejscach

oznaczonych na planie pod literami M., trzy officyny, w której mogła się bydź.

4-to. J. o. książę dziedzic dla użytku uczącej się także młodzieży wewnątrz zabudowań szkolnych zapewnia wymurować w miejscach, oznaczonych na planie pod literami M, trzy officyny, w których mogła się będzie mieścić ucząca się młodzież w tych szkołach. W przeciągu lat pięciu lat pięciu najdalej, ukończyć ile budowla j. o. książę dziedzic zaręca i dochód z tych nazawsze za fundusz szkoły odstępuje.

5-to. Lochy obszerne pod murami tegoż zamku, a potem szkół będące, nazawsze na użytek i dochody tej szkoły j o. książę przeznacza, które i dotąd przez skarb kupcom najmywane skarbowi dochód czyniły.

6-to. Ogrody i grunty okolo zamku będące u strony południowej przetykając do rzeki, biorąc po same reczkę Buh, a od strony wschodnio-północnej po odnogę rzeki Bużek zwanej, z zostawieniem tylko scieszki przechodniej do wsi Stawnicy odstępuje także j. o. książę dziedzic nazawsze na użytek szkoły.

7-mo. We wszystkich klassach i salach katedry, stoły i ławki na raz pierwszy j.o. książę dziedzic ufundować zapewnia.

8-vo. Ogrodzić wszystkie ogrody szkolne, także na raz pierwszy bierze na siebie obowiązek skarb j. o. księdza dziedzica.

9-no. Kapellana i kaznodzieje szkolnego utrzymać na własnym koszcie bierze na siebie obowjążek j. o. książę dziedzic, a to podług pensyi na kapellana i kaznodzieje szkolnego etatem przyznaczonej. Nominacja zaś jego sobie i successoram swoim zostawuje.

10-mo. Biblioteki szkolna w potrzebniejsze niektórzy książki j. o. książę dziedzic na raz pierwszy opatrzy. Niektórze także potrzebniejszy narzędzia matematyczne i fizyczne na raz pierwszy dla szkoły zaofiarować oświadcza i użytkowi szkoły odstępuje.

11 Ponieważ gmachy zamkowe teraz na własność szkoły odstąpione, przed zupełnem ich nawet podług planu urządzeniem i ozdobieniem, już w tem stanie jakie są użyte na zaprowadzenie szkoły bydź mogą, przeto w tym roku, gdyby początkowa szkoła i pierwsza w niej klasy, rządem uniwersytetu zaprowadzono, gmachy te w tym stanie jakie są oddać na użytek szkoły. J. o. książę dziedzic zapewnia; ukończenie ich urządzenia, czasowi opisanemu w niniejszym oświadczeniu zachowując.

Datum w Miedzybożu roku 1818 dnia 12 września na oryginalnie podpisana tak: W imieniu Rządu Edukacyjnego wizytator Wyleżyński, w imieniu j. o. księcia dziedzica Piotr Puchalski. Zgodno z oryginalnem, generalny wizytator J. Wyleżyński.

Wierność kopii niniejszej podpisuje M. Kolpadzkiewicz, zastępca dozorca j. m.

Z Miedzyboża d. 16 stycznia 1821 roku.

Верно: помощник столоначальника Т. Рутковский».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. – 87. – № 689. – Арк. 17–18. – Копія 1843 р. Запис: «Копія с копии»).

переклад

«За викликом й. в. Вилежинського, генерального візитатора шкіл, до того ж ствердженого урядом імператорського Віленського університету, вручаю в руки цього ж візитатора наступне освідчення від імені ясноосвіченого князя сенатора воєводи Чарторийського, дідича добр Меджибожа, а це для авторитету генерального освідчення.

1. Якщо в місті Меджибожу буде заснована і затверджена Летицького повіту повітова школа і ця на рівні повітових шкіл буде утримуватися, тоді від імені ясноосвіченого дідича віддаю навечно на вжиток цієї ж школи, цілий кам'яний будинок, званий замком, в усій його обширності і широті; а також з описом нижче оточенням на плані тепер відзначеним і обумовленим, який потім має бути геометрично відзначеним.

2. План згідно з яким ці будівлі на вжиток школи мають бути призначені і прикрашені, після підготовки буде присланий урядові університету для затвердження.

3. Згідно з таким затвердженням ясноосвічений князь дідич бере на себе обов'язок переробити ззовні і зсередини ці будівлі стосовно до потреб школи і це максимум протягом трьох років від заснування школи, привести до результату запевняє ясноосвічений князь дідич для вжитку учнів, також запевняє в готовності збудувати в місцях, які позначені на плані під літерами М., три флігеля, в котрих можуть бути запевняє шкільних забудов.

4. Ясноосвічений князь дідич також обіцяє для вжитку молоді, що навчається, всередині шкільних забудов збудувати в місцях,

позначених на плані під літерами М, три флігеля, в котрих могла б зміститися учнівська молодь цих шкіл. Протягом п'яти років максимум, має бути закінчена будівля ясно освічений князь дідич гарантує і назавжди прибутки з цих на фундуш школи віддає.

5. Обширні льохи, які знаходяться під мурами цього ж замку, а потім шкіл, назавжди на вжиток і прибутки цієї школи ясно освічений князь призначає, котрі і досі наймають купці і прибутки скарбові чинили.

6. Сади і ґрунти, які є коло замку з південного боку тягнуться до ріки, по саму річку Буг, а з північно-східного боку по рукав ріки званої Бужек, за винятком тільки пішохідної стежки до села Ставниця, також ними назавжди поступається ясноосвічений князь дідич для вжитку школи.

7. У всіх класах і залах кафедри, столи й лавки на перший раз ясно освічений князь дідич запевняє уфундувати.

8. Відгородити всі шкільні сади, також на перший раз бере на себе обов'язок скарб ясноосвіченого князя дідича.

9. Капелана і шкільного проповідника утримувати за власний кошт бере на себе обов'язок ясно освічений князь дідич, а це згідно з платнею призначеної уставом для капелана і шкільного проповідника. Номінацію ж його собі і своїм нащадкам залишає.

10. Шкільну бібліотеку найпотрібнішими книжками ясно освічений князь дідич на перший раз забезпечить. Деякі також найпотрібніші математичні і фізичні знаряддя на перший раз обіцяє подарувати школі і поступається для вжитку школи.

11. Оскільки замкові будівлі тепер є відданими у власність школи, перед повним їх навіть згідно з планом спорудженням і впорядкуванням, вже в цьому стані яким можуть бути вжиті на запровадження школи, однак у цьому році, щоб початкова школа і перший в ній клас, уведено урядом університету, ці будівлі в цьому стані який є, віддати для шкільного вжитку. Ясноосвічений князь дідич запевняє закінчити їх впорядкування вчасно, згідно нинішнім освідченням.

Дано в Меджибожі 12 вересня 1818 року на оригіналі підписано так: Від імені Освітнього Уряду віленський візитатор Вилежинський,

від імені ясно освіченого князя дідича Петр Пухальський. Згідно з оригіналом, генеральний візитатор Й. Вилежинський.

Вірність нинішньої копії завіряю М. Колпадзкевич, заступник наглядача його мості.

З Меджибожа 16 січня 1821 року.

№ 171

1818, вересня 12. – Тогочасний переклад вищезгаданого договору російською

«По отзыву его высокородия генерального визитатора училищ, г. Вылежинского, уполномоченного на сие Правлением Императорского Виленского университета, вручаю оному Визитатору следующее на имя его сиятельства князя сенатора и воеводы Чарторыского, Мендзибожских имений законного наследника, объявление на основании данной мне доверенности.

1. Ежели в м. Мендзибоже будет основано и утверждено Летищевского уезда уездное училище и по штату уездных училищ будет содержимо, в таком случае именем Его сиятельства, законного владельца, отдаю на вечные времена в пользу такового училища, все каменное здание, именуемое замком, в целом его пространстве и величине, и еще с ниже описанными окружностями земли, означенными и объясненными на плане, а после сего геометрически имеющими быть определенными.

2. План по которому все сии строения в пользу училища устроены и отделены быть имеют, по совершении будет представлен в Правление императорского Виленского университета на утверждение.

3. По силе такового утверждения его сиятельство князь законный наследник принимает на себя обязанность переделать сии строения внутри и снаружи сообразно надобности училища и то не более как чрез три года после основания училища обещает привести в исполнение.

4. Его сиятельство князь законный наследник, для пользы обучающегося юношества, внутри строений училищных обещает выстроить, в местах означенных на плане лит. Т три флигели, в коих можно

поместить жительство обучающегося юношество, в продолжении же не более пяти лет и сии флигели его сиятельство обязывается кончить и доход с оных навсегда уступает в фундуш училищу.

5. Обширные погребя под зданием замка (а после училища) находящиеся навсегда для пользы и в доход сего училища его сиятельство назначает, которые до ныне от найма купцами приносили доход экономии.

6. Огороды и грунт около замка находящиеся, со стороны южной касающиеся самого русла реки Бога и со стороны северо-восточной до впадения реки Божка, с оставлением одной дорожки для прохода в деревню Ставницу, уступает также его сиятельство законный наследник в пользу училища.

7. Во всех классах и залах кафедры столы и скамьи на первый раз своим коштом его сиятельство устроить обещает.

8. Огородить все училищные огороды также на первый раз принимает на себя обязанность экономия его сиятельства законного наследника.

9. Священника и проповедника училищного удерживать на собственном иждивении принимает обязанность его сиятельство законный наследник и именно по определенному штатом жалованью для сего чиновника, назначение же его предоставляет себе и своим наследникам.

10. Библиотеку училищную нужными (на первый раз) книгами его сиятельство законный наследник на первый раз снабдить обязывается, некоторые также нужнейшие пособия математические и физические на первый раз пожертвовать обещается и все сие однажды пожертвованное навсегда предоставляет в пользу училища.

11. Поелику здание замка в собственность училищную уступаемые, прежде совершенного сих устройства и в таком состоянии в котором находятся ныне могут быть употреблены для помещения училища, по сему в наступающем году, если бы первоначальные классы правлением университета были открыты, то здание сие все и в настоящем положении отдать в пользу училища его сиятельство законный наследник обязывается и окончательное оных устройство предоставляет назначенному выше сего времени.

Дан в Мендзибоже 1818 года 12 сентября на подлинном подписано так от имени училищного начальства визитатор Виленский от имени его сиятельства законного наследника Петр Пухальский.

С подлинным верно: генеральный визитатор Вылежинский.

На подлинном верно директор училищ Подольской губернии Федор Телешев

Верно: младший письмоводитель (підпис)».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 1 № 419 – Арк 83–84 зв. – Оригінал. – Арк. 81–82 зв.).

№ 172

1818–1822. – 3 справи про заснування Межибізького повітового училища

а) 1818, листопада 9. – Крем'янець – Уривок з листа архітектора Міхала Сцібовського до сенатора князя Адама Чарторийського.

“Architekt gymnazjalny p. Orłowski złożył mi plan zamku miasta Międzyboża zrysowany w trzech sztukach, stosownie do odmian, mających się w nim, wedle projektu danego do waszej książęcej mości, zdziałać. Takowe plany mam honor przesłać waszej książęcej mości przy niniejszym. Michał Scibowski”.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314 (1818 р.). – № 18. – Арк. 13. – Автограф).

переклад

Гімназійний архітектор пан Орловський представив мені план замку міста Меджибожа змальований в трьох фрагментах, стосовно до відмін, які є в ньому, згідно з проектом даним до вашої князівської мості. Такі плани маю честь прислати цим вашій князівській мості. Міхал Сціборовський.

б) 1822, квітня 22. – Пулави. – Лист ректора Симона Малевського до сенатора князя Адама Чарторийського.

“Zalecenie jaśnie oświeconej książęcej mości pod dniem 28 lutego miesiąca przeszłego za № 113 względem zaprowadzenia szkoły powiatowej w Międzyborzu, wespół z trzema kopiami pism pod literami A, B, C rząd uniwersytetu otrzymał; wyrażone zaś w zaleceniu plany podług których zamek w Międzybożu ma być restawrowany, do uniwersytetu

nie doszły; a na które rząd uniwersytetu oczekuje (*тут вставка: "plany pewnie pocztą (...) * dojść musiały"-Ю.М.*), dla rychłego uskutecznienia dobroczynnych zamiarów jasnie oświęconej waszej książęj mości.

Symon Malewski, rektor
sekretarz Feliks Murzeski

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 34. – Арк. 26. – Автограф).

переклад

Доручення ясноосвіченої князівської мості від дня 28 лютого минулого місяця за № 113 щодо заснування повітової школи в Меджибожі, разом з трьома копіями під літерами А, В, С уряд університету отримав; висловлені ж у дорученні плани згідно яких замок у Меджибожі має бути реставрований, до університету не дійшли; а на котрі уряд університету чекає (*тут вставка: "певні плани поштою (...) * мали б дійти"-Ю.М.*), задля швидкого скінчення добродійних намірів ясно освіченої вашої князівської мості.

Симон Малевський, ректор
секретар Фелікс Мужельський

№ 173

1818, вересня 12. – Тогочасний переклад вищезгаданого договору російською

«По отзыву его высокородия генерального визитатора училищ. г. Вылежинского, уполномоченного на сие правлением императорского Виленского университета, вручаю оному визитатору следующее на имя его сиятельства князя сенатора и воеводы Чарторьского, Мендзибожских имений законного наследника, объявление на основании данной мне доверенности.

1. Ежели в м. Мендзибоже будет основано и утверждено Летичевского уезда уездное училище и по штату уездных училищ будет содержимо, в таком случае именем Его сиятельства, законного владельца, отдаю на вечные времена в пользу такового училища, все каменное здание, именуемое замком, в целом его пространстве и величине, и еще с ниже описанными окружностями земли, означенными и объясненными на плане, а после сего геометрически имеющими быть определенными.

2. План по которому все сии строения в пользу училища устроены и отделены быть имеют, по совершении будет представлен в Правление императорского Виленского университета на утверждение.

3. По силе такового утверждения его сиятельство князь законный наследник принимает на себя обязанность переделать сии строения внутри и снаружи сообразно надобности училища и то не долее как чрез три года после основания училища обещает привести в исполнение.

4. Его сиятельство князь законный наследник, для пользы обучающегося юношества, внутри строений училищных обещает выстроить, в местах означенных на плане лит. Т три флигели, в коих можно поместить жительство обучающегося юношества, в продолжении же не более пяти лет и сии флигели его сиятельство обязывается кончить и доход с оных навсегда уступает в фундуш училищу.

5. Обширные погреба под зданием замка (а после училища) находящиеся навсегда для пользы и в доход сего училища его сиятельство назначает, которые до ныне от найма купцами приносили доход экономии.

6. Огороды и грунт около замка находящиеся, со стороны южной касающиеся самого русла реки Бога и со стороны северо-восточной до впадения реки Божка, с оставлением одной дорожки для прохода в деревню Ставницу, уступает также его сиятельство законный наследник в пользу училища.

7. Во всех классах и залах кафедры столы и скамьи на первый раз своим коштом его сиятельство устроить обещает.

8. Огородить все училищные огороды также на первый раз принимает на себя обязанность экономия его сиятельства законного наследника.

9. Священника и проповедника училищного удерживать на собственном иждивении принимает обязанность его сиятельство законный наследник и именно по определенному штатом жалованью для сего чиновника, назначение же его предоставляет себе и своим наследникам.

10. Библиотеку училищную нужными (на первый раз) книгами его сиятельство законный наследник на первый раз снабдить обязы-

вається, деякі також потрібні інструменти математичні та фізичні на перший раз пожертвувати обіцяється і все це однажды пожертвованное навсегда предоставляет в пользу училища.

11. Поелику здание замка в собственность училищную уступаемые, прежде совершенного сих устройства и в таком состоянии в котором находятся ныне могут быть употреблены для помещения училища, по сему в наступающем году, если бы первоначальные классы правлением университета были открыты, то здание сие все и в настоящем положении отдать в пользу училища его сиятельство законный наследник обязывается и окончательное оных устройство предоставляет назначенному выше сего времени.

Дан в Мендзибоже 1818 года 12 сентября на подлинном подписано так от имени училищного начальства визитатор Виленский от имени его сиятельства законного наследника Петр Пухальский.

С подлинным верно: генеральный визитатор Вылежинский.

На подлинном верно директор училищ Подольской губернии Федор Телешев

Верно: младший письмоводитель (*nidnuc*)».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 1 № 419. Арк 83–84 зв. – Оригінал. Арк. 81–82 зв.).

№ 174

1818–1819 рр. – Справа про відкриття межибізького повітового училища

а) 1819, січня 29. – Петербург. – Лист міністра народної освіти О. Голіцина до попечителя Віленського навчального округу А. Чарторийського.

«Министерство духовных дел

народного просвещения

Департамент народного просвещения

Отделение 11. Стол 2

в Санкт Петербурге 29 января 1819 г.

№ 337 Ответ на № 564

Получ[ено] 8 марта/24 февраля 1819 г

в Сеняве

Господину попечителю Виленского учебного округа.

По представлению Вашего сиятельства от 13 ноября прошлого 1818 года я вносил записку в Комитет господ министров об учреж-

дении поветового училища Подольской губернии в принадлежащем Вам местечке Меджибоже.

Комитет положил учредить в сем местечке поветовое училище согласно со сделанным о том представлением и о пожертвованиях в пользу сего училища вами делаемых доводил до сведения государя императора.

С каким благоволением его императорское величество принять изволил все предположения ваши по сему случаю, вы, милостивый государь мой, усмотрите из высочайшего к вам рескрипта, который при сем имею честь препроводить.

За сим остается мне только просить ваше сиятельство о приведении в действо предначертаний ваших, имеющих целью незамедлительное открытие помянутого училища и ожидать уведомления вашего, с которого времени следовать будет ассигновать штатную сумму, дабы в свое время мог я об отпуске таковой суммы дать предписание Подольской казенной палате.

Одно только обстоятельство требует еще изъяснения. Ваше сиятельство в представлении своем пишете, что священника, который по штату положен при училище, вы будете иметь на собственном содержании своем, с тем чтобы штатное жалованье священника обращено было на содержание учителя сельского домоводства. Как из представления сего не видно, чем предположение таковое в не-пременном существовании своем на всегдашнее время обеспечено будет; то я покорнейше прошу меня о сем уведомить.

Представленные от вас планы при сем возвращаю

Министр духовных дел и народного просвещения князь [Александр Голицин]

Директор Василий [Попов].»

(ЦДАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 18. Арк. 18–19. – Копія).

б) 1818, листопада 13. – План-проект попечителя Віленського навчального округу А. Чарторийського міністру духовних справ і народної освіти О. Голиціну щодо заснування межибізького повітового училища.

«Г[ос подину] министру д.д. и н.п.

№ 564 ноября 13/25 дня 1818

О Меджибожском училище

Подольская губерния кроме винницкой гимназии имеет до селе пор только два поветовые училища в Баре и Немирове – по сему уважению правление университета, усматривая необходимость оной губернии в училищах находит полезным, дабы на коште эдукационного фундуша учредить училище в Летичевском повете, который до сих пор таковой не имеет и который окружен также не имеющими училищ поветами: Староконстантиновским, Литыньским, Проскуровским. Сие предположение правления университета признавая справедливим и полезным, имею честь обратиться к вашему сиятельству с покорнейшей просьбою о исходатайствовании монаршого соизволения на заведение поветового училища в Летичевском повете, и об ассигновании для оного каждогодно обыкновенной штатного положення суммы. А как город Летичев не токмо что положен на низком месте не имеет ни одного такого строения которое могло бы быть годным к употреблению для училища, постройка же нового здания требовала бы много времени и иждивения, то училище сие если ваше сиятельство заблагорассудит изволить можно б было завести в местечке моем Межибоже лежащем над рекою Богом на возвышенном и здоровом месте, расстоянием от Летычева 15 верст, и как по тамошним сторонам довольно порядочно остроенном. В оном местечке имею древний построенный предками моими замок, остающийся однако ж и поныне в хорошем состоянии, который охотно отдам на училище с записью для оного на вечность всех каменных застроек и прилегающих огородов. Замок сей состоит на горе с трех сторон окружают его стекающиеся в сем месте реки Бог и Божок, а с западной стороны отделяется от местечка канавою имея только с оным сообщением чрез подъемный мост – кругом обведен каменною стеною, внутри имеет просторный двор, среди оного церковь довольно в хорошем состоянии, а также два дома из коих первый об одном, а последний в два этажа. Занятые ныне под жильем моих официантов, где однако ж и теперь можно б было поместить смотрителя, священника и двух первоначальных учителей, а также два училищные класса, ибо сначала в месте, где никогда еще училища не было, нет надобности открывать вдруг вообще все классы по причине, что в первых годах не было бы учеников способных к вышним

классам. Между тем, пока ученики усовершенствуются строение замка внутри собственным моим коштом переделаю так, чтобы с истечением трех лет, 8 учителей, составляющих сословие поветового училища с целым их домом и хозяйством, а также шесть залов для классов, два кабинета и библиотека выгодно могли поместиться. Положение Межибожа, заселенного в окружности множеством недостаточной шляхты указала необходимость в подании им средств к воспитанию их детей – на тот конец при трех каменных стенах, окружающих замок, где нет еще строений, я предположил в продолжении трех лет построить три каменные флигеля, имеющие 5 залов, в коих выгодно поместится 150 учеников, а при каждом зале по две комнаты для домашних надзирателей, имеющих смотрение за теми учениками; равномерно помещение кухни и склады для двух трактирщиков, кои будут содержать стол для учеников квартирующих в конвиктах.

Таковым образом 150 учеников помещаться будут среди самого училища, под наблюдением учителей, смотрителя и священника в ограде и отдаленности от местечка, что послужит не токмо к вящему надзору и пользе самого воспитания, но пощадится даже чрез то значительная часть расходов в найме квартир недостаточными родителями, коих дети в таковой конвикт поступать будут. За продовольствие пищею положится умеренная цена и училище за наем конвиктов и жилья для трактирщиков получит для себя доход – в церкви, состоящей на дворе замка будет отправляться училищное богослужение, для коих содержать буду на собственном моем коште священника с обязательством что положенное по штату для священника жалованье обратится на содержание учителя хлебопашества (агрономія) дабы ученики коих большая часть упражнятся будут в земледелии приобретали заблаговременно охоту и потребные к тому сведения. Кроме помянутого замка и прилегающих к нему огородов до самой реки, кроме исправления зданий и постройки конвиктов уступаю еще для училища доход с погребов, под тем же замком имеющихся – все классы и залы снабжу скамьями, столами и другими потребностями – грунт предназначенный для ботанического сада наново огорожу, а для библиотеки и кабинетов доставлю на первый случай нужнейшие книги и инструменты для достаточного

всего вышеизложенного объяснения, препровождая при сем 2 плана под литерами А, В, показывающие внутреннее расположение замка в настоящем онго состоянии и какие предназначаются еще постройки, а под литерою С во-первых: – вид замка и конвиктов в таких фасадах, в каких оные быть имеют; во-вторых: вид замка и бастioned с наружной стороны от въезда в ворота по настоящему предположению, и наконец разрез строения конвикта – считаю также не излишним присовокупить и то, что в предмете сего действия я вопрошал мнения университета, который отражал от себя визитатора училищ для обозрения места.

Если вам, милостивый государь, угодно будет таковое предположение признать полезным и о том почить вашим уведомлением, то я не премину распорядить, дабы уступленная для училища земля с замком геометрически и огородить, и в настоящую еще зиму ненужные каменные пристройки разобрать, окна где по плану назначено выбить и с будущею весною неукоснительно приступить к наружной фабрике так, чтобы в наступающий училищный год, т. е. 1-го сентября 1819 г. училище там непременно было открыто, впрочем убеждаюсь просить в[аше] с[иятельство] и о возвращении мне прилагаемых планов ибо за поспешным оных отправлением я не могу оставить у себя копии».

(ЦДИАК. – Ф. 707. – Оп. 314. № 18. Арк. 14–15 зв. – Чернетка(?)).

в) 1819, листопада 25. – Додаток до вищезгаданої доповідної записки.

«А. прим[счание]: серою краскою означены части замка в настоящем онго положении.

Черною краскою означены части предположенные к постройте вновь.

А. Описание плана нижнему этажу замка Меджибожского

1. Училищная церковь
2. Парадная лестница к этажу
3. Погреба для складов
4. Лестница к левому крыльцу
5. Кухня – для учителя, помещающегося наверху
6. Кладовая – для учителя, помещающегося наверху

7. Лестница закрытая к квартире учителя на 1 этаже
8. Склад
9. Лестница давняя с надстройками к сброшению
10. Сени
- 11, 12 Помещение для учителя
- 13, 14 Кладовая кухня для него же
- 15, 16 Два помещения для учителя
17. Склад для него же
- 18, 19. Кухня и кладовая для учителя сверху.
20. Лестница к комнатам учительским 1-го этажа.
21. Погреб для трактира к конвикту, который означен под литерами АА и В.
22. Сени для трактира к конвикту
- 23, 24. Кладовые для трактира к конвикту
- 25, 26. Склады для трактира к конвикту
27. Кухня большая
28. Пекарня
29. Сени и лет ница под. крышу
30. Помещение для трактирщика
31. Помещение для надзирателя конвикта
32. Зал для 25 конвикторов
33. Сени к обоим залам А..
34. Зал второй для 25 конвикторов [...]
38. Зал для 40 конвикторов
39. Помещение для надзирателя оных [...]
- 45, 46. Помещение священника училищного [...]
49. Канцелярия для смотрителя училища [...]
56. Конюшни, сарай для смотрителя училища [...]
74. Мост подъемный каменный, частью деревянный.

В. Описание плана верхнему этажу Меджибожского замка.

74. F зал для класса
75. G зал для класса
76. H библиотека
77. Балкон [...]
80. J зал для рисования

81. Помещение для учителя рисования [...]

86, 87. Зал для класса.[...]

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 18. – Арк. 16–17. – Оригінал(?)).

г) 1819, жовтня 10. – Межибож. – Акт урочистого відкриття повітового училища в Межибожі.

«Копия. Перевод с польского.

Акт торжественного открытия уездного училища Подольской губернии Летичевского уезда в местечке Меджибоже.

В 10-й день октября сего года торжественно совершено открытие уездного училища Подольской губернии, Летичевского уезда в вотчинном местечке его сиятельства г[осподина] попечителя Виленского учебного округа князя Адама Чарторыйского Мендзыбоже, который щедрым приношением сие училище обогачено. Вечистою отдачею на помещение одного обширных и выгодных замковых зданий, коштом вотчинника сообразно училищной надобности перестроенных и кроме того назначением фундуша на содержание особого учителя сельского хозяйства и экономических счетов, равно снабжением одного учебными пособиями и нужными обзаведеннями. Г. генеральный визитатор училищ Волынской и Подольской губерний, почетный член университета, маршал Новоград волынского уезда Иван Непомуцен Вылежинский, имея поручение от университета открыть училище, предварительно уведомил о сем местное начальство и прочее, духовенство Каменецкой епархии и помещиков, приглашая их на таковое торжественное открытие, которое имело ознаменовать эпоху восстановления в Летичевском уезде училищного заведения. Вследствие чего прибыли выше означенного числа в Мендзыбож из духовенства высокопреподобные: прелат и канцлер Каменецкого капитула Домбровский, канцлер того ж капитула Павловский и летичевский декан ксендз Рокош, уездные маршалы, летичевский: Иван Вислоцкий, проскуровский Антоний Грабянка, председатель подольских главных судов Александр Сагатовский, бывший губернский маршал Каетан Пучинский, генерал-майор волынских войск Александр Бардеев, полковник польских войск Антоний граф Стадницкий, полковник от инженеров Штейман и бывший майор польской кавалерии Осип Вылежинский, делего-

ванный к сему акту помещиками Подольской губернии, равно и многие знаменитые посетители обоего пола. В 10-ть часов по утрам г. визитатор Вылежинский сопровождаемый смотрителем училища и учителями в лике собравшегося юношества, в надлежащем порядке отправился в церковь у дверей которой встречен был духовенством и проведен в храм Божий на назначенное место. В сем храме по правой стороне большого алтаря вознесен был престол, на который помещен портрет всеавгустейшего государя императора Александра I. Его высокопреподобие прелат Домбровский после отпения гимна при пушечных выстрелах совершил Божественную Литургию, во время которой каменецкий кафедральный проповедник и духовник тамошнего училища ксендз Марчинский в проповеди своей представил ученикам надобность соединения наук с верою, человеколюбием и истиною. По окончании Божественной Литургии г. визитатор Вылежинский в произнесенной речи изложил состояние наук в разных эпохах польского народа, а обращая внимание на нынешние времена побуждал к благоговению и усерднейшей благодарности государю императору под всемилостивейшим которого покровительством ежедневно распространяется благо народного просвещения; равно описал все приношения владельца сего местечка г. попечителя и непрерывную приверженность всего дома князей Чарторыйских ко благу и возрасту наук оказываемую. Наконец г. Осип Вылежинский как делегованный помещиками Подольской губернии в чувствительных выражениях благодарил эдукационное начальство за доставленные средства обывателям Подольской губернии к приобретению наук необходимых для жизни человеческой. По отпении гимна св. Амвросия, всепочтенное собрание отправилось в замок, где иждивением владельца дан был обед для трехсот особ, а в вечеру великолепный бал при ярком освещении всего замка. На сем балу при пушечной пальбе совершались тосты за долговременное царствование и здравие всеавгустейшего государя императора и всеавгустейшей его фамилии, равно за здравие князя Адама Чарторыйского, который щедрым своими приношениями ускорил восстановление сего училища. На другой день в часу 11-м отправлены ученики в сопровождении г. визитатора и учителей в церковь, откуда после Божественной Литургии его высокопреподобие ксендз Павловский

отправился с крестным ходом в замок, и там по церковному обряду посвятил учебные залы, а летичевский декан ксенз Рокосш в речи своей внушал находящемуся юношеству чувствование всегдашнего благоговения ко Всевышнему создателю всего; господин же визитатор отвечал, что совершенно надеется, что юношество поставит за первейшую должность исполнение христианских обязанностей. После чего учитель словесности и права Закржевский читал свое рассуждение о надобности основательного обучения древним языкам, а учитель польско-латинской грамматики Корсак окончил сей торжественный акт речью на латинском языке, заключающую похвалу наукам и поощрение к ним учеников.

Верно: секретарь Филипп [Мегржевский]”.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 18. Арк. 31–34 зв. – Копія).

д) 1819, листопада 17. – Лист правління Віленського університету до міністра народної освіти О. Голіцина.

«Копия.

Господину министру духовных дел народного просвещения.

№ 208. 17 ноября 1819. Университетское правление.

Об открытии межибожского уездного училища.

Визитатор училищ Волынской и Подольской губерний г. Вылежинский рапортом от 24 прошлого октября донес, что по препоручению университетского правления 10-го октябре прошлого мсца открыл Подольской губернии Летичевского уезда в местечке Мендзибоже уездное училище и завел в оном порядок сообразно уставу. О чем университетское правление с приложением акта торжественного открытия выше упомянутого училища имеет честь почтеннейше Вашему сиятельству донести.

Верно: секретарь Мерживский»

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1818 р. – № 18. – Арк. 30. – Копія.).

№ 175

1818. – Лист уповноваженого п. Пухальського про складний стан межибізького повітового училища

“Stan interesów szkoły Międzybożskiej.

Rektor pisał do księcia, którego tu kopią przytaczam.

Nie odpowiedział na to jeszcze książe, bo nie mamy tu kopii dokładu ministra oświecenia o (...) * szkoły Międzybożskiej. Trzeba się o tą kopię wystarać w Wilnie i razem wyrozumieć życzenia i zamiary, jeżeli tam się jakie szkoły Miedzyboskiej.

Na pierwszy list rektora my odpowiedzieć musimy to: już że oddaliśmy budynki w posiadanie szkoły, a dalszej ich reparacyi nie wzięliśmy na siebie.

Ze tem bardziej nie reparać, ale restauracja tych dachów na szkole do nas należeć nie może.

Ze dachy te nie byłyby tak się zrównały, gdyby ię szkoła utrzymywała była corocznie w należywym stanie i dziesza dezolacja tej budowli ztąd najbardziej pochodze, że fundusz na sarta tecta przeznaczony był zamały a i tenże jeszcze w znacznej części na inne przedmioty obracano. Wszystkie prawie reparacye nawet okna stłuczone. W początku kassa księcia placila, ale placila dobrowolnie z obowiązku i wyłożywszy na szkole Miedzybożską z góry 200 w (?) większych ofiar nie chce ani powinna robić.

Książe stracił budowę najzdawniejsze do założenia fabryki sukiennej i nowe domy na ten cel musiał stawac, tracić procent od 200 m wyłożonych na restauracją zamku, a szkoła po zredukowaniu jej na 3u klasy ledwie na imie miejskiej parafialnej zasługuje.

Dawniej było 300 uczniów dziś nie wiem czy 100 nalicać z tego miasto lub obywatele okoliczni mieć korzyść moga? kiedy w terazniejszej szkolenie tylko uczą tak, że to nawet dla dzieci officyalistow miejscowych nie wystarcza, i ci muszą udawać się z niemi aż do Winnicy, to iest: o mil 10.

Miała bydz podług pierwastkowego zapisu w Aktach Latyczewskich przez plenipotentą Xścia urządowanie przyznanego i który iest jednym dokumentem nas obowiązującym, czym miała bydz w tej szkole katedra agronomii, dotychczas się nie ma.

Nauczyciela klasy wstępnej podług metody Lancastra urządzonej, którego dziedzic sam oplaca, wypędzono z murów szkolnych i teraz najmuje się dla niego mieszkanie u proboszcza. Konwikt dla uczniów niedostatnich, którzy był kiedyś uważany za skuteczny pomysł dla zmniejszenia kosztów wychowania młodzieży i który pod przelożonym Suchodolskim dobrze nie rozwiał.

Możesz takie postępowanie utrzymać w dziedzicu (?) ciągle przy-
chylność dla szkoły lub zachęcić go do naszych ofiar? (W translacji,
której tu kopią posyłam) jest wyraźnie zawarowano że zewnętrzne ozdoby
budownicze starożytności zamku cechy zostaną, zachowane w całości.
Tem czasem podług projektu p. Podczaszyńskiego wypadaloby wszystkie
brzegowe Strzelnie (?) i Koronie (des orencowi(?)) zwałoć....

W pierwiastkowym planie, który cesarzowi nawet był podany, te
ozdoby są, także zachowane.

Zamiast tedy zobowiązania się do przerobienia się dachu szkolnego
czyniemy dwie propozycje.

Albo niech uniwersytet wyniesie szkołę z Miedzyboża i wróci dzie-
dzicowi gmachy szkolne.

Albo niech podniesie szkole na stopie gimnazjalna jak to uczynił że
szkoła, ks. ks. piarów w Miedźrzeczu (która nie jest odleglejsza od Kre-
mieńca jak Miedzyboż od Winnicy) powiększającej etat i podnosząc
summę na sarta tecta przeznaczoną, przynajmniej do 450 rubli srebr., a
w ten czas możebyśmy się zdecydowali na restauracyą powtórnią tych
gmachów w sposób taki, aby pierwotnych planów nie naruszać.

№ 4. Wypis z ksiąg ziemskich powiatu Łatyczewskiego od 25 paz-
dziernika 1824 roku przed sądem i księgami ziemskimi pwttu Łat[yczew-
skiego] stanowszy osobiście w. Piotr Puchalski mocą ogólnej plenipo-
tencyi j.o. księcia wojewode Czaratoryjskiego d. d. d. jawnie i dobrowol-
nie zeznał: „Iż gdy j.o. książę Adam Czaratoryjski d.d. w r. 1824 wówczas
w urzędzie kuratora imp. Wileńskiego uniwer(sytetu) w przedstawieniu
swoim będąc ministryum oś[więcenia] narod[owego] oświadczył. Ze
zamek swój w mieście swoim dziedzicznym Miedzybożu położony oddaje
wraz z przyległym gruntem na wieczne czasy dla szkoły powiatowej.
Chcąc przeto stosownie do oświadczonej zeznawającemu woli ks. j. méi
i wyraźnego polecenia takową ofiarę na wieczne czasy utrwalić i nadać
jej formę zapisu przez prawa krajowe przepisana, wność (?) zeznawający
niniejsza, do akt deklaracyą w do pomienionej ofiary jak następmé. Na-
przód j.o. książę dziedzic Miedzyboża zamek swój ze wszystkimi jego
zabudowaniami i lochami oraz gruntem przyległym na ogród szkolny
przeznaczonym, daje, zapisuje i daruje na wieczne czasy dla szkoły
akademickiej powiatu Łatyczewskiego z funduszu edukacyjnego utrzy-
mywanej. Powtóre samo z siebie wynika, że gdyby kiedykolwiek prze-

znaczenie tych budowli w czemkolwiek odmienić się miało, wtedy wracać one powinny i powrócone będą do własności j. o. księcia ofiarując lub jego następców. Po-trzecie j. o. książę dziedzic obowjazuje się skończyć w ciągu lat dwóch reszta zabudowań w tym zamku postawić i przerobić się mających, a to wedle nowego planu przedstawiającego się uniwer[sy-tetu] Wileń[skiego] i gdy ten przez władze właściwe uznany zostaje. Po-czwarte, po ukończeniu tych budowli i ogrodzeniu gruntu przyległego na ogród przeznaczonego spisany będzie szczegółowy inwentarz całego zamku i zdejuje się plan geometryczny z zabudowań i ogrodu i te wręczone zostaną przelożonemu szkoły lub osobie, która władza szkolna przeznaczy a drugi egzemplarz podpisany, to też osoba odbierają służyć będzie za prawomocne i dostatecznie zakwitowanie dla dziedzica poczem wszelki naprawi utrzymywanie zamkowych naleść już będzie wyłącznie do szkoły. Po piąte kopiją te j.o. dziedzic waruje sobie, iż dla zachowania tej starożytniej pamiątki, postać zewnentrzna budowli zamkowych nazawsze w takich kształtach, w jakiej oddaie się szkole bez żadnej odmiany zachowana zostanie. Po szoste niniejszy zapis obowjazywać ma nie tylko j. o. dziedzica m. Miedzyboża, ale i wszystkich jego prawnych następców na wieczne czasy mocą niniejszego urzędowego zeznania.

Piotr Puchalski, umocowany.

Słowo w słowo jak się w sobie ma z akt ziemskich p[owiatu] Łatycz[owskiego] wypisano”.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 18. – Арк. 9–12 зв. – Оригінал ?).

переклад:

Стан інтересів Меджибізької школи.

Ректор писав до князя, котру копію тут долучаю.

Не відповідав ще на це князь, бо не маємо тут копії доповіді міністра освіти про (...) * Меджибізької школи. Треба б про цю копію постаратися в Вільні і спільно зрозуміти зиченя й наміри, якщо там є щодо Меджибізької школи.

На перший лист ректора ми мусимо відповісти це: що ми вже віддали будинки у власність школи, а подальший їхній ремонт ми не брали на себе.

Що тим більше це не ремонт, а реставрація цих дахів на школі не може до нас належати.

Що ці дахи не були б так зруйновані, якби школа утримувала б їх щорічно у належному стані і нинішнє запустіння цієї будівлі найбільше спричинило те, що фондуш призначений на *sarta tecta* був замалий, та й той у значній мірі ще обернений на інші предмети. Вважай все підлягає ремонту, навіть розбиті вікна. На початку каса князя платила, але платила добровільно, а (не) з обов'язку, і виклавши на Меджибізьку школу 200 в (?) більших офір не хоче і мусить робити.

Князь втратив найпридатніші будівлі на закладання сукняної фабрики і нові будинки для цієї мети мусив би ставити, витратити процент від 200 м (?) викладених на реставрацію замку, а школа після зменшенню її до 3 класів ледве заслуговує на звання міської парафіяльної.

Раніше було 300 учнів, сьогодні ж не знаю чи 100 нараховує; яку з цього місто чи навколишні обивателі можуть мати користь? В нинішній навчання тільки участь так, що цього навіть для дітей місцевих офіціалістів не вистачає, і ті мусять вдаватися з ними (дітьми) аж до Вінниці, тобто за 10 миль.

Мала бути згідно з первісного запису в летичевських актах через представника князя визнаним урядом і котрий є єдиним документом, який нас зобов'язує щоб у цій школою була кафедра агрономії, але й досі її нема.

Вчителя вступного класу призначеного згідно з методом Ланкастера, котрого дідич сам оплачує, виведено з шкільних стін і тепер наймається для нього приміщення у пробоща (*настоятеля коштолу – упор.*). Конвікт для малозабезпечених учнів, котрий колись розглядали за ефективний задум для зменшення коштів виховання молоді і котрий під началом Суходольського добре не розвинувся.

Можеш утримати в дідичу постійну прихильність до школи або заохотити його до подальших пожертв (В перекладі, копію котрого тут посилаю) є виразно гарантовано, що зовнішні будівничі оздоби, риси древності замку, залишаться, будуть цілком збережені. Тим часом згідно з проектом п. Підчашинського виходило б всі крайні бійниці (?) і корони (...)* будуть звалені (?).

У первісному плані, котрий був поданий навіть імператору, ці прикраси є, також зберігаються.

Замість цього зобов'язання щодо переробки шкільного даху чинимо дві пропозиції.

Або університет перемістить школу з Меджибожа і поверне дідичу шкільні будівлі.

Або нехай підвищить школу на рівень гімназії, як це вчинив зі школою оо. піярів у Меджибожі (котра не далі від Крем'янця, ніж Межибіж від Вінниці), збільшуючи її утримання і підвищуючи суму, призначену на sarta tecta до 450 рублів сріблом, а в цей час може б ми й зважилися на реставрацію цих будівель в такий спосіб, щоб не порушувати первісні плани.

№ 4. Випис з земських книг Летичівського повіту від 25 жовтня 1824 року. Перед судом і земським книгами Летичівського повіту ставши особисто в. Пйотр Пухальський на підстав загального уповноваження я.о. князя воеводи Чарторийського д. д. д. явно і добровільно зізнав: "Що коли я.о. князь Адам Чарторийський д. д., будучи у р. 1824 в той час на уряді куратора імп. Віленського університету і будучи міністром народної освіти, в своєму представленні освідчив, що свій замок, розташований у своєму дідичному місті Меджибожі, віддає разом з прилягаючим ґрунтом на вічні часи для повітової школи. Однак бажаючи стосовно до виявленої волі князя й. mostі і чіткого доручення таку пожертву на вічні часи зміцнити і надати їй форму запису через крайові права переписану, зізнаючий вносить нинішню до акт декларацію до згаданої пожертви як наступне. Насамперед я. о. князь дідич Меджибожа свій замок з усіма його забудовами і льохами, а також з прилеглим ґрунтом на шкільний сад призначеним, віддає, записує і дарує на вічні часи для академічної школи Летичівського повіту утриманого з освітнього фондушу. По-друге само собою, що коли б якимсь чином призначення цих будівель мало у чомусь змінитися, тоді вони мусять повертатися і будуть повернуті у власність я. о. князя або його спадкоємців. По-третє я. о. князь дідич зобов'язується скінчити протягом двох років решту забудувань у цьому замку, які мають бути поставлені і перероблені, а це згідно з новим планом представленим Віленському університету і коли власне владою буде визнаний. По-четверте, після закінчення цих будівель і огороженні прилеглого ґрунту призначеного на сад, буде списаний детальний інвентар всього замку і буде зроблений геомет-

ричний план із забудувань і саду і це буде вручено начальнику школи або особі, котру призначить шкільна влада, а другий підписаний екземпляр, теж особа бере, буде це служити як правомочне і достатнє квітуння для дідича після чого всякий ремонт і утримання замкових приміщень буде належати винятково до (компетенції) школи. По-п'яте цю копію я.о. дідич залишає собі; для збереження цієї дrevньої пам'ятки зовнішній вигляд замкових будівель назавжди буде збережений в такому вигляді, в якому віддається школі, без жодної відміни. По-шосте нинішній запис має зобов'язувати не тільки я. о. дідича м. Меджибожа, але і всіх його правних наступників на вічні часи силою нинішнього урядового зiзнання.

Пйотр Пухальський, уповноважений.

Слово в слово як у собі має з актів земських Летичівського повіту виписано».

№ 176

1822–1823 рр. – 3 справи про створення конвенту (інтернату) при Межибзькому училищі

а) 1822, липня 28. – Пулави. – Уривок з рапорту до заступника директора Межибзької школи.

“Do zastępcy przelożonego szkoły Międzyboskiej

№ 545 28 lipca 1822 r. Puławy.

Odebrawszy rapport od administratora klucza Międzyboskiego, ze dwie sale konwiktowe i inne, izby do konwiktu należące, już ukończone zostały tak, że od 1 września ten konwikt otworzony być może. Przesyłam w. m. panu prawidła podług których konwikt ten ma być tym zarówno na rok idący urządzonym i polecam.

1. Wynaleść osobę pewną i dobrej reputacye, z którą wedle artykułu 15 zrobić konwikt na stolowanie konwiktatorów, do niej także oprawnie światło i opał[...]

5. Nareścić udarzyć w. m. pan z prozbą do marszałków szkole Międzyboskiej, aby obwieścili obywateli otworem konwikt, przy czym dołączysz urządzenie, które w. m. panu teraz posyłam i dodatkową od siebie jaką za potrzebną uznasz informacje dla okazania obywatelom jakie korzyści z umieszczenia w konwiktzie dzieci ich odnaleść mogą[...]

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 34. – Арк. 1. – Оригінал).

переклад:

До заступника начальника меджибзької школи
№ 545 28 липня 1822 р. Пулави

Отримавши рапорт від адміністратора Меджибзького ключа, що дві конвіктових зали та інші, які нібито належать до конвенту, вже скінчені так, що з 1 вересня цей конвікт може бути відкритий. Пересилаю в. м. правила, згідно з якими цей конвікт має бути упорядкований на біжучий рік і доручаю.

1. Знайти надійну особу і доброї репутації, з котрою згідно з 15 статтею зробити конвікт на столування конвіктористів, до неї також належать пристойне світло і опалення[...]

5. Врешті треба звернутися в. м. пану з проханням до маршалків Меджибзької школи, щоб оповістили мешканців про відкриття конвенту, причому долучити розпорядження, котре в. м. пану тепер посилаю і додаткову від себе, яку вважаєш потрібною інформацію для пояснення мешканцям, яка користь з вміщення їхніх дітей у конвенті може бути [...]”.

б) 1822, жовтня 8. – Список учнів – конвіктористів Межибзького училища.

“Podział konwiktorzów we względzie dozoru.

Do korrepeytora pierwszego należa.

1. Wroński Adam
2. Wroński Jan
3. Balicki Józef
4. Łukaszewicz Jan
5. Ścieraczyński Józef
6. Łeśniewicz Tytus
7. Popławski Józef
8. Grodzki Edmund
9. Łążyński Antoni
10. Balicki Jakób

Do korrepeytora drugiego

1. Niestorowicz Seweryn
2. Jastrzębski Józef
3. Taborowski Jan

4. Woluński Jan
5. Dyakonowski Wincenty
6. Narowski Łeon
7. Belebe Karol
8. Belebe Gustaw
9. Wilczewski Tytus
10. Wilczewski Stanisław

Do korrepetytora trzeciego

1. Tarnowski Mateusz
2. Balicki Oktawian
3. Balicki Izydor
4. Chadzyński Marek
5. Wilczewski Łeon

Miejsce podpisu zastępcy dozorca

Zgodno z oryginałem (...) * 1822 d. 8 października A. Suchodolski”.

(ЦДІАК – Ф. 707. – Оп. 315. – № 39. – Арк. 31. – Тогочасна копія).

переклад:

«Розподіл конвіктористів за наглядом.

До першого репетитора належать.

1. Вроньський Адам
2. Вроньський Ян
3. Балицький Юзеф
4. Лукашевич Ян
5. Спєрачинський Юзеф
6. Лєсьневич Титус
7. Поплавський Юзеф
8. Гродський Едмунд
9. Лончинський Антоні
10. Балицький Якуб

До другого репетитора

1. Нєсторович Северин
2. Ястжембський Юзеф
3. Таборовський Ян

4. Волинський Ян
5. Дияконовський Вінцентій
6. Наровський Леон
7. Белебе Карл
8. Белебе Густав
9. Вільчевський Титус
10. Вільчевський Станіслав

До третього репетитора

1. Тарновський Матеуш
2. Балицький Октавіан
3. Балицький Ізидор
4. Хадзинський Марек
5. Вільчевський Леон

Місце підпису заступника смотрителя

Згідно з оригіналом (...) * 1822 дня 8 жовтня А. Суходольський».

№ 177

1821–1825. – Справа про викладача межибзького повітового училища о. Івана Дуніковського

а) 1821, вересня 2. – Аттестат священика Івана Дуніковського. «Копія.

Аттестат.

Объявитель сего Иван Дуниковский Подольской епархии Лети-
чевского повета местечка Меджибожа, сын умершего священника
Иоана, имеющий (...) * от роду 25 лет, поступил в Подольскую семи-
нарию 1809 года посвящен в оной учебный курс.

Способностями и прилежанием **ХОРОШИМИ**
поведения **честен и добропорядочен**

На окончательном испытании оказался успешным в науках
богословских
философских

в словесности **ПОХВАЛЬНО**

церковной истории

всеобщей истории

В языках греческом, еврейском **ХОРОШО**

И причислен к первому разряду воспитанников Подольской семинарии с названием студента и уволен в епархиальное ведомство, в чем и дан ему, Дуниковскому, аттестат из Подольского семинарского правления за надлежащим подтверждением и приложением казенной печати

Сентября 2-го дня 1821 года

Подольской семинарии ректор и архимандрит семинарии эконоом протоиерей Георгий Скаловерубоцкий (?).

Секретарь кандидат (...)».

(ЦДАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1824 р. – № 4. Арк. 194–194 зв. Копія. До аттестата додається промова І. Дуниковського «Разсуждение о богопочитании всеобщем внутреннем и особенном законоучителя Иоанна Дуниковского» (арк. 195–196)).

б) 1825, серпня 11. – Межибіж (?). – Рапорт законовчителя межибізького повітового училища о. Івана Дуниковського.

«В дирекцию народных подольских училищ законоучителя меджибожских народных училищ священника Иоанна Дуниковского

Рапорт

На запрос данный мне дирекциею Подольских народных училищ сего августа 3-го числа 1825 года за № 339-м состоящие в том: могу ли я преподавать ученикам меджибожских училищ российский язык. Следующее имею честь дать оной дирекции доношение

1) Что будучи я обучен вышпрописанному языку, то и могу преподавать оный, на что прилагаю при сем рапорт (...)»

2) Что я согласен на означенное дирекциею мне за труды мои количество денег 350 руб.

3) Что ради всегдашнего моего пребывания в оном училище в означенные мне часы препоручаю приход мой в ведении другому священнику и готов оставить могущее (...)», также принадлежащее (?) мне по сану хозяйство.

Законоучитель священник Иоанн Дуниковский

1825 года августа 11-гог дня».

(ЦДАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1824 р. – № 4. – Арк. 193–193 зв. – Оригінал).

1823 р. – Витяги з прибутково-розходної книги за 1823 р.
межибізького повітового училища

«[...] місяць марzec

27. 2-о-За kulów słomy na opał do klass [...] 50 [kop.][...]
 32. 29[-о] Słudze szkolnemu i kościelnemu Sylwestrowi Olyckiemu
 за місяць марzec opłacono 3 [r.] 90 1/2 [kop.][...]
 33. 1[-о] Stróżewi szkolnemu Ignacemu Kosatermu за місяць ma-
 rzec opłacono 3 [r.] 50 [kop.]
 34. 1[-о] Zaś dozorczy szkoły Antoniemu Suchodolskiemu за місяць
 marzec [...] 26 [r.] 40 [kop.]
 35. 1 [-о] Nauczycielowi matematyki i fizyki j. p. Julianowi Ko-
 walewskiemu за місяць марzec [...] 24 [r.] 75 [kop.][...]
 38. 1[-0] Zastępcy nauczyciela grammatyki j. p. Janowi Ryńskiemu
 за місяць марzec [...] 24 [r.] 75 [kop.]
 39. 1[-0] Nauczycielowi arytmetyki, geografii i nauki moralnej j. p.
 Michałowi Grzesieckiemu за місяць марzec [...] 24 [r.] 75 [kop.]

miesiąc kwiecień

42. 16[-0] Nauczycielowi rysunków j. p. Wojciechowi Zborzewskiemu
 stosownie do rezolucyi rządu cesarskiego uniwersytetu Wileńskiego за
 № 906 pod 13 marca 1823 i zalecenia dyrekcji szkół podolskich w pismach
 за № 135 pod 27 marca i за № 162 pod d. 11 kwietnia opłacono 200 [r.][...]

miesiąc wrzesień

89. 2[-0] Stolarzowi Szpilmanowi за zrobienie wzorów drewnianych
 czyli modelów do ułatwienia wykładu budownictwa [...] 13 [r.] 77 [kop.]
 [...]”.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1823 р. – № 11. – Арк. 11, 12, 15, 32. – Оригінал).

переклад:

[...] місяць березень

27. 2-о-За кулі соломи для опалення класів [...] 50 [коп.][...]
 32. 29[-о] Шкільному і костьольному слузі Сильвестру Олиць-
 кому за місяць березень заплачено 3 [руб.] 90 1/2 [коп.][...]
 33. 1[-о] Шкільному сторожу Гнату Косатому за місяць березень
 заплачено 3 [руб.] 50 [коп.]

34. 1[-о] Смотрителю школи Антоні Суходольському за місяць березень [...] 26 [руб.] 40 [коп.]

35. 1 [-о] Вчителю математики і фізики й. п. Юліану Ковалевському за місяць березень [...] 24 [руб.] 75 [коп.][...]

38. 1[-0] Заступнику вчителя граматики й. п. Яну Риньському за місяць березень [...] 24 [руб.] 75 [коп.]

39. 1[-0] Вчителю арифметики, географії і моральної науки й. п. Міхалові Гжесецькому за місяць березень [...] 24 [руб.] 75 [коп.]

місяць квітень

42. 16[-0] Вчителю малювання й. п. Войцехові Збожевському згідно з резолюцією правління імператорського Віленського університету за № 906 від 13 березня 1823 і доручення дирекції подільських шкіл в листах за № 135 від 27 березня і за № 162 від 11 квітня заплачено 200 [руб.],[...]

місяць вересень

89. 2[-0] Столяру Шпильману за дроблення дерев'яних зразків або моделей для полегшення лекцій з будівництва [...] 13 [руб.] 77 [коп.] [...]

№ 179

1823 р. – Витяги з прибутково-розходної книги за 1824 р.

Межибізького повітового училища

«[...] miesiąc marzec

6. [...]Nauczycielowi matematyki i fizyki j. p. Julianowi Kowalewskiemu [...] 82 [r.] 50 [kop.] [...]

17. Nauczycielowi literatury p. Janowi Zakrzewskiemu za miesiąc styczeń i luty z pensyi [...] 49[r.] 50[kop.]

19. Nauczycielowi klasy 1-ej p. Michałowi Grzesieckiemu za miesiąc styczeń i luty [...] 49 [r.] 50 [kop.] [...]

20. Zastępcy kapelana j. x. Karolowi Jaczynieckiemu [...] 49 [r.] 50 [kop.] [...]

22. Szmulowi introligatorowi za oprawianie ksiąg trzech [...] 26 [kop.]

miesiąc kwiecień

34. Zastępcy dozorczy szkoły międzyboskiej za miesiąc marzec [...] 85 [r.] 80 [kop.]

Кsięgarzowi za Danilko bajki Juliana Niemcewicza tudzież za dzieło
o metodzie Pestaloccego 3 [r.] 65 [kop.] [...]

miesiąc sierpień

49. Do gazety „Kuryera Litewskiego” w Wilnie wydrukowanie opisu
zamknięcia roku szkolnego 6 [r.] [...]

53. Za geografie Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Poznań-
skiego w Wrocławiu 18 [r.] 6 [kop.] [...]

miesiąc wrzesień

76. Śludze szkolnemu Sylwestrowi Olyckiemu za [...] wrzesień
3 [r.] 50 [kop.]

77. Stróżowi szkolnemu Ignacemu Kosatemu za [...] wrzesień
3 [r.] 50 [kop.]».

*(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1824 р. – № 16. – Арк. 7, 8, 13. – Ори-
гінал).*

переклад:

«[...] **місяць березень**

6. [...] Вчителю фізики і математики й. п. Юліану Ковалевському
[...] 82 [руб.] 50 [kop.] [...]

17. Вчителю літератури п. Яну Закжевському за місяць січень
і лютий із заробітної плати [...] 49 [руб.] 50 [kop.]

19. Вчителю 1 класу п. Міхалові Гжесецькому за місяць січень
і лютий [...] 49 [руб.] 50 [kop.] [...]

20. Заступнику капелана й. кс. Каролю Ячинецькому [...] 49 [руб.] 50 [kop.] [...]

22. Шмулю палітурнику за оправлення трьох книг [...] 26 [kop.]

місяць квітень

34. Заступнику смотрителя меджибізької школи за місяць бере-
зень [...] 85 [руб.] 80 [kop.]

Книгопродавцю за Данилко казки Юліана Немцевича, також
за працю про метод Песталоці 3 [руб.] 65 [kop.] [...]

місяць серпень

49. До газети “Kuryera Litewskiego” у Вільні за надрукування опису
закриття шкільного року 6 [руб.] [...]

53. За географію Королівства Польського і Великого князівства
Познанського (*можливо помилка, мало бути Литовського-упор.*)
у Вроцлаві 18 [руб.] 6 [kop.] [...]

місяць вересень

76. Шкільному слугі Сильвестру Олицькому за [...] вересень
3 [руб.] 50 [коп.]
77. Шкільному сторожу Гнату Косатому за [...] вересень
3 [р.] 50 [коп.]».

№ 180

**1825, березня 8. – Лист смотрителя межибізького
повітового училища Юліана Ковалевського
до ректора Віленського університету Пелікана (?)**

“Jaśnie wielmożny panie.

Aż nadto czuję nieprzychilność śmiałości co do odwagi bezpośredniego zatrudnienia pismem mem jaśnie wielmożnego pana, przypisać to raczysz jaśnie wielmożny panie tej dotkliwej potrzebie, załatwienia której potrzebuje rezolucyi jego. x. Dunikowski, kapelan greko-rossyjskiego wyznania w szkole międzybożskiej, pełniąc gorliwie rok już trzeci obowiązek nauczyciela, mimo podanej na skutek rezolucyi dyrektora szkol podolskich do j. w. Moniuszka, wizytatora w b. r. szkolnym, nie ma do tych czas zaasygnowanej sobie pencyi z summy na nadzwyczajne wydatki szkol, podług rozrządzeń władzy po r. s. 100. Niespłata takowa nauczyciela tego, gorliwie pracującego, zmusza go nawet po zamiaru usunięcia się, wymówienia się od obowiązku kapelana, jako przy szczupłych dochodach z parafii, podejmującego bez nagrody dotychczas w prace w wykładaniu nauki religii uczniom greko-rossyjskiego wyznania. Wstrzymuje go od tego przedsięwzięcia, jako godnego nauczyciela, nadzieją otrzymania pociesniej i bezpośredniej już od jaśnie wielmożnego pana rezolutiej w rzeczy tej, dla x. Dunikowskiego dotkliwej. Nader podobnaż okoliczność trapi mię i co do nieopłaty x. Krolaczyńskiego, który za rok cały pracy nauczycielskiej podobnie, przed przybyciem x. Dunikowskiego żadnego jeszcze nie otrzymał wynagrodzenia pomimo podawanych proźb. Okoliczność takowa zmusza mię do obecnej śmiałości pisania do jaśnie wielmożnego pana i proszenia o pomyślną rezolutią dla osób wspomnianych godnych nagrody za swą pracę i gorliwość w obowiązku. To zaspokoi zupełnie stroskanych i zabezpieczy byt spokojny kapelanów greko-rossyjskiego wyznania w szkole międzybożskiej.

Przy tej zreczności odważam się złożyć jaśnie wielmożnemu panu tabelkę synoptyczną ułożoną przeze mnie o szkole dogodna dla uwagi rządowej i mogąca być korzystna do opisanja z czasem, porównawczego stanu tejże szkoły. Jeżeli tabelka takowa lub inna w tym sposobie, ciągle corocznie utrzymywana była. Też albowiem ona zwierciadłem wewnętrznego stanu rzeczy we wszystkich względach, nawet co do samego kapitału, do miasta z okoliczności szkoły wpływającego, corocznie na rzecz jakową tak ważną nie była jeszcze zwrócona uwaga.

Z najgłębszym uszanowaniem mam honor zostawać jaśnie wielmożnego pana dobrodzieja najniższy sługa Julian Kowalewski, dozorca szkoły pow. międzybożskiej.
r. 1825, d. 8 marca z Miedzyboża”.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1824 р. – № 4. – Арк. 79–79 зв. – Оригінал. Запис угори документа: „Отрым. 18 марта 1825”, тобто «Отримано 18 березня 1825»).

переклад:

Ясновельможний пане.

Аж надто відчуваю неприхильність до відваги безпосереднього утруднення моїм листом ясновельможного пана, зволь приписати це ясновельможний пане болючій потребі, для вирішення котрої треба його резолюції. о. Дуніковський, капелан греко-російського визнання у меджибізькому училищі, ретельно виконуючи вже третій рік обов'язки вчителя, незважаючи на подане прохання для резолюції директора подільських шкіл до я. в. Монюшка, візитатора у біжучому шкільному році, немає й досі належної платні з суми на надзвичайні видатки шкіл, згідно з розпорядженнями влади у 100 рублів сріблом. Така несплата цьому вчителю, дбайливо працюючого, змушує його навіть до наміру звільнитися, відмови від обов'язків капелана, що при його малих доходах з парафії, працюючого досі без винагородження у викладанні релігійної науки учням греко-російського віросповідання. Я стримую його від цього наміру, як гідного вчителя, надією на отримання втішної безпосередньої вже від ясновельможного пана резолюції у цій справі, болючій для о. Дуніковського. Дуже подібна обставина вражає мене щодо несплати о. Кролячинському, котрий за цілий рік вчительської праці подібно, перед прибуттям

о. Дуніковського, ще не отримав жодної винагороди незважаючи на подані прохання. Такі обставини змушують мене до нинішньої сміливості написання до ясновельможного пана і прохання про позитивну резолюцію для згаданих осіб, гідних нагороди за свою працю і ревність в обов'язку. Це заспокоїть зовсім засмучених і забезпечить спокійний побут капеланів греко-російського віросповідання у меджибізькій школі.

При цій okazji відважуюсь представити ясновельможному пану синоптичну табель, складену мною про школу гідну до урядової уваги і яка може бути корисною для порівняльного опису стану цієї ж школи, якщо такий табель або інший такого ж типу, постійно щорічно буде підтримуватися. Він же є дзеркалом внутрішнього стану речей з усіх поглядів, навіть щодо самого капіталу, до міста, яке впливає на школу, щорічно на справу так важливу ще не була звернена увага.

З найглибшим шануванням маю честь залишатися ясновельможного пана добродія найнижчий слуга Юліан Ковалевський, смотритель меджибізької повітової школи.

1825 р., 8 березня з Меджибожа

№ 181

1825, серпня 12. – Межибож. – Рапорт Юліана Ковалевського, смотрителя межибізького повітового училища, ректору Віленського університету Пелікану

“Do rectora cesarskiego uniwersytetu Wileńskiego, profesora publicznego zwyczajnego w tym że uniwersytecie radce kollegialnego, członka cesarskiej medyko-chirurgicznej w Peterburgu akademii i cesarskiego medycznego w Wilnie towarzystwa, doktora medycyny jaśnie weilmożnego Pelikana

Rapport

od dozorca szkoły Miedzyboskiej.

Z okoliczności odebranej nowej ordynacyi szkół przy zaleceniu rządu cesarskiego uniwersytetu Wileńskiego za № 2977 dozorca szkoły miedzyboskiej odważa się obecnym rapportem przedstawić jaśnie wielmożnemu panu następnę okoliczności.

I. Szkoła powiatowa międzyboska podług dawnej swej organizacji miała dwóch na submissyi będących guwernerów, którzy stosownie do rezolucji rządu imperatorskiego uniwersytetu Wileńskiego za nagrodą r[ubli] s[rebrem] 100 wykładali publicznie język francuzki i niemiecki. Ponieważ zaś w V punkcie założenia rządu imperatorskiego uniwersytetu, za № 2977 powiedziano “Lubo przez nowe urządzenie nie uznano potrzeby utrzymywania w szkołach powiatowych nauczycielów rysunków, lecz tam, gdzie się oni znajdują, zamienia tymczasowie jednego z nauczycielów języka cudzoziemskiego” konieczna tedy wypada potrzeba rezolucyi jaśnie wielmożnego pana czyli w szkole powiatowej międzyboskiej ma być podług nowej ordynacyi wykładany uczniom niemiecki i czyli też francuzki, a zatem nauczyciel rysunków którego z nauczycieli wymienionych języków ma tymczasowie zamienić?

Dotychczas język niemiecki wykladał j. pan Ludwik Mainglet, podiadający przy tem języki francuzki i polski, mający wszystkie przymioity nauczyciela wzorowego, umiejący z rzetelną korzyścią udzielać się swym uznaniem; który już wykonaniem od lat kilku przysięgi na wierność tronowi stał się jego poddanym. Język zaś francuzki wykladał j. p. Laurent, poddany francuzki, przemieszkiwający w kraju za paszporterm. Francuz ten, nic nie umiejąc po polsku, nie okazywał tak dalece istotnej korzyści uczniom, a zwłaszcza w przekładaniu z języka polskiego na francuzki i wzajemnie. Dotychczas albowiem do dwóch pierwszych oddziałów posyłać zawsze musiałem z uczniów, więcej cokolwiek posiadających język francuzki, aby ci, w tych że oddziałach byli pośrednikami wzajemnego porozumienia się nauczyciela z uczniami i wzajemnie i aby ułatwiali rzecz, co do przekładu z jednego języka na drugi. Z tego więc względu, czuwając nad rzetelną uczniów korzyścią, dozorca szkoły międzyboskiej odważa się upraszać jaśnie wielmożnego pana o potwierdzenie j. p. Ludwika Maingleta na miejscu w szkole powiatowej międzyboskiej, czy to języka niemieckiego, czy to francuzkiego, jako się od władzy zaleci.

II. Od lat pięciu przy szkole międzyboskiej zamiast szkółki parafialnej, która się znajdowała przy kościele parafialnym, znajduje się szkoła wzajemnego uczenia. Ta szkoła Lancastra, będąc w murach szkolnych wcielona, niejako była do szkoły powiatowej międzyboskiej jako przy sposobiąca uczniów do klasy pierwszej. Dziś, gdy szkoła ta podług nowej ordynacyi szkół ma być szkolną parafialną przy kościele para-

fialnym, tedy dozorca szkoły odważa się upraszać jaśnie wielmożnego pana o polecenie do kogoby to należało, ażeby szkoła Lancastra przy szkole międzyboskiej będąca, wyprowadzona była z murów szkoły międzyboskiej, umieszczona przy kościele parafialnym i była oddana pod dozór proboszcza tutejszego, a to wielu ścisłego dopełnienia rozrządzeń (?) władzy w nowej ordynacyi szkół.

Dozorca szkoły powiatowej międzyboskiej imp[eratorskiego] pow (?) miner. (?) w S. Peterb[urgu] czł. cz.

Julian Kowalewski”.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1824 р. – № 14. – Арк. 184–185. – Оригінал. Запис угорі документа: „Отрзут. 23 јуну 1825”, тобто «Отримано 23 червня 1825». Документ написано на бланку: „М[инистерство] Н[ародового] О[свічення]. Department narodoweego о[свічення] Szkoła Miedzyboska № 123 r. 1825 d. 12 sierpnia w Miedzybożu”).

переклад:

До ректора імператорського Віленського університету, професора публічного звичайного у тому ж університеті, колегіального радника, члена імператорської медико-хірургічної академії в Петербурзі і імператорського медичного товариства у Вільні, доктора медицини ясновельможного Пелікана

Рапорт

від смотрителя Меджибзької школи.

У зв'язку з отриманням нової ординації шкіл при дорученні правління імператорського Віленського університету за № 2977 смотритель меджибзької школи відважується нинішнім рапортом представити ясновельможному пану наступні обставини.

I. Меджибзька повітова школа згідно з давньої своєю організацією мала двох на умовах будучих гувернерів, котрі стосовно до резолюції правління імператорського Віленського університету за винагороду 100 р[ублів] с[ріблом] викладали публічно французьку і німецьку мови. Оскільки у V пункті концепції правління імператорського університету за № 2977 сказано „Хоч через нове розпорядження не визнано потреби утримання в повітових школах вчителів малювання, але там, де вони є, вони тимчасово заміняють одного з вчителів іноземної мови”, тоді виникає неодмінна потреба резолю-

ції ясновельможного пана щодо того: чи в межибізькій повітовій школі має бути згідно з новою ординацією викладана учням німецька мова і чи також французька, а потім вчитель малювання котрого з вчителів названих мов мав би тимчасово замінити?

Досі німецьку мову викладав й. пан Людвік Менглет, який при цьому володіє французьку і польську мови і має всі прикмети зразкового вчителя, який вміє з ретельною користю використати свої знання; котрий складанням кілька років тому присяги на вірність трону вже став його підданим. Французьку ж мову викладав й. п. Лорент, французький підданий, який живе у країні за паспортом. Цей француз, зовсім не знає польської, не давав істотної користі учням, особливо в перекладі з польської мови на французьку і навпаки. Досі до двох перших відділів я завжди мусив посилати тих учнів, які краще знають французьку мову, щоб ті, у цих відділах були посередниками взаємного порозуміння вчителя з учнями і щоб полегшили справу щодо перекладу з однієї мови на іншу. Отже, з цього погляду, дбаючи про ретельну користь учнів, смотритель межибізької школи відважується просити ясновельможного пана про підтвердження й. п. Людвіка Менглета на місці у межибізькій повітовій школі, чи то німецької. чи то французької мови, як влада доручить.

II. П'ять років при межибізькій школі замість парафіяльної школи, котра знаходилась при парафіяльному костьолі, знаходиться школа взаємного навчання. Ця школа Ланкастера, будучи втілена в шкільних мурах, була до межибізької повітової школи як підготовча для учнів до першого класу. Нині, коли ця школа згідно з новою ординацією шкіл має бути парафіяльною школою при парафіяльному костелі, тоді смотритель школи відважується просити ясновельможного пана про доручення до кого належить, щоб Ланкастерівська школа, яка є при межибізькій школі, була виведена з стін межибізької школи і була вміщена при парафіяльному костелі і віддана під нагляд місцевого пробоща, а то для точного доповнення розпоряджень влади в новій ординації шкіл.

Смотритель межибізької повітової школи імператорського (...) * в С. Петербурзі чл.(?) ч.(?).

Юліан Ковалевський.

№ 182

1825, жовтня 17. – Межибіж. – Лист шкільного медика В. Вітковського і межибізького аптекаря Ю. Ребіцера до ректора Віленського університету В.Пелікана

“Prawidła słuszności i cechą sprawiedliwego steru (?) odznaczające zasady rządu jaśnie wielmożnego pana przyczyną są rzeczy zajmujących.

Powodowani uczuciem miłości bliźniego od początku założenia szkoły powiatowej międzyboskiej, to już od lat przeszło sześciu niesiemy pomoc i ratunek w słabościach nie tylko uczniów tej szkoły, lecz i samego zgromadzenia nauczycielskiego – ratunek mowimy radą lekarską z nas jednego, drugiego z ofiarą należytości od uczniów majątniejszych na pierwsze zaprowadzenie gabinetu mineralpiznego. Usługa ta nasza dla dobra szkoły międzyboskiej podejmowyna do dnia dzisiejszego, zwróciła była uwagę władzy edukacyjnej, która osądziła nas bydź godnymi nagrody jaka się zostawuje dla urzędników krajowych. Rząd imperatorskiego uniwersytetu postanowieniem swoim, przez pismo za № 528 pod d. 26 grudnia 1823 r. uwiadomić nas, iż w czasie swoim zasługe te naszą wyżej przedstawi zwierchności.

Ciesząc się od lat dwóch tak chlebнем nas zapewnieniem, odwazamy się ciężke (?) upraszać

jaśnie wielmożnego pana dobrodzieja o przychilenie się do tego ze swej strony w rzeczy przy opuszczeniu tak obecanej nagrody. Nigdyby obecna śmiałość nasza nie wymogła na nas tej odwagi zatrudnienia jaśnie wielmożnego pana, gdyby zasady cnoty jego i sprawiedliwości rządów jaśnie wielmożnego pana nie była nam do tego powodem i gdyby nie wlewała do nas (...) * pewności o względach jego dla nas w rzeczy nas dotykającej.

Z najgłębszym uszanowaniem mamy honor zostawać jaśnie wilmożnego pana dobrodzieja najniżsi słudzy

medyk szkoły międziboskiej Walenty Witkowski

Jozef Rebitzer, aptekar międzyboski”.

(ЦДІАК. – Ф 707. – Оп. 314. – 1824 р. – № 4. Арк. 235–235 зв. Оригінал, підписаний особисто авторами. Запис угорі документи: “Otrzym. 20 pazdz. 1825”, тобто «Отримано 20 жовтня 1825»).

Правила слухності і риза справедливоґо керування (?), які відзначають принципи урядування ясновельможного пана, є причиною піднятої (?) справи.

Спричинені почуттям любові до ближнього з початку заснування меґибізької повітової школи, вже років шість ми несеґо поміч і порятунок не тільки учням цієї школи, що хворіють, але й самого вчительського колективу – порятунок кажеґо лікарською порадою одного з нас, а другого з пожертвою заґоґніших учнів на заснування мінералогічного кабінету. Ця наша послуга для добра меґибізької школи до сьогоднішнього дня звернула увагу освітянської влади, котра присудила нас бути гідними наґороди, яка належитьсґа краєвим урядникам. Уряд імператорського університету своєю постановою, листом за № 528 від 26 грудня 1823 р. повідомив нас, що у свій час ця наша заслуга буде представлена зверхникам.

Тішачись два роки таким почесним нас запевненням, відважуємося (...) * просити ясновельможного пана добродія про прихилення до цього із своґо боку у справі щодо обіцяної наґороди. Ніколи б наша нинішня сміливість не відважиласґа б утруднювати ясновельможного пана, якби принципи його чесноти і справедливості уряду ясновельможного пана не були б нам до цього причиною і якби не надавала нам (...) * певності щодо його поґлядів у справі, яка стосується нас.

З найґлибшим шануванням маємо честь залишатисґа ясновельможного пана добродія найнижчі слуги
шкільний медик меґибізької школи Валенти Вітковський
Юзеф Ребіцер, меґибізький аптекар”.

№ 183

1826 р. – Уривок із списку викладачів
Меґибізького повітового училища

“[...] Мендзибозкое уездное училище.

Смотритель Ульян Ковалевский – 320 [руб.]

Законоучитель греко-росс[ийского] исповед[ания]

и росс[ийского] яз[ыка] протоиерей Иоанн Дуниковский –

350 [руб.]

Ксендз Кароль Ячинский – 300 [руб.][...]
(*Державний історичний архів Литви. – Ф. 567. – Оп. 2. – № 2257. – Арк. 44–44 зв. – Оригінал.*)

№ 184

1826 р. – Справа про чашу для зберігання
церковних апаратів

а) 1826, квітня 2. – Вінниця. – Уривок з рапорту директора
подільських шкіл Мацейовського щодо срібної чаші для Святих
Дарів в церкві Межибізького повітового училища.

«Do rządu cesarskiego uniwersytetu Wileńskiego

Dyrektora szkół podolskich x. emeryta Maciejowskiego

Rapport

Dozorca szkoły powiatowej międzyboskiej już po dwakrotnie przed-
stawiał dyrekcji szkolnej, nieodbyłą potrzebę sprawienia do kościołka
szkolnego puszek ad conservandum sanctissimus przyzwoitej, aby sup-
plikacye i inne przepisane nabożeństwa, mogły się odbywać [...]

Na zrobienie tej puszeki srebrnej próby 14 srebra, która [...] ma być po
części w ogniu pozłoczona, chce złotnik winnicki rub. sr. 75 z robotą [...]

Dyrektor szkół podolskich x. Maciejowski emeryt».

(*ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 39. – Оригінал.*)

переклад

До правління імператорського Віленського університету
Директора подільських шкіл ксьондза пенсіонера Мацейовського

Рапорт

Смотритель межибізького повітового училища вже двічі пред-
ставляв шкільній дирекції, потребу зроблення до шкільного костьо-
лика чаші для збереження Святих Дарів, щоб могли відбуватися
молебні та інші рекомендовані богослужіння [...]

Для зроблення цієї срібної чаші проби 14 срібла, котра [...] має
бути частково у вогні позолочена, хоче золотар рублів сріблом 75
з роботою [...]

Директор подільських шкіл кс. Мацейовський, пенсіонер.

б) 1826, квітень (?). – Лист правління Віленського університету до попечителя училищ щодо чаши для зберігання Святих Тайн в церкві межибізького училища.

«Господину попечителю.

Директор училищ Подольской губ в рапорте своем от 2 истекшего апреля донося университетскому правлению о необходимой надобности в покупке для домашней церкви Медзибожского училища чаши для хранения Св. Тайн испрашивает разрешения на употребление на сей предмет 75 руб. серебром из остаточных сумм означенного училища.

Университетское правление согласясь с представлением директора осмеливается испрашивать разрешения вашего высокопревосходительства на употребление из остаточных сумм Мендзибожского училища 75 руб. серебром на покупку вышеупомянутой чаши необходимой для церкви сего училища».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 7. – Оригінал).

№ 185

**1827 р. (?). – Уривок з відомості про стан училищ
Подільської губернії (Межибіж)**

«[...] Ведомость по § 157 за 1826/27 учебный год о частных пансионах, состоящих в Подольской губ.»

В каком месте состоит пансион и кто содержатель оного	Преподаваемые учебные предметы	Число учащихся		Число учащихся по успехам в учебе			
		м. п.	ж. п.	превосход.	хорош.	посред.	малого
В г. Меджибоже мадам Гензель	Закон Божий	-	-	-	17		
	Правоучение	-	-	4	7	1	5
	Арифметика	-	-	12	5	-	-
	География	-	-	6	8	-	3
	История	-	-	7	6	-	-
	Язык польский	-	-	8	9	-	-
	Язык российский	-	-	13	2	2	-
	Язык французский	-	-	6	5	1	5
	Язык немецкий	-	-	8	3	1	-
	Рисование	-	-	-	-	-	-
	Музыка	-	-	7	8	-	-
Упражнения	-	17	6	8	3	-	

Имена учителей

1. Законоучитель Ячинский
2. Учитель Радзиковский
3. Учитель Барташевич
4. Гувернер Гензель.
5. Содержательница Гензель.

Примечания.

Пенсион сей снискавший должное уважение и доверенность, по причине расстроенного здоровья мужа самой содержательницы, а по сему и уменьшение приобретаемых его доходов – упразднен. Как сие значится по рапорту директора в Правление Императорского Виленского Университета с № 723 от 19 октября сего года».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 39. Арк. 27–30. – Оригінал).

№ 186

1827–1828 рр. – Листування з попечителем Віленського навчального округу про призначення вчителів межибізьке повітове училище

а) 1827, червня 5. – Вільно. – Рапорт ректора Віленського університету В. Пелікана попечителю Віленського навчального округу А.Чарторийському

«Господину попечителю Виленского учебного округа
Ректора Виленского университета

Рапорт

По прибытии моем в Кременец для обозрения тамошнего лицея, получено 24-го мая донесение от учителя Мендзибожского уездного училища Ивановского, что 22-го того же месяца исправляющий должность смотрителя означенного училища Боровский, купавшись на реке Божок, утонул, предписал я тамошнему учителю Гржесецкому вступить в исправление должности смотрителя.

О чем донося вашему высокопревосходительству, осмеливаюсь испрашивать утверждения Гжесецкого в звании исправляющего должность смотрителя с штатным жалованьем. Причем долгом моим поставляю присовокупить, что о приключении, случившемся с Бо-

ровским, университетское правление вместе с сим доносит вашему высокопревосходительству и департаменту народного просвещения.

Ректор *[підпис]*

№ 633

5 июня 1827 г.

Вильно».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 38. – Арк. 1 – Изв. – Оригінал).

б) 1827, серпня 18. – Вільно. – Лист ректора Віленського університету В. Пелікана попечителю Віленського навчального округу А. Чарторийського

«Господину попечителю Виленского учебного округа

На вакантное место учителя арифметики и начальной геометрии в Мендзибожском училище правление университета определило назначить исправляющим должность учителя означенных предметов с жалованьем 250 руб. серебром в год действительного студента по физико-математическому отделению Франциска Хржановского известного правлению по хорошим своим познаниям, способности и примерному поведению и на то осмеливается всепокорнейше испрашивать разрешения Вашего высокопревосходительства.

Ректор (В. Пеликан)

Секретарь *(підпис)*».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 38. – Арк. 4. – Оригінал. – Листа написано на бланку «Министерство просвещения № 2924 августа 18 дня 1827 года, Вильно Правление Виленского университета»).

в) 1827, серпня 24. – Лист попечителя Віленського навчального округу А. Чарторийського до правління Віленського університету.

«24 августа 1827 г.

№ 855 ответ на № 2924

В правление императорского
Виленского университета

По засвидетельствованию университетского правления в представлении ко мне от 18 сего августа, о хороших способностях и поведении действительного студента по физико-математическому отделению Франциска Хржановского, определяю я его [назначаю]

исправляющим должность учителя арифметики и начальной геометрии в Мендзибожском уездном училище с жалованьем по двести пятьдесят рубл. серебром в год».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 38. – Арк. 5. – Оригінал (?)).

з) 1828, грудня 30. – Лист декана Віленського університету С. Малевського до попечителя Віленського навчального округу.

«Господину попечителю Виленского учебного округа

За неимением в Мендзыбожском уездном училище учителя всеобщей истории и географии место его с дозволения университетского начальства заступал с 1-го сентября 1827-го по 30 июля 1828-го года домашний смотритель Папроцкий.

Ныне же директор училищ Подольской губернии рапортом от 3-го октября сего года представил университетскому правлению о дозволении отпустить 80 р. серебром упомянутому Папроцкому из жалованья положенного штатом на учителя всеобщей истории и географии.

Университетское правление находя представление директора основательным честь имеет всепокорнейше просить ваше высокопревосходительство о дозволении выдать Папроцкому на основании § 199 проекта нового устройства училищ Виленского округа в вознаграждение трудов его 80 р. серебром из оставшихся в казне Мендзыбожского уездного училища жалованных для учителя истории и географии.

За ректора декан [С. Малевский]».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 38. – Арк. 7. Листа написано на бланку «Министерство народного просвещения № 5617 декабря 30 д. 1828 г. Правления Виленского университета»).

№ 187

1827, грудня 16. – Вінниця. – Уривок з рапорту директора училищ Подільської губернії Ковалевського в правління Віленського університету

«[...]По Подольской губернии вообще [...] № 13 за 1826/7 учебный год доставленные от уездных училищ

1. Каменецкого
2. Немировского
3. Менджибожского
4. Барского [...]

(ЦДИАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 39. – Оригинал).

№ 188

**1827, липня 25. – Меджибіж. – Рапорт виконуючого обов'язки
смотрителя меджибізького повітового училища правління
Віленського університету про смерть смотрителя
цього училища Тадеуша Боровського**

«В правление императорского Виленского университета от исправляющего должность смотрителя менджибожского училища

Рапорт

Вследствие повеления правления университета за № 1646 дня 16 июля т[екущего] г[ода] вещи оставшии после умершего Боровского на публичном торге проданы в днях 1, 2 июля т. г., которых цену показывает регистр под буквою (А.) на конце сего регистра находится общее изъяснение суммы имущества оставшагося после умершего Боровского. Мимо этого еще (?) расход на уплату долгов из книжками собственноручно подписанными Боровским. Также выдача на погребение с записками, доказываемыми верною выдачи.

Оставшиися вещи не проданы, отсылаются в правление университета, а именно

1) воротник с шитьем петербургским оцененный – р[ублей] с[серебром] 17

2) кольцо ценено р[убль] с[серебром] 1

3) платок рода (дродедам) цененый р[убль] с[серебром] 1

4) в намсености (?) р[убль] с[серебром] 2 р. к. 18

итого р[ублей] с[серебром] 21 к[опеек] 18.

5) печатка и литература Боровского

6) крест юбилеюшив позолоченый

Исправляющий должность смотрителя Михаил Тржесецкий (?)».

(далі йде перелік речей Т.Боровського на суму 102 рубля сріблом, список боргів покійного, розписки в отриманні грошей за поховання Т.Боровського -Ю.М.)

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1826 р. – № 25. Арк. 9. Чернетка(?). Рапорт написано на бланку «М[инистерство] Н[ародного] П[росвещения]. Департамент народного просвещения. Менджибожское уездное училище № 122 д. 25 июля 1827 года. Менджибоже». Запис угорі документа очевидно про його отримання: «8 октября 1827 г.»).

№ 189

**1830 р. – Справа про призначення лікаря
межибізького повітового училища І. Коха**

а) 1830, квітня 23. – Межибіж. – Рапорт шкільного смотрителя М. Гжесецького ректору Віленського університет В. Пелікану.

«Jaśnie wielmożnemu rektorowi cesarskiego Wileńskiego uniwersytetu i kawalerowi.

Rapport

Odebrane polecenie jaśnie wielmożnego pana dobrodzieja pod datą d. 3 kwietnia 1830 roku za № 366 komunikowałem p. Kochowi, doktorowi medycyny, który przyjęty szczególniejszem uszanowaniem i wdzięcznością rządowi uniwersytetu i osobom tegoż uniwersytetu, w szczególności zaś jaśnie wielmożnemu panu dobrodziejowi, pod którego laskawem przewodnictwem miał to szczęście otrzymać stopień doktora medycyny, za najmilszy sobie obowiązek poczytał, przyjąc obowiązek lekarza aktualnego szkoły międzyboskiej.

Proźbe p. Kocha do rządu uniwersytetu razem spisem służbowy przy niniejszym raporcie mam honor przesłać jaśnie wielmożnemu panu dobrodziejowi.

Dozorca szkoły M. Grzesiecki».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 54. – Оригінал Арк. 4).

переклад:

Ясновельможному ректорові імператорського Віленського університету і кавалерові.

Рапорт

Отримане доручення ясновельможного пана добродія від 3 квітня 1830 року за № 366 передав п. Кохові доктору медицини, котрий був прийнятий з особливою пошаною і вдячністю правління університету і особам цього ж університету, особливо ж ясновельможному пану добродію, під ласкавим керуванням котрого мав щастя отримати ступінь доктора медицини, за наймиліший собі обов'язок вважав прийняти обов'язок практикуючого лікаря меджибізької школи.

Прохання п. Коха до правління університету одночасно й послужний список при нинішньому рапорті маю честь прислати ясновельможному пану добродію.

Смотритель школи М. Гжесецький

б)1830, квітня 23 (?). – Межибіж. – Послужний список доктора медицини І. Коха.

«Формулярный список о службе доктора медицины Коха.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Доктор медицины Иван Иванов сын Кох, лет от роду 28.

Из какого звания происходит? – Из дворян, имеет на таковое звание документа.

Есть ли за ним [...] недвижимое имение? У родителей и у самого него. У жены, буде женат? Родовое. Благоприобретенное. – Не имеет.

Когда в службу вступил и в оной какими чинами, в каких должностях и где происходил [...]? – Первоначально обучался в винницкой гимназии и кончил науки в той же гимназии, как свидетельствует аттестат из Подольской гимназии за № 8 – 1820 г. июня дня 28. Вступил в императорский Виленский университет в медичный факультет 1820, сентября, где обучался врачебной науке в течение пяти лет. По выдержании испытаний в присутствии членов Виленского университета постановлением правления университета получил степень доктора медицины как свидетельствует патент, выданный с того же правления за № 2633 – 1825 июля д. 2.

За сим в некоторых поветах Подольской губ. имея жительство по требованиям местных земских полиций с приглашения и членов оных [...] часто исполнял разные о происшествиях дела, а в Летицком повете сверх такового занятия по распоряжению губернского

начальства исправлял должность поветового штаб-лекаря чрез три месяца от которой увольнился – 1830 февраля д. 16.

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет, и когда именно? – Не был.

Не был ли в штрафах и под судом, и если был то за что именно, когда и чем дело кончено? – Не был.

К продолжению статской службы способен, и к повышению чина достиг или нет и зачем? – Г. доктор медицины Кох жительствуя чрез 2 года в Меджибоже, усердно из человеколюбия, безденежно во всякое требование сего уездного училища занимался пользованием с успехом больных вообще всех учителей и учеников.

Не был ли в отпусках? [...] – Не был.

Не был ли в отставке с награждением чина или без оногo и когда? – Не был.

Женат ли, имеет ли детей, кого именно? [...] – Женат на дворянке Анели Дремон, детей не имеет.

Смотритель Мендзибожского уездного училища титулярный советник М. Гржесецкий.

д. 23 апреля 1830 года Мендзибож.»

(ЦДИАК. – Ф. 707. – Оп. 315. – № 54. – Арк 6–7. – Оригинал.).

№ 190

1831 р. – Послужні списки викладачів межибізького повітового училища

а) Послужний список Ф. Г. Скимборовича

«Формулярный список смотрителя Меджибожского уездного училища титулярного советника Федора Скимборовича за 1831 г.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая, и сколько от роду лет? Титулярный советник Федор Игнатьев сын Скимборович, смотритель меджибожского уездного училища, от роду 45 лет. Из дворян

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – В городе Житомире имеется дом деревянного строения принадлежащий жене.

Когда в службу вступил? [...] По окончании наук в Виленской гимназии и по выслушании предметов по физическому факультету

в Виленском университете в течении годичного курса на собственном содержании, избран был в кандидаты к званию учительскому. – 1807 г. 15 сентября.

После сего продолжал науки в императорском Виленском университете еще три года на казенном иждивении и по выдержании экзаменов определен учителем физики и математики в Житомирское уездное училище. – 1810 г., 1 сентября.

Награжден чином коллежского секретаря с старшинством с 31 декабря 1817 г.

Определен исправляющим должность смотрителя немировского поветового училища – 1819 г. 29 ноября.

Утвержден в настоящей должности 1819 г. 17 декабря.

Награжден чином титулярного советника с старшинством с 31 декабря 1820 г. – 1825 г., 9 марта

Сверх собственных обязанностей за болезнью учителя математики и потом по смерти его преподавал предметы его пять месяцев без жалованья. По собственному прошению переведен смотрителем из Немирова в Меджибожское уездное училище – 1830 г., 19 сентября.

Всемиловнейше пожалован знаком отличия за пятнадцатилетнюю беспорочную службу – 1830 г., 22 августа.

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет и когда именно? – Не был.

Не был ли в штрафах и под судом, и если был то за что именно, когда и чем дело кончено? – Не был.

К продолжению статской службы способен [...]. – Способен и достоин.

Женат ли, имеет ли детей? [...] – Женат, имеет двух сыновей: Ипполита и Людовика из коих первому от роду 16, второму 7 лет. и одну дочь Софию 9-ти лет. Все находятся при родителях.

Директор Ковалевский»

(ЦДАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 49–50. – Оригінал).

б) Послужный список о. Іоанна Дуниковського.

«Формулярный список Меджибожского уездного училища законоучителя греко-российского вероисповедания и учителя российского языка священника Иоанна Дуниковского за 1831 г.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Священник Иоанн Дуниковский сын священника Иоанна законоучитель и учитель русского языка Меджибожского уездного училища от роду 39 лет. Из дворян.

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – Родовое. Подольской губернии Летичевского уезда в местечке Меджибоже имеет деревянный дом.

Когда в службу вступил? [...] – Первоначально обучался в Шаргородском уездном училище, курсы словесности философии и богословия окончил в Подольской Каменецкой семинарии. – 1821 г. От начальства коего получил аттестат за № 493 и был причислен к первому разряду воспитанников Подольской семинарии с названием студента.

В 1822 г. был рукоположен его высокопреосвященством архиепископом подольским Ксенофонтом в священника и определен законоучителем в Меджибожское уездное училище. – 1822. Назначение же на должность законоучителя по предписанию дирекции училищ Подольских за № 95 получил 1824 г., 4 фев[аля].

Назначен учителем русского языка и законоучителем греко-русского исповедания правлением императорского Виленского университета за № 3278. – 1825г., 25 авг[уста].

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет, и когда именно? – Не был.

Не был ли в итрафах и под судом, и если был то за что именно, когда и чем дело кончено? – Не был.

К продолжению статской службы способен. – Способен.

Женат ли, имеет ли детей? [...] Вдов.

[...] Смотритель училища Скимборович.»

(ЦДИАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 51–52. Оригинал).

в) Послужный список о. Кароля Ячинського.

«Формулярный список Меджибожского уездного училища учителя законоучителя римско-католического исповедания ксендза Карла Ячинского за 1831 г.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Ксендз Карл Ячинский сын Франца законоучитель

римско-католического исповедания Меджибожского уездного училища, от роду 51 год. Из дворян.

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – Не имеет.

Когда в службу вступил? [...] – По окончании наук в уездном Владимирском училище, вступил в духовную семинарию Луцкой епархии – 1804г.

Окончивши курс наук в оной рукоположен в священника – 1807.

Определен настоятелем Степанского прихода – 1808.

Епископом Луцкой епархии и директором волынского лицея назначен смотрителем Олыцкого училища – 1817 г.

По причине же малого дохода при училище вышеписанном и больших трудах, которыми был обременен исполняя должность смотрителя и вместе учителя словесности, а притом и должность капеляна, по собственному желанию и распоряжению Виленского университета назначен исправляющим должность капеляна в Меджибожское училище. – 1819 г.

Утвержден в настоящей должности 1822 г.

Кроме одобрения от визитаторов объявленного, никакого награждения не получил.

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет и когда именно? – Не был.

К продолжению статской службы способен. – Способен.

Женат ли, имеет ли детей? [...] – Не женат.

[...] Смотритель училища Скимборович.»

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 53–54. – Оригінал).

г) Послужный список Л. Валицького.

«Формулярный список Меджибожского уездного училища учителя риторики и латинского языка Леопольда Валицького за 1831 г.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Студент университета Меджибожского уездного училища учитель риторики и латинского языка Леопольд Валицкий, от роду 35 лет. Из дворян.

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – Не имеет.

Когда в службу встал? [...] – По окончании наук в Поставском уездном училище и Виленской гимназии, поступил в Виленский университет, где обучался в отделении словесности чрез пять лет. Получил степень студента 1819 г. 30 июня.

Определен правлением Виленского университета учителем грамматики в Поставское поветовое училище – 1821, 24 авг[уста].

По перенесении же Поставского училища в Бобруйск, перемещен туда же учителем того же предмета. – 1823 г., 24 августа.

Назначен учителем польской словесности в Гродненскую гимназию, что в Свислочи – 1824, 12 декабря.

По распоряжению учебного начальства переведе из Свислоцкой гимназии в Меджибожское уездное училище учителем польского и латинского языка – 1828 г., 1 сентября.

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет и когда именно? – Не был.

К продолжению статской службы способен. – Способен и достоин.

Женат ли, имеет ли детей? [...] – Женат, имеет дочь Юлию коей от роду первый год.

[...] Смотритель Меджибожского уездного училища Скимборович.»

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 55–56. – Оригінал).

д) Послужный список Л. Менглета.

«Формулярный список Меджибожского уездного училища учителя немецкого языка коллежского секретаря Людовика Менглета за 1831 год.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Польских войск отставной капитан майор, коллежский секретарь Людовик Мартынов сын Менглет Меджибожского уездного училища учитель немецкого языка, от роду 55 лет. Из дворян.

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – Не имеет.

Когда в службу вступил? [...] – Обучался в немецком училище в Страсбурге в Алзании (*Ельзасі – упр.*) в течении 4 лет, т. е. с 1783 по 1787.

Поступил в институт кадетов в Анси в Лотарингии, где будучи до 1791 года 17 июня обучался всеобщей истории, математике, физике, топографическому рисованию, фортификации, а равно и языкам: немецкому, французскому, итальянскому. Продолжал военную французскую службу с 1791 г. по 8 июля 1808 г.

Будучи переведен в польскую службу, исполнял в оной должность капитана адъютант-майора по 12 число июля 1816 г.

По собственному прошению получив отставку за № 1024 был учителем в доме военного министра Гауке, после у графа Завадовского по 3 июля 1822 г.

Прибыл в Россию за паспортом из Галиции 1822 г. 19 августа. В уездном городе Летичеве Каменец-Подольской губернии выполнил присягу на верность его императорскому величеству, на что получил свидетельство за № 21103 1823 г 16 июля.

Из усердия преподавал безденежно немецкий язык с 1-го сентября 1822 по 21 февраля 1823.

По выдержании экзамена в дирекции училищ Подольской губернии, назначен правлением Виленского университета к преподаванию немецкого языка в Меджибожское уездное училище с получением половинного по штату положенного жалованья и сию обязанность исполнял до перемещения его в Бобруйское уездное училище заступающим место учителя немецкого языка, т.е. по 1825 15 августа.

Правлением Виленского университета переведен в Меджибожское уездное училище в звании учителя немецкого языка – 1826г. 26 августа.

Награжден чином коллежского секретаря с старшинством с 1 сентября 1827 г. – 1830 г. 20 июня.

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет и когда именно? – Находился сперва в военной службе французской, а после в польской.

Не был ли в штрафках и под судом, и если был то за что именно, когда и чем дело кончено? – Не был.

К продолжению статской службы способен. – Способен и достоин.

Не был ли в отставке с награждением чина или без оногo и когда? – Отставлен от службы с чином капитана адъютант-майора.

Женат ли, имеет ли детей? [...] – Женат и имеет сына Антония 19-ти и дочь Юзефу 13-ти лет. Находятся при родителях.

[...] Смотритель Меджибожского уездного училища Скимборович.»

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 57–58. – Оригінал).

е) Послужный список Ю. Бреиера.

«Формулярный список Меджибожского уездного училища учителя французского языка титулярного советника Осипа Бреиера за 1831 год.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Титулярный советник Энгельбертов сын Бреиер Меджибожского уездного училища учитель французского языка от роду 47 лет. Из дворян.

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – Не имеет.

Когда в службу вступил? [...] – Выполнив присягу на верность и подданство российскому престолу, экзаменован в Минской гимназии в немецком и французском языках. – 1814 г., 13 октября.

Правлением императорского Виленского университета определен учителем немецкого языка в Мозырское уездное училище. – 1817 г., 1 сентября.

Потом по распоряжению начальства вместо немецкого преподавал французский язык с 1821 г., 2 сентября по 1826 25 декабря.

Сверх того в 1818 г. по недостатку учителей рисования преподавал рисунки в том же уездном училище полтора месяца единственно из ревности к пользе учеников, а в 1821 г. кроме предписанных уставом часов для учеников высших классов преподавал немецкий язык.

Постановлением императорского Виленского университета переведен из Мозырского в Луцкое уездное училище того же французского языка учителем 1826 25 декабря.

Произведен в чин коллежского секретаря с старшинством с 11 августа 1820 г – 1824.

Награжден чином титулярного советника с старшинством с 1824 г. – 1826 г. Перемещен из Луцкого в Меджибожское уездное

училище учителем французского языка по предписанию г. попечителя Виленского учебного округа 1827г, 24 июля.

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет и когда именно? – Не был.

Не был ли в штрафках и под судом, и если был то за что именно, когда и чем дело кончено? – По причине существующих в Мозырском училище беспорядков находился под следствием при императорском Виленском университете учрежденной комиссии от 4-го июля по 14 октября 1826 года, в последствие чего из Мозырского переведен в Луцкое уездное училище учителем французского языка.

К продолжению статской службы способен. – Способен и достоин.

Женат ли, имеет ли детей? [...] – Женат и имеет детей: 1. Дочь Терезию 13 лет; 2. Дочь Жозефину 11 лет; 3. Дочь Каролину 8 лет. Все находятся при родителях.

[...] Смотритель Меджибожского уездного училища Скимборович».

(ЦДИАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 59–60. – Оригинал).

ж) Послужный список Ю. Паевського.

«Формулярный список Меджибожского уездного училища учителя исторических наук и польского языка Осипа Паевского за 1831 год.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Кандидат обоих прав Осип Фадеев сын Паевский Меджибожского уездного училища учитель исторических наук, от роду 25 лет. Из дворян.

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – Не имеет.

Когда в службу вступил? [...] – По окончании наук в Вильне и Санкт Петербурге в Педагогическом институте, где содержался иждивением императорского Виленского университета по предписанию г. попечителя Виленского учебного округа определен учителем исторических наук в Меджибожском уездном училище.

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет и когда именно? – Не был.

К продолжению статской службы способен. – Способен и достоин.

Женат ли, имеет ли детей? [...] – Не женат.

Смотритель Меджибожского уездного училища Скимборович». (ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 61–62. – Оригінал).

з) Послужный список Ф. Хжановського.

«Формулярный список Меджибожского уездного училища учителя математики Франца Хржановского за 1831 год.

Чин, имя, фамилия, должность им отправляемая и сколько от роду лет? – Франц Иванов сын Хржановский Меджибожского уездного училища учитель математики от роду 31 год. Из дворян.

Есть ли за ним [...] недвижимое имущество? Родовое. Благоприобретенное? – Не имеет.

Когда в службу вступил? [...] – По окончании наук в Виленской гимназии, вступил в Виленский университет и в оном учился физико-математическим наукам.

Правлением императорского Виленского университета определен исправляющим должность учителя математики в Меджибожское уездное училище – 1827 г.

Утвержден в учительском звании – 1828 г. 31 августа

В походах против неприятеля и в самих сражениях был или нет и когда именно? – Не был.

Не был ли в штрафах и под судом, и если был то за что именно, когда и чем дело кончено? – Не был.

К продолжению статской службы способен. – Способен и достоин.

Женат ли, имеет ли детей? [...] – Женат и имеет сына Витолда, коему от роду второй год.

Смотритель Меджибожского уездного училища Скимборович». (ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – № 29. – Арк. 63–64. – Оригінал).

№ 191

1830. – Формулярний список вчителя ланкастерівської школи в Межибожі

“Меджибожское училище.

Формулярний список учителя школы Ланкастера Маркелий Радзиковского. 1830 г.

Маркелий Антонов сын Радзиковский, учитель ланкастерской школы при Меджибожском уездном училище, имеет от роду лет 30. Из дворян Новгород Волынского уезда как свидетельствует письмо маршала того ж уезда № 487 от дня 26 мая 1828 года.

Окончил совершенно науки в Любарском уездном училище, как свидетельствует аттестат № 49 от 22 сентября 1819 года, выданный от того же училища.

1819 3 июня переместился в Меджибожское уездное училище

1819 10 октября обучался в Подольской гимназии методе взаимного обучения, получил от той же гимназии свидетельство на приходского учителя от 22 июня 1820 № 229 и определен правлением Виленского университета приходским учителем по методе Ланкастра в Меджибожском приходском училище и в оном звании от 1 сентября 1820 г. до 1828 1 июля непрерывно занимался должностию учителя по методе Ланкастра. В настоящем училищном году, т. е. 1828/9, заступил место учителя всеобщей истории и географии и науке о торговле в Меджибожском уездном училище. Женат. Имеет дочь Каролину (...) * сына Владислава (...) * (Дети) находятся при родителях [...].

К статской службе способен и к повышению чина достоин? [...]

Способен и достоин. [...]”

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 314. – 1830 р. – № 25. – Арк. 7–8. Оригінал. Друкується із скороченням).

№ 192

Не раніше 1830 р. – Представлення смотрителя межибiзького повітового училища директору училищ Подiльської губернії

«Список с представления смотрителя бывшего меджибожского уездного училища к г. Директору училищ Подольской губернии.

По приложенной при сем в копии транзакции, заключенной 12 сентября 1818 года, между уполномоченным от правления императорского Виленского университета гвизитатором виленским и поверенным князя Чарторыжского, бывшего владельца меджибожского имения, г-ном Пухальским, обязан был он князь в течение пяти лет, начиная с 1818 -го года не только построить собственным иждивением пожертвованный им в пользу училища замок, но кроме того, сделать на училищном дворе, три капитальных флигеля для содержания пенсионеров, из которых по сие время один только поставлен. Замок же хотя и переделанный для помещения классов и учительских квартир и по освидетельствовании г-на визитатором Вилежанским последовавшем, по предписанию Виленского университета, поступил в ведение училищного начальства ии в том выдана ему князю Чарторижскому квитанция, однакож как в последствии оказалось перестройка одного столь была небрежна, что по открытии училища, как явствует из рапортов предшественников моих, в первом даже году по причине ветхой крыши и гнилых желобов для стока воды потолки в классах и учительских квартирах почти совершенно испортились от дождей. Вышеупомянутый Пухальский, будучи сам очевидным свидетелем, что отданные им в ведение училища строения в весьма худом состоянии, и хотя по выданной ему г-ном Вилежинским квитанции не видел он себя в обязанности к починке оных, однако ж по требованию бывшего здешнего училищного смотрителя г-на Колпачкевича согласился наконец крышу кое как исправить, а вместо некоторых гнилых желобов сделать новые. Но сия плохая починка равным образом как и сделанная им же вторично в 1826-м году по отношению училищного смотрителя г-на Ковалевского нимало поныне не удаляет опасности совершенного падения потолков по причине гнилых брусьев, служащих укреплением оных, а опасность сия по чрезвычайной течи крыши более и более ежегодно увеличивается и не может быть иначе удалена как переделкою вновь крыши и потолков. Каждый год местным училищным начальством доводимо было до сведения правления Вилен[ского] университета о ветхом состоянии училищных строений и неизбежной починки оных... Вследствие чего в 1825-м году отправлен был оным же правлением профессор архитектуры г-н Подчашинский для смотра училищных зданий и сделания плана и сметы к пе-

ределке оных, но по плану сему по сие время ничего не последовало. В 1830-м же году по предписанию правления Виленского университета последовавшему по таковому же его светлости г-на министра народного просвещения. Предместник мой Г. Грожесецкий представлял оному же правлению, посредством дирекции подольских училищ, составленную сим смету на сделание необходимо нужных починок училищных строений, при рапорте от 15-го генваря 1830-го года за № 11-м, что также до сих пор еще не разрешено. Г-н управитель меджибожского имения в ответ на отношение и мое последовавшее по предписанию Вашего высокоблагородия от 27 прошедшего апреля за № 298 изъясняет, что по заключенному в 1818 году условию князь Чарторижский обязан только к перестройке пожертвованного им в пользу училища замка, а не к ежегодной починке оногo, в чем кажется удостоверяет предписание г-на ректора Виленского университета от 5 мая 1826 года за № 389 по коему видно, что г-н ректор не требовал починки от местной меджибожской экономии, но дозволил смотрителю употребить нужное количество денег из суммы экономической на переделку пенсионерного дома на классы.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 1 № 419. – № Арк79–80 зв. – Копія).

№ 193

1831, не раніше 12 квітня. – Уривок з відомості про жертви епідемії холери в Подільській та Волинській губерніях

«Ведомость о количестве жителей в Подольской губернии, подвергшихся действию эпидемической болезни холеры.

заболело		выздоровело		умерло (далі текст справа обірваний – упор.)			
м	ж	м	ж	м	ж		
[...]							
«В г. Меджибож по 12 апреля							
377	277	197	160	170	107	11	7
с 1 апреля по 12 апреля							
49	43	20	11	20	18 [...]		

(ЦДІАК. – Ф. 533. – Оп. 2. – № 1220. – Арк. 8 зв. – Оригінал).

№ 194

Пісня про Устима Кармалюка

(Записана у 1959 р. в с. Требухівці Межибізького району)

“Вийся, вийся хміль листатий,
На тині мойму,
Не журися, дівчинонька.
По хлопцю своїому.
Він у лісі на узліссі
Панів виглядає,
З Кармалюком молоденьким
Всіх на захищає.
Чи то пани, економи,
Чи гинші тварюки,
Вони його – в потилицю,
В`яжуть йому руки.
Оце тобі вражий пане,
За людській муки,
Щобись людей не мордував,
Це тобі наука.
Оце тобі, вражий пане,
За людській біди,
Щобись помнив, небораче,
Щобись ти те відав”.

(Опубліковано в кн.: Народ про Кармалюка. – К., 1961. – С. 113–114).

№ 195

1833, березня 4. – Кам`янець-Подільський. –

Доповідна записка директора училищ Подільської губернії
Ф. Телешова попечителю Київського навчального округу
Є. Ф. фон Брадке про стан запроєктованих повітових училищ

«Министерство народного просвещения
Департамент народного просвещения
Киевский учебный округ
Директор училищ Подольской губернии

Каменец-Подольский
Марта 4-го дня 1833-го
№ 86

О состоянии предполагаемых уездных училищ

Его Превосходительству г-ну попечителю
Киевского учебного округа Действительному статскому совет-
нику и кавалеру Егору Федоровичу Фон-Брадке

Имею честь Вашему превосходительству рапортовать, что по
осмотре училищ Подольской губернии закрытых пред сим в разных
местах, они найдены в следующем состоянии для устройства по оным
вновь учебных заведений.

Во первых об училищах в частных местечках находящихся [...].

1) Летичевское в местечке Меджибоже, принадлежавшем доселе
г. Адаму Чарторижскому лучше всех прочих имеет строения, как
по своей величине, так и по достоинству; но для починки оных нужно
употребить до 2500 р. серебром, как видно из прилагаемой при сем
сметы. Помещенные в оной предметы починок суть самые необхо-
димые и преимущественно крыши и потолки; даже еще не помещено
в оную об двойных окнах по классам, коих вовсе по здешним учи-
лищам нигде не находится, и коих всего нужно 25ть штук, считая
каждую в пропорции противу наружных в половину по 3 руб, что
составит 75 руб. серебром таких не помещено в оной о поправках
по службам около сих строений, занятых частию от экономии мес-
течка частию же неоконченных и кои господа квартировавшие чи-
новники училища заменяли разными деревянными и тростниковыми
загородками, на сей предмет надобно употребить до 150 руб. кроме
крыш над оными. Крыши вообще и по другим частям меджибожских
училищных строений будут иметь надобность в перемене гонта,
но некоторые еще могут служить лет пять, а другие и более; над служ-
бами о коих идет речь, нужно переменить крышу года через три,
а на сей раз можно произвести только по оной местами починки.

Занятие всякой части строений внутри училищного двора эконо-
миею делает совершенное расстройство в порядке по многим причи-
нам: разно-хозяйственность и от того безответственность в порче
и потере многих вещей; не соблюдение чистоты, недостаток служб

для квартирующих учителей, а пребывание и помещение лиц, часто не должествующих совершенно быть известными или по крайней мере присутствовать в пределах училищных помещений, а особливо как теперь в сараях, занимаемых экономисю, помещается горячее вино, привозится в них обозами и продается даже малыми долями.

Вообще же содержание всех зданий замка меджибожского после произведения починок и принимаемой у сего смете нисколько не делают чувствительного расхода для училищного начальства в издержках для удержания оногo и всегда в пристойном виде, и для сего достаточно на каждые пять лет штатной суммы, а после можно представлять о единовременной прибавке рублей по сту серебром или об особенных починках, но удержание сих строений за училищем будет значить сохранение миллионного капитала и доставление квартир служащим по оному, а тем самым сугубое сохранение экономии для казны. Недопущение к сим строениям никого из других ведомств избавит училища от многих других неприятностей по военному постою, недоразумениям и даже ссорам и вообще послужит к истинно лучшему состоянию училища. Около сих строений есть еще части земли принадлежащие замку, об удержании коих тоже для училища убеждает польза оногo.

Экономия по самому пожертвованию г. Чарторижского сего замка не исполнила еще многих статей к совершенной очистке некоторых частей замка для сдачи, и потому только части сии находятся в заведовании экономии; еще Виленский университет домогался исполнения сего дела и экономия имела приказ от владельца кончить все, по устройству даже и вещей училищных; но по причине наступивших перемен в училищном начальстве и после несчастий для сих сторон все сие осталось не совершенным. Следовательно, от экономии можно иметь помощь и в настоящих починках и в устройстве даже столов, вывезенных из сего училища и в других предметах надобности по усмотрению. Для сего нужно только сношение с Подольскою Казенною палатою, составившею ныне особенную комиссию, для разбора претензий на имения поступающие от мятежников в казну; прием просьб посему продолжится до 1 июня.

В местечке Меджибоже казенная палата удержала большую часть людей определенных к разным предметам управления, и в том

числе архитектора г. Выбрановского, с коим и составлена прилагаемая при сем смета как с человеком, имеющим по всей силе законов право и по искусству своему удобность исполнять всякие сего рода производства, его можно будет иметь в виду и на будущее время при починках по сих строениях. [...]

Директор Федор Телешев».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 1. – № 419. – Арк. 7–8 зв. – Оригінал).

№ 196

1833–1834 рр. – Справа про граціалістів (пенсіонерів) межибізького і гранівського маєтностей князя Адама Чарторийського

а) 1833, січня 4. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського віце-губернатора Гирі до київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора щодо граціалістів з конфіскованих meziбізького и гранівського маєтностей князя Адама Чарторийського.

а) «Его Высокопревосходительству господину киевскому военному подольскому и вольнскому генерал-губернатору

Господин министр финансов предписанием от 24 августа с № 2520, дал знать казенной палате о представлении его сиятельству гос-на подольского вице губернатора, от 2 того же августа, что князь Адам Чарторыйский во время владения именьями в здешней губернии Меджибожским и Грановским, назначил из своих доходов оных денежное производство и выдачу в натуре некоторых припасов 30 человекам известным под именем грациалистов, состоявшим прежде у него при разных должностях, что люди сии большею частью стары и дряхлы, и что с прекращением таковых производств могут придти в нищету и отчаяние, что если они удостоятся снисхождения, то из всего назначенного им содержания следовало бы по его мнению прекратить выдачу вина и пива в натуре по той причине, что винная и пивная продажа отдана на откуп.

По представленным ведомостям показано, что двое из сих пенсионеров уже померли и за тем прочим 28 человекам назначено было князем Чарторыйским ежегодно 1307 ф 22 ж (?) серебром, сверх

припасов в натуре как то разного хлеба, сена, соли напитков и права содержать на владельческом корме известное количество скота и лошадей.

Сам его сиятельство имел счастье докладывать государю императору и его императорское величество принимая во внимание, что права грациалистов на получение пожизненного содержания из имения князя Чарторыйского, хотя судебным порядком признаны законными, но как утверждение оных судебным порядком может продолжиться на долгое время; а между тем они оставаясь без производства им пенсий, лишаются может быть всякого способа к содержанию себя; в 19 день августа высочайше повелеть соизволил для скорейшего приведения к концу надлежащего об означенных грациалистах разбора предварительное рассмотрение прав их возложить на подольскую казенную палату с тем чтобы она назначила производство умеренного содержания или пенсий тем из грациалистов, кои по старости или увечью и по не имению каких способов к пропитанию имеют крайнюю в таковом содержании необходимость, каковое производство с утверждения вашего высокопревосходительства и привела бы в действие; о правах же прочих пользовавшихся пенсиями или содержанием лиц сообщила бы к рассмотрению в подлежащие судебные места.

В следствие предписания г-на министра финансов о немедленном исполнении сего высочайшего повеления, требуются казенною палатою от чиновника Левицкого все находящиеся в имениях Чарторыйского о сих грациалистах сведения и документы. Он представляя таковые изъяснил, что некоторые из грациалистов, не имеют никаких документов кроме помещения их в счете за подписом Чарторыйского, на предмет довольствования их жалованием и прочим.

Представленные документы состоят или в данных на прошения грациалистов резолюциях за подписом Чарторыйского с ограничением, что кому назначается в пенсию или же в особых его Чарторыйского таковых же распоряжениях по засвидетельствованиям управляющих имениями.

Из сих документов и особой записки чиновника Левицкого значит:

По Меджибожскому имению:

Дембицкий бывший казначей, дряхл, увечен и окружен семейством. По последним распоряжениям Чарторыйского из уважения

к болезненному состоянию и недостатку Дембицкого назначено ему пенсия 112 ф. серебром, помещение в одном из обширнейших фольварков и ординария с дозволением содержать 6 штук скота на корме между экономическим скотом.

Длужневский бывший при конском заводе писарь, совершенно дряхл и ни каких средств к пропитанию не имеет. Ему предназначена ординария, жалованья 48 ф 45 к серебром и помещение в экономическом доме. Питается ныне милостию Шпичинского посесора Клюковского.

Дриздынский, по штату получал только пенсии 9 ф серебром. За смертью его осталась жена с малолетним сыном, кои живут при родственниках крестьянах.

Губерта наследники, по штату пользовались весьма малым количеством хлеба с пенсиею 9 ф серебром. Чиновник доносит, что престарелая вдова Губерта питается поденными заработками, сына ее столяр в Песочной женатой, а дочь в замужестве в Масиёвцах.

Гаврила Машталер получал по штату пенсии 9 ф серебром, средних лет, имеет взрослого сына, трудами коего, снискивает пропитание из хлебопашства.

Гучковский бывший лесничий, старец преклонных лет, не имеет к содержанию себя никакого фундуша, по распоряжению Чарторыйского в 1830 году внесен в число грациалистов с назначением ординарии и 40 ф серебром пенсии и с дозволением содержать на экономическом корме две штуки скота.

Кемпский бывший управитель: получал по штату пенсии 400 р серебром но он как доносит чиновник в меджибожском имении не живет, а содержит в посессии селение Новосельцы Волынской губернии в Новоградволинском уезде.

Тучинская вдова за долголетние заслуги мужа ее пользуется умеренным продовольствием 15 ф. пенсия, в экономических помещениях не живет. Она престарелых лет, окружена семейством и никакого способа к содержанию не имеет.

Левинский бывший эконом по штату получил продовольствие и 22 серебром пенсия без дачи в экономии помещения имеет в Меджибоже дом, но будучи пожилых лет, питается ныне подаванием.

Мокин бывший кассиер за 37-милетние заслуги имел помещение в экономии с отоплением прислугою и ординариєю и жалованьем 37 ф. 50 к. с тем, чтобы он был употребляем по имению к чему нужно будет. Сие постановление за подписом Чарторыйского последовало в 1818 году, ныне же как доносит чиновник, дряхл Мокин до того, что ни к чему неспособен живет в экономическом доме, к содержанию себя никаких фундушов не имеет, кроме пособия от сына, находящегося в российской службе.

Мичкевич бывший эконоом, за долголетнюю службу с потерєю здоровья, получал по разновременным диспозициям Чарторыйского назначение ординарии, отопления и жалованья 45 ф. серебром, с дачею помещения и огорода. Он, как доносит чиновник, дряхл совершенно, поражен параличем и никаких средств к пропитанию с женою не имеет.

Мацей Огородник 70-летний старец, страждущий удушьем, поддерживается 18тилетним сыном из хлебопашества: по штату полагаюсь ему малозначущая ординария и 15 ф. серебром.

Шельвинский подлесничий старик, за усердную и тщательную службу получал в год по диспозиции Чарторыйского малозначущее число хлеба и 15 серебром находится ныне у должности на месте.

Вилевский бывший лесничий, за долголетние заслуги по воле Чарторыйского внесен в штат грациалистов с назначением ординарии и посессии 22 ф 50к без дачи помещения. Сей пенсионер как доносит чиновник помер в истекшем ноябре, оставив жену в самоубеднейшем жребии.

Витушинский ученик, внесен в штат грациалистов до достижения 18 лет, жалования ему назначено 120 ф серебром. Чиновник доносит, что он неизвестно где ныне находится,

Осипова Кучериха получала деньгами 12 ф. серебром. Чиновник доносит, что она вышла замужество. Браун бывший официалист по бедному состоянию зачислен в грациалисты с малозначущим продовольствием и жалованьем по штату 15 ф. серебром, он умер в прошлом 1831 году, но осталась жена с немалым семейством без всякого способа к пропитанию.

Козубовская получала ординарию и жалованных 22 ф. 50к. Чиновник доносит, что один малолетний сын и одна дочь ее находятся

при помещике Жураковском, а другая дочь при экономе Ястрембском. Получили от сих лиц пристанище, конечно из сострадания как не имеющие способов к жизни.

Грациалисты Грановского имения:

Блотницкая вдова лет 60 пользовалась одним пенсионом 15 ф. серебром, иного способа и средств к содержанию не имеет.

Будковский бывший магазинный писарь 70, за тридцатилетнюю службу получал ординарию пенсии 15 ф. серебром; снискивать иного пропитания по дряхлости лет не может.

Чапковская вдова бывшего лесничего, за службу мужа пользовалась половиною ординарии его и жалованья 7 р. 50 к. серебром, имеет до 60 лет, окружена семейством, поддержание имела с одного пенсиона.

Дубина бывший атаман лет до 70 получал ординарию и 9 ф. серебром пенсиона, лишается ныне по бессилию всех способов к жизни

Фастиковского наследники по документам за подписом Чарторыйских 1701, 1776 и 1815 года и по штату на 1830/1 годы пользовались назначением малозначущей ординарии и 7 ф. 50 к. жалования, их только двое сестра и брат до 70 лет фундушей и средств к содержанию не имеют.

Крук Каленник старец лет 80 за долголетние заслуги получал ординарию и 9 ф. серебром жалованья.

Краевский увечный без руки, старик лет 60, без всякого способа к жизни, получал ординарию и 25 ф. серебром жалованья.

Мазницкий умерший, оставил в бедности жену и детей не имущих к безбедному пропитанию никаких способов. Пользовался ординариею и 9 ф. жалованья.

Матвей Вакульский берейтер, за долговременные заслуги пользовался ординариею и жалованьем 48 ф 50 и ныне поступил он к той же обязанности на пенсионерском содержании, а потому исключен из грациалистов и зачислен в штат экономических служителей.

Ордына козакий атаман получал только деньгами 15 ф. серебром, ныне снова поступил в действительную службу за ту самую награду; исключен из штата пенсионеров, и внесен в штат официалистов.

Провансу малолетнему до 18 летнего возраста, то есть до 9 июля 1834 года, и особо по диспозиции Чарторыйского в 1829 году, впредь до дальнейшего распоряжения, дозволен отцу сего малолетнего дом

со всеми застройками и огородом; назначен к оному сторож и отопливание с доставкойю на место дров 8 кубических саженой; по делам палаты видно, что дом и ныне занимается прованскою.

Турковскому, бывшему при конном заводе, имеющему ныне до 80 лет полагалась по штату ординария и 9 ф. серебром жалованья, он по дряхлой старости иного пропитания снискивать не в силах.

Уляницкого трое наследников: получали по штату ординарию и жалования 15 ф. серебром, осталась теперь одна (вдова). Она более 35 лет, способов к содержанию не имеет.

Стангрет Войцех Мазуркевич, получал только жалованья 15 ф. серебром, а ныне за вступлением вновь в службу исключен из пенсионеров и внесен в число официалистов с назначением ординарии и жалованья 22 ф. серебром.

Александр Верблютник лет 70, получал ординарию и 6 ф. серебром, лишась сего испытывает крайний недостаток и не состоит в силах отклонить оный.

Вылежинский Андрей за уряд юстициариуша, или словесного судью получал ординарию и 25 ф. серебром пенсии с тем, чтобы и впредь исполнял сию обязанность. Ныне, как состоящий на действующей службе, выключен из числа пенсионеров и внесен в число экономических служителей.

Все сии грациалисты с подробным обозначением количества ординарий пожалованья их, состоят по штатам меджибожского и грановского имений подписанным собственноручно князем Чарторыйским на 1830/31 годы.

Подольская казенная палата рассмотрев вышеизложенные собранные сведения находит, что большая часть грациалистов или дряхлы и увечны, или без всяких способов к жизни, что назначенное им Чарторыйским продовольствие и денежное содержание, в отношении к каждому весьма ограничено, что документов формально совершенных, хотя они и не имеют ибо награда за долголетние их заслуги подтверждалась только ежегодными от Чарторыйского ассигновками или штатами, однако не направление оных на установленный формальный порядок, не должно бы ни в коем случае отчуждать ныне от права на пенсион, особенно тех кои состоят ныне без способов к жизни, так как награждение их, было безотчетною домашнею

милостию владельца. Следовательно, вынуждать от него формальных на то обязательств, никто из грациалистов не имел права, и даже не мог быть в смелости (?). По сим уважениям и согласно вышеизложенному Высочайшему его императорского величества повелению полагает грациалистам меджибожского имения: Дембицкому, Длужневскому, вдове Дроздовской, также вдове Губерта и Гавриле Машельеру, буде дети обоих их не в состоянии дать им приличного веку их содержания, бывшему лесничему Гутковскому, вдове Тучинской, эконому Левинскому, за исключением дачи овса, кассиеру Мокину, эконому Мизевичу, Мацею Огороднику, вдовам Вилевского и Брауна, равно Козубовским, за исключением сим последним дачи овса и сена и за изъятием содержания на экономическом корме 3-х штук скота; а по грановскому имению: вдове Блотницкой, Будковскому, вдове Чапковской, Атаману Дубине, наследникам Фастиковского, Каленику Круку, Краевскому, наследникам Мазницкого малолетнему Провансу до 18-летнего возраста, Турковскому и Александру Верблюднику. за исключением отпуска всем вообще водки и пива, производить содержание по прежнему назначению. Наследнице Уляницкого, отпускать против прежнего назначения 3ю часть, по случаю смерти прочих двоих сонаследников ея. А в прочем из числа грациалистов исключить: по Меджибожскому имению Кемпского, как обеспеченного к быту содержанием посессионного владения, Шельвинского как имеющего содержание с настоящей экономической должности, не лишая его однако ж права на прежний пенсион, если при изнеможении сил, не будет в возможности иметь собственных способов к жизни. Витушинского как неизвестно где находящегося, и Кучериху, как обеспеченную замужеством; а по грановскому имению берейтера Матвея Вакульского, козачьего атамана Ордыны, Стангрета Войцеха Мазуркевича и Андрея Вылежинского как имеющих содержание с настоящих в том же имении должностей, не лишая их, однако же прав на прежний пенсион, если по дряхлости и бессилию не будут иметь способов к пропитанию себя.

На приведение сего в исполнение Подольская казенная палата испрашивая разрешения от вашего высокопревосходительства имеет честь представить у сего на благоразсмотрение копии с прежних штатов, и ниже следующий по оным расчет.

Ржи	141	48	121	52	19	60
Пшеницы	41	16	36	28	4	52
Ячменя	84	44	74	2	10	42
Овса	137	8	113	24	24	48
Гречихи	86	22	75	18	10	62
Гороху	13	16	11	42	1	38
Пенькового семени	5	56	5	4	–	52
Пшена	10	12	9	20	–	56
Соли	3	15	2	59 1/3	–	19 2/3
Сена	450	–	420	–	30	–
Пива	бочки		бочки		бочки	
	46	–	–	–	46	–
	ведра	кварта			ведра	кварта
Водки	19	14	–	–	19	14
Содержалось скота	пшуги		пшуги		пшуги	
на экономураже	24	–	16	–	8	
Отпускалось деньгами	рубли	коп.	рубли	коп.	рубли	коп.
	1545	75	845	25	700	50

Подольский вице-губернатор Гиря
Советник Василий Купенков».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 65. – № 6. – Арк. 1–8 зв.)

б) 1833, січня 28. – Кам'янець-Подільський (?). – Лист подільського вице-губернатора Гирі до кийвського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора.

«Его превосходительству господину киевскому военному, подольскому и волинскому генерал-губернатору.

Вашему высокопревосходительству внесено Подольскою казенною палатою 4 сего генваря за № 23 представление с испрашиванием разрешения на предположение ея о назначении некоторым грациалистам меджибожского и грановского имений продовольствия и жалованья, согласно воспоследовавшему высочайшему соизволению.

При рассмотрении тогда прав оных грациалистов, оказалось, что грациалисты Малиновский, Кршевский, Савицкий, Мацьков и Ярницкий хотя по особым диспозициям Чарторыйского наделены грунтами с освобождением за оные от платежа чиншу, однако не внесены в общую о грациалистах табель на 1830/1 годы коею Чарторыйский именно ограничил кто и в каком количестве имеет право пользоваться продовольственным и денежным содержанием.

По сей причине требуется от чиновника нужных об оном сведений.

Он доносит ныне, что грациалист Варфоломей Малиновский от нескольких лет умер и что назначенный было ему в грацию грунт с хатою после смерти Малиновского поступили обратно до скарбу, прочие же грациалисты Варфоломей Кршевский, Григорий Савицкий, Яцко Мацьков и Иосиф Ярницкий остаются в живых и употребляют назначенные им в грацию грунта бесплатно: первые два пешие (?), а последние в поединковые. Яржицкому же назначен Чарторыйским паровый грунт с тем, чтобы с половины одного платил чинш, но он пользуется только поединковым грунтом, а потому и никакого чинша не платил. В прочем же предаёт уважение что сий грациалист в престарелых летах, состоя в бедном положении и единственно с наделенных им грунтов содержание имеет в награду за долговременную службу в Меджибожском имении; в штате же прочих грациалистов не показаны потому, что они не получали ни жалованья, ни ординарий и что в оной штат были вносимы те только, которые пользовались сими выгодами.

Подольская казенная палата по уважению преклонных лет и бедности помянутых грациалистов Кршевского, Савицкого, Мацькова и Ярницкого – полагает предоставить им то ж воспользоваться прежними правами на грунта и дома им отведенные и в пользовании их до толе бывшие без платежа чиншом. На каков предмет имеет честь испрашивать равномерно разрешения от вашего высокопревосходительства в последствии вышеупомянутого общего представления с № 23 о всех грациалистах внесенного.

Вице-губернатор Гирия.

Советник Купенков».

(ЦДІАК – Ф. 442. – Оп. 65. – № 6. – Арк. 15–16. Оригінал.)

в) 1833, січня 28. – Лист до київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора щодо граціалістів меджибізьких маєтностей графа А. Чарторийського.

«Его высокопревосходительству господину киевскому военному подольскому и волинскому генерал-губернатору

Вашему высокопревосходительству внесено Подольскою казенною палатою 4 сего генваря за № 23 представление с испрашиванием разрешения на предположение ея о назначении некоторым грациалистам меджибожского и грановского имений продовольствия и жалованья, согласно воспоследовавшему высочайшему соизволению.

При рассмотрении тогда прав оным грациалистов оказалось, что грациалисты Малиновский, Криевский, Савицкий, Мацьков и Ярницкий хотя по особым диспозициям Чарторыйского наделены грунтами с освобождением за оные от платежа чиншу, однако не внесены в общую о грациалистах табель на 1830/1 годы коею Чарторыйский именно ограничил, кто и в каком количестве имеет право пользоваться продовольственным и денежным содержанием.

По сей причине требовано от чиновника нужных об оном сведений.

Он доносит ныне, что грациалист Варфоломей Малиновский от нескольких лет умер и что назначенный было ему в грацию грунт с хатою после смерти Малиновского поступили обратно до скарбу, прочие же грациалисты Варфоломей Кржевский, Григорий Савицкий, Яцко Мацьков и Иосиф Ярницкий остаются в живых и употребляют назначенные им в грацию грунта бесплатно; первые два [пешие], а последние в поединковые Ярницкому же назначен Чарторыйским паровой грунт с тем, чтобы с половины оного платил чинш, но он пользуется только поединковым грунтом, а потому никакого чинша не платил. В прочем же предает уважению, что сий грациалист а престарелых летах, состоя в бедном положении и единственно с наделенных им грунтов содержание имеет в награду за долговременную службу в меджибожском имении, в штате же прочих грациалистов не показаны потому что они не получали ни жалованья ни ординарий и что в оной штат были вносимы те только, которые пользовались сими выгодами.

Подольская казенная палата по уважению преклонных лет и бедности помянутых грациалистов Кршевского, Савицкого, Мацькова и Ярницкого – полагает предоставить им то ж воспользоваться прежними правилами на грунта и дома им отведенные и в пользовании их до толе бывшие без платежа чиншов. На каков предмет имеет честь испрашивать равномерно разрешения от Вашего высокопревосходительства вышеупомянутого общего представления с № 23 о всех грациалистах внесенного.

Вице-губернатор Гиря
Советник Купенков»

(ЦДІАК. – Ф. 442 Оп. 65 № 6. – Арк. 35. – Оригінал. Листа написано на бланку: «Министерство финансов. Подольская казенная палата. Временное отделение»).

г) 1834 (?). – Лист сенатора до кийського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора щодо вдови граціаліста Л. Длужевського.

«Подольская казенная палата от 4 и 18 минувшаго августа донося о смерти грациалиста меджибожского имения Лаврентия Длужевского, объясняет, что вдова его находясь в совершенной бедности не имея родственников, могущих обеспечить ее содержание, не в состоянии пропитать себя заработками по старости и увечью; посему палата испрашивает разрешения, следует ли вдове Длужевской производить выдачу жалованья и ординацию, какие получал муж ее. Причем палата присовокупила, что Длужевский служив 35 лет у князя Чарторыйского писарем при конских заводах, получал ежегодно по двум данным от князя Чарторыйского документам 10 декабря 1808 и 17 сентября 1818 года следующее количество:

ржи	12 четвертей
пшеницы	4 чет[верти] 32 гарнца
ячменя	7 чет[вертей]
овса	24 чет[вертей]
гречихи	7 чет[вертей]
гороху	1 чет[верть]
пшена	1 чет[верть]
сена	25 пуд

и в жалованьи 78 руб. 75 коп. серебром.

Применяясь к высочайшей воле, последовавшей 19 августа 1832 года на всеподданейший доклад мой о назначении умеренного содержания или пенсий тем из грациалистов мятежника князя Адама Чарторыйского, кои по старости или по увечью и неимению никаких способов к пропитанию, имеют крайнюю в таком содержании необходимость и находя, что вдова Длужевского по старости и бедности не в состоянии пропитать себя, я полагал бы из ординации и жалованья, коими пользовался в виде пенсии по отставке писарь Длужевский, назначить вдове его по смерти половину или такую умеренную часть, какая по ближайшему усмотрению признана будет для содержания сей вдовы; о чем сообщая Вашему сиятельству я покорнейше прошу Вас милостивый государь мой, беде не настоят особенного препятствия к такому назначению предписать о том Подольской казенной палате, определяя по ближайшему Вашему усмотрению умеренное количество ординации и денег; о последующем же не оставить уведомлением министра финансов генералу от и инфантерии гр[афу] Канкрину.

Управляющий сенатор (*підпис*)»

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 65. – № 6. – Арк. 38–39. – Оригінал. Листа написано на бланку Міністерства департаменту державного майна).

№ 197

1833, березня 4. – Рапорт директора училищ Подільської губернії Федора Телешова попечителю київського учбового округу фон Брадке про стан межибізького училища.

«Министерство народного просвещения
Департамент народного просвещения
Киевский учебный округ
Директор училищ Подольской губернии
Каменец-Подольский
Марта 4-го дня 1833-го
№ 86

О состоянии предполагаемых уездных училищ

Его Превосходительству г-ну попечителю Киевского учебного округа Действительному статскому советнику и кавалеру Егору Федоровичу Фон – Брадке

Имею честь Вашему превосходительству рапортовать, что по осмотре училищ Подольской губернии закрытых пред сим в разных местах, они найдены в следующем состоянии для устройства по оным вновь учебных заведений.

Во первых об училищах в частных местечках находящихся.

1) Летичевское в местечке Меджибоже, принадлежавшем до селе г. Адаму Чарторижскому лучше всех прочих имеет строения, как по своей величине, так и по достоинству; но для починки оных нужно употребить до 2500 р. серебром, как видно из прилагаемой при сем сметы. Помещенные в оной предметы починки суть самые необходимые и преимущественно крыши и потолки; даже еще не помещено в оную об двойных окнах по классам, коих вовсе по здешним училищам нигде не находится, и коих всего нужно 25ть штук, считая каждую в пропорции противу наружных в половину по 3 руб, что составит 75 руб. серебром таких не помещено в оной о поправках по службам около сих строений, занятых частию от экономии местечка частию же неконченных и кои господа квартировавшие чиновники училища заменяли разными деревянными и тростниковыми загородками, на сей предмет надобно употребить до 150 руб. кроме крыш над оными. Крыши вообще и по другим частям меджибожских училищных строений будут иметь надобность в перемене гонта, но некоторые еще могут служить лет пять, а другие и более; над службами о коих идет речь, нужно переменить крышу года через три, а на сей раз можно произвести только по оной местами починки.

Занятие всякой части строений внутри училищного двора экономию делает совершенное расстройство в порядке по многим причинам: разно-хозяйственность и от того безответственность в порче и потере многих вещей; не соблюдение чистоты, недостаток служб для квартирующих учителей, а пребывание и помещение лиц, часто не должествующих совершенно быть известными или по крайней мере присутствовать в пределах училищных помещений, а особливо как теперь в сараях, занимаемых экономиею, помещается горячее вино, привозится в них обозами и продается даже малыми долями.

Вообще же содержание всех зданий замка меджибожского после произведения починки и принимаемой у сего смете нисколько не делают чувствительного расхода для училищного начальства в издерж-

ках для удержания оногo и всегда в пристойном виде, и для сего достаточно на каждые пять лет штатной суммы, а после можно представлять о единовременной прибавке рублей по сту серебром или об особенных починках, но удержание сих строений за училищем будет значить сохранение миллионного капитала и доставление квартир служащим по оному, а тем самым сугубое сохранение экономии для казны. Недопущение к сим строениям никого из других ведомств избавит училища от многих других неприятностей по военному постою, недоразумениям и даже ссорам и вообще послужит к истинно лучшему состоянию училища. Около сих строений есть еще части земли принадлежащие замку, об удержании коих тоже для училища убеждает польза оногo.

Экономия по самому пожертвованию г. Чарторижского сего замка не исполнила еще многих статей к совершенной очистке некоторых частей замка для сдачи, и потому только части сии находятся в заведовании экономии; еще Виленский университет домогался исполнения сего дела и экономия имела приказ от владельца кончить все, по устройству даже и вещей училищных; но по причине наступивших перемен в училищном начальстве и после несчастий для сих сторон все сие осталось не совершенным. Следовательно от экономии можно иметь помощь и в настоящих починках и в устройстве даже столов, вывезенных из сего училища и в других предметах надобности по усмотрению. Для сего нужно только сношение с Подольскою Казенною палатою, составившею ныне особенную комиссию, для разбора претензий на имущества поступающие от мятежников в казну; прием просьб посему продолжится до 1 июня.

В местечке Меджибоже казенная палата удержала большую часть людей определенных к разным предметам управления, и в том числе архитектора г. Выбрановсого, с коим и составлена прилагаемая при сем смета как с человеком, имеющим по всей силе законов право и по искусству своему удобность исполнять всякие сего рода производства, его можно будет иметь в виду и на будущее время при починках по сих строениях.

Директор Федор Телешев».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 1. – № 419. – Арк. 7–8 зв.).

№ 198

1837–1838 рр. – Справа про спробу ліквідації межибізької поштової станції

а) 1837, серпня 19. – Лист міністра внутрішніх справ до київського воєнного губернатора, подільського і волинського губернатора щодо закриття поштової станції у Межибожі.

«Господину киевскому военному губернатору, подольскому и волинскому генерал-губернатору.

Г. главнокомандующий над почтовым департаментом препроводил ко мне полученную им от г. генерал адъютанта графа Бенкендорфа выписку из поступившей к нему записки от помещика Подольской губернии коллежского ассесора Билецкого, в которой он изъясняет, что хотя с уничтожением почтовой дороги от м. Межибожа к Новому Константинову предложено было им ходатайствовать и об уничтожении Межибожской станции, но за переменою службы, станция сия доселе в сем месте существует без всякой надобности; ибо направляя сообщение между гг. Проскуровым и Летичевом от станции Масиовцев на Межибож, в расстоянии от Масиовцев до Летичева выходит до 36 верст, и тракт сей проходит через горы и кособоры, между тем как направляя на Чарторийку, вы[й]дет только 25 верст и притом без всякой горы, а потому и нужно иметь на упомянутом сообщении одну только станцию в Масиовцах, тем более что через сие отвратятся напрасные издержки до 3 т[ысяч] р[ублей] на содержание оной употребляемые, кроме возки почт, эстафет и курьеров; перегон в 25 верст не можно считать далеким в сравнении с другими, в окружности находящимися.

По главному начальству Вашего сиятельства Подольской губернии считаю долгом о сем предположении коллежского ассесора Билецкого уведомить Ваше сиятельство, покорнейше прося Вас, милостивый государь, сообщить мне соображения Ваши и заключение насчет возможности привести оное в исполнение, присоединить при том план как существующего ныне, так и предложенного Билецким соединения с Летичевом с показанием при оной станции и расстояния между оными.

Министр внутренних дел, статс-секретарь (*ніднuc*)

Директор Орловский».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 69. – № 170. – Арк. 1–1 зв. Оригінал).

б) 1838, березня 2. – Кам'янець-Подільський. Лист подільського громадянського губернатора до київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора з його представленням від 15.12. 1837 р. міністру внутрішніх справ щодо межибілької поштової станції.

«Управление Киевского военного
Подольского и волынского генерал-губернатора
По хозяйственной части
2 марта 1838 № 3715
Каменец-Подольский Подольского
гражданского губернатора
ответ на № 707

Господину киевскому военному подольскому и волыному генерал-губернатору.

По случаю увольнения графа Гурьева, я представил г. министру внутренних дел о неудобствах встречаемых мною в проекте коллежского ассесора Билецкого, касательно уничтожения меджибожской почтовой станции и направления тракта из Проскурова в Летичев через село Чарторийку.

Представление это, честь имею представить на усмотрение Вашего высокопревосходительства, в засвидетельствованном списке, вследствие предписания ко мне вашего 19 истекшего февраля № 707.

Гражданский губернатор (*нидмис*)»

* * *

«Список с представления г. министру внутренних дел подольского гражданского губернатора 15 декабря 1837 года № 26733.

По препроважденному ко мне при предписании бывшего г. генерал-губернатора подольского и волынского в списке отношении вашего высокопревосходительства 19 августа сего года № 4283 о представляемом помещиком Подольской губ. коллежским ассесором Билецким проект удобнейшего сообщения с городом Летичевом на село Чарторийку, с уничтожением существующей ныне меджибожской почтовой станции, требовал я подробнейших сведений, на ближайшем местном соображении основанных, по собрании коих оказалось:

Коллежский ассесор Билецкий, к уничтожению междибожской станции, признаваемой им ненужною и требующей излишних до 3000 издержек, поставляет причиною большое расстояние от Масиовец на Меджибож до Летичева всего до 36 верст чрез горы и косогоры, как между тем, направляя тракт сей на Чарторийку, видит не более 25 верст, без всякой горы.

Изъяснение это г. Билецкого, по ближайшему, местному удостоверению, не подтвердилось, ибо от Масиовец до Летичева чрез Меджибож, считается ныне почтовым трактом 3 1/2 версты, по этой дороге, сколько мне лично известно, проезд весьма удобный, без всяких гор и косогоров. С направлением же сообщения на село Чарторийку, хотя действительно несколько ближе, а именно на 3 1/2 версты: но сим незначительным уменьшением числа верст не столько сократятся издержки земства, сколько напротиву потребуется немалого числа рабочих для устройства новой почтовой дороги, которая в некоторых местах весьма болотиста, да и с увеличившимся числом верст от Масиовец до Летичева минуя Меджибож, представится необходимость в прибавке почтовых лошадей на той и другой станции, а по крайней мере на Масиовецкой, на которой находится ныне, надобно как и на меджибожской, всего только 14 пар.

В м. Меджибож, поступившем по конфискации в Военное ведомство, находится ныне окружная контора, уездное училище и всегда располагаются там полковые штабы, с уничтожением за тем чрез это местечко почтового сообщения, не только затруднено будет безпрестанное отправление и прием казенной и партикулярной корреспонденции, но и почтовое ведомство лишится получаемого ныне дохода с упразднением существующей там почтовой станции.

По всем таковым уважениям не представляющим никаких выгод и пользы в уничтожении меджибожской почтовой станции и изменении существующего ныне тракта, я полагал бы оставить оный в настоящем положении и о том представляя на благоуважение Вашего высокопревосходительства, честь имею препроводить при сем план существующего и вновь предполагаемого сообщения с г. Летичевом, с показанием на оном станций и расстояния между ними.

Верно: гражданский губернатор (*nidnuc*)».

(ЦДИАК. – Ф. 442. – Оп. 69. – № 170. – Арк. 5–7. Копія).

1834, травня 25. – Кам'янець – Подільський (?). –
Лист подільського архієпископа Кирила до київського
військового і подільського та волинського генерал-губернатора
В.В. Левашова про уніатського священника в Меджибожі
Левицького, який поширював відозву польського комітету
в Парижі (голова – Йоахим Лелевель) із закликом боротьби
проти Російської імперії

«По секрету

Ваше сиятельство, милостивый государь!

На сих днях доставлен ко мне на польском языке список акта открытия в Париже 1831 года декабря 25-го дня польского комитета в цели действовать против России, при донесении, что сей список собственноручный унитского священника Левицкого, находящегося в местечке Меджибоже при тамошнем костеле, потерян им в доме села Волковинец вдовой частной помещицы Крымской, и что тот же унитский священник, разъезжая по разным польским домам, возбуждает сим актом и другим каким-то воззванием, имеющимся у него, к мятежу и вносит в список, изъявивших согласие, на каковой предмет якобы и собрал значительную сумму от помещиков. Замечательно сверх того, что теперь собирается в костелы и к ксендзам гораздо больше против прежнего помещиков, что подает повод к подозрению, не имеют ли они при том какого совещания.

Довода о сем до сведения вашего сиятельства, препровождаю и самый акт в переводе на российский язык) с извещением, что список польский препровожден мною киевскому гражданскому губернатору с переводом.

Притом представляю на рассмотрение вашего сиятельства на благоугодно ли будет напомнить кому следует, что на основании указа с высочайшего утвержд[ения] окт[ября] 8 1831 – го унитские священники не должны находиться в должностях при костелах.

С истинным высокопочитанием и таковою же преданностию честь имею быть вашего сиятельства милостивого государя покорнейший слуга Кирилл архиепископ подольский».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 784. – № 114. – Арк. 1–1 зв. Оригінал.

^{*}) Згаданий переклад цього «акту» наводиться нижче, на арк. 2–5 зв.

Приписка: «№ 4615-й майя 19 дня 1834 года его сиятельству гну киевскому военному, подольскому и волинскому генерал-губернатору и кавалеру графу Василию Васильевичу Левашову»).

№ 200

1834, червня 3. – Камянець-Подільський. –

Витяги з листування щодо цієї справи до київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора В. В. Левашова віце-губернаторів і міністра внутрішніх справ

а) Витяг з листу громадянського губернатора щодо цієї справи до київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора В. В. Левашова.

«[...] тогда же поручено было по предписанию губернатора особому чиновнику произвести в доме его (*Левицького – упор.*) внезапный обыск и со всеми бумагами представить его в Камянец. Предписанный обыск учинен и найдены у священника Левицкого возмутительные стихи. Сперва не хотел он признаться в имении у себя означенного революционного акта; но впоследствии объявил, что переписал оный в марте сего года из бумаги, данной ему броварным писарем межжибожского имения дворянином Яворским, который списал оную для себя из печатной книги, но не объявил ему, Левитскому, от кого имел ее.

По такому признанию священника Левитского, предписал я чиновнику особых поручений Непорожнему обыскать бумаги дворянина Яворского, спросить его против к оказанию Левитского и затем, если он укажет кого-либо из виновных, произвести дальнейшее изыскание, а между тем Яворского представить сюда под строгим караулом [...].

Исправляющий должность гражданского губернатора вице-губернатор (підпис).

б) 1834, червня 14. – Регест листу в. о. громадянського губернатора до київського воєнного, подільського і волинського губернатора.

Мова йде про допит Яворського, який підтвердив, що давав текст «акту» Левицькому «для прочета, таковий самим им написан и о пе-

чатном экземпляре, если он у кого, не знает; что означенный акт в рукописи оставил в доме его бывший учителем его детей некто Станислав Гогорский, выехавший в 1832 году в Каменец, и что рукопись сия созжена им, Яворским, при бытности зрителя межибожской больницы Ивана Гернецкого, который в особом показании не отвергнул сего изъяснения. [...] «нужна бытность дворянина Гагорского, на коего ссылается Яворский, то я вместе с сим сделал распоряжение оба отыскать его и предоставлении сюда вместе с бумагами [...]».

в) 1834, червня 12. – Витяг з листу міністра внутрішніх справ до київського військового, подільського і волинського генерал-губернатора В. В. Левашова.

«[...] обер прокурор св. синода довел о всем том до сведения государя императора и его величеству благоугодно было собственноручно на докладе написать, что упомянутый акт известен, но прочие обстоятельства довольно важны, посему его величество высочайше повелеть соизволил сообщить об оных мне для зависящих мер[...]».

г) 1834, червня 27. – Витяг з листу громадянського губернатора до київського військового, подільського і волинського генерал-губернатора В.В. Левашова.

«[...] После упомянутых донесений делаемо было разыскание о Гагорском в Каменце и Баре, но он не отыскан, а между тем священник Левицкий, содержась здесь под стражею, на днях умер. Герлецкий знал о том (*акті у Левицького – Ю.М.*) и не донес, то по мнению моему за таковые предосудительные поступки надлежит предать их уголовному суду, подвергнув оному и Станислава Гагорского, если отыщется и если сделанныя на него показания окажутся справедливыми[...]».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 784. – № 114. – Арк. 8–18. – Оригінал).

1834, вересень. – Справа про «образ мыслей» викладача межибізького повітового училища ксьондза Ясинського

а) 1834, вересня 16. – Лист Д. Г. Бібікова до князя С.І. Давидова.
«Секретно.

16 сентября 1834 г.

Милостивый государь, князь Сергей Иванович!

во время проезда моего по Подольской губернии дошло до меня сведение, что ксендз, который преподает в Меджибожском уездном училище Закон Божий, особенно замечается своим фанатизмом и приверженности к образу мыслей поляков.

Сообщая о чем Вашему Сиятельству я бы усердно просил уведомить меня об образе мыслей о нем Вашего Сиятельства и о том, не считает ли возможным переменить его под благовидным предлогом.

С совершенным почтением и преданностию честь имею быть Вашего сиятельства покорнейший слуга Дмитрий Бибиков».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 260. – № 34. – Арк. 1–Ізв. – Оригінал на друкованому бланку «Управления киевского военного генерал-губернатора». Дописано збоку: «Ксендз Ясинский уволен от должности законоучителя 29 сентября 1839», внизу: «Его сиятельству С.И. Давыдову»).

б) 1834, вересня 18. – Записка Д. Г. Бібікова (?) до Д.І. [?]

«Секретно.

Милостивый государь, Дмитрий Илларионович!

[...]Я в приезд мой чрез м. Меджибож [...] во время испытания в уездном училище, я лично заметил сильное влияние на учеников законоучителя ксендза Ясинского, просившего, сверх того, меня о дозволении преподавать с *(описка. Слід читати: «в» – упор.)* приходском училище польский язык, без которого, по мнению его, невозможно передать ученикам святых истин Закона Божия, преподаваемых на польском языке. Я полагаю, что ксендз Ясинский мог бы уволен духовным начальством под предлогом преклонных лет от преподавания в училище»

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 260. – № 34. – Арк. – 2. – Чернетка).

в) 1834, вересня 26. – Лист Д.Г. Бібікова до князя С.І. Давидова.
«Секретно.

Милостивый государь, князь Сергей Иванович!

Вследствие отзыва Вашего Сиятельства от 18-го сентября № 159 имею честь покорнейше просить о распоряжении, чтобы законоучитель Меджибожского училища ксендз Ясинский был уволен от настоящей должности.

С совершенным почтением и истинною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства покорнейший слуга Дмитрий Бибиков.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 260. – № 34. – Арк. – 3. – Оригінал на друкованому бланку «Управления киевского военного генерал-губернатора». Запис-адреса: «Его Сиятельству С.И. Давыдову»; запис: «29 сентября предписано директору учил[ища] Подольской губернии уволить Ясинского и снести с епископом о назначении другого законоучителя»).

№ 202

1836, квітня 28 – 1838, червня 5. – Справа про передачу і прийняття конфіскованих маєтностей Київської та Подільської губерній у воєнне відомство

а) 1836–1838 рр. – Відомість про нерухомі маєтності, конфісковані у Летичівському повіті Подільської губернії.

«Ведомость о недвижимых имениях конфискованных в Киевской и Подольской губерниях.

Имена и фамилии владельцев	Какого уезда и какое имение	Число душ	Количество годового дохода серебром	Примечания
Чарторыйский князь Адам	Летичевского уезда имение Меджибожское Фольварки			Люстрация утверждена министерством финансов с некоторыми переменами и дополнениями и с 23 марта 1836 года имеет бать приведена в исполнение

	Фольварки:		
	21. Льногорецкий	288	Люстрация сим двум фольваркам не произведена потому, что один состоит в арендном содержании по 1 июня 1857, а другой в пожизненном владении. Впрочем предписано произвести и сим фольваркам люстрацию
	22. Шпичинецкий	213	

Ликвидация долгов всех имений князя Чарторыйского. Все недвижимые имения оценены а 7.371.600 р. ассигнац. Кроме того мятежнику принадлежат капиталы в 20.819 р. и особо ненадежных к взысканию 54.698 р. ассигн. О ликвидации представлено Правительствующему Сенату по ликвидации:

- а) Признано долгов казенных 607.220 р; частных 540.776
- б) Отвергнуто на 877.120 р.
- с) в судебном рассмотрении на 15.252 р.

Общие примечания: В Меджибожском имении находится значительный овчарный завод, а в м. Меджибоже гимназия. В Волосовецком фольварке есть господский каменный дом. В Грановском имении есть завод конский и овчарный в м. Гранов строится Грекоримская и Римско-католическая церкви. Некоторые из бывших официалистов получают содержание по назначению бывшего помещика.»

(ЦДАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 38–39 зв. – Оригинал).

б) 1836–1838 рр. – Відомість про економічні підприємства, конфісковані у Межибізькому ключі.

Ведомость о разных экономических заведений в имениях Меджибожский ключ составляющих

Звание селений	Заводов							Мельниц				
	Кирпичных	Пивоварен	Медоваренных	Суконных	Мыльных	Пильных	Винокуренных	Поташенных	Водяных	Ветряных	Земляных	Чел.пней
м. Меджибож с предместьем слободою	1								1			
Предместье Трибуховцы		1	1	1								
с. Любомирка									1			
Головчинцы					1	1			3			
Должок												
Голосков												93
Копачовка												
Журавлинцы												
Завойки									1			
Масловцы												192
Дашковцы												
Копыстин									1			
Калиновка	1						1	1		1		
Стуфчинцы									2	2		
Давидковцы									1			
Шпычинцы лесовые									1			
Пархомовцы												
Переговцы									1			95
Головачевка									1			
Вациова												
Терешовцы	1								2			
Бахматовцы							1		1	1	1	
с. Базулинцы												

Ярославка									1			
Редвинцы												
Подлесцы												
Маломолинцы									2			
Юначинцы												
Митковцы									1		1	82
Золотаренки												
Банашки												
Волосовцы									2			104
Шрубков									1			
Лысановцы												
Грабовцы												
Михуньки полевые												
Паньковцы												
Западинцы									1			
Ставница									3	1		
Пронилов												
Михуньки полевые												
Великая Струга							1		3			
Стружка и Балабановка	1								1			5
Чесновка							1		1			57
Лысагорка												
Чарторыйка												
Шпичинцы малые							1			1	1	
Итого	4	1	1	1	1	1	5	1	32	6	3	628

Генерал-майор Фохт».

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 265. – Оригінал).

в) 1836–1838 рр. – Відомість про окремі ділянки маєтностей, конфіскованих у Меджибзькому ключі.

«Отдельные участки имений военного ведомства в Киевской и Подольской губерниях. Отдельный участок Менджибожский 6957 душ
Подольская губерния Летичевский уезд
Прежний владелец князь Адам Чарторыйский

Название селений	Число душ
с. Журавлинцы	160
Колпачевка	285
Лысагорка	169
Чарторыйка	135
Головчинцы	374
Требуховцы	381
м. Менджибож	553
с. Ставницы	222
Пронилов	271
Михуньки лесовые	97
Западинцы	255
Грабовцы	163
Лысановцы	247
Паньковцы	322
Михуньки полевые	291
Волосовцы	436».

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 565 зв. – Оригінал).

г) «Описание общественным зданиям в м. Меджибож с пояснением планов и фасадов оных».

1. Гостинный двор, каменный, двухэтажный, с одной башней. Фасад одного под № 1. План нижнего этажа литера А, а верхнего этажа литера Б. Нижний этаж кроме корпуса означенного на плане знаками **** принадлежащего экономии составляет лавки, которые проданы бывшим владельцем князем Чарторыйским частным лицам и они уплачивают ежегодно один только чинш. Верхний этаж, кроме корпуса означенного на плане Б голубой краской, проданного бывшим владельцем еврею Срулю Голанду, принадлежит весь Меджи-

божскому имению. В нем помещается ныне в одной половине меджибожская окружная контора, а под литерами rrrr полиция, а под литерами mmmm – трактир. Здание сие с наружной стороны покрыто черепицей, а изнутри двора соломою, башня [O] с имеющимися в ней боевыми часами, покрыта белой жостью. В некоторых местах снаружи и внутри требуются починка штукатурки и побелки оных. Вокруг башни показанной на фасаде литерою [W] следует прикрыть карниз новым листовым железом и сделать под оным новую деревянную или железную решетки.

2-е. Замок, состоящий в ведении Министерства Народного просвещения, в котором помещается уездное Дворянское училище. План его под № 2, а фасад под № 3. В нем заключаются № 3 училище № 4, 5 и 6 квартиры учителей, № 7 строение в котором прежде помещался конвикт, а ныне ничем не занято. № 8 Римско-католическая церковь, в которой отправляется в праздничные и торжественные дни богослужение для учеников того же исповедания.

Здание сие во многих местах требует починки штукатурки, ибо в некоторых местах совершенно оной не имеется, а часть башни, по пунктированную линию а, б, следует вновь перекрыть гонтом.

3-е. Римско-католическая приходская церковь. План оной под № 6, а фасад под № 7. Здание каменное, но ветхое до такой степени, что починкою нельзя привести его в хорошее и прочное состояние. Духовное начальство для безопасности запретило в этой церкви богослужение и потому следует непременно вместо оной построить новую каменную церковь по плану и фасаду составленным главным управлением путей сообщения и публичных зданий; для постройки церкви в с. Митковицах, которой вместе со сметою представлен его сиятельству главному начальнику имений военного ведомства при рапорте от 24 декабря за № 4081-м.

4-е. Свято-Троицкая православная деревянная церковь. План оной под № 8 и фасад под № 9. Здание сие хотя и требует некоторого исправления, и если выстроится вместо ветхой Свято – Успенской церкви новая, тогда приход сей лучше причислить к приходу оной церкви.

Генерал-майор Фохт.

Столоначальник Никифоров».

(ЦДИАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 598–599. – Оригинал).

д) Ведомость конфискованным в Киевской и Подольской губерниях имениям, с показанием числа душ, назначенных к передаче по ведомости министерства финансов и принятых в военное управление.

Имена показанные, по ведомости переданной министерством финансов		Число душ	Название селений по приемным ведомостям и число в них душ, поступивших в военное управление
Имена и фамилии бывших владельцев	Какого уезда и какое имение		
По Подольской губернии			
Чарторыйский князь Адам	Летичевского уезда имение Меджибожское фольварки		Князя Адама Чарторыйского имение Менджибожское число душ потому не проставлено, что из каких селений составлены фольварки, неизвестно
	1. Давидковецкий	988	
	2. Голосковский	986	
	3. Ставницкий	610	
	4. Переговецкий	608	
	5. Пархомовецкий	588	
	6. Тереповецкий	782	
	7. Масиовецкий	584	
	8. Мытковецкий	550	
	9. Маломашинецкий	535	
	10. Лысановецкий	504	
	11. Ярославский	484	
	12. Срубковский	445	
	13. Копыстинский	423	
	14. Волосовецкий	418	
	15. Родвинецкий	350	
	16. Барматовецкий	318	
17. Паньковецкий	313		

18. Западинецкий	258
19. Стуфчинецкий	453
20. Трибуховецкий	1165
м. Менджибож	518
21. Льногорецкий	288
22. Шпичинецкий	213

(ЦДАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 465–465 зб).

№ 203

**1839, вересня 18 – 1841, листопада 7. – Справа
щодо перенесення повітового центру з Летичева до Межибожа**

а) 1839, вересня 18. – Лист кийвського воєнного, подільського і волинського генерал губернатора Д. Г. Бібікова до воєнного губернатора Кам'янця-Подільського і подільського громадянського губернатора.

«Список предложения киевского военного, подольского и волинского генерал губернатора г. военному губернатору г. Каменца и Подольскому гражданскому губернатору от 18 сентября 1839 года № 9270

В проезд мой чрез Летичев 11 числа сего мца, я усмотрел, что этот уездный город по малонаселенности, бедности жителей и совершенному недостатку промышленности не совсем отвечает своему назначению. В нем считаются каменных едва около десятка частных домов, один занятый присутственными местами, тюремный замок, да обветшалый с давних пор не поддерживаемый, упраздненный католический монастырь, ни заводов, ни аптек, ни даже мельниц и других необходимых заведений город не имеет. Отсутствие всякой торговой либо промышленной деятельности и несколько пожаров довели город сей к постепенному упадку, без надежды на лучшее когда-либо его состояние.

Все это заставило меня обратить внимание на близлежащее на почтовой дороге м. Меджибож, в той мысли не полезнее ли было бы сосредоточить в оном уездное управление, вместо Летичева. Меджибож превышает помянутый уездный город и числом зажиточных жителей, обширностью заселения, устройством и разными общественными заведениями. В размещении там присутственных мест,

по переводе из Летичева сколько можно судить, не встретится недостатка по тому что там есть значительные казенные здания, в которых можно так же приспособить места для казначейских кладовых и для арестантов. То же можно сказать относительно городской больницы. Сверх того в Летичеве нет порядочного строения для учебного заведения, а в Меджибоже есть огромное здание, в котором теперь приходное и уездное училища, но там же может быть основана еще и гимназия с конвиктом и таким образом, здание это принесло бы свою пользу, тогда как его пришлось бы оставить без употребления или бы признано было нужным перевести учебные заведения в уездный город, в ином месте лежащий. Прочие удобства могут быть рассмотрены посредством ближайшего на месте соображения.

С этой целью, сообщая вашему превосходительству настоящее предположение о переводе уездного города из Летичева в Меджибож, покорнейше прошу Вас войти в подробнейшее обозрение сего предмета и о заключении своем уведомить меня.

Верно: полковник секретарь (Климов)».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 789-а. – № 267. – Арк. 2. – Оригінал).

б)1839, жовтня 6. – Рапорт генерал-майора Фохта до київського воєнного, подільського и волинського генерал губернатора Д. Г. Бібікова

«В секретную часть направлено 6 октября
Получено 10 октября
киевскому военному подольскому и волинскому генерал-губернатору господину
генерал-лейтенанту и кавалеру Бибикову
генерал майора Фохта

Рапорт.

По определению Вашего превосходительства от 18 сентября за № 2791, имею честь представить всего описание м. Меджибожа, почтительнейше докладывая, что помещения в Меджибоже для присутственных мест как городовых, так и уездных может быть достаточно.

Генерал майор Фохт».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 789-а. – № 267. – Арк. 5. – Оригінал).

в) 1839, жовтень (?). – Загальний опис Межибожа генерал-майора Фохта.

«Описание местечка Меджибожа, принадлежащего 5-му округу военного поселения в Подольской губернии».

«Жители мужского пола

Военных поселян – 582

Разночинцев – 257

Евреев – 3317

Строений

Церквей – 2

Костелов – 2

Домов жилых

Военных поселян – 226

Прочих сословий – 458

Мельница – 1

Кроме того строений казенных

Замок принадлежит министерству просвещения, в нем помещено дворянское училище – 1. В замке по малому числу учащихся в училище, в восточной его части может быть помещен острог. Квадратное каменное строение о двух этажах с башнею и на ней часами, в первом этаже лавки, а в верхнем жилые покои; строение это принадлежит казне в трех частях, а четвертая часть принадлежит евреям.

Если казна купит и 4-ю его часть, принадлежащую евреям, и в одной сделает некоторые починки, то можно поместить уездные присутственные места.

Деревянных казенных домов со службами – 5

Из числа сих домов в одном ныне помещается лазарет. Сделав прежде необходимое в сем доме исправление можно поместить городскую больницу.

Земли

Пахотной – 168 д. – 2202 с.

Сенокосной – 56 – 329

Земли под выгоны города дать ничего нельзя, ибо по числу военных поселян в Межибоже таковой и для хлебопашества недостаточно.

Местечко состоит при реке Буг и речке Божок.
Генерал- майор Фохт».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 789-а. – № 267. – Арк. 6–6 зв. – Оригінал).

г) 1841, жовтня 9. – Кам'янець- Подільський. – Лист генерал-майора Фохта у справі перенесення у Межибіж повітового міста з Летичева

«О переводе из Летичева в
м. Меджибож уездного города

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

На предписание Вашего высокопревосходительства от 21 минувшего сентября № 4090 имею честь донести, что требуемое вашим высокопревосходительством заключение мое, по предположению об обращении в уездный город местечка Меджибожа на место Летичева отправлено мною 1 мая сего года за № 35. Список с одного при сем имею честь представить.

Генерал-майор Фохт».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 789-а. – № 267. – Арк. 12. Оригінал. Листа написано на бланку: «Управление киевского военного подольско-волинского генерал-губернатора по хозяйственной части № 19276 9 октября 1841 г. военного губернатора города Каменца и подольского гражданского губернатора. Каменец-Подольский». Запис отримувача: «Получено 16 октября»).

д) 1841, травня 1. – Летичів. – Лист-відповідь з цього ж приводу.

«Список о предоставлении г-ну киевскому военному подольскому и волинскому генерал-губернатору, военного губернатора города Каменца и подольского гражданского губернатора от 1 мая 1841 года № 35 – представление это послано из Летичева.

При ревизии Летичевского уезда, сообщал я на месте предположение, изложенное в предписании вашего высокопревосходительства, данном моему предместнику 18 сентября 1839 года № 9270, касательно перевода уездного города из Летичева в м. Межибож.

---

^{*}) Підкреслені слова написані від руки.

Общее народонаселение м. Межибожа простирается до 7653 душ обоего пола. В том числе евреев 7280, остальные чиновники военного поселения и училищного ведомства, духовные дворяне 2-го разряда, однодворцы и мещане из крестьян, названные так потому, что живут в местечке. Военное начальство имеет 38 домов и других строений на праве казенных. Частных домов в Межибоже 700. Местечко мало имеет земли; поэтому военное начальство как мне лично объявил окружной начальник, выселило уже несколько семейств военных поселян в окрестные деревни и теперь предполагает перевести остальных. В местечке есть мельница, которая приносит значительный доход. Большая часть жителей занимается торговлею и разными промыслами.

Город Летичев имеет жителей обоего пола 2871 душу, в том числе мещан христиан 920, мещан и купцов евреев 1403. Дворян 274, однодворцев и граждан 104, разночинцев 78, чиновников и духовных 92. В городе есть казенных домов каменных – 3 и деревянных – 3, в которых помещаются градская полиция, земский суд, уездное казначейство, тюрьма, этап и городская больница. Город имеет большой выгон, который с хлебопахотным полем, заключает в себе 1367 десятин 1130 сажень земли. Доходы города приносят ежегодно до 1500 руб. Из жителей, христиане занимаются большею частию хлебопашеством; евреи мелкою торговлею. Вообще торговля и промышленность здесь гораздо ниже чем в Межибоже, но главную причину тому несколько пожаров, истребивших дома и имущество жителей. Теперь они немного поправляются.

Центральность в уезде, лучшая промышленность, и большинство народонаселения Межибожа, конечно, конечно представляют немало пользы в отношении учреждения в этом местечке уездного города. В размещении там присутственных мест, кладовой для казначейства и городской больницы не может быть больших затруднений, особенно если для присутственных мест уступлено будет здание, занимаемое теперь окружным военным комитетом. И гимназия там может быть основана.

Но все это не вознаграждает неудобств и издержек, собственно по Межибожу и упадка здешних жителей, которые будут неизбежным последствием перевода уездного города. Не говоря уже о том.

что соединения в одном месте двух управлений, военного и гражданского сопряжено с затруднениями, [оныи] местные обстоятельства делают важную преграду в осуществлении настоящего предположения. Город в общем порядке городского благоустройства должен иметь свои доходы; но местечко Межибож как малоземельное и кроме мельницы лишенное обыкновенных, важнейших статей доходов, не имеет для этого никаких источников. Поместить там арестантов негде, следственно нужно строить новую тюрьму, хотя разумеется, будет стоить казне немало. Перевоз из Летичева дел подвижности присутственных мест, особенно архива, который здесь заведен издревле при Польском правительстве, также потребует больших издержек. Как христиан мещан в Межибоже мало, а купца нет ни одного, то не из кого учредить состав городской Думы и Магистрата или Ратуши. Между тем, когда Межибож и правительство с переводом уездного города немного выиграют, Летичев едва только обновляющийся еще больше упадет. Во всяком случае, сей город надобно обратить в заштатный, а для управления мещанами, купцами и доходами оногo, оставить по крайней мере Ратушу. Это мало изменит нынешние расходы. Существующие в Летичеве казенные здания, особенно тюрьма, должны быть без употребления или если что в них и будет помещаться, то же с такою пользою как теперь. Наконец нельзя пройти молчанием и того, что многие чиновники имеют в Летичеве собственные дома. Они большею частью бедного состояния. Перевод уездного города, несомненный упадок цен на дома, затруднения в обзаведении в Межибоже разорят их. Хотя это дело частное, нельзя однако же, следуя справедливости не обращать на него внимания. По всему этому находя неудобным и не представляющим особенной пользы учреждения уездного города в м. Межибоже, честь имею предать мое мнение мое благоусмотрению вашего высокопревосходительства.

Верно: правитель канцелярии Стефан Беч[...]».

(ЦДИАК. – Ф. 442. – Оп. 789-а. – № 267. – Арк. 13 – 14 зв. – Оригинал).

1840, березня 20. – Кам’янець-Подільський. – Рапорт
директора училищ Подільської губернії помічнику попечителя
київського навчального округу В.І. Карлгофу
щодо межибзького повітового училища

«От директора училищ Подольской губернии
его превосходительству господину помощнику
попечителя Киевского ученого округа
действительному советнику и кавалеру
Вильгельму Ивановичу Карлгофу

Текущего марта месяца 7, 8 и 9 числа я осматривал межибожское уездное дворянское и приходское училища и о состоянии. в каком сии училища мною найдены, честь имею представить вашему превосходительству следующее донесение.

1. Состав училищ. В межибожском уездном училище, состоящем из трех классов, чиновников и преподавателей 8, вакантное место 1, – учителя французского языка, учащихся 84; в приходском учителе 1, учащихся 47; всего учеников 131, по большей части дети дворян недостаточного состояния. Причина постоянного числа учеников в межибожском училище, заключается преимущественно в географическом положении м. Межибожа, имеющего в окружности военное поселение и в недалеком расстоянии винницкую гимназию. Но устройство сего училища по всем частям удовлетворительно

2. Квартiry учеников. Ученических квартир – 34. Кроме 3 человек, проживающих у чиновников училища и 23 у родственников, остальные ученики помещаются у 11 посторонних содержателей большею частию дворян недостаточного состояния, исповедания римско-католического, о благонадежности которых имеется удостоверение местной полиции и сверх того они известны начальству училища. Домашний надзор над учениками надлежащим образом устроен. Репетиторов 1-, все ученики 3-го класса училища, из них православного исповедания – 3 и римско-католического – 7. Для удобства в помещении квартир, каждому из учителей поручено определенное число оных, которым он обязывается делать сколько можно частые посещения, иметь смотрение за нравственностью

и образом жизни, проживающих в них учеников, под наблюдением штатного смотрителя. Квартиры по большей части бедны, но порядок и чистота в оных соблюдается. Квартирные журналы везде имеются. На необходимые отлучки с квартир, содержатели выдают ученикам билеты.

3. Одежда учеников. очень хороша и кроме форменной никакого партикулярного платья у них не найдено.

4. Лечение больных учеников производится училищным врачом Кохом, для вознаграждения которого, нет никакого сбора с учеников, по бедности большей части из них. О заболевании учащихся содержатели немедленно извещают штатного смотрителя и медика.

5. Документы. Недостающие документы некоторых учеников, требуемые циркулярным предложением его сиятельства г. попечителя от 14 декабря 1839 года, собираются дополнительно и окончательный для представления их срок назначен 1 мая.

6. Распределение учебных часов и предметов составлено соответственно с табелями. Преподавание французского языка поручено в 1 классе учителю Фишеру, в 11 Туманову, в 11 Стульчинскому.

7. Успехи учеников по Закону Божию православного исповедания во всех трех классах найдены мною успехи учеников отлично хорошее, из чего видно особенное старание законоучителя священника Хмелевского.

По Закону Божию римско-католического исповедания экзамена мною не производилось по ненахождению тогда законоучителя.

В русском языке успехи учеников во всех трех классах хорошие, что удостоверяет в усердии и способности учителя Туманова.

По математике, преподаваемой учителем Смяровским, успехи учеников 1 класса в арифметике очень слабые, 2 класса хорошие, 3 класса в алгебре и геометрии хорошие. Вообще предмет сей против визитации прошлого года значительно улучшился.

По истории в 3 классе успехи хорошие.

По географии в 1 классе пройдено мало, по причине болезни учителя, но и в пройденном ответы учеников были неудовлетворительные, во 2 и 3 классах посредственные.

Учитель сих предметов Радзиковский, входил с прошением об определении его учителем латинского языка, о чем я имею честь

представить его сиятельству г. попечителю округа от 21 сентября прошлого 1839 года № 1329.

По латинскому языку, который преподается учителем Стульчинским успехи учеников во всех трех классах очень хорошие.

По немецкому языку во всех трех классах успехи посредственные, что отчасти можно отнести к недавнему поступлению на должность учителя Фишера.

Во французском языке, по неимению учителя, успехи учеников слабые.

В чистописании и рисовании очень хорошие.

В приходском училище ученики читают по-русски и по-славянски хорошо, арифметику проходят с большим успехом, чистописание хорошо.

8. Учебные пособия. Библиотека училища, состоящая в заведывании штатного смотрителя, находится в должном порядке и каталоги хронологический и систематический имеются. Помещение библиотеки выгодное но многие книги требуют переплета. Преимущественный недостаток этой библиотеки малое количество русских сочинений, почему основываясь на 5 пункте циркулярного предписания его сиятельства г. попечителя от 14 декабря 1839 года, я вновь предложил г. штатному смотрителю составить в педагогическом собрании список русским сочинениям, которые полезно было бы приобрести для училища сверх того, я предложил также г. смотрителю донести мне о числе книг требующих переплета, предоставив справочную цену, по которой обойдется переплет каждой книги и соображение как по переплете книг, так и на выписку новых русских сочинений для исходатайствования по сему предмету разрешения.

Продажа учебных книг производится штатным смотрителем по тем самым ценам, по которым, они получают. Шнуровая книга на записку прихода и расхода книг и реестр ведется исправно: ненужных или выведенных из употребления книг не имеется, нет также и недостатка в употребительных книгах, но по бедности большей части учеников, многие из них не в состоянии покупать все положенные книги, а потому некоторых не имеют.

8. Здание училища. Время построения замка, в котором помещается училище неизвестно и не определено даже статистическими

описаниями, из которых видно только, что этот замок служил в древности убежищем от нападений татар и турок, а потому построение оно по всей вероятности можно отнести к средним векам, чему служит доказательством чрезвычайной ветхости здания, от которого только немногие в нем места причастных разновременных исправлениях остались без видимого повреждения. Для приведения сего здания в надлежащее устройство, по огромности оно, потребно весьма больших издержек; ассигнуемая же ежегодно по штату на содержание дома сумма 250 р. серебром, из которой сверх того производится наем сторожей, отопление и прочие расходы, служит весьма маловажным поддержанием училищному замку. Я входил в местное соображение о средствах к поддержанию замка отдачею части оно или же находящихся под ним погребов в наймы, но в Меджибоже нельзя иметь наемщиков, следовательно кроме экономической суммы, которую училище имеет всего 1925 р. 66 к. серебром нет более никаких средств к поддержанию оно, при том, по мнению моему, если бы даже вся означенная сумма была на сей предмет употреблена, то починки на счет оной произведенные не вполне удовлетворяли бы настоящим потребностям замка.

А потому осмеливаюсь представить начальническому вашему благоусмотрению – не благоугодно ли будет принять ходатайство об ассигновании ежегодно прибавочной суммы по крайней мере до 100 р. серебром сверх отпускаемой по штату, для содержания замка в надлежащем устройстве.

Для сокращения издержек в настоящее время, починки квартир учителей, штатный смотритель предоставляет собственному их усмотрению.

Для производства разрешенных починок на сумму 137 р. 12 к. серебром, заготавливаются материалы и к работам приступлено будет в скором времени.

10 Сумма. Назначенная по штату сумма получается и расходуется исправно. При осмотре училища найдено мною в наличности: штатной суммы серебром 468 р. 47 к., экономической 725 р. 66 к., собранной за учение 100 р. 50 к., всего 1294 р. 63 коп. серебром. Из этого количества оказалось в кладовой 1277 р., а остальные 17 р. 63 к. находились на руках у штатного смотрителя. Проверке всей

наличности с шнуровыми книгами и ведомостями и потом с сведениями, которые имеются в дирекции оказалось, что суммы меджибожского училища записываются в приход и расход и свидетельствуются своевременно, сходно правилам отчетности. Сбор за учение производится в установленное время и составляет в год до 200 р. серебром. Половинная часть сего сбора доставляется в дирекцию для отсылки, на основании правил в департамент народного просвещения, а остальная причисляется к экономической сумме, к которой причисляются также и достатки штатной суммы по окончании года.

11. Канцелярия. Журналы входящих и исходящих бумаг, а также журналы педагогических заседаний, ведутся исправно, опись делам имеется, дела разобраны по родам и содержатся в надлежащей исправности.

Относительно приема учеников, распределения в классы, отпусков, действий при просрочках и об исключении учеников, лично подтверждено мною г. штатному смотрителю неперменное и точное исполнение правил изложенных в циркулярном предложении его сиятельства г. попечителя от 14 декабря 1839 года.

Наконец честь имею донести вашему превосходительству, что вообще нравонаблюдательная и хозяйственная часть в меджибожском уездном дворянском училище находится в хорошем состоянии. Из учебных предметов Закон Божий православного исповедания, русский и латинский языки преподаются с очень хорошим успехом и заметно систематическое и внятное для учащихся изложение сих предметов преподавателями. А потому справедливым поставляю для себя долгом, свидетельствовать об отличном служении штатного смотрителя Булаха, законоучителя Хмелевского и учителей Туманова и Стульчинского, которые педагогическими сведениями, усердием и заботливостью об успешном выполнении своих обязанностей. заслуживают благосклонное вашего превосходительства внимание.

Исправляющий должность директора [Ващинин]»

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 6. – № 78. – Арк. 2–8. – Оригінал. Рапорт написано на бланку: «Министерство народного просвещения. Киевский учебный округ. г. Каменец-Подольский. 20 марта 1840 г. № 266».

---

^{*}) Підкреслений текст написано від руки.

№ 205

1840, червня 12. – Лист попечителя київського навчального округу до директора училищ Подільської губернії щодо промови на урочистостях викладача Межибізького дворянського повітового училища Стульчинського

«Г. директору училищ Подольской губернии.

Возвращая предоставленный Вашим высокоблагородием от 8 мая за № 617 речи, написанные учителями вверенной Вам Каменец-Подольской гимназии Иваном Заткевичем и Меджибожского дворянского уездного училища Стульчинским, я разрешаю произнести оныя на торжественных актах в гимназии и училище, речь же Смяровского как неприличного содержания к произношению не одобряется».

(Нижче додавався текст (арк. 60–62 зв.) промови Стульчинського, яку планувалося прочитати на урочистостях з приводу закінчення 1839/1840 навчального року: «О направлении воспитания, основанном на долге гражданина» – упор.).

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 6. – № 11. – Арк. 59–59 зв. – Чернетка(?))

№ 206

1840, 14 серпня. – Прохання штатного наглядача Межибізького дворянського повітового училища до директора училищ Подільської губернії про надання дозволу на перетворення Межибізького замкового римо-католицького костелу в православну церкву

Его высокоблагородию

Господину директору училищ

Каменец-Подольской губернии

В училищном замке, как начальству известно, находится небольшой костел, который до постройки другого, в близком расстоянии от замка, был приходским. По постройке же нового он оставлен в ведомстве училищном, фундуш же на содержание, как самого костела, так и духовенства перенесен к новому, отчего прежний

---

^{*}) Написано замість закресленого: «Смяровским»).

остається без способу к содержанию его, что побуждает римского законоучителя приглашать учеников, хотя к добровольному, но довольно частому пожертвованию на содержание его.

Костел сей, как по занятой мною справке в Подольской духовной консистории оказалось, в списке костелов и каплиц, подлежащих епархиальному римско-католическому ведомству, не состоит.

Принимая во внимание: а) не имение средств особо к содержанию того костела; б) не нахождение его в епархиальном ведомстве; в) то обстоятельство, что римско-католический костел находится выстроенный довольно в близком расстоянии от училищных зданий и ученики того исповедания без всякого затруднения могут собираться в оный к слушанию богослужения, напротив все церкви православных и сама церковь Успения Пресвятыя Богородицы, в которую ныне ходят ученики православного исповедания, в довольно далеком расстоянии; г) что все чиновники училищного ведомства, ныне состоящие из 10 семейств, живущие в замке при том костеле суть православного исповедания, встречают немало затруднения ходить к богослужению в отдаленные церкви.

Долгом моим поставляю представить о сем вашему высокоблагородию на рассмотрение и покорнейше прошу ходатайствовать пред высшим начальством о преобразовании сего костела в православную церковь во имя Святителя Николая, тем более, что прихожане Меджибожской соборной церкви, в коей законоучитель православного исповедания священник Хмелевский настоятелем, принимают на себя устройство и содержание оной, как теплой своей приходской церкви, в чем и собственноручную подписку некоторых состоятельнейших хозяев при сем представляю.

Штатный смотритель училищ: Филипп Булаховский [*підпис*]].
(ДАХиО. – Ф. 67. – Оп. 1. – № 45. – Арк. 2–3. – Оригінал).

№ 207

**1840, 11 серпня. – Зобов'язання жителів Межибожа
облаштувати та утримувати за власний кошт замкову церкву**

При Меджибожской Свято-Успенской церкви не имеется теплой церкви, а как в Меджибожском училищном замке находится костел,

весьма удобный к устройству из него теплой церкви, то если угодно будет правительству обратити таковой в православную церковь, мы нижеподписавшиеся прихожане Меджибожской Свято-Успенской церкви устройство и поддержание оной принимаем на себя в чем и подписуемся: Иван Антонов Дятченко, Семеон Андреев Кравченко, Максим Иванов Нестировский, Василь Савов Кисилюк, Василь Федоров Римский, Фома Иванов Царенко, Тартин Васильев Кисилевич, Василь Михайлов Полищук, Григорий Федоров Островский, Демьян Иванов Татарчук, Стефан Федоров Немировский, Никифор Михайлов Липченко, а вместо их неграмотных, по их просьбе подписал: церковный староста – Иван Антонов сын Дятченко 1840 года августа 11 дня.

С подлинного верно: письмоводитель – Лоховский [підпис].

(ДАХмО. – Ф. 67. – Оп. 1. – № 45. – Арк. 14 та зв. – Оригінал).

№ 208

1841, травня 2 – 1845, квітня 21. – Справа про створення в Межибожі дворянського училища і про переведення туди з Ярмолинець дворянського і приходського училищ в зв'язку з переведенням у Межибожа у воєнне відомство

а) 1843, жовтня 4. – Лист архіваріуса і перекладача Н. Петровського до канцелярії попечителя київського навчального округу.

«В канцелярию господина попечителя киевского учебного округа.

Вследствие доношения оной канцелярии на 10го сего октября за № 5063 – м имею честь предоставить при сем перевод копии с копии документа о пожертвовании в 1818 году князем Чарторыйским принадлежащего ему каменного замка в пользу Меджибожского уездного училища и возвратити вышесказанную копию.

Архивариус и переводчик Н. Петровский» *(далі наводиться копія, яка вміщена нами вище під № – упор.)*.

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 8. – № 689. Арк. 21. – Оригінал на друкованому бланку «Министерство Народного Просвещения. Императорский университет св. Владимира. От архивариуса и переводчика Киев. 4 октября 1843 »).

) Підкреслений текст написано від руки.

б) 1844, лютого 20. – Кам’янець-Подільський. – Лист директора училищ Подільської губернії Вошиніна до попечителя київського учбового округу С. І. Давидова.

«Его сиятельству господину попечителю киевского учебного округа действительному тайному советнику камергеру и кавалеру князю Сергею Ивановичу Давыдову

Штатный смотритель Черно-Островского дворянского уездного училища донес мне от 9-го текущего февраля за 3 40, что в первых числах сего месяца осматривал он в м. Меджибоже замок прежде вверенным ему училищем занимаемым, находящийся еще во владении министерства народного просвещения под надзором штатного смотрителя, нашел этот замок приходящим в сильную ветхость и большое разрушение так, что от ветхости крыш и потолка, воды во многих комнатах оного потолка обрушиваются, а от бывших ветров стекла в окошках разбиты и от сырости рамы окошек, полы и двери начинают портиться и все строения требуют совершенного исправления и большой поддержки.

Имею честь (...) * донести вашему сиятельству.

Директор Вошинин».

(ЦДАК. – Ф. 707. – Оп. – 87. – № 689. – Арк. 24–24 зв. – Оригінал написаний на бланку: «Министерство Народного Просвещения. Киевский учебный округ. Каменец-Подольский. 20 февраля 1844 года № 142* от директора училищ Подольской губернии»).

в) 1844, травня 11. – Лист до в. о. помічника попечителя київського навчального округу.

«Господину исправляющему должность помощника попечителя киевского учебного округа.

Департамент военных поселений вследствие сношения с ним департамента народного просвещения уведомил ныне, что существующие в местечке Меджибоже строения, в которых помещается уездное дворянское училище, предполагается, согласно высочайшей воле приспособить для полкового штаба, и вследствие сего составляется проект, по изготовлении которого представлено будет на высочайшее

---

*) Тут підкреслено дописане іншою рукою.

усмотрение как об утверждении этого проекта, так и об уплате 5 руб. сереб[ром], за уступку сказанных строений военному ведомству.

Департамент народного просвещения считает непременно о сем Вас, милостивый государь, уведомить вследствие отношения г. попечителя от 30-го сентября текущего года.

Вице-директор А. (підпис)

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 8. – № 689. – Арк. 25–25 зв. – Оригінал на друкованому бланку «Министерство Народного Просвещения. Департамент. Отделение I стол 2. 11 мая 1844 года. №4270. Ответ на № 4984».
Запис внизу документа: «Начальник стола Д. Мацкевич»).

№ 209

1841, січень-квітень. – Справа по «отношению» інспектора резервної кавалерії генерал-лейтенанта Герштцвейга про прискорення розгляду рішення про «отыскивающих свободы» селянах Долинських

а) 1841, січня 31. – Лист генерал-лейтенанта Герштенцвейга до київського воєнного генерал-губернатора, подільського і київського губернатора Д.Г. Бібікова.

«Милостивый государь Дмитрий Гаврилович!

Начальник округов военного поселения Киевской и Подольской губерний г. генерал-майор Фохт от 8-го ноября прошлого 1840 года за № 14139 донес мне, что дело о людях м. Меджибожа отыскивающих свободы, решено в Летичевском уездном суде и отослано на рассмотрение в Подольскую палату гражданского суда еще 20 августа, о скорейшем рассмотрении коего он относился в ту палату 19-го октября того ж года, а также и писано мною 14-го декабря за № 7352-м, но какое со стороны ея сделано по оному распоряжение, я до сего времени не получил уведомления.

Сообщая об этом Вашему Превосходительству, имею честь покорнейше просить содействия Вашего об ускорении решением вышеуказанного дела и о последующем не оставит меня уведомить.

С истинным почтением и совершенною преданностию имею честь быть

^{*}) Підкреслений текст дописано іншою рукою.

Вашего Превосходительства покорнейший слуга Даниил Герштенцвейг».

Адреса «Его превосходительство Д. Г. Бибикову».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 150. – № 124. Арк. 1–1 зв. – Оригінал).

б) 1841, лютого 3. – Уривок з листа генерал-лейтенанта Герштенцвейга до київського воєнного генерал-губернатора, подільського і київського губернатора Д.Г. Бібікова про втікачів – селянах Долинських.

«Милостивый государь Дмитрий Гаврилович!

[...] об отыскивающих свободы из Меджибожского имения Тимофее и Каспере Долинских по решению в Летичевском уездном суде, представлено на ревизию в Подольскую палату гражданского суда 29 марта того же года, [...] таковых сведений до сего времени не получено»

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 150. – № 124. – Арк. 4 зв. – Оригінал).

в) 1841, лютого 17. – Уривок з листа генерал-лейтенанта Герштенцвейга до київського воєнного генерал-губернатора, подільського і київського губернатора Д.Г. Бібікова про втікачів – селян.

[...] Начальник округов военного поселения Киевской и Подольской губерний г. генерал-майор Фохт доносил о крестьянах м. Меджибожа, отыскивающих свободу, оказалось необходимым иметь документальное сведение, как те люди числились по ревизиях до конфискации имения князя Чарторийского крестьянами или вольными и по какому из сих званий платили казне подати и отбывали рекрутскую повинность...».

(цях даних з Летичівського повітового суду ще не було отримано – упор.)

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 150. – № 124. – Арк. 7–7 зв. – Оригінал).

№ 210

1844, травня 4. – Лист Д.Г. Бібікова щодо будинків двох межибізьких євреїв

«Милостивый государь Алексей Петрович.

Меджибожские мещане, жители м. Меджибожа евреи Хайвин Курочка, Ицко Барнштейн и другие Присланным ко мне прошением

ходатайствуют об удовлетворении их назначенными по оценке деньгами (у 1844 р. – упор.) за дома их в Меджибоже предложенные военным начальством в сломку под казенные постройки.

По состоянию м. Меджибожа в военном ведомстве, имею честь означенное прошение тамошних жителей пре проводить при сем на благоусмотрение Вашего высокопревосходительства, покорнейше прося принять уверение в совершеннейшем моем почтении и преданности. Подписал Дмитрий Бибииков».

(ЦДІАК. – Ф. 447. – Оп. 77. – № 134. – Арк. 1- Оригінал. Листа написано на друкованому бланку: «Управление киевского военного подольского и вольинского генерал-губернатора. Канцелярия по хозяйственной части 4 мая 1844. № 4200. с. Петербург. Инспектору резервной кавалерии». У відповіді від 26.07.1844 р. інспектор зокрема вирішив «а) принадлежащие им дома предоставит им продать или нести за округ военного поселения и в) освободит их по выходе из округов от государственных податей в течение 10 лет» (арк. 3)).

№ 211

1842, не раніше 20 грудня. – Кам'янець-Подільський. –
Справа «об осмотре г. попечителем учебных заведений»
Киевской, Подольской и Вольинской губернии

«[...] Общая квартира

Общая ученическая квартира, учрежденная при Меджибожском Дворянском уездном училище состоит из одного разряда.

Каждый ученик вносит на содержание себя 55 р. серебром в год.

В оной учеников:

исповедания православного	8
римско-католического	24
лютеранского	2
еврейского	1
итого	35
в том числе бесплатных	
православного	1
римско-католического	1

---

^{*}) Підкреслений текст написано від руки.

лютеранского	1
Репетиторов:	
православного	1
римско-католического	2

Надзиратель учитель русского языка Александр Туманов помещается в том училищном флигеле, где и классы.

Продовольствие подрядчик иностранец Калина

1. Годовая плата с каждого ученика по расчету за 10 месяцев с мытьем белья 35 руб. серебром.

2. А посему за содержание одного ученика в день 11 $\frac{2}{3}$ коп. серебром // (арк. 46 зв.).

3. Обязанность подрядчика ежедневно давать завтрак из одного блюда или хлеб с маслом.

Обед из 3-х блюд, полдник, хлеб с маслом или повидлом, а ужин из 2-х блюд

Стоимость обходится в год 60 р. сер[ебром]

Освещение в год – 35 р. сер[ебром]

1) Учеников, живущих у родителей

исповедания православного – 2

римско-католического – 10

евреев – 1

2) У родственников

римско-католического – 15

3) У посторонних:

православного – 3

р. – католического – 3

евреев – 1

В учителей никто из учеников на квартире не находится

4) Репетиторов на частных квартирах исповедания р. – католического – 4

Итого учеников на частных квартирах – 44

5) Репетиторы частных квартир получают платы от 3 до 5 рублей серебром в год.

6) Надзирания за учащимися частных квартир учителя Фишер и Абрамов

7) За увольнение бывшего училищного врача доктора медицины Марцины Коха ныне ввиду военной практики // (арк. 47) пользуется больных учеников штаб-лекарь 4-го округа военного поселения Пассовер, штатного жалования не получает, а пользуется добровольным взносом по 1 р. серебром в год с ученика кроме бедных, внесения учениками деньги получается из училища по третям года не более 60 руб сер[ебром] в год.

8) Штатный смотритель, учителя: русского языка Туманов, латинского Стутьинский, французского Дюбоа, исторических наук Радзиковский помещаются в казенных квартирах зданий принадлежащих училищу.

К предохранению казенных зданий от пожара кроме сопешесячной (?) чистки труб (о чем было донесено и директору) и должной затем предосторожности всякого живущего снарядов пожарных при училище никаких нет.

9) Систематический и хронологический каталоги ведутся исправно и хранятся в целости

а) В неподвижной библиотеке находятся книг названий 603, томов 1466

в) географических карт 50, но почти все ветхие и к употреблять мало годны, глобусов 4, из них довольно ветхи.

10) Русских сочинений названий 359, томов 960.

11) Заведующий библиотекою в настоящее время учитель русского языка Александр Туманов // (арк. 47 зв.)

12) В книжном магазине состоит налицо книг сер[ебром] на 146 р. 5 к., недостатка в нужных книгах не имеется. Ненужных (?) книг весьма мало, каковые могут быть розданы в награду при замене.

13) Кроме Каменец-Подольской дирекции книги ни откуда более не выписываются.

14) За полученные книги в (...) * трети сего года деньги еще не высланы, каковых причитается сер[ебром] 39 р. 78 ½ к.

15) Книги продаются по ценам установленным высшим начальством.

16) Заведывает книжным магазином штатный смотритель училищ Буках.

17) Учащих в Дворянском училище вообще исповедания:
православного – 13
р. – католического – 59
лютеранского – 2
евреев – 3
итого 77

по званиям:
дворян – 45
обер-офицерских детей – 26
духовных – 1
иностранцев – 3
мещан – 2
итого 77

18) Предметы ученикам Дворянского Училища преподаются следующими руководителями:

по Закону Божию

а) священная история Ветхого Завета, св[ященник] Скворцов

в) священная история Нового Завета по книге изданной для народных училищ

с) пространный катехизис по руководству Филарета.

по русскому языку

грамматика по руководству Востокова

математика

а) арифметика по руководству Буссе

в) алгебра в III классах по руководству Бурдона

с) геометрия по Куселевичу

история

а) древняя по Кайданову

в) русская по Устрялову

география

всеобщая география по Арсеньеву

латинский язык

а) грамматика по Белюстину

в) для переводов с русского на латинский язык и обратно по Белюстину.

с) В III – м же классе для переводов с латинского на русский Корнелий Непот

немецкий язык

а) грамматика по руководству Гаке

в) для переводов с немецкого на русский язык употребляется руководство Гаке

с) с русского же на немецкий руководство Зорича

французский язык

а) грамматика в I к. и частью во II классах употребляется Сен-Жюльен, а в III классе Шапсан.

в) для переводов с французского на русский язык употребляется Телемак [...]

Ведомость

об успехах и поведении учеников Меджибожского приходского училища с 1 августа по 20 декабря 1842 года.

Число учеников

Фамилии и имена учеников

(тут ми пропускаємо дані про їхні оцінки по кожному предмету і вказівки на пройдений ними матеріал – упор.)

1. Александрович Владимир

2. Александрович Игнатий

3. Блоцкий Эдуард

4. Блоцкий Аполлон

5. Буржинский Валериан

6. Василевский Елевтерий

7. Ветц Виктор

8. Войсак Иван

9. Галузинский Николай

10. Галузинский Людовик

11. Гардецкий Иосиф

12. Гардецкий Людовик

13. Гриценко Семен

14. Гриценко Феодор

15. Деликатный Степан

16. Згерский Алексей

17. Згерский Аполлон

18. Исаевич Феодор

19. Кравченко Степан

20. Крижижановский Модест

21. Левицкий Леон
22. Лелих Петр
23. Марущак Лукиан
24. Немировский Филипп
25. Помаропанский Иван
26. Семеняк Николай
27. Словинский Леон
28. Сошинский Лонгин
29. Сошинский Густав
29. Трекутька Александр
30. Трекутька Михаил
32. Червинский Григорий

(далі йдуть підписи вчителів-упор.)

Ведомость

об успехах и поведении учеников Меджибожского Дворянского
уездного училища с 22 июля по __ декабря 1842 года.

Число учеников   Фамилии и имена учеников

1-ый класс

1. Брониковский Василий
2. Буржинский Карп
3. Гусарский Викентий
4. Гусарский Леон
5. Гутковский Франц
6. Добровольский Медард
7. Доброшинский Александр
8. Жаброньский Доминик
9. Завальницкий Иван
10. Звиногородский Иосиф
11. Звиногородский Карп
12. Зингвальд Виталий
13. Ковальский Игнатий
14. Липский Иосиф
15. Лозовский Илия
16. Лукин Иван
17. Лукин Григорий

18. Лучинский Александр
19. Маковецкий Михаил
20. Мальщицкий Болеслав
21. Мессих Сруль
22. Мысловский Ипполит
23. Мышковский Франц
24. Налечикович Карп
25. Оранский Александр
26. Пешинский Октавиан
27. Помаржанский Юлиан
28. Пржездецкий Юлиан
29. Пржездецкий Тит
30. Рачковский Иосиф
31. Ринькевич Феодор
32. Садовинский Филипп
33. Скоповский Михаил
34. Слаута Петр
35. Собоцинский Тимофей
36. Сосим Абрам
37. Стемповский Александр
38. Секирка Владислав
39. Тржебинский Ксаверий
40. Червинский Медард
41. Червинский Владислав
42. Юзефович Александр
43. Яворский Карл

2-й класс

1. Брониковский Антон
2. Ваховский Лука
3. Ваховский Войцех
4. Ваховский Теофил
5. Врублевский Антон
6. Гросман Элькан
7. Куше Христиан
8. Малыщинский Антон
9. Пржездецкий Александр

10. Радзевский Константин
11. Рущиц Гугон
12. Рущиц Иосиф
13. Савченко Олимпий
14. Савченко Григорий
15. Яхимовский Корнилий
16. Яхимовский Генрих

3-й класс

1. Англарес Николай
2. Ваховский Симон
3. Герлецкий Дионизий
4. Герлецкий Аполлон
5. Гусарский Петр
6. Зелинский Андрей
7. Зелинский Феликс
8. Мацеевич Фавстин
9. Мысловский Северин
10. Паслуцкий Константин
11. Пешинский Петр
12. Ручинский Адольф
13. Садовинский Илия
14. Слаута Киприан
15. Степенко Иван
16. Червинский Густав
17. Яблонский Владислав
18. Яблонский Генрих

Штатный смотритель учитель Филипп Гулак».

(тут ми пропускаємо дані про їхні оцінки по кожному предмету і вказівки на пройдений ними матеріал – упор.)

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 8. – № 334. – Арк. 45–52 зв. – Оригінал).

№ 212

1839, жовтня 1839–1844, січня 29. – **Справа штабу інспектора резервної кавалерії генерал-лейтенанта Герштецевейга щодо прохання поселян Межибожа про надання їм волі, яку дали їм колишні власники маєтності**

а) 1839, жовтня 30. – Меджибіж. – Прохання воєнних поселян Межибожа до генерала Нікітіна.

«Прошение генералу кавалерии Никитину от военных поселян 5-го округа Военного поселения в Киевской и Подольской губерниях м. Меджибож [...]

Подлинное подписали: Тимофей Гурский, Матвей Адамчук, Демьян Татарчук, Кондрат Лещенко, Леонтий Доротюк, Алексей Гренченко, Иван Осипов Римар. Григорий Синявский, Иван Оницкий, Сален Кравченко, Матвей Суровецкий и Иван Ярмолук.

30 октября 1839 года

м. Меджибож».

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 39. – Арк. 44. – Оригінал).

б) 1841, квітня 7. – Вознесенськ. – Рапорт командуючого кавалерійським корпусом генерал-лейтенанта Герценштейна інспектору резервної кавалерії Нікітіну.

«Инспектору резервной кавалерии, господину генералу от кавалерии и кавалеру Никитину
Командующего сводным кавалерийским корпусом
генерал-лейтенанта Герштецевейга
Рапорт.

Рассмотренное в штабе 5-ти округов военного поселения Киевской и Подольской губерний дело об отыскивающих вольности меджибожских поселянах с заключением по оному помянутого штаба при сем к вашему высокопревосходительству в дополнение донесений моих, от 20-го ноября 1840 г.»

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 39. – Арк. 47. – Оригінал).

в) 1841, березня 21. – Записка подільської палати громадянського суду щодо меджибізьких жителів «отыскивающих свободу».

«Подольская палата гражданского суда препроводила в штаб пяти округов при отношении от 5 декабря 1840 года, (а получено

2 января с.г.) дело о меджибожских жителях, отыскивающих свободы из ведомства военного поселения.

По рассмотрении сего дела оказалось, что графиня Мария София Денгоф из Сенявских, актом писанным на пергаменте за подписом и печатью создала, что прадед ее Адам Героним Сенявский в 1593 г. даровал свободу от крестьянства всем жителям, так называвшегося тогда замка его Меджибожа с тем, что каждый будет иметь свободное право выхода из Меджибожа, когда бы не пожелал вовсе, заплатив только при этом случае в общую городскую казну по 6-ти грошей. Все же там остающиеся и вновь приходящие освобождаются навсегда от всех крестьянских повинностей, но вместо того налагаются на них особенные обязанности в том акте поименно прописанные и главнейшее: защищать замок Меджибож от неприятельских нападений вооруженною рукою. Графиня Денгоф присовокупляя, что те же права подтверждены дедом ее Николаем и отцом Адамом Николаем Сенявским, подтвердила оные и сама во всей их силе.

В акте этом или привилегий видно, что Николай Сенявский подтвердил волю своего предка в 1703-м году 4-го февраля, когда же тот акт выдан графинею Денгоф на оном не означено, но в последствии таковой утвержден новым владельцем местечка Меджибожа, князем Августом Чарторыйским (у которого впоследствии конфисковано имение казною) наконец в 1794 году 18-го июля данная меджибожским жителям привилегия явлена в Летичевских гражданских актах.

В 1840-м году, когда меджибожские поселяне на основании высочайше утвержденного в 9-й день марта предположению об устройстве округов военного поселения распределены были некоторые к оставлению на месте, а другие к переселению в округи Новороссийского поселения и в другие места, люди сии представили сказанный акт и домогались признания их по оному свободными, могущими иметь жительство где пожелают.

По повелению господина инспектора резервной кавалерии дело о правах их поступило на рассмотрение Летичевского уездного суда, который вытребовал от командира 4-го округа военного поселения в Подольской губернии полковника Комара именной список всем тем жителям Меджибожа, которое на основании привилегии отыс-

квивают свобод с объяснением какие кто из них отбывал до сего повинности.

Из списка того видно, что всех отыскивающих свободы семей 214-ть, а в них мужеска пола 536 и женска 618-ть касательно же чинша и повинностей отбываемых вышеизложенными жителями местечка Медибожа в том же самом списке изъяснено, что некоторые из них отбывали владельцам м. Медибожа годично мещанскую повинность, начиная с 4 ½ копы хлеба, работая по 12-ть дней шарварковых, уплачивая по 37 ½ копейки серебром чинша, некоторые же только платили владельцам по 2 р. 70 коп. серебром чинша в год и кроме того всякий хозяин, как значится в примечании учиненном в конце семейного списка за вольную ловлю рыбы в Меджибожском пруде, платил по 9 коп. серебром.

Поверенные тех же меджибожских жителей отыскивающих свободу по данным в Летичевский уездный суд 11 июля 1840 года прошением изъяснили, что хотя они завели иск о свободе своей в подлежащем судебном месте, сходно разрешению господина исправляющего должность инспектора резервной кавалерии, но военное поселение 5 округов понуждает их к необыкновенным повинностям, раздает им пахотные поля с целью отрабатывать за таковые барщизны, других же записывает в временные рабочие роты, а остальных к переселению в другие округа военные поселения. Как же свода гражданских законов тома 10 в статье 2122 определено, что всяк отыскивающий свободы по окончании решения о том дела, должен оставаться на тех повинностях, какие прежде начатия иска исполнял, а потому просили уездный суд дозволить им и обществу оставаться на тех же повинностях, которе отбывали по сию пору до окончания по заведенному иску решению.

За сим Летичевский уездный суд, решением своим 25 июля 1840 года заключил: поелику предоставленное просителями привилегия или увольнительный акт данный еще 1593 года мая 2-го дня (это число и год привилегии Адама Геронима Сеньявского, а времени выдачи акта графинею Денгоф на оном н е означено) Мариєю Софиєю Денгоф, после того и другими ее наследниками Сеньявскими и Чарторыйскими бывшими местечка Меджибожа жителям дарена свобода, на подобие королевских городов, а в суде 1794 года июня

18 числа явленный, по настоящее время никем не обжалованный и исполнением одного относительно не употребления просителей в барщину с платежом только чинша, акцентованный и вошедший в законную силу никакому изменению не подлежит и управлением военного ведомства на этот акт и вышеизъясненный иск меджибожских жителей, опровержений никаких не подано, потому суд полагает всех жителей местечка Меджибожа в препроважденном списке из комитета 4-го Округа военного поселения в Киевской и Подольской губерниях с их семействами признать свободными и предоставить право избрать род жизни податного состояния, с каковым мнением представил дело на ревизию в Подольскую палату гражданского суда.

Свод законов о состояниях тома 9 статьями постановлено: [...]

Основываясь на приведенных узаконениях Палата гражданского суда постановила следующее решение: иск меджибожских цехового общества крестьян о свободе дарованной предкам их с потомством бывшими владельцами Меджибожского имения и о дозволении им избрать род жизни основан на увольнительном акте данном графинею Марьею Софиною из Сенявских Денгоф, подтвержденном в 1740 и 1783 годах князьями Августом и Адамом Чарторыйскими, в актах гродских летичевских 18 июля 1794 г явленном, которым мещане местечка Меджибожа с их потомками уволены навсегда от крестьянства с предоставлением каждому из них свободы поселиться в том местечке или оставить оное с уплатою за выход 6-ти грошей польских в местную экономическую кассу, во время же жительства их Менджибоже, владельцы предоставили себе право получать с них ежегодно чинш, а из сведений истребованных летичевским уездным судом от комитета 4-го Округа военного ведомства в Киевской и Подольской губерниях учрежденного в ведении коего ныне состоит местечко Меджибож, по случаю конфискования одного в казну за участие бывшего вотчинника его Адама Чарторыйского в бывшем польском мятеже, видно, что число отыскивающих свободы по семейным спискам заключается 536 мужеска и 618 женска пола душ и что противу акта, по коему они отыскивают свободы, законных опровержений не имеется. Почему уездный суд определением своим 25 июля прошлого года состоявшимся заключил, что все они должны с их

семействами оставаться свободными от крестьянских повинностей с предоставлением им права избрать род жизни. Как же по соображении этого решения с обстоятельствами дела оказывается, что привилегия на основании коей жителям м. Меджибожа крестьянского цехового общества присуждена Летичевским уездным судом свобода. между прочего в 1-м пункте сказано, в таком случае, если бы кто из этих жителей пожелал оставить местечко обязан уплатить за выход 6-ть с половиной грошей в местную экономическую кассу, но в сем отношении решением уездного суда ничего не ограничено, а потому гражданская палата с своей стороны полагает, означенное решение Летичевского уездного суда, как согласное с обстоятельствами дела и законами утвердить с тем, что при переселении по собственному желанию кого-либо из отыскивающих свободы лиц из местечка Меджибожа, это не прежде должно последовать, как за уплатою в местную экономическую кассу сумму положенных за выход за выход денег.

[...] Из оного видно, что меджибожские цеховые, объявленные за вольных людей всеми бывшими их владельцами, за силою 678 и 687 статей 9 тома гражданских законов не подлежат более возвращению в крепостное состояние: если бы о том просил их помощник но в отношении к казне они не оказываются подходящими ни под эти правила, ни под изложенные в 674 и 685 статьях того же тома: ибо увольнение и последовало совершенно на особых правах. Всякому из них предоставлено было выйти из Меджибожа когда кто пожелает, но пока в оном оставались, то по внутреннему управлению с ними поступали как с вольными людьми, а по внешним сведениям они числились крестьянами Чарторыйского и из этого звания отбывали все государственные подати и повинности. Следовательно основанием к разрешению настоящего их домогательства остается одна представленная ими привилегия, которая утверждена последним их помещиком 1783-го. а явлена в актах 1794 года. По случаю, что явкая последовала не в установленное Конституциею 1558 года время. Штаб полагает признать оную недействительною и просителей оставить в военном ведомстве. Что же касается до вопроса в каком положении должны они оставаться до окончательного решения дела; о том особо донесено господину командующему сводным кавале-

рийским корпусом 8 ноября 1840 г. за № 14139 и 4-го марта с.г. за № 2588 м.

Полковник [нідпис]

Подполковник [нідпис]

Главный стряпчий Леонтьев».

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 39. – Арк. 48–57. – Оригінал).

г) 1842, серпня 7. – Лист генерал-лейтенанта Герштенцевейга до О.П. Нікітіна

«Милостивый государь Алексей Петрович!

Впоследствии отношений от 3-го генваря и 26-го июня сего года, № 7 и 3680 имею честь покорнейше просить Ваше высокопревосходительство уведомить для донесения правительствующему сенату, приведен ли в исполнение указ сенату от 18-го декабря 1841 года № 2994, последовавший по делу об исключении из военного ведомства 536 душ с семействами жителей м. Меджибож.

Примите уверение в совершеннейшем моем почтении (нідпис)

Его превосходительству А.П. Никитину».

(далі мова йде про 203 душі (інваліди, тимчасові робітники тощо) з числа 536 – упр.)

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. № 39. Арк. 87. Написано на друкованому бланку «Министерство военное. Департамент военных поселений. Отделение хозяйственное. Стол 5. 7 августа 1842 года». Запис збоку «Писано генералу Герштенцевейгу 18 августа № 6035»).

д) 1844 (?). – Список 203 душ військових поселенців, остаточно відпущених на волю згідно з указом сенату.

«Список

нижних чинам рот служащих инвалидов и временных рабочих округов военного поселения Киевской и Подольской губерний, уволенных в свободное состояние по указу правительствующего сената 18 декабря 1841 года за № 2994 последовавшему

№ имя, отчество и прозвище

---

1. Иван Степанов Чумак
2. Григорий Оверков Шулишевич

3. Адам Оверков Шулишевич
4. Филипп Степанов Грель
5. Григорий Кондратьевич Гадатаренко
6. Корней Григорьев Гадатаренко
7. Осип Осипова Грабар (он же Белецкий)».

(далі йде список всіх «203 ч. + 128 дітей м. п., вместе с их жє-нами 268» – упор.)

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 39. – Арк. – 97–101 зв. – Оригінал).

№ 213

**1844 р. – Справа штабу інспектора резервної кавалерії
про «отыскивающих свободу» воєнних поселєян
і нижніх чинів воєнно-робочих рот**

а) 1844, лютого 29. – Умань. – Уривки записки генерала фон Брадке про «отыскивающих свободу» воєнних поселєнцєх.

«Записка об отыскивающих свободу военных поселєянах и нижних чинах воєнно-робочих рот числом 9 человек.

Подольская палата гражданского суда, препроводила в штаб пяти округов решенное ею дело, о военных поселєянах м. Меджибожа Семене Грубальском, Осипе Воловиче, Григории Лелике и нижних чинах воєнно-робочей роты 4-го округа воєнного поселєния: Степане Томкове, Федоре Филимонове, Кондрате Якимчуке, Варфоломее и Семене Буценковых (они же Плишки) и Марке Бойко, доказывающих вольное свое происхождение. [...] по рассмотрении этого дела оказывается следующее.

1) Семен Грубальский при допросе следственного комитета, наряженного по этому предмету, показал, что он родился в м. Меджибоже, где и записан по ревизским сказкам, как он, равно отец и дед его в меджибожском мещанском обществе, все казенные подати и другие повинности отбывал наравне с прочими мещанами. Родной же отец его Андрей Грубальский, бывший записанный с поступлением меджибожского имения в воєнное ведомство в число военных поселєян, по решению правительствующего сената, поясненным в указе оного 16 декабря 1841 года, отыскал свободу вместе с прочими мещанами [...].

2) Тит Варфоломеев сын Волович, что он родился в м. Меджибож, где и записан, как он, так равно отец и дед его по ревизским сказкам, в числе мещан меджибожского цехового общества [...] в крестьянском же звании никогда род его не состоял [...]

3) Рядовой временно рабочей роты Степан Тимков сын Тимков (он же Бильский), что он родился в м. Меджибоже, где как он, так равно отец и дед его, записан в числе меджибожских цеховых мещан [...]

4) Рядовой той же роты Федор Филимонов, показывая себя точно также, как и Степан тишком прибавил, что по какому случаю не был помещен в числе мещан, отыскавших уже свободу, ему неизвестно.

5) Рядовой той же роты Варфоломей Гаврилов сын Буценков, он же Плишка, что отец и дед его состояли всегда записанными по ревизским сказкам в числе меджибожских мещан, что значится и по ревизии 1816 года. Дед, отец его и он сам, всегда занимались на собственной мельнице, о покупке каковой представил в копии документ, в 1834 году неизвестно ему по какому случаю прописан он с братом своим по ревизии в число крестьян и по этому случаю в 1840 году по распоряжению начальника, зачислен в службу в рабочую роту, до назначения же сего, он никогда барщины никакой не делал, равно и брат его Семен, состоящий также в рабочей роте.

7) Военный поселянин Григорий Лелик 8. Рядовой Кондрат Дмитриев Якимчук и 9-й рядовой Марко Бойко, показывая о происхождении своем точно также, как показал Семен Грубальский и прочие приговорили, что первый из них записан в число военных поселан, а последние в числе рядовых военно-рабочих рот.

Затем допрашиваемы были под присягою мещане м. Меджибожа, числом 12 человек, и все они одинаково показали, что будучи старожилами м. Меджибожа, знают с давних времен нижних чинов и военных поселан, отыскивающих ныне свободу, наравне с прочими мещанами, получившими уже таковую по решению правительствующего Сената, а именно военных поселан: Семена Грубальского, Осипа Воловича, Григория Лелика, рядовых Степана Томкова, Федора Филимонова, Кондрата Якимчука, Романа (*має бути Марка – упор.*) Бойку, Варфоломея и Семена Плишков, которые действительно происходит из мещан, отцы и предки их принадлежали

к меджибожскому цеховому обществу, где и по ревизских сказкам состояли записанными, казенные подати и другие повинности исполняли по меджибожскому цеховому обществу мещан и пользовались всеми преимуществами. на основании общих прав, дарованных бывшим владельцем меджибожского имения князя Адама Чарторыйского и его предками. Пропущены же по спискам мещан, получивших уже свободу по указу Сената потому, что во время составления таковых все они находились в отлучках по разным случаям.

Наданный Летичевскому уездному казначейству запрос, о доставлении сведения о записке по ревизиям вышепоименованных отыскивающих свободу военных поселян, казначейство в отзывах своих в Гайсинском уездный суд от 2 и 15 марта 1843 года за № 217 и 268 пояснила, что по ревизским сказкам 1816 года состоят: под № 232 Семен Андреев Лысый 11-ти лет, № 122 Юзько Варфоломеев Волович 15-ти, № 148 Степан Томков (он же Ржезник) 14-ти, № 215 Варфоломея и Степана отец Гаврило Алексеев Плишка 24-х и под тем же номером Григорий Иванов Лелик 7-ми, и № 96 Кондрат Дмитриев Якимчук 16-ти, № 202 Марко Евстафиев Бойко, 5-ти и под № 19 Федор Иванов Филимонов 13-ти лет. Все они записаны по м. Меджибожу, а Кондрат Дмитриев Якимчук и Марк Евстафиев Бойко, по предместью м. Меджибожа Требуховцам, в числе тех крестьян, которые по решению правительствующего Сената 18 декабря 1841 года из военных поселян уволены и причислены в число мещан г. Летичева, при чем казначейство присовокупило, что ревизские сказки крестьянам м. Меджибожа за 1795 год находятся в хранении Летичевского земского суда, который на данный ему запрос отвечал 26 мая 1843 года за № 7265, что военные поселяне м. Меджибожа, состоят записанными в ревизских 1795 года сказках как то: Осипа Воловича отец Варфоломей под № 149, Федора Филимонова отец Иван под № 265, Варфоломея и Семена Буценков (они же и Плишки) отец Гаврило под № 249, Григория Лелика оец Иван под № 250, Семена Грубальского отец Андрей под № 143, Степана Тимкова отец Тимофей под № 135, Кондрата Якимчука отец Дмитрий под № 142 и Марка Бойка отец Остап под № 203. Первые пять по м. Меджибожу, а последние четыре по предместью того же местечка Требуховцам, в числе мещан которые по решению Сената получили свободу.

Летичевский суд, по рассмотрении настоящего дела, основываясь на присяжном разыскании, произведенном в м. Меджибоже, что военные поселяне и нижние чины отыскивающие свободу, как-то Семен Грубальский, Осип Волович, Григорий Лелик, Степан Тимков, Федор Филимонов, Кондрат Якимчук, Марко Бойков, Варфоломей и Семен Буценковы (они же Плишки), происходят из мещан, отцы и предки их принадлежали к меджибожскому цеховому обществу куда и казенные подати уплачивали, при том же отцы этих поселян состоят записанными по ревизским сказкам 1795 года по м. Меджибожу и предместью Требуховцам между мещанами, а сами отыскивающие свободы по сказкам 1816 года записаны между крестьянами, которые на основании привилегии данной мещанам м. Меджибожа предками мятежника князя Чарторыйского и им самим подтвержденной, по решению правительствующего Сената получили свободу, по соображении всех обстоятельств этого дела с 12-[ти] 570, 673, 687 и 697 статьями 9-го тома и с 2122–2124 статьями 10-го тома свода гражд. зв. Решением своим состоявшимся 29 мая 1843 года определил: вышеименованных военных поселян и нижних чинов с их семействами из ведомства военного исключить, с предоставлением им права избрать род жизни податного состояния. С этим решением согласилась подольская палата гражданского суда. [...]

Генерал-майор фон Брадке
подполковник Врублевский».

(ЦДАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 86. – Арк. 105–110. – Оригинал).

б) 1844, августа 25. Умань

«Инспектору резервной кавалерии генералу
от кавалерии и кавалеру Никитину
Командующего 5-ю округами
полковника Марнеца

Рапорт.

Во исполнение предписания вашего высокопревосходительства от 12 августа за № 5434, имею честь донести, что по вытребованным из летичевских земского суда и уездного казначейства выпискам из ревизских сказок, 1795 и 1816 годов оказались записанными по первым из них только предки следующих поселян отыскивающих свободу: Осипа Воловича, Федора Филимонова, Семена Грубальского,

Семена Томкова и Кондрата Якимчука. Предков же Григория Лелика, Варфоломея и Степана Буценковых и Марка Бойка по сказкам 1795 года не значится; по сказкам же 1816 г. как это видно из выписки летичевского уездного казначейства, приложенной к отзыву его от 12 апреля за № 422, значатся отыскивающие свободы: Осип Волович № 122, под именем Юзька, Семен Грубальский в № 232, сыном Андрея, а внуком Якова Лысого (он же и Грубальский как значится в деле), Степан Томков в № 148, сыном Тимка Ржезника, (он же и Тимков как в деле значится), Кондрат Якимчук в № 96, сыном Дмитрия Якимчука, Григорий Лелик в № 215, сыном Ивана Лелика и Марко Бойко в № 202, сыном зятя деда своего Федора Бойка – Евстафия Мармулинца; Федор Филимонов показан в записке по ревизии 1816 г. по м. Меджибожу. По особой выписке летичевского уездного казначейства, доставленной при отзыве его от 28 июля за № 833, в № 19-м сыном Ивана Халимона. Что относится до Варфоломея и Семена Буценков, они же и Плишки, то их как значится в этом же отзыве казначейства, в записке по ревизии 1816 г. не значится, а должны быть записаны они по сказкам 1834 г., находящимся в комитете 4-го округа [...]

По таковому разноречию я предписал командиру 4-го округа подполковнику Гану, чтобы он во-первых, доставил выписку из ревизских 1834 г. сказок для удостоверения: точно ли записаны в ней по м. Меджибожу между отыскавшими по Указу Сената свободу мещанам, Варфоломей и Семен Буценковы (они же и Плишки), во-вторых, представил бы присяжное розыскание, точно ли Семен Грубальский имеет другую фамилию Лысого, и Степан Томков фамилию Ржезника, равно мерно, точно ли Марко Бойко, сын зятя Федора Бойко – Евстафия Мармулинца, принадлежит к обществу цеховых мещан м. Меджибожа и имеет ли право на получение свободы, по получении какихых сведений, оные в то же ворямя будут представлены вашему высокопревосходительству.

Полковник Марнец».

(ЦДИАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 86. – Арк. 115–116 зв. – Оригинал).

в) «Господину инспектору резервной кавалерии

Департамент Военных поселений, в последствие представления вашего высокопревосходительства к господину военному министру № 760, имеет честь препроводить при сем для должной известности

По полицейской части № 14662
30 июля 1842 г.
военного губернатора города
Каменца и подольского гражданского губернатора
г. Каменец-Подольск
о случившемся в местечке
Меджибоже пожаре в т. ч. сгорело
27 кр[естьянских]
и 21 евр[ейских] [домов].

Господину киевскому военному подольскому
и волынскому генерал-губернатору
Летичевского уезда в м. Меджибоже загорелся 14 июля дом
еврея Гершка Глеймница. Бывший в то время сильный ветер, уничтожая все усилия местной полиции к прекращению пожара, бродил пляям на соседственные дома и в $\frac{3}{4}$ часа 27 крестьянских и 21 еврейский дома с разными пристройками сделались жертвою огня, при сем несчастном случае подверглись обжоге одна девка и од-
нодворец для пользования коих приняты надлежащие меры.

Донося об этом происшествии вашему высокопревосходительству имею честь доложить, что об открытии действительной причины пожара возникшего из дома еврея Глеймница я строжайше предписал летичевскому земскому суду и о последствиях розысков не премину донести особо с объяснением понесенного жителями м. Меджибожа убытка.

Управляющий губерниєю вице-губернатор (*nidnuc*)».

б) 1842, вересня 10. – Кам'янець-Подільський. – Донесення подільського громадянського губернатора про пожежу у Межибожі

По произведенному летичевским земским судом исследованию о прошедшем в м. Меджибоже пожаре, истребившем 27 крестьянских и 21 еврейские дома с разными пристройками причина пожара не открыта, жители же потерявшие от пожара убытка 10,327 руб. 80 к. серебром.

Имею честь донести о сем вашему высокопревосходительству в дополнение представления моего от 30 июля №14662.

Управляющий губернию вице-губернатор (*підпис*)».

(ЦДАК. – Ф. 442. – Оп. 1. – № 4778. – Арк. 1–3. – Оригінал на бланку: «Управление киевского военного, подольского и волынского генерал-губернатора. По полицейской части № 18262. 10 сентября 1842 г. Военного губернатора города Каменца и Подольского гражданского губернатора г. Каменец-Подольск).

№ 215

1846, друга половина грудня. – Рапорт в. о. подільського віце-губернатора щодо зібрання статистичних даних Київської, Подільської та Волинської губерній

«Рапорт о статистическом положении Подольской губернии
уездных городов включая и губернский – 12

заштатных – 6

местечек – 122

сел – 1310

деревень – 570

О замечательных зданиях и памятниках древности – в губерн-
ском городе Каменце-Подольском:

А) крепость, основанная литовскими князьями Кориатовичами
около 1331 года;

Б) минарет, воздвигнутый турками после 1672 года с полулунием
и медною статуєю Божией матери;

В) семиэтажная каменная башня, построенная Стефаном Бато-
рием королем польским в 1585 году.

Каменецкого уезда.

Г) в м. Жванец замок, обнесенный
каменною стеною

Развалины

Д) в с. Чарнокозинцах

древних

Е) в с. Мурованных Паниовцах

каменных

Ж) в с. Рыхты

замков

Проскуровского уезда

З) в м. Сатанов развалины замка

---

^{*}) Підкреслений текст написано від руки.

Летичевского уезда

И) в м. Зинков замок, построенный после 1431 года Сенявскими
І) в м. Меджибоже древний замок.

Брацлавского уезда

К) в м. Тульчине две гранитные колонны, воздвигнутые одна в 1787 году в память путешествия Станислава короля польского, другая около того же времени в воспоминание Тарговицкой конфедерации».

Исправляющий должность губернатора вице губернатор (*підпис*)»
* * *

«В губернии церквей

Каменных – 385

Деревянных – 1222

Монастырей – 16

Каплиц – 21

Часовен – 33

Всего 1677».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 457. – № 359. – Арк. 5 зв. – Оригінал).

№ 216

**1845, жовтня 10. – Справа про претензіях поміщика
Йоахима Лозинського до маєтностей «мятежника»
Адама Чарторійського**

«[...] В имеющихся пределах военного ведомства табели о долгах Чарторыйского, между прочим значится и долг его Йоахиму Лозинскому в 120 злот[ых] с презентом обеспеченный на Меджибовском и Грановском имени [...]».

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 86. – Арк. 502. – Оригінал).

№ 217

**1850, грудня 26. – Межибіж. – Прохання межибізьких євреїв,
адресоване міністру фінансів Ф. П. Вронченку з проханням
не допустити їхнього виселення з міста**

«Его сиятельству министру финансов стат секретарю господину действительному тайному советнику и кавалеру графу Федору Пав-

ловичу Вронченке Подольской губернии губернии Летичевского уезда, местечка Меджибожа жители евреи нижеподписавшиеся.

Прошение

Просители значутся в числе 42-х семейств ненадлежаще отчисленных от меджибожского еврейского общества, и причислены волынской казенною палатою по тамошней губернии, затруднявших в прошлом 1849 –м году Вашего сиятельства прошением о обратном их перечислении по местечку Меджибожу, где имеют поныне твердое жительство. По каковому прошению в августе месяце текущего года чинимо было на грунте в Меджибоже г. окружным командиром личного и самовернейшего удостоверения как об оседлостях, так и о других качеств тех семейств, и поэтому мы признаны как письменным приговором меджибожского еврейского общества, так и свойственным представлением г. окружного командира вполне заслуженными к обратному к своему меджибожскому еврейскому обществу перечислению, каковой общественный приговор хранясь ныне в комитете 4-го округа, а переписка в штабе 5-и округов киевского и подольского военного поселения.

Как же ныне осведомились мы, что меджибожские некоторые евреи, подписанные в числе прочих на изложенном приговоре с одобрением нас просителей в обратном к Меджибожу перечислению, прежде всего решились прошением местному военному начальству поданным по клеветным причинам не признавать нас заслуженными к таковому перечислению, и просили о том дозволения, тогда как мы, как объяснено во всех частях, заслуживаем быть перечисленными, что тому может служить доказательством 1-е, что в нашем числе имеется купец Пейсах Шварцман, самим этим обществом с 1848 году уже после этого случая уволен с мещанского в купеческое звание, и 2-е, да с наших же Айзик Рапопорт недавно по избранию того же общества был несколько лет раввином, а наконец, что мы все вообще хорошего поведения люди, имеем в Меджибоже оседлостей. Опасаясь, мы, чтобы поясненное неимоверное прошение меджибожских евреев, до получения сказанных о нас одобрениях не только иметь место уважения к повреждению нашему правильному домогательству принимаем смелость утруждать великую особу Вашего сиятельства, всепокорнейше просить для соображения нашей

истины, и скорейшего удовлетворения нашего домогательства при нынешней 9-й переписи, изволить учинить распоряжение о истребовании от кого следует, всего сказавшегося по удостоверению местного военного начальства, не исключая и приговора меджибожского еврейского общества, и о том ошастливить нас милостивейшею резолюциею.

Шломо Пинис	Шаия Айнгорн	Шулим Шотхит
Эйзик Рапопорт	Дувид Цинборг	Берко Цинерман
Абрам Эфшей Шац	Дувид Приялник	Мошко Шпилбарг
Фроим Гурфинкель	Ицко Снытивкер	Лейбыш Занвилс
Абрум Мойше Фанблот	Меер Шойхит	Михель Мандель
Абрум Лейб Кутын	Файбиш Кремин	Иось Фелдман
Янкель Рухлин	Гершбер Энышкис	Эйзик Гринштейн
Сруль Швейбман	Рувин Кремлин	Сруль Тобыс
Сруль Гейнышкис	Шмуль Розентул».	

(Опубліковано: Хаеш А. Несостоявшееся выселение евреев из Межибожа (1843–1852 гг.) // Науковий вісник Межибіж. – Ч. 2 («Стародавній Межибіж в історико-культурній спадщині України») – Межибіж – Хмельницький, 2012. – С. 256–257).

№ 218

1850–1857 рр. – Вступ в гончарський цех Межибожа нових членів після відбуття належного навчання

«За клучника Якова Пилипчака и при целой сессии старших и младших был послушный и исправный трезвий, одбыл молодецтво Михайло Пиковский.

1851 года 15(?) апреля.

За порядков господина цехмистра Семена Хавращенко, старшого брата Якуба Пилипчака, клучника Василя Лемешки и при целой сессии старших и младших был послушный, справный, трезвий, одбыл молодецтво Собко (?) Пороховниченко 1851 апреля 15.

1851 года месяца августа 6 дня.

За подписом господина цехмистра Семена Ховращенко, старшого брата Якуба Карачинского (?), клучника Василя Лемешки был [...] старшим и младшим и [...] сполна год послушный, справный, одбыл молодецтво Ливко Бугай 1851 за подписом Васил Лемешки.

1857 февраля 9 (?) дня за началства цехмистра Илия Островского, за старшаго брата Андрея Мартиновича, за казначея Василия (...) *мешенка даем сию виписки Ивана Онофриева Мороз и Же[ві...] служил без задного порок, брат старший Андрей Мартинович, казначей, Васил Лемешка.

По прозбы их за дачию пира руку приложил равно и за себя Матвий Адамецкий».

«Теодор Вагосинович, Васили Мищенко Войцех Крищенко, Иван Пилипчук, Людвик Городский(?), Гнат Чорний, Андрей Сорский(?), Иван Пентковский, Степан Параевский, Михайло Пентковский, Федор Мороз, за их неграмотних по личной их прозбы и (...) * поданному перу, расписался Матвій Пташицкий. Подписка с подписами они [...] С приложением общественной печать стороны(?) мещанского христианского общества Симон Лещенко...

1848 года генваря 3 дня

За порядков господина цехмистра Семена Хавращенко, старшего брата Андрея Чорного, за ключника Стефана Болука и при целой сессии старших и младших был послушнный и справный, трезвий, одбыл молодество Фтодось Хавращенко (...) * 1848

1848 года генваря 3 дня

За порядков господына цехмистра Семена Хавращенко, старшого брата Илия Островского, за клучника Ивана Пинковского и при целой сессии старших и младших был послушный, трезвий, одбыл молодецтво Яков Пилыпчук

Виписано 1850 года мая 7....

1852 года генваря 2 дня цеху ганцарского за господина Андрея Чорного и старшого брата Илия Островского, клучника Петра Пилипчука про собрании цехового общества уплатили за службу молодецтва Федор Мороз рублей 6 серебром, которого увольняем сим нашим протоколом и молодество одбите его свыршенно на що подписуемся: цехмистер Андрей Чорний, старший брат Илия Островский, клучник Петро Демчук».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 270. – Арк. 16 зв., 19–20, 23, 23 зв., 33 зв.).

№ 219

1853–1854 рр. – Справа про зміцнення поштових станцій Київської, Подільської і Волинської губерній. Частина 1

а) 1853, грудень (?). – Список поштових станцій Подільської губернії.

«Список почтовых станций Подольской губернии с показанием числа содержаемых на них лошадей по комплекту постоянных и временно прибавочных.

Название станций	число содержаемых лошадей		
	Постоянно	Временно	Итого
1. Каменецкая	33	12	45
2. Негинская	24	6	30
3. Тинненская	24	6	30
4. Ярмолинецкая	22	6	28
5. Антоновецкая	20	6	26
6. Проскуровская	30	6	36
7. Масиовецкая	22	4	26
8. Мендзыбожская	22	6	28
9. Летичевская	30	6	36
10. Новокопачинская	16	4	20
11. Хмельницкая	16	4	20
12. Улановская	18	4	22
13. Нижне Кропивьянская	36	12	48
14. Брацлавская	45	15	60
15. Тульчинская	30	12	42

[...]

Итого	1021	315	1336».
-------	------	-----	--------

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 84. – № 64 (ч. 1). – Арк. 139. – Оригінал)

б) 1854, квітня 22. – Кам'янець- Подільський (?). – Рапорт керівника поштового департаменту в. о. київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора.

«Главное начальство над
Почтовым департаментом

Отделение 1, стол 2
22 апреля 1854 года
№ 474

Господину исправляющему должность
киевского военного, подольского, волынского
генерал-губернатора.

Подольская губернская почтовая контора от 6-го текущего апреля, доносит почтовому департаменту, что по полученным ею сведениям штаб 1-го резервного кавалерийского корпуса к 20-му числу сего же апреля прибудет на квартиры в г. Бар.

Поелику на тракте, соединяющим этот город с почтовою дорогою, пролегающею между гг. Проскуровым и Летичевом, находится весьма малое число лошадей, и именно: в Баре 3-ри и на станции Волковницах 4-ре, а между тем при квартировании в настоящее время корпусного штаба в г. Бар, может встречаться надобность в частых разъездах воинских чинов и в посылке эстафет, то контора, представляя таковое обстоятельство на усмотрение почтового департамента, присовокупляет, что до получения от него разрешения, она просит г. начальника Подольской губернии принять с его стороны меры к безостановочным переездам из г. Бара в г. Летичев.

Имея в виду, что высочайшим повелением, состоявшимся в 14 день минувшего марта, предоставлено вашему сиятельству по собственному усмотрению, усиливать почтовые станции Подольской и Волынской губерний прибавочными лошадьми, нужным считаю вышеуказанное представление Подольской губернской почтовой конторы передать на усмотрение и распоряжение ваше, милостивый государь, с покорнейшею просьбою благоволить уведомить меня о последующем.

Главноначальствующий над почтовым департаментом, генерал-адъютант (*нідтис*)

Директор (*нідтис*)».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 84. – № 64 (ч. 1). Арк. 209–210. – Оригінал).

№ 220

1853, грудня 17- 1854 січня 20. – Справа про випускника
межибізького дворянського повітового училища

а) 1853, грудня 17. – Кам'янець – Подільський. – Уривок з листу-запиту подільського віце-губернатора Барановського до в. о. київського воєнного, подільського та волинського генерал-губернатора.

«По случаю утверждения в дворянстве бывшего столоначальника сего правления коллежского регистратора Константина Фомина сына Палуского (*далі йде розгорнутий виклад справи й наводиться коротка біографія Палуського – Ю.М.*), хотя Палуский окончил полный курс учения в бывшем меджибожском уездном дворянском училище, состоящим из трех классов, но как курс наук, (что) происходит в том училище, не равняется окончательному курсу уездных училищ, а потому, [...] распространяется ли на Палуского право, как окончившего курс учения в уездном дворянском училище [...].

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 19. – № 544. – Арк. 1–5 зв. – Оригінал).

б) 1854, січня 20. – Уривок з листу-відповіді в. о. київського воєнного, подільського та волинського генерал-губернатора до подільського віце-губернатора Барановського.

«[...]Полуский для получения первого чина обязан подвергнуть (себя) на испытания (*тобто на екзамен з предметів, щоб довести належний рівень знань – Ю.М.*)[...]».

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 19. – № 544. – Арк. 6–6 зв. – Оригінал).

№ 221

1857, квітня 1. – Уривок з листа до київського воєнного генерал-губернатора, подільського і київського губернатора Д.Г. Бібікова щодо втікача – селянина С. Лелика

[...]По самоаккуратнейшей выправке, произведенной в Казенной палате с ревизскими сказками прошедших ревизий 1795, 1811, 1816 и 1834 годов, в записке по оным между мещанами христианами м. Меджибож, равно в числе поселян того ж местечка и предместья Трибуховец. принадлежащих князю Чарторийскому и обращенных впослед-

ствии в военное поселение, отыскивающего свободы из 9-округа Новороссийского военного поселения Семена Лелика, вовсе не значится, равномерно по сказкам последней 9-й переписи он, Лелик, в числе мещан м. Меджибожа не показан [...]

Председатель [підпис]

Секретарь [підпис]

Столоначальник [підпис]”.

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 34. – № 61. – Арк. 1. – Оригінал).

№ 222

1858, березня 18–1859, травня 26. – Справа «Управления округов Киевско-Подольского поселения по части строительной. По предмету отдачи строений состоящих в м. Межибож под помещение тюремного замка и присутственных мест

а) 1858, травня 27. – Ладыжин. – Рапорт щодо приміщень «присутственных мест» у Межибожі підполковника Строева в. о. начальнику киево-подільського поселення Шміту.

«Управление 2-го округа

Получено 29 мая 1858.

Киевско-Подольского поселения

Часть строительная

м. Ладыжин 27 мая 1858 года № 7484

Относительно помещений городских присутственных мест и прочего Исправляющему должность Киевско-Подольского поселения господину артиллерии генерал-майору и кавалеру Шмиту начальника 2-го округа подполковника Строева

Рапорт.

В исполнение предписания вашего превосходительства от 14-го числа сего мая за № 5859, имею честь почтительнейше донести, что из строений состоящих в м. Меджибоже, я нахожу удобным отдать бесплатно под помещение присутственных мест, больницы и прочего меджибожский замок и ратушное строение, а под тюремный замок приспособить строение, именуемое центральным магазином, состоящее в предместьи м. Меджибожа селении Ставнице, потому что

первое по огромности своей, а последнее по невыгодному положению, никем из частных лиц не могут быть приобретены покупкою, а отдав эти строения бесплатно под сказанные помещения, правительство будет иметь ту выгоду, что на наем оных никаких издержек от казны не потребуется; чертежи же и описания прописанным строениям, по изготовлении инженерным офицером, для чего командирован к нему кондуктор, я не умею представить вашему превосходительству.

Подполковник Строев.

Производитель, титулярный советник [Ольхович]

Копию с этого рапорта принял 5-го июня столоначальник губернский секретарь [...]

(ЦДИАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 196. – Арк. 255–256. – Оригинал. – Запис: «Получено 21 июня 1858 года»).

б) 1858, липня 18. – Рапорт щодо приміщень «присутственных мест» у Межибожі завідувача 2 округом генерал-майора Золотарьова в. о. начальника киево-подільського поселення Шмідту.

«Копия с рапорта заведывающего 2 округом генерал-майора Золотарева, к исправляющему должность начальника киевско-подольского поселения, г. артиллерии генерал-майору и кавалеру Шмиту от 18 июля 1858 года за № 10200.

Во исполнение предписаний вашего превосходительства от 19 марта за № 3720, и в дополнение рапорта начальника заведываемого мною округа от 27 мая № 1484 почтительнейше представляю у сего: 1) генеральный план м. Меджибожа; 2) план замка; 3) план ратушного строения; 4-е) план строения занимаемого пожарным инструментом, казармой и при них конюшней и 5-е) в с. Ставинцы строению названному центральным магазином, имею честь донести, что по мнению моему, с переводом уездного города в м. Меджибож в означенные строения могут быть отданы для помещения присутственных мест бесплатно и вместе с тем с пользою для казны, по следующим основаниям: 1-е местность м. Меджибожа по положению своему весьма выгодна, на ней две реки Буг и Божок, при мещке состоит выгодного места более 200 десятин земли, за которую при увеличившемся населении казна получит ту выгоду, что при

переводе в м. Меджибож города чиншевая плата, в следствие изъявления желания жителей будет возвышена, следственно и настоящий сбор чинша увеличится. 2) Замок по своей громадности не может быть приобретен частным лицом и потому для казны выгоднее переменить настоящее его назначение по нижеследующим причинам: а) потому, что в нем определена только квартира [полкового] командира и остальные все помещения не имеют назначения, на том основании, что офицеры пользуются квартирными деньгами; б) при назначении же замка для присутственных мест казна получит выгоду ту, что ремонтное будет вознаграждаться с выгодой для казны настоящими расходами на наем домов в г. Летичеве для этой надобности, и в) полкового командира квартира и помещение штаба полка, возможно заменит с разным удобством в домах бывшей квартиры командира округа и доме бывшего окружного комитета в с. Ставинцы. Ратушное строение бесплатно казной может быть отдано для помещения судебных мест, по тому уважению, что частным лицам оно не выгодного положения и потому, что нет места для надворных строений. Строение, занимаемое пожарным инструментом, казармой и конюшней и может быть уступлено казной бесплатно, потому что оно и не может быть приспособлено для другого помещения, как только пожарного инструмента, пожарной комнаты и пожарных лошадей, и потому с выгодой для казны частным лицам и не может быть приобретено; имея же в виду объявленное жителями содержать на свой счет команду и инструмент, а равно и лошадей с уверенностью можно предположить, что с переводом в Меджибож города, помянутое всем пункте строение приобретется жителями покупкою, если правительство не найдет возможным уступить бесплатно сие строение для выгод предполагаемых города.

В отношении же 5-го пункта в коем помещено строение называемое центральным магазином, хотя и не входит в предписание № 3720, в коем требуется описание в отношении строений только в м. Меджибож, но имея в виду представить начальству выгоды казны, считаю обязанностью доложить, что по мнению моему центральный магазин с незначительной перестройкой можно приспособить для тюремного замка, и так как в Меджибоже этапный пункт то на устройство для одного особого помещения не будет представлять надобности в расходах от казны.

При этом имею честь представить на усмотрение начальству мнение мое и в отношении домов состоящих в Меджибоже предназначенных по продаже 1-е. Дом каменный у Замка может быть уступлен для помещения конторы, за наем коей назначенная сумма от почтового ведомства составляет процентов более чем от 3 т. руб. сер[ебром], каковой суммы при общей продаже 31 домов не может быть выручено. 2-е. Дом, в коем помещалась упраздненная ныне богадельня, может поступить под городскую больницу, так как означенное строение имеет все удобства для этого предназначения, частному же лицу оно потому продано быть не может, что приспособлено к богоугодному заведению и выгодно только для подобного помещения. 3-е. Дом, бывшая квартира полицмейстера, при переводе города в м. Меджибож может быть приобретен покупкой для квартиры полицмейстера же, на что изъявили желание жители, почему на торгах предвидится более выгодная продажа затем и дома, назначенные в продажу в предместьях м. Меджибожа в с. Ставинцы и Трибуховцах, на случай перевода города, могут быть проданы с значительной выгодой для казны.

При этом обязанностью считаю доложить, что в занятии зданий замка присутственных мест незаменимая выгода есть та, что [тут] помещение казначейства, а равно и всех архивов в нижнем этаже здания, по толщине стен оно и сводов в виде капитальных подвалов, наверное можно ручиться, что пожар не будет иметь своего влияния хоть на архив так и на казначейство

Верно архитектор военный инженер поручик [Золотарев]»
(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 196. – Арк. 257–258. – Копія).

в) 1859, січня 6. – «Отношение» голові Тимчасового розпорядчого комітету з облаштування південних військових поселень щодо можливого переведення повітового центру з Летичева у Меджибіж.

«Копия с отношения г. Министра внутренних дел к г. председателю Временного Распорядительного Комитета по устройству Южных поселений от 6 января 1859 года за № 15.

По предположению о переводе уездных управлений их г. Летичева Подольской губернии в м. Меджибож, состоящее в ведомстве южных поселений Киевской военной губернии Подольской и Волын-

ской генерал-губернатор сообщил ныне, что он со своей стороны согласно с заключением местного губернского начальства, находит неудобным иривесть меру сию в исполнение, по расположению м. Меджибож на границе уезда не представляющем удобств для сосредоточения в нем уездного управления, по малозначительности принадлежащих этому местечку вольных земель и по неимению в виду денежных средств для покупки в Меджибоже казенных строений и приспособления их для размещения уездного управления, тогда как в Летичеве для некоторых из сих помещений, есть казенные здания.

Уведомляя о сем ваше сиятельство присовокупляю, что по изложенным в отзыве генерал-адъютанта князя Васильчикова основаниям, я и со своей стороны признаю неудобным осуществить вышеизложенное предположения.

Сверял столоначальник коллежский секретарь [...]

(ЦДИАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 196. – Арк. 264. – Копія).

№ 223

1859, березня 7- 1860, червня 28. – Справа про пожежу в Межибожі

а) 1859, березня 7. – Летичів. – Рапорт київському воєнному і подільському та волинському губернатора щодо пожежі в Межибожі.

«Управление киевского военного,
подольского и волынского генерал-губернатора

По судной части № 2629

7 марта 1859 года

С донесением о сгоревшей в м. Меджибоже

Еврейской синагоги и доме дворянина Василевского

Господину киевскому военному подольскому
и волынскому генерал-губернатору
летичевского земского суда

Рапорт.

Начальник 4 волости 2 округа киевско -подольского поселения отзывом от 2 сего марта за № 727 уведомил сей суд, что 28 прошлого

февраля на 1-е число марта в два часа пополудни, от неизвестной причины в м. Меджибоже состоящем в 2 округе сгорела еврейская каменная двухэтажная синагога, со всеми пристройками, бывшими в синагоге различными серебряными и медными уборами и множеством книг, потери нанесено ж этим пожаром простирается до 12000 руб. серебром и вместе с тем истреблен огнем состоявший вблизи синагоги дом дворянина Федора Василевского стоявший 60 руб. и находившиеся внутри дома разные столярные инструменты на 30 руб., стульев 12, кроватей две, шкаф два, разного дерева политурированного (?) досок разного рода и разной мебели, полученной им для починки и разных лиц, всего убытка понесено Василевским на 235 руб. серебром.

О чем вашему сиятельству земский суд честь имеет донести и доложить, что о произведении надлежащего исследования к обнаружению действительных причин настоящего случая учинено судом должное распоряжение

Земский исправник [...]

Старший заседатель [...]

б)1860, червня 15. – Летичів. – Рапорт київському воєнному і подільському та волинському губернатора щодо пожежі в Меджибожі.

«Управление киевского военного,
подольского и волынского генерал-губернатора

По судной части № 10868

15 июня 1860 года

С донесением по делу о
сгоревшей еврейской синагоге

в м. Меджибоже

Господину киевскому, подольскому
и волынскому генерал-губернатору
летичевского земского суда

Рапорт

В исполнение предписания вашего сиятельства от 20 марта пришедшего 1859 года за № 2150 земский суд имеет честь донести, что по произведенному исследованию о сгоревшей в м. Меджибоже

еврейской синагоге и доме дворянина Василевского обнаружено, что пожар произошел из трубы пристройки бывшей у стен синагоги от неосторожности евреев топивших в печке той пристройки, но виновного в том не открыто, потому что топка в печке производилась не одним, а многими евреями, приходившими на молитву, почтеннейше докладывая при том, что дело по означенному предмету вместе с сим отослано на решение в летичевский городской магистрат.

Земский исправник [...]»

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 36. – № 287. – Арк. 1–1зв., 3–3 зв. – Оригінал).

№ 224

1860, грудень. – Справа про ініціативу власника чоловічої школи у Межибожі Петра Дзенціола щодо викладання в ній на польській мові

а) 1860, грудня 9 або 18. – Кам'янець – Подільський. – Лист київському воєнному, подільському і волинському генерал-губернатору.

«Ваше сиятельство изволили получить донесение Летичевского земского исправника от 16 прошлого ноября об открытии дворянином Петром Дзенциолом в м. Меджибоже частной мужской школы, на степени приходского училища *(далі автор підтверджує цей факт і говорить про «затребування Вашим Сиятельством сведений о Дзенциоле» – Ю. М.)*

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 260. – № 34. – Арк. – 2. – Оригінал на друкованому бланку «Управления киевского ученого округа»).

б) 1860, грудня 17. – Київ. – Лист київському воєнному, подільському і волинському генерал-губернатору.

«17 декабря.

Господину киевскому воєнному, подольскому и волинскому генерал-губернатору.

Директор училищ Подольской губернии по просьбе содержателя частной мужской школы в м. Меджибоже дворянина Дзенциола вышел ко мне с представлением о дозволении в этой школе преподавать польский язык.

За отсутствием попечителя имею честь покорнейше просить Ваше Сиятельство почтить меня уведомлением не встретится ли с Вашей стороны препятствий к дозволению в содержании Дзенциолом мужской школы, на степени приходского училища, преподавать польский язык.

Помощник попечителя (*підпис*)

Правитель канцелярии (*підпис*)

(ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 260. – № 34. – Арк. – 1–1зв. – Оригінал на друкованому бланку МВД «Управления киевского учебного округа»).

в) 1860, грудня 31. – Київ. – Лист помічнику попечителя київського учбового округу.

«Господину помощнику попечителя киевского учебного округа.

Вследствие отношения Вашего Высочородия, от 16 декабря за № 6136 имею честь уведомить, что в разрешении ходатайства содержателя частной мужской школы в м. Меджибож, на степени приходского училища, дворянина Дзенциола о дозволении в этой школе преподавать польский язык. По моему мнению следует поступить согласно буквальному смыслу известного Вам Высочайшего повеления, последовавшего в 16-й день июля сего года относительно преподавания польского языка в учебных заведениях киевского учебного округа (*закреслено і дотисано: Западного края» – упор.*)

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. – 810. – № 184. – Арк. 3–3 зв. – Чернетка).

г) 1860, грудня 31. – Уривок з листа київського воєнного, подільського та волинського генерал-губернатора (?) виконуючому обов'язки подільського громадянського губернатора

«[...] покорнейше прошу Вас приказать местному исправнику наблюдать, чтобы в этой школе не преподавать польский язык».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. – 810. – № 184. – Арк. 4–4 зв. – Оригінал написаний на бланку «Управления киевского воєнного, подольского и волинского генерал-губернатора»).

1862, червня 22. – Кам'янець – Подільський. –
Лист з канцелярії подільського громадянського губернатора
до виконуючого обов'язки київського воєнного, подільського
і волинського генерал-губернатора

«Господину исправляющему должность киевского, подольского и волинского генерал-губернатора.

Губернское Управление представлением от 31 декабря 1861 года № 24337 просило господина генерал-губернатора войти в сношения с кем следует, об учреждении в военном поселении м. Меджибож для наблюдения за порядком и благочинием и для исполнения распоряжений местной полиции одного тысяцкого с жалованьем 60 руб., базарным с жалованьем 30 руб. и не менее двух десятских из христиан с жалованьем по 15 руб. серебром [...].

Губернское Управление в исполнение последнего предложения, имеет честь донести Вашему Превосходительству, что, по мнению Управления, расход на содержание предполагаемых к назначению в м. Меджибож полицейских служителей может быть удобно отнесен к жителям м. Меджибож, имеющим свои оседлости, с расчислением на них того содержания уравнительно с тем изменением противу прежнего предположения, чтобы вместо тысяцкого, базарного и двух десятских назначить только тысяцкого с жалованьем по 60 рублей серебром в год и двух сотских с жалованьем каждому по 15 рублей [...], так как в должностях базарного и десятских не представляется крайней необходимости, а между тем уменьшится расход на содержание полицейских служителей, докладывая при том, что хотя начальство южных поселений предположило устроить в м. Меджибож особую полицию, но, как к исполнению сего предположения собираются еще разные сведения, а между тем в местечке этом в настоящее время нет вовсе полицейских служителей, то Губернское Управление находит необходимым впредь до учреждения в сказанном местечке согласно предположению начальства южных поселений, особой полиции назначить для наблюдения за порядком и благочинием и для исполнения распоряжений местной полицейской власти, временно в объявленном составе полицейских служителей, которые затем и должны подчиняться гражданскому начальству.

За губернатора [нідпис]

За вице-губернатора

статский советник [нідпис]

Советник [нідпис]

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 39. – № 67. Арк. 6–7. – Оригінал написаний на бланку «М[инистерство] В[нутренних] Д[ел]. Подольское губернское управление»).

№ 226

1862 р. – Уривки з історичного нарису М.Я. Орловського

“[...] При турецком правительстве Меджибожский замок, находящийся там при р. Буг, приведен в такое положение, в каком он и ныне находится. Тогда же как площадь местечка, так и все улицы местечка, турками вымощены были плитневым камнем. Эта мостовая в местечке и доньне существует.[...]”

Меджибож при польском правительстве пользовался магдебургским правом. Доньне среди местечка стоит каменная колонна, называемая тамошними жителями, «Столп магдебургского права», при котором совершалась в том время публичная казнь преступников.

Около 1715 года здесь или изгнанные из Венгрии князя Эстергази и оставили по себе в замковом костеле два надгробных памятника – всегдашние свидетели здешнего их пребывания! [...]

В 1831 году по случаю холеры и польского мятежа 8 февраля (уездное) училище было закрыто, а в 1834 году вновь открыто. В 1836 году 1 января оно преобразовано было в дворянское уездное училище и образовано было сходно высочайше утвержденному в 16 день июля 1835 года положению и штату. В 1831 год по случаю участию князя Чарторийского в польском мятеже м. Меджибож конфисковано и впоследствии времени обращено в военное поселение под название IV военного поселения кавалерийского округа. Меджибожское училище с высочайшего разрешения согласно желанию помещика Проскуровского уезда м. Черноострова графа Константина Михайлова Пшездецкого переведено на тех же самых правах по штату в 1843 году 25 июля в м. Черноостров, где и доньне существует [...]”.

(Орловский М. Историко-статистическое описание местечка Меджибожа Летичевского уезда. – Хмельницкий, 2009. – С. 10–11).

1865, грудня 14. – Кам'янець-Подільський. – Початок листа генерал-майора Сухотина до київського, подільського та волинського генерал-губернатора щодо справи єврея Давида Двойриса

«Господину киевскому, подольскому и волинскому генерал-губернатору.

Летичевский исправник донес мне, что мировой посредник 34 участка Литинского уезда сообщил ему, переданные ему старостою с. Цымбаловки сведения о том, что в м. Меджибоже открыта будто бы контора банкира Гинзбурга для займа крестьянами денег, что конторой этой управляет какой-то безрукий еврей и что на означенный заем подписалось более 4 т[ысяч] крестьян, с уплатою за подписку от всякого крестьянина по 15 коп.

По собранным исправником сведениям оказалось, что в м. Меджибоже банка нет, а проживает там упомянутый в отзыве мирового посредника безрукий еврей Дувид Двойрис. Личность эта, по поручению поверенного учредителей товарищества поземельного банка по Каменец-Подольскому округу летичевского купца Иойны Розенблита приглашает имеющих заложить имущество в банк. Когда об этом пронесся слух между крестьянами, то они обратились к Двойрису за советом, как доставать деньги из банка и Двойрис наставил их подавать объявление, которые по неграмотности крестьян, сам им писал, получая за труды, за каждое объявление, от 10 до 15 копеек, не передавая, как есть основание предполагать, объявлений в контору банка. *(далі говоритися, що неможливо встановити кількість цих оголошень у Летичівському повіті, в с. Цимбалівці їх нараховується 4 000; необхідно зробити обшук в домівці Двойриса і вилучені папери надати слідству; заборонити Двойрису у подальшому писання такого роду оголошень, бо «Двойрис поведення весьма подозрительного состоит под судом за составление фальшивых паспортов». Треба запитати Розенблита: чи дійсно він довіряв банківські угоди, а про отримані свідчення доповісти «Вашому Высокопревосходительству» – упор.)*

Генерал-майор Сухотин».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 44. – № 644. – Арк. 1–3. – Оригінал написаний на бланку «Управление киевского, подольского и волынского генерал-губернатора по секретной части № 3968 декабря 1865 года подольского губернатора. Каменец-Подольск». Штемпель «14 декабря 1865»).

№ 228

1868, грудня 4 – 1869, вересня 19. – Справа про млини
у Межибожі

а) 1869, січня 16. – Чернетка листу господарського відділу міністерства держмайна до чиновника цього ж міністерства щодо млинів Ю. Ольшанецького.

«М.Г.И.

Отделение хозяйственное, № 366

Стол 2

16 января 1869 г.

г. чиновнику

Две мельницы Летичевского уезда при м. Меджибоже сданы в содержание еврею Юдке Ольшанецкому с 1-го марта 1864 г по 1 марта 1870 года, а в 1869 году должны бать торги на переобработку оной. В контракте заключенном с Ольшанецким сказано приняты им в арендное содержание мельницы со всеми внутренними устройствами и прочими к ним принадлежностями, плотинами [...] лотками и мостами должны быть сде[...] волостною расправою и приняты мною в настоящем их виде по описям планам с оценкою с[...]

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 1–2. зв. – Чернетка. Автограф.).

б) «М.Г.И.

чиновника особых поручений

Управление государственных имуществ

№ 61

29 мая 1869 года. В Управление государственных имуществ

Вследствие предписания Управления от 31 декабря прошлого года за № 9851, переданного мне чиновником особых поручений Яновским

в генваре месяце за № 4; при сем имею честь представить в Управление акт об освидетельствовании пруда в м. Меджибоже, находящегося в содержании у еврея Юдки Ольшанецкого.

Чиновник особых поручений Горошко».

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 4. – Автограф).

в) 1869, травня 27. – Межибіж. – Акт огляду ставка при млинах Юдки Ольшанецького.

«Акт

об освидетельствовании пруда, находящегося при мельниках в м. Меджибоже Летичевского уезда 1869 года 27 мая чиновник особах поручений Горошко на основании предписания Управления Государственных имуществ от 31 декабря прошлого года за 9851, произвел освидетельствование пруда при мельниках в м. Меджибоже, нашел что этот пруд образуется речкою Бужком. Он довольно чистый, не поросший ни камышем, ни другою водною растительностью. Границы его определяются с нижней стороны плотиною, находящеюся при мельнице по бокам усадьбами жителей м. Меджибожа и с. Требуховец, а граница вершины этого пруда определяется речкою Петрусановкою. В этом пруде водятся раки и рыба следующего сорта: щука, карп, карась и линь, которые бывают довольно значительных размеров. По отзыву местных крестьян этот пруд может доставлять казне ежегодного дохода до шести десяти руб. сер[ебром]. А потому постановлено об оказавшемся заключить настоящий акт для представления в Управление государственных имуществ чиновник особах поручений Горошко. Понятые крестьяне: Данила Мельник, Николай Мельник, Дмитрий Минаев, Николай Аверков, Василий Садовский, Григорий Мазур, Демьян Радецкий, Тихон Розицкий, Василий Мазур, а за них неграмотных и за себя расписался волостной старшина [Чупринка]»

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 5–5 зв. – Автограф).

г) 1869, вересня 19. – Вказівка управління держмайна чиновнику Горошко щодо ремонту межибізьких млинів.

«Отделение хозяйственное

Стол 2

№ 8280

19 сентября 1869 г.

О понуждении съемщиков

к исправлению меджибожских

мельниц

г. чиновнику особых поручений Горошко

Подпискою представленною при рапорте вашего высокоблагородия дня от 29 мая за № 8397, держатели меджибожских мельниц обязались мельницы эти исправить в течение четырехмесячного срока начиная с 1 июня сего года и привести их в такой вид, чтобы все части их находились в полной исправленности для безостановочного помола хлеба.

Имея в виду, что мельницы эти с 1 марта 1870 г. имеют быть переданы в 12-летнее содержание новому съемщику

Управление государственными имуществами».

(ЦДИАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 6–6 зв. Автограф).

д) 1869, г. мая 29. – Лист чиновника Горошко до уряду державного майна.

«Министерство Государственных Имуществ

чиновника особых поручений

управления государственных имуществ

№ 59

29 мая 1869 года. В управление государственных имуществ

Вследствие предписания управления от 16 января сего года за № 366, при сем имею честь представить в управление акт об освидетельствовании мельниц в м. Меджибоже, находящихся в содержании у еврея Юдки Ольшанецкого. При чем докладываю, что этого еврея в настоящее время в Меджибоже нет, а находится он, по показанию местных евреев в г. Умань Киевской губернии; почему мною и не могла быть взята с него подписка в исправлении мельниц, а такая подписка взята мною от евреев Вайцера и Ключмана, которым Юдко Ольшанецкий частно переуступил в содержание означенные мельницы. Что же касается оценки мельниц, то к производству та-

ковой Летичевское полицейское управление еще не приступало, хотя мною и отнесено требование по этому предмету в оное управление от 17 сего мая за № 57.

Чиновник особах поручений Горошко».

(ЦДИАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 8–8 зв. Автограф).

е) 1869, листопада 11. – Лист уряду державного майна до чиновника Горошко.

«Отделение хозяйственное

Стол 2

№ 9541

11 ноября 1869 г.   Господину чиновнику особых поручений
Горошко

о меджибожских мельниках

Предписанием от 19 истекшего сентября сего года № 8280 поручено Вашему высокоблагородию удостоверится [исправлены] ли меджибожские мельницы настоящим содержанием оных согласно деланной им подписки если они де неисправлены, то донести о том управлению для принятия надлежащих мер к побуждению содержания к исправлению мельниц. Между тем исполнить [...] [месту] [...] вас [...]

Ныне каменецкий еврей Фроим Гершман, снявший с торгов [в] новое содержание с 1 августа 1870 года меджибожских мельниц, докладною запискою, поданную в управление заявил, что при осмотре им меджибожских мельниц, он нашел их в следующем положении: крыша на обоих мельницах требует перестройки совсем наново, от лотков вода проходит чрез стену в мельницу, стена мельницы при водяных колесах вследствие промывания ея водою осела, щекатурка при мельницах снаружи требует исправления, крыльца при мельницах гнилые [...] и плотина тре[бует] значительной починки, что держатели меджибожских мельниц к означенным исправлениям не приступали и не намерены приступить.

Сообщая о сем вашему высокоблагородию и препровождая при сем подлинную докладную записку, управление г[осударственных имуществ] поручает вашему высокоблагородию донести управ-

лению, действительно ли меджибожские мельницы требуют так [их] значительных исправлений [...]»

(ЦДІАК. – Ф. 445. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 9–10 зв. Автограф. Документ. Сильно пошкоджено, обірвано).

№ 229

1869, 23 листопада. – Постанова Межибізького сільського сходу про взяття до громади відставного денщика 12-го Драгунського Стародубівського полку Івана Романовича Петренка та відведення йому землі під садибу

1869 года ноября 23 дня, мы нижеподписавшиеся 2/3 общества домохозяев-крестьян селения Трибуховец Меджибожской волости 1-го мирового участка Летичевского уезда, быв сего числа на сельском сходе по призыву сельского старосты слушали просьбу бессрочно отпускного казенного денщика, служащего в 12 Драгунском Стародубовском Его Императорского Высочества Принца Ольденбургского полка Ивана Романова Петренка о принятии его в наш круг и об отводе ему усадебного места под постройку дома. Почему имели между собой рассуждение и все единогласно приговорили: просьбу рядового Петренка принять уважительною, но, не приводя сего в исполнение приговор этот для засвидетельствования и выдачи просителю, представить в наше волостное правление.

Приговор сей составили и к оному руки приложили крестьяне селения Требуховец: Марк Шенкарук, Григорий Мазур, Михаил Мазур, Трофим Свистун, Василий Паламарчук, Оникий Нагорный, Степан Мазур, Феодосий Бородий, Логвин Заиц, Иван Ив[анович] Мазур, Василий Варцаба, Герасим Паламарчук, Василий Павлов, Данило Мельник, Григорий Трайнич, Степан Лисогор, Осиф Будняк, Тимофей Бородий, Григорий Бондаренко, Никифор Кривой, Василий Мазур, Филип Лукашенко, Николай Оверко, Илья Багас, Семен Шкарбун, Николай Онищук, Ефим Кохан, Кирило Данилюк, Антон Кардашевский, Григорий Фаранюк, Демян Радецкий, Зиновий Грабчак, Леонтий Нагребельный, Кирило Лысый, Василий Белан, Иван Мацков, Димитрий Минас, Роман Данилюк, Александр Белан, Арсений Царенко, Аким Гончар, Яков Караульный, Семен Войчак, Степан Чупринский, Афанасий Сахар, Иосиф Шенкарук, Леонтий Котик,

Павел Тасиюк, Радион Гарник, Григорий Коцяк, Григорий Паньковский, Иван Демянишен, Тихон Яковишен, Василий Садовский, Сильвестр Луговой, Иван Стецков, Виктор Магрук, Иван Яковишен, Алексей Коваль, Дмитрий Лукашенко, Марк Лукашенко, Алексей Кучер, Максим Мостенский, Савва Погребняк, Захарий Коломыец, Григорий Шаповал, Иван Коломыец, Сельвестр Попка, Михаил Терпыга, Лукьян Перчовский, Федор Ясиовецкий, Иван Кохан, Савва Дядык, Степан Дядык, а за них не грамотных, равно за себя расписался: Павел Погрибняк, Михаил Мостенский.

Что действительно настоящий приговор составлен обществом 2/3 домохозяев и что таковой записан в книгу 23 ноября под №22 в том свидетельствуется.

Староста с. Требуховец Иван Мельничук (печатка)

Сельский писарь: Григорий Степанков.

(ДАХМО. – Ф. 95. – Оп. 1. – № 1. – Арк. 4 зв. – 5. – Оригінал).

№ 230

1870, 28 лютого. – 3 рапорту Летичівського поліцейського правління Подільському губернському правлінню про виконання вимоги щодо опису замку та інших пам'яток старовини в містечку Межибіж

В Подольское губернское управление^{*}

Летичевского уездного полицейского управления

Рапорт

В исполнение циркулярного предписания губернского управления от 11.12.1869 года за № 1091 Летичевское уездное полицейское управление имеет честь донести, что в селениях Летичевского уезда имеются следующие остатки замков, памятники и здания древности: в м[естечке] Меджибоже состоит древний замок, обведенный каменною оградюю, заключающий в себе 59 комнат, в ограде этой при въезде в замок имеется каменная церковь, переделанная из католической каплицы и в той же ограде имеются другие помещения как то сарай, конюшни и т[ому] п[одобные] службы. Замок этот состоит в ведении и распоряжении инженерного ведомства и потому подробные све-

^{*} В горі надруковано «11 марта 1870 года».

дения о состоянии его можно получить от начальника Меджибожской инженерной дистанции ^{**} подполковника Черепова. Кроме того, в Меджибоже, в Ставнице и Требуховцах имеется по одному каменному столбу вышиною 8 аршин и толщиной 6 и 4 аршина каждый, но какое их название, равно, в какой цели они построены, никто объяснить не может. Известно только из общей молвы, что они построены еще за турецкого владения и как полагать следует, по их постройке они обозначали знаки границ. (...) ^{***}

Полиции исправник (Підпис)

Старший заседатель (Підпис)

№ 2871

28 февраля 1870 года

Секретарь Зборовский

Столоначальник Миховский

(ДАХМО. – Ф. 227. – Оп. 1. – Т. 2. – № 8511. – Арк. 87 та зв. – Оригінал).

№ 231

1870, 5 березня. – Договір Макара Шилобота з Межибізьким волосним правлінням про взяття його на посаду вчителя до волосної школи

Условие

1870 года марта 5-го дня, я, нижеподписавшийся, отставной старший фельдшер Макар Шилобот, заключаю настоящее условие с Меджибожским волостным правлением о том, что я, Шилобот договорился быть учителем крестьянских детей в волостной школе Меджибожской волости, в течении одного года, начиная таковой с первого числа истекшего февраля месяцы сего года, по первое число февраля месяца 1871 года на нижеследующих пунктах:

1) В школе я обязан обучать детей грамоте, каковых должно быть не менее тридцати и не более тридцати пяти мальчиков русской грамоте, как то: чтение книг гражданской и славянской печати, Закон Божий с краткого катехизиса и истории, грамматики и арифметики первые четыре правила, включительно до именованных чисел, чисто-

---

^{**} Термін «дистанция» є синонімом «служба».

^{***} Далі йде опис замків і фортець у Зінькові та Сутківцях.

писание и прописей и подиктовке, молитвы, заповеди и по другим предметам, согласно настоящего для сего (...) в школе.

2-е) Не воспрещается мне иметь сверх выше прописанного количества еще не более пяти мальчиков для обучения также грамоте, на то, что бы я имел право от посторонних лиц принять детей их.

3) За обучение детей грамоте волостное правление обязано платить мне по пр(...)* прежних лет сто пять рублей серебром в год, и деньги выдавать мне, сколько таковых причитаться будет по истечении каждой трети, то есть в последних числах месяцев апреля, августа и декабря.

4) Классные материалы, если необходимы будут для учеников, как то: книги, бумага, карандаши, перья, грифеля, чернила и тому подобное, правление сие должно доставить ученикам все нужное необходимо для лучшего успеха в науках от себя!

5) Ремонтирование школы, отопление, освещение и тому подобное также относится на счет волостного правления.

6) Учитель должен заниматься детьми ежедневно, за исключением праздничных, воскресных и табельных дней. Что и ученики также должны заниматься в школе ежедневно, как выше сказано. Условие сие должно с обеих сторон выполнено свято и не порушимо. В том и подписуюсь учитель Меджибожской волостной школы – отставной старший фельдшер Макар Шилобот.

И[сполняющий] д[олжность] волостного старшины – Мациборский

(ДАХМО. – Ф. 95. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 12 зв. – 13. – Оригинал).

№ 232

**1870, 28 листопада. – Рапорт благочинного священника
Іоана Васильєвського до Подільської духовної консисторії
з даними про кількість учнів в церковно-парафіяльних школах
4-го округу Летичівського повіту від 28.11.1870 року**

«В Подольскую духовную консисторию
Летичевского уезда 4-го округа
Благочинного священника Иоанна Васильевского
Рапорт

Во исполнение постановления Подольской духовной консистории от 24 генваря сего года за №1103, ведомость о числе приходских

школ, а также и о числе учеников, обучающихся в них мужеска и женска пола, состоящих в вверенном мне округе, при сем в оную консисторию, честь имею почтеннейше представить.

Благочинный священник И. Васильевский».

(ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – № 9828. – Арк. 41. – Оригинал).

№ 233

1870, 28 листопада. – Відомість про кількість церковно-приходських шкіл та учнів, що в них навчалися в 4-му благочинному окрузі Летичівського повіту

Ведомость о числе школ приходских и обучающихся в них учеников мужеска и женска пола, состоящих в 4-м округе Благочиния Летичевского уезда, составленная 1870 года ноября 28 дня.

		Мужеска	Женска
1	М[естечка] Меджибожа Св.Троицкой церкви	18	4
2	с. Ставниці Св. Димитриевской	20	4
3	с.Трибуховец Иоанно-Богословской	8	–
4	с. Русановец Кресто-Воздвиженской	10	–
5	с. Голоскова Св. Николаевской	15	–
6	с. Пироговец Св. Параскевиевской	18	–
7	с. Копыстина Св. Николаевской	20	–
8	с. Масиовец Св. Михайловской	18	1
9	с. Книжковец Св. Параскевиевской	13	3
10	с. Давидковец Св. Троицкой	22	10
11	с. Стувчинец Св. Михайловской	17	5
12	с. Шпичинец Великих Космо-Дамиановской	12	4
13	с. Терешковец Св. Михайловской	22	8
14	с. Пархомовец Св. Димитриевской	20	5
15	с. Ярославки Христо-Рождественской	10	4
16	с. Мытковец Иоанно-Богословской	15	6
17	с. Игнатовец Св. Преображенской	10	6
18	с. Моломолинец Рождество-Богородицкой	15	6
19	с. Редвинец Св.Покровской	16	5
	Итого	299	75

Благочинный священник Иоан Васильевский.

(ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – № 9828. – Арк. 42. – Копія).

№ 234

1871, січень – березень. – Справа про пожежі в Межибожі

«Ведомость о происшествиях в Подольской губернии за первую половину февраля 1871 г.

«№ 9. Летичевского уездного полицейского управления от 7 полученному 12 февраля в м. Меджибоже 28 января сгорели крыша на доме и находившиеся в оном вещи еврея Гешеля. Пожар произошел как полагают от загоревшегося потолка близ дымовой трубы. Убытка понесено на 5000 р.[...]

№ 11. Летичевского уездного полицейского управления от 8 полученному 12 февраля. Ученик меджибожской вольной аптеки дворянин Долинский в ночь на 25 января, от апоплексического удара скоропостижно умер[...]

Ведомость о происшествиях в Подольской губернии за вторую половину февраля 1871 г.

№ 8. Летичевского уездного полицейского управления от 18, полученному 23 февраля. В м. Меджибоже, в ночь на 14 февраля сгорели крыши на двух соседних домах мещанки Феглишкевичевой. Пожар произошел во время топки печи, от неустройства дымовой трубы (Убытки в донесении не означено)»

(ЦДАК. – Ф. 442. – Оп. 50. – № 375. – Арк. 60, 6. – Оригінал).

№ 235

**1872, 7 квітня. – Постанова сільського сходу с. Ставниці
про перебудову мосту**

1872 года апреля 7 дня, мы нижеподписавшиеся крестьяне Меджибожской волости 1-го мирового участка Летичевского уезда, селения Ставницы, быв сего числа на сельском сходе по призову сельского старосты, состоявшимся из 2/3 наличных домохозяев в присутствии сельских (...)* лиц, слушали предложение нашего сельского старосты о необходимости перестройки одного моста, пришедшего от времени существования в порчу, по дороге идущей из оного селения в м[естечко] Меджибож на реке Буге. Вследствие чего, имели между собой суждение и все единогласно приговорили:

– Для покупки материала на устройство моста и на наем мастера собрать уравнительно с каждого двора, не исключая отставных, бессрочно временно отпускных нижних чинов и вольных лиц, жительствующих в оном с[елении]: по 50 копеек серебром, что составит по количеству 175 дворов восемьдесят семь рублей пятьдесят копеек серебром, которые деньги вручить уполномоченным от общества Григорию Качину и Ивану Мулу. Под нижайшим наблюдением сельского старосты при шнуровой тетради, обязав их, по израсходовании дать обществу надлежащий отчет, но не приводя сего в исполнение приговор сей по засвидетельствовании нашими подписями представить на утверждение в волостное правление.

Сей приговор составили, к оному руки и приложили крестьяне с[еления] Ставницы: Роман Дыкий, Никита Царюк, Данило Царюк, Онуфрий Чупринский, Корней Писоцкий, Иван Гудзь, Алексей Гончар, Григорий Даценко, Яким Емец, Феодосий Коломиец, Артем Онищук, Григорий Коцян, Николай Чупринский, Яков Огородник, Иван Баклажко, Леонтий Ментус, Никита Чупринский, Игнатий Тумский, Павло Габрусский, Кирило Онищук, Евстафий Гончар, Гаврило Качан, Гаврило Киричок, Антон Лановой, Иван Петриченко, Самийло Важельник, Иван Повный, Андрей Варчин, Филипп Гончар, Савва Белый, Антон Тушик, Яков Гончар, Максим Какакий, Иван Дыкий, Леонтий Дыкий, Лукиян Чепкий, Иван Писоцкий, Григорий Качан, Иван Неграй, Яким Бедрий, Афанасий Коваль, Макар Лепушинский, Марко Милосский, Никифор Кирачаный, Феодосий Калюжный, Савва Дядык, Демьян Курочка, Андрей Тышков, Степан Григорьев, Яков Чижевка, Михайло Гомыч, Яким Гольноус, Григорий Лазарев, Герасим Каштан, Сидор Шинкарюк, Димитрий Колесник, Кондрат Мельник, Сидор Марич, Данило Тышков, Василий Важельник, Иван Гомыч, Дорофтей Лестищен, Радион Решетник, Федор Папушченко, Павел Масий, Куприян Зубрий, Иван Дядык, Андрей Багас, Дмитро Дячук, Григорий Слободянюк, Михайло Котельник, Иван Кезыма, Иван Решетник, Филипп Зденка, Федор Ровный, Константин Гомыч, Иван Слощук, Григорий Каретник, Феодосий Инчук, Иов Шинкарчук, Емельян Швец и Данило Важельник, а за них неграмотных расписался Терентий Писоцкий.

При составлении сего приговора находились:

Староста с. Ставницы – Федор Козак
Сборщик казенных податей с. Ставницы – Клим Коваль
Смотритель мирские магазины с. Ставницы – Василий Дячук
Приговор сей записали в сию книгу в ст. под №11 апреля 7-го
дня 1872 года. с. Ставницы. Староста – Федор Козак
(ДАХМО. – Ф. 95. – Оп. 1. – № 2. – Арк. 47–48. – Оригинал).

№ 236

**1872, квітня 7. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського
губернатора про закриття в Межибожі єврейського шпиталю**

«Господину киевскому, подольскому и волискому генерал-губернатору.

Губернское управление по постановлению, состоявшемуся 22 марта 1872 года по делу о межибожской еврейской богадельни определили: существующая в м. Межибоже Летичевского уезда около ста лет еврейская богадельня устроена иждивением еврейского общества, но с чьего разрешения и когда именно таковое последовавшего неизвестно, заведение это помещается в особо устроенном доме более 20 лет, в котором можно поместить до 10-ти лиц, но основного капитала для содержания богадельни нет, содержится же она частью на отпускаемые из коробочного сбора суммы, а частью из жертвований будто бы частных лиц. Поэтому губернское управление предписало Летичевской городской думе по соображении с 365, 366 и 368 ст. XIII т. уст. о управ. зав. подвед.(?) приказам предложить межибожскому еврейскому обществу войти в ближайшее обсуждение проекта существования в м. Межибоже на будущее время еврейской богадельни и о последующем составить общественный приговор, который представить губернскому управлению. Следствием чего Летичевская городская дума при рапорте от 12 февраля № 429, представила приговор межибожского еврейского общества, составленный 25 сентября 1870 года, в котором, между прочим, объяснено, что богадельня их для прочного основания к своему существованию имеет, во-первых сумму, отпускаемую из коробочного сбора и во-вторых делаются на это пожертвования разными благотворительными лицами, но до какой цифры доходят

эти пожертвования не объяснено. Затем что для управлением богадельнею избирается оседлый благонадежный и добросовестный хозяин и что порядок этот будет существовать и на дальнейшее время. По соображении вышеизложенного губернское управление находит, что существующая с давних времен в м. Меджибоже Летичевского уезде без всякого разрешения еврейская богадельня никакого основного капитала, который гарантировал бы существование ее не имеет. Содержится же она преимущественно на отпускаемые из коробочного сбора по 500 руб. ежегодно и хотя еврейское общество в приговоре своем составленном 25 сентября 1870 года говорит, что для существования оной богадельни жертвуются деньги и частными, лицами, но до какой цифры средним числом доходят эти пожертвования общество умалчивает. Не менее сего общество умалчивает и о том, сколько действительно лиц призревается в богадельне (из переписки видно, что она устроена только на 10 кроватей). Отчетностей о расходе отпускавшихся на сказанную богадельню сумм общество не представляло. Городская дума вследствие настояний губернского управления об истребовании этих отчетов в рапорте от 7 февраля 1868 года № 264 донесла, что о существовании в сказанной богадельни в думе никаких сведений не имеется. По всему этому губернское управление приходит к заключению, что находящаяся в м. Меджибоже еврейская богадельня, не имеющая основного к существованию своему капитала и при том не разрешенная установленным порядком, не может быть оставлена на дальнейшее время. При том же, если принять еще во внимание, что общество не представляет никакой отчетности в отпускаемых на содержание богадельни из коробочного сбора суммах, то по меньшей мере можно предполагать, что богадельня эта не соответствует своей цели и что отпускающиеся обществу деньги, расходуются не на богадельню, а на другие предметы. А потому губернское управление полагает: сказанную богадельню немедленно закрыть. [...]

Губернатор [*підпис*]

Вице-губернатор [*підпис*]

Старший советник [*підпис*]]».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 51. – № 176. Арк. 1–4. Написано на бланку МВД № 1769 від 7 квітня 1872 р.)

№ 237

1873, 15 травня – Рапорт Летичівського повітового землеміра
Подільському губернському управлінню. Село Козачки

«В Подольское губернское управление^{*}

М[инистерство] ю[стиции]

Летичевский уездный землемер

№ 60 25 мая 1873 года

Дистанция с.Козачки

Рапорт

В исполнение предписания подольского губернского управления от 20 декабря 1872 года за №1215, представляя при этом чертежи памятников древности Летичевского уезда: 1) столбов, находящихся в м. Меджибоже и его предместьях; 2) Меджибожского, 3) Зиньковского и 4) Сутковецкого замков, честь имею доложить, что исторических сведений для составления подробных статистических описаний, кроме Меджибожского замка, при всем моем старании, я не смог достать. Полученное сие сведение мною из частных рук о м. Меджибоже и его замке у сего прилагаю. При этом считаю необходимым пояснить то, что из всех памятников древности чертежей представляются мною один. Меджибожский замок ремонтируется ежегодно и содержится в исправности, а остальные не поддерживаются и постепенно разрушаются.

Летичевский уездный землемер

М. Когут.

[Историческая справка]

Меджибож, в древности Межибожье, местечко в Летичевском уезде Подольской губернии при реке Буге. Основан в XII столетии русскими князьями; около 1146 года властвовал в нем Святослав Всеволодович, сын великого князя киевского; в 1229 году Даниил Романович Галицкий отдал Меджибож Ярославу Игоревичу; затем он перешел во владение литовских князей, а потом Польши и служил оплотом против турок.

---

^{*} В горі надрукована дата отримання документа «28 мая 1873 года».

В 1522 году принадлежал роду Гербуртов; в 1540 году Сигизмунд I передал кастеляну Николаю Синявскому, при котором и выстроен был укрепленный замок; с 1672 по 1682 годы принадлежал туркам, а затем снова перешел в род Синявских, из которых последняя в роде в 1720 году вышла замуж за воеводу русского, князя Августа Чарторыйского и перешло в наследство Адаму Чарторыйскому, генералу земель подольских и старосте летичевскому; в 1831 году имение его конфисковано, а в 1837 году поступило в военное поселение.

(ДАХМО. – Ф. 227. – Оп. 1. – Т. 2. – № 8511. – Арк. 127–129. – Оригинал).

№ 238

1882, червня 26. – Київ. – Звинувачувальний судовий акт щодо міщан, котрі звинувачувались у єврейському погромі у Межибожі 5.04. 1882 р.

«Обвинительный акт по делу о мещанах м. Меджибожа Онисиме Морозе и Степане Бойко переданных военному суду, для суждения по законам военного времени, Киевским, Подольским, Волынским, временным Черниговским и Полтавским генерал-губернатором.

1-го апреля настоящего года, житель м. Меджибожа мещанин Овший Гладштейн подал участковому судебному следователю прошение о том, что в ночь на 5-е число означенного месяца, толпа мещан в числе которых находились Онисим Мороз и Степан Бойко, подошла к дому его, разбила стекла и требовала от него денег, но когда он заявил, что денег у него нет, то Мороз и Бойко схватили чрез разбитое окно, лежавшее на столе одеяло и скрылись, присвоив таковое себе. Очевидцами этого происшествия были проживавшие в одном с ним доме евреи: Лейзер Абрамович, жена его Рейзель Абрамович и Дувид Билек.

При осмотре следователем квартиры Гладштейна, произведенном 31-го мая было обнаружено, что квартира состоит из двух комнат: одна большая занята под бочарню, другая же малая, имеющая 5-ти аршин длины и ширины для жилья; в этой же комнате имеется одно окно, половина рамы сделана из свежего дерева; окно стоит от земли на 1 ½ аршина, в комнате близ окна висячая лампа, у окна стоит небольшой столик, по заявлению Гладштейна похищенное у него

одеяло, лежало на этом столике. Кроме означенных комнат имеется еще третья, в которой проживают евреи, супруги Абрамовичи.

На производимом по сему делу предварительному следствии показали:

Потерпевший Гладштейн, что в 11 или 12 часов ночи 4-го апреля, подошла к дому его толпа христиан и выбила все стекла, а затем находившиеся в толпе мещане: Мороз и Бойко хорошо ему известные, стали требовать от него денег, когда же он заявил, что он человек бедный и денег не имеет, то Мороз схватил чрез разбитое окно красное шерстяное одеяло, лежавшее на столе, и передал Бойко, сказав: «будет на водку». Затем толпа, услышав приближение патруля, рассеялась. Во время нападения на его дом, в комнате его, пред окном, чрез которое похищено одеяло, горела лампа; в комнате у него в то время ночевали еврей Билек, а когда христиане стали бить окна, то в ту же комнату пришли супруги Абрамовичи. Одеяло стоит 15 рублей, всего же убытку, т. е. от похищения и разбития окон он понес на 23 рубля.

Евреи, супруги Лейзор и Рейзя Абрамовичи, что в 12 часу ночи 4-го апреля, к дому Гладштейна, в котором они квартировали, подошла толпа христиан и разбила во всех окнах стекла. Испугавшись, они отправились в комнату к Гладштейну, которая была освещена, при чем видели, что впереди толпы стояли хорошо известные им мещане: Онисим Мороз и Степан Бойко, которые требовали от Гладштейна денег. Когда же Гладштейн заявил, что он человек бедный, то Мороз подошел к окну, и схватив лежавшее на столе у окна одеяло, передал его толпе сказав: «нате хлопцы, будет на водку». Затем толпа, услышав приближение патруля, разбежалась.

В комнате Гладштейна в то время ночевал еврей Билек.

Еврей Дувид Билек подтвердил показания потерпевшего Гладштейна и свидетелей Абрамовичей, добавив, что он не видел кто именно из толпы схватил одеяло.

Привлеченные в качестве обвиняемых Мороз и Бойко не признавая себя виноватыми в разбитии окон в доме Гладштейна и в похищении у него одеяла и показали, что в ночь с 4 на 5 апреля они были дома, но свидетелей в подтверждение сего указать не могут; почему Гладштейн оговорил их в совершении грабежа, они не знают.

Из сведений, имеющихся в деле о личном состоянии обвиняемых видно:

1) мещанин Онисим Касьянов Мороз, 36 лет, грамотен, женат, имеет дом с усадьбою, по приговору мирового судьи, состоявшегося 27 апреля сего года за буйство во время антиеврейских беспорядков в м. Меджибоже присужден к аресту на 5 дней.

2) мещанин Степан Марков Бойко, 32 лет, грамотен, женат, имеет дом с усадьбою, приговором мирового судьи, состоявшегося 27 апреля сего года за буйство во время антиеврейских беспорядков в м. Меджибоже, присужден к аресту на 7 дней. Оба вероисповедания православного и происходят из мещан.

На основании вышеизложенного мещане Онисим Мороз и Степан Бойко обвиняются в том, что в ночь на 5 апреля настоящего года, в Меджибоже, участвуя в беспорядках, направленных против еврея Овшея Гладштейна и когда разбили окна в доме, стали требовать от Гладштейна денег, получив отказ, Мороз, в присутствии Гладштейна и евреев Абрамовичей, с целью похищения схватил со стола чрез разбитое окно одеяло Гладштейна и передал таковое Бойко, после чего они скрылись, присвоив себе это одеяло.

Преступление это предусмотрено 12 и 1643 ст. Улож[ения] о наказ[аниях] Уголов. и Исправ. и 279 ст. XXII кн. С.В.П. 1869 (2 изд.)

Обвинительный акт составлен в г. Киеве, июня 26-го дня 1882 года.

Помощник военного прокурора, полковник Любавский».

(ЦДАК. – Ф. 316. – Оп. 1. – № 143. – Арк. 1–4. Рукопис).

№ 239

1882, липня 19. – Київ. – Акт звинувачення суду у справі про учасників єврейського погрому у Межибожі

«Обвинительный акт по делу о крестьянах: Иване Чмире (Баклажко), Семене Хмиляре, Антоне Каретнике, Даниле Лешишине (он же Дорош), ефрейторе запаса армии Никите Данилюке и канонире 19-й конно-артиллерийской батареи Иване Волковском, преданных военному суду для суждения по законам военного времени, киевским, подольским, волынским, временным черниговским и полтавским генерал-губернатором.

6-го апреля настоящего года, приставу 2-го стана Летичевского уезда было дано знать, что в ночь на означенное число, толпа крестьян напала на дома евреев Мошки Киммельфельда и Меера Гинсбурга, проживавших при Новоставской мельнице, отстоящей в 2-х верстах от м. Меджибожа и в 1-й версте от с. Ставницы, разбила окна и двери и уничтожила и разграбила имущество их. Вследствие этого сообщения, пристав отправился на Новоставскую мельницу и нашел следующее: в доме Киммельфельда было разбито четыре окна, уничтожена посуда и мебель в том числе диван от которого оказались оторванными замки, в доме у Гинсбурга разбито 5-ть окон, в комнатах валялись осколки от разбитой посуды и домашней утвари. По заявлениям потерпевших и их прислуги в нападении на их дома принимали участие крестьяне с. Ставницы: Иван Чмир (Баклажко), Семен Хмиляр, Антон Каретник, Даниил Лешишин (он же Дорош), ефрейтор запаса армии Никита Данилюк и канонир 19-й конно-артиллерийской батареи, квартировавшей в с. Ставницы Иван Волковский.

Из числа похищенных у Каммельфельда вещей, 16 апреля было найдено у жены священника с. Шрукова Анны Волосевич золотые дамские часы, которые по заявлению ее были куплены у крестьянки Левко, эта же последняя объяснила, что часы были найдены неподалеку от Новоставской мельницы.

На произведенном по сему делу предварительном следствии, показали:

Мещанин Мошко Абрам Киммельфельд, что он арендовал мельницу в местности называемой «Новоставцами», в этой местности находятся два дома: один занят семейством его, а в другом проживает семейство еврея Гинсбурга. В понедельник 5-го апреля произошли беспорядки, направленные против евреев в м. Меджибоже, почему он, приехав из этого местечка домой, хотел было собрать ценное имущество и спрятать в укромное место, но узнав, что в Меджибоже беспорядки прекратились, отложил свое намерение и в 9-ть часов вечера лег спать. Только что он заснул, как был разбужен шумом от разбитых стекол, при чем увидел, что вокруг его дома стоит большая толпа крестьян и разбивает окна, затем, в окно влез крестьянин Семен Хмиляр и потребовал от него водки, крестьянина он узнал не только по голосу, но и видел в лицо, когда тот зажег спичку.

С испугу он бросился бежать и спрятался в мельнице под колесом, жена ж его с детьми, служанкою и другими находившимися у них в то время лицами, осталась дома. Затем явилась жена и служанка и последняя сообщила, что Хмиляр и еще двое других требовали, чтоб она указала где хранятся деньги. Часа через два и после разбития дома Гинсбурга, толпа ушла; возвратившись домой, он застал, что посуда и мебель были разбиты, замок от запертой софы разломан и из оной похищены шуба, золото, дамские часы, две золотые цепочки, золотые кольца, 10 штук белья, два пикейных одеяла, кусок полотна и два векселя на сумму 330 рублей, кроме того, пух из подушек и перин был выпущен. На другой день коробочку с кольцами, он нашел во дворе. Всего убытку он понес на 600 рублей. Служанка его Хана Чайник, как оставшаяся дома во время нападения крестьян, может указать на некоторых из них. Спустя непродолжительное время он узнал, что похищенные у него дамские часы, находящиеся у жены священника Волосевич, почему о сем заявил приставу, который после допроса о приметах часов, возвратил их приставу, который после допроса о приметах часов, возвратил их свидетелю, но золотой цепочки при часах не оказалось.

Двойря Киммельфельд подтвердила показание своего мужа, добавив в толпе были артиллерийские солдаты, что она заключила по бряцанью шпор, и что между прочими вещами был похищен красный дубленый полушубок ее мужа и кусок тонкого полотна и что из вещей остались нетронутыми только шелковые и бархатные платья.

Мещанка Хана Чайник (находящаяся в услужении у Киммельфельда), когда в ночь на 6-е апреля она проснулась вследствие нападения на дом хозяина крестьян, то бросилась в комнату хозяев, но их не застала. В это время ее окружили крестьяне Данило Дорош (Лещишин), Семен Хмиляр, Иван Боклажко (Чмир), Антон Каретник и солдаты Данилюк и Волковский и стали требовать от нея, чтобы в противном случае зарезать ее, когда же она ответила, что не знает, то означенные лица зажгли свечу и на ее глазах разбили запертую софу и стали выбирать оттуда вещи, складывая их в простыню, причем Данилюк и Волковский приговаривали: «ты не хотела нам показать, где деньги, а вот мы нашли». Затем захватив с собою стар-

шого ребенка она убежала из дома. Относительно остальных обстоятельств, сопровождающих нападение на дом Киммельфельда.

Хана Чайник подтвердила показания своих хозяев.

Мещанин Пейсах Голдштейн, служит прикащиком у Киммельфельда, что в ночь на 6-е апреля, когда он ночевал в доме своего хозяина, слышался шум от разбитого стекла и крик: «бей жидов», и вслед за тем в дом вошло 6–10 человек. Один из вошедших зажег спичку и при свете ее он заметил, что зажегший был Семен Хмиляр, а около него стоял Данило Дорош (Лецишин), других же лиц не заметил. Затем вошедшие стали разбивать мебель, посуду и приступили к разбитию софы с запертым ящиком, чем он воспользовался и выбежал из дома; за ним какой-то крестьянин из стоящей кругом дома толпы погнался было с дубиной, но остановился преследовать его, когда он вошел в озеро. На другой день он возвратился в дом Киммельфельда и нашел, что за исключением нескольких платьев жены последнего, все имущество было уничтожено или расхищено, так что Киммельфельд из богатого человека сделался бедным.

Крестьянин Никита Дидык, что он и отец его служили у Киммельфельда на мельнице. В ночь на 6-е апреля он ночевал в доме Киммельфельда вместе с прикащиком его Голдштейном. Часу в 11-м ночи подошла толпа к дому Киммельфельда и стала разбивать окна, а затем несколько человек вошло в дом причем один из них зажег спичку и при свете ее он заметил, что зажегший был, кажется Семен Хмиляр. Затем вошедшие, несмотря на его просьбы, стали бить посуду, мебель и приступили к разбитию запертой с ящиком софы. Испугавшись, он ушел на чердак и там пробыл до утра, а когда слез, то в доме имущества, за исключением нескольких женских платьев, не оказалось: оно было уничтожено, побито или расхищено, так что Киммельфельд из состоятельного человека стал бедным.

Мещанин Меер Гинсбург, что в ночь на 6-е апреля, около 11-ти часов, он услышал крик и шум и когда вышел во двор, то увидел у дома Киммельфельда толпу, человек в 30-ть. Подойдя ближе, он заметил, что в толпе находились хорошо ему знакомые: крестьянин Семен Хмиляр и солдат Никита Данилюк. Толпа с пением «Христос Воскресе» и с криком «ура» разбивала окна у Киммельфельда и имущество его. Затем, взяв с собою жену, он скрылся из дома, оставив

в доме служанку Фейгу Оринштейн и еврея Сруля Крыса. Возвратившись на другой день домой, он застал, что вся домашняя утварь поломана и разбита, сундук запиравшийся изнутри, разбит и из него похищено 340 рублей, платья же было оставлено в целости.

Мещанка Фейга Оринштейн (находящаяся в услужении у Гинсбурга), что в ночь на 6-е апреля, когда стало известно, что толпа людей разбивает дом Киммельфельда, хозяин ее с женой скрылись, она же осталась дома, при приближении толпы к дому Гинсбурга, захватив с собою ребенка, она бросилась бежать и была остановлена крестьянами Иваном Баклажкой (Чмир) и Семеном Хмиляром, которые потребовали указать ей, где спрятаны деньги, угрожая в противном случае бросить ее в озеро. Вследствие этого принуждена была с означенными лицами возвратится в дом Гинсбурга, но затем воспользовавшись суматохой, скрылась. Возвратившись на другой день, она застала, что посуда и мебель была разбита и поломаны из ея вещей были похищены: серебряные серьги, две подушки, два векселя на сумму 70 рублей, кусок холста в четыре аршина и прочее, всего на сумму 100 рублей.

Мещанин Сруль Крыс, что в ночь на 6-е апреля он ночевал в доме Гинсбурга, и услышав около 9-ти часов вечера шум, вышел на оный и увидел, что толпа крестьян разбивает дом Киммельфельда, а последний с женой в одном нижнем белье бегут из дома. Испугавшись, он возвратился было к Гинсбургу, но не застав их, спрятался около моста, причем заметил, что в толпе находился крестьянин Семен Хмиляр. На его глазах толпа разбила окна в доме Гинсбурга, а когда он, показатель, на другой день вернулся к Гинсбургу, то нашел, что посуда и мебель разбиты, сундуки разломаны, при этом Гинсбург заявил, что из сундука похищены деньги, но сколько именно не указал.

Мещанин Хаскель Дорфман, что он проживает, неподалеку от Новоставской мельницы. В ту ночь, когда было совершено нападение на дома Киммельфельда и Гинсбурга крестьянин Семен Хмиляр разбил в его доме окна, а когда показатель ушел из дома, то к дому подошла толпа людей и оставшиеся дома дочери его Лея и Злата говорили ему потом, что в комнаты вошел Данило Дорош (Лецишин) и обмотал себе полотенцем руку.

Лея и Злота Дорфман (дочери Хаскеля) подтвердили показание своего отца.

Крестьянка Ефросинья Левко, что в первых числах апреля лишь дня два спустя после разбития дома Киммельфельда, подъезжая к речке у новоставской мельницы, в версте от оной, около колодца, она нашла золотые часы, которые и продала за 10 руб. жене священника селения Шрубкова Волосевич. Затем через неделю явился к ней еврей Киммельфельд и расспросив о приметах часов, заявил приставу, который отобрал часы у Волосевич, а последней свидетельница возвратила деньги.

Жена священника Анна Волосевич, что в первых числах апреля месяца, по предложению крестьянки Левковой, она свидетельница купила у нея за 10 рублей золотые дамские часы, при этом Левкова говорила ей, что часы эти были найдены ею год назад. Часы эти она возвратила Левковой, а та отдала приставу.

Крестьянин Тимофей Качан 15 лет, что в доме отца его в д. Ставницы, квартировал канонир Волковский. На 2-й или 3-й день после разграбления имущества у еврея Киммельфельда, работая на току, свидетель заметил, что Волковский, под навесом клуни топчется на одном месте и озирается по сторонам. По уходе Волковского он пригласил соседа своего Сандалюка, и высказав ему о поведении Волковского, отправился с ним к тому месту, где находился Волковский и там они нашли под соломой красный дубленый полушубок и кусок белого тонкого холста не деревенского. Об этой находке он никому не говорил, из боязни солдата. На другой день он и Сандалюк, придя на означенное место, полушубка и холста не застали.

Крестьянин Михаил Сандалюк 16 лет подтвердил показания Качана.

Против изложенных показаний свидетелей, обвиняемые объяснили.

Иван Чмир (он же Баклажко). Что участия в разбитии и разграблении имущества евреев Киммельфельда и Гинсбурга, он не принимал. Ночь на 6 апреля он провел в поле при лошадях, вместе с крестьянскими мальчиками: Шулымом, Шинкаруком и Крупским.

Крестьянские мальчики: Аверко Шулым 15 лет, Ефим Шинкарук 14 лет и Кирилл Крупский 9 лет, что в ту ночь, когда были разбиты

дома новоставских евреев, они в 3-х верстах от Новоставской мельницы, вместе с Иваном Баклажкой пасли лошадей; ночь была холодная и шел дождь, почему они улеглись спать и Шинкарук спал рядом с Баклажкой, укрывшись одним полушубком. Ночью они просыпались часто, при чем видели, что Баклажка был налицо. К этому Крупский добавил, что не Шинкарук, а он, свидетель спал с Боклажкой рядом, укрывшись одним полушубком.

Семен Хмиляр, что в ночь на 6 апреля он был дома, что могут подтвердить соседи его Кирилл Гомыч и Корней Данилюк, а потому в нападении на дома новоставских евреев он принимать участия не мог.

Крестьянин Кирилл Гомыч, что часов до 9-ти или 10-тивечера 5-го апреля крестьяне Хмиляр и Рогожин читали в его хате книгу. Затем они услышали шум и вышли из хаты и постояев немного Хмиляр ушел к себе домой. Хата Хмиляра от новоставской мельницы отстоит в расстоянии $\frac{1}{4}$ версты; принимал Хмиляр участие в разбитии дома он, свидетель, не знает.

Крестьянин Корней Данилюк, что 6-го, 7-го апреля, во вторник, на другой день после разбития домов евреев Киммельфельда и Гинсбурга он встретился с Никитою Дидыком, который и сообщил ему о разбитии домов, означенных евреев при чем на вопросы его заявил, что в разбитии принимали участие крестьяне и солдаты. О том был ли в числе производимых беспорядки Хмиляр, свидетель не расспрашивал. 5 апреля он видел Хмиляра возле его дома, но это было до дождя, беспорядки против евреев произошли во время дождя.

Антон Каретник, Данило Лешишин (Дорош) и ефрейтор запаса Никита Данилюк виновными себя в разграблении имущества евреев Киммерфельда и Гинсбурга не признали и объяснили, что в ночь на 6 апреля были дома, но свидетелей для удостоверения сего представить не могут.

Канонир Иван Волковский, что имущества у евреев Киммельфельда и Гинсбурга он не похищал, но свидетелей для удостоверения сего представить не может, почему еврейка Чайник оговорила его в совершении грабежа, он объяснить себе не может. Дубленного полушубка и куска полотна он в дом хозяина своего Кочана не зарывал и об этих вещах ничего не знает.

Из сведений, имеющихся в деле о личном состоянии обвиняемых видно:

1) Иван Иванов Чмир (Баклажко) 22 лет, неграмотен, женат, имеет дом и усадьбу.

2) Семен Яковлев Хмиляр, 22 лет [мало]грамотен, женат, имеет дом и усадьбу.

3) Антон Григорьев Каретник, 21 года, малограмотен, женат, имеет дом и усадьбу.

4) Данило Дорофеев Лещишин, 21 года, неграмотен, женат, имеет землю.

5) Ефрейтор запаса армии Никита Данилюк, 26 лет, малограмотен, холост, недвижимого имущества не имеет.

6) Послужного списка Волковского при деле не имеется.

На основании вышеизложенного крестьяне: Иван Чмир (Боклажко), Семен Хмиляр, Антон Каретник, Данило Лещишин (Дорош), ефрейтор запаса армии Никита Данилюк и канонир Иван Волковский обвиняются в том, что в ночь на 6 апреля сего года, они по предварительному между собою соглашению, пришли к новоставской мельнице, Летичевского уезда, разбили окна в домах евреев Киммельфельда и Гинсбурга, после чего вторгнулись в эти дома, разбили мебель и посуду и в присутствии этих евреев расхитили имущество последних. Преступление это предусмотр[ено] 13 и 1643 ст. Уложения о наказаниях Уголовного и исправ. и 279 ст. XXII кн. С.В.П. 186 (2 изд.)

Обвинительный акт составлен в г. Киеве июля 19 дня 1882 года.

Помощник военного прокурора, полковник [Любавский]»

(ЦДАК. – Ф. 316. – Оп. 1. – № 142. – Арк. 1–12. – Оригінал).

№ 240

1882, жовтня 30. – Кам'янець- Подільський. – Постанова Подільського губернського правління щодо ярмарків у Меджибожі

«Копия постановления Подольского Губернского Правления, состоявшегося 30 октября 1882 года.

Слушали доклад. Меджибожская мещанская управа, при рапорте своем от 31 января 1881 года за № 160, представила приговор депу-

татов, составленный 15 декабря 1880 года, в том, что по случаю недостатка средств на содержание управы, они, заботясь о способе приобретения сих средств, пришли к заключению, что из существующих в м. Меджибоже 3-х ярмарок: Крещенской, Федоровской и Проводной, можно извлечь доход, взимая с приезжающих торговцев плату за занимаемые ими во время этих ярмарок базарные площади, принадлежащие мещанскому обществу и доход этот обратить в пользу управы, по сему представлено взимать во время упомянутых ярмарок: с каждой приведенной посторонними лицами лошади по 10 коп., с других товаров за каждую занятую квадратную сажень по 25 коп.; с крупного скота по 10 коп, с теленка по 5 коп, с барана и овцы по 3 коп. с каждой головы, и таковое постановление просят утвердить. В постановлении своем управа, ссылается на 119 ст. и 5 п. 128 ст. городского положения, ходатайствовать об утверждении оногo. Затем 13 мая 1881 года, поступил второй рапорт той же мещанской управы, при коем, представляет приговор присяжных документов мещанского общества, составленный 16 апреля 1881 года за № 8 о том, что в виду необходимых средств на содержание той же управы означенные депутаты определили: предоставить мещанской управе извлекать на свое содержание доходы из следующих статей: 1) 15 десятин прибрежной, неудобной земли, принадлежащей обществу, которая по осушке может быть сенокосною; 2) с мест занятых под разную мелочную промышленность на базарной площади, которые до сих пор не приносят никакого дохода; 3) с торговцев, занявших места под столы, рундуки и подвижные будки, и 4) с произвольно занятых кусков земли, принадлежащих обществу и примыкающих к усадьбам домовладельцев. Цену сказанным статьям определяем следующую: с каждого места, занятого под мелочную торговлю взыскивать по одному рублю с каждого лица и места, со столов и рундуков по восемь по рублей в год, с подвижных будок, если они со стенами и крышею, по 10 руб. и за каждый произвольно занятый квадратный сажень земли по 50 коп., но только в том случае, если земля эта по местным обстоятельствам не потребует на другие надобности. Приведение в известность упомянутых статей в помощь управе поручено окветным (?) лицам из общества, каковой приговор мещанская управа, руководствуясь 2067 и 2069 ст. ст. т. II свод[а] зак[онов] гражд[ан-

ских] и ст. 120 город[ского] полож[ения], утвердила, а копию с одного представила на усмотрение губернского правления, а между тем управа распорядилась назначить торги на отдачу в арендное содержание на шесть лет прибрежного участка земли 15 десятин и вызвать желающих на 18-е мая, а для приведения в известность захваченных участков под постройку домов, огородов, будок и рундуков возложить на обязанность членов управы совместно с уполномоченными от общества с тем, чтобы ими сделаны были самые верные списки лицам, захватившими землю и количество оной, каковые списки представить управе не позже 2 дней для обложения тех лиц платежами, что же касается рундуков, существующих ныне, то так как они ветхи и не одной меры, то предложить владельцам оных построить тотчас новые одной меры и вышины на квадратно саженом расстоянии, а места еще не занятые раздать желающим построить таковые и вместе с тем объявить их всех подпискою о своевременном взносе установленных платежей. За сим управа, не дожидаясь утверждения означенных приговоров Губернским Правлением, распорядилась взыскивать с приезжих на ярмарки лиц указанную в приговоре плату, вследствие чего 7 января сего года был прислан г. губернатору безименный донос, в котором описано самоуправне мещанской управы при взыскании с приезжающих на ярмарку окольных крестьян денег за право въезда их на ярмарку и происходившие при взыскании означенной платы безобразия. Вследствие чего от лица г. губернатора 22 января за № 677 было предписано летичевскому уездному исправнику тотчас же прекратить неправильное взыскание мещанскою управою платы за право въезда на ярмарку, а о виновных в сем произвести дознание, которое представить для рассмотрения. Летичевский исправник при рапорте от 4 февраля за № 2 представил произведенное по сему делу дознание и в рапорте объяснил, что взыскание с приезжающих на ярмарку платы им прекращено; из произведенного дознания видно: мещанский староста Григорий Герасимов Степанов объяснил, что согласно приговору, составленному присяжными депутатами Мещанской Управы от 28 декабря 1881 года, действительно взымалась с приезжающих на Крещенскую ярмарку 1882 года по 10 коп. с каждой продаваемой лошади, с крупного скота тоже 10 к., с теленка по 5 коп., с овцы и барана по 3 коп.

и за занятое место под разные клаяси (?) с каждого квадратного сажена по 25 коп. Взыскание было возложено на четверых присяжных депутатов, из коих каждый имел книжку «квитариуш» для выдачи квитанции на получение сборовых денег, коих как видно из рапорта члена управы Илии Вознюка от 12 января, поступило на имя мещанской управы 32 р. 40 к., но из представленных исправником 4-х приходных книжек видно, что собрано было денег 51 р. 20 к. мещанская управа на требование исправника о том, почему ею допущен был сбор денег с лиц, приезжающих на Крещенскую ярмарку в м. Меджибож, тогда как она должна была иметь в виду предписание г. губернатора от 3 апреля 1881 года за № 2113, сообщенное исправником управе 5 мая того же года за № 1088, о том, чтобы были прекращены все незаконные поборы; 2) кем и на каком основании выданы были 4 приходные книжки, тогда как на этот предмет в управе не имеется никакого постановления; 3) из рапорта члена управы Илии Вознюка видно, что всех собранных во время Крещенской ярмарки денег, поступило в управу 32 р. 40 к., между тем как из приходных книжек видно, что денег собрано больше, то куда обращены остальные деньги и какие на это имеются документы. На требование это мещанская управа 10 февраля за № 119 уведомила, что означенный сбор проводился в силу приговоров присяжных депутатов, состоявшихся 15 декабря 1880 года и 28 декабря 1881 года, из коих первый представлен на утверждение в Губернское Правление, что приговоры эти основаны на решении Правительствующего Сената от 29 октября и 14 декабря 1876 г. за № 168 приложенном к 119 ст. город. полож. 1870 г, которым выручка дохода с площадей, занимаемых продающими лошадей и скот признается правильною и законною тем более, что сбор таковой существовал еще с 1840 г. во время военного поселения, а по упразднении такового, отдавался в содержание купцу Вайштейну по распоряжению Управления Государственными имуществами, 2) что книги «квитариуши» были выданы назначенному от общества уполномоченному по общему словесному совещанию присяжных депутатов с управою, и 3) что во время Крещенской ярмарки собрано было всех денег 51 р. 20 к., но из них видано трудившимся для сбора этого дохода 14 р. 60 к., переплетчику за заготовление книжек 1 р., уплачено торговцу

Лузеру (?) Донцу за взятую у него в 1880 г. бумагу и другие канцелярские припасы 3 р. 20 к., итого 18 р. 80 коп., а остальные 32 р. 40 к., представлены в Управу для употребления на общественные надобности. Губернское Правление находит необходимым иметь при разрешении этого дела копию люстрационного акта о выкупе местными жителями местечковой земли 11 мая за № 2031, предписывало мещанской управе о доставлении таковой, которая при рапорте от 9 июня за № 572 представила копию с люстрационного акта, из коего видно, что посторонним лицам м. Меджибожа и предместья Трибуховец предоставлено на выкуп земли 211,15 десятин, в том числе – удобной 150,35 десятин и неудобной 57,40 десятин, каковая земля составляет 588 плацев и усадеб с выгоном, находящимся в общем пользовании этих лиц, за каковую землю должно быть уплачиваемо ежегодно 2319 р. 93 к., каковой платеж вносится в постоянном и неизменном размере по 1 января 1913 года, выкупной этот акт состоялся 24 октября 1872 года. Приказали. Из доложенного выше усматривается, что Меджибожское мещанское общество, по представленным в Губернское правление мещанскою управою двум приговорам, предположило во-первых, взимать плату с лиц приезжающих на учрежденные в том городке годовые ярмарки за занимаемую ими под свою торговлю местечковую землю по 25 коп. с квадратной сажени, а также с продаваемого скота крупного по 10 коп. со штуки и мелкого по 5 коп и 3 коп. со штуки, об отдаче в оброчное содержание 15 дес[ятин] общественной земли и об обложении платежем за занятую торговую площадь со столов и рундуков по 8 р. и с передвижных будок по 10 р. в год и кроме того за каждую сажень произвольно захваченной общественной земли по 50 коп. с тем условием, если земля эта не потребуется на другие надобности, каковой доход обращать на содержание мещанской управы. Из представленной к делу копии люстрационного акта видно, что местечковая земля м. Меджибожа в количестве 211,15 десятин отдана местным жителям в собственность, согласно § 9 высочайшего указа, данного Правительствующему Сенату 16 мая 1867 г. и 9 ст. правил для составления люстрационных актов по казенным селениям и местечкам в числе других и Подольской губернии с правом выкупа оной с 1872 по 1913 г. с годичным взносом платежа по 2319 р. 93 к. По соображении об-

стоятельств дела Губернское Правление находит, что на основании гражданских законов ст. 423, 424 и 425 т. X, ч. 1 владелец земли имеет право на все произведения на поверхности ея, на все, что в недрах ея, плоды, доходы и прибыли и проч., по смыслу приведенного закона нельзя не признать, что общество мещан имеет право извлекать доходы из выкупаемой ими от правительства земли в дозволенном законном порядке, т.е. на том праве, какое представлено городским обществом. По закону 16 июня 1870 г. ст. 119 (2066) городским думам предоставлено право определять способы извлечения доходов с принадлежащих городу имуществ, в том числе и с земли, а равно за занятые места на торговой площади за каждую квадратную сажень за исключением взимания платы с сельских обывателей, привозящих для сбыта разные продукты и скот, так как это по закону не допускается, что разъяснено в отзыве министра внутренних дел от 13 декабря 1872 г., за № 12169. Установленный на таком основании мещанским обществом сбор не может быть без известного контроля и так как сословные мещанские управления подчинены исключительно ведению губернского начальства, то с разрешения его может быть осуществлен в пользу общества известный сбор, каковой сбор не должен быть употребляем исключительно на содержание мещанской управы, а и на другие общественные нужды: на наем полицейских десятских, на очистку улиц и площадей, на починку дорог, переправы и проч, что должно определяться по приговору общества, который вместе с раскладкою общества на взыскание с оного сборов на общественные надобности должен быть предоставлен в губернское правление на рассмотрение и утверждение, а затем по утверждении должен быть расходуем по назначению по денежной книге мещанской управы, а потому полагает: разрешить меджибожскому мещанскому обществу взимать пропорционально извлекаем выгодам плату за общественную землю, занятую торговцами под подвижные лавки, будки, лари, рундуки, меняльные столы и за места занимаемые ежедневно торговками под продажу съестных припасов, с тем чтобы плата эта взималась от каждой занятой сажени; предоставить обществу права взимать плату с лиц, захвативших произвольно общественную землю за каждую квадратную сажень в том размере как указано в общественном приговоре

с тем условием, что земля эта в случае какой-либо общественной потребности, должна быть возвращена обществу, предоставить тому же обществу право отдавать излишние общественные земли в аренду съемщикам по формальным контрактам, по приговору общества, в которых и должен быть выражен срок аренды, не превышая однако 12 лет; предоставить право взимать плату с торговцев за занятые ими во время годичных ярмарок плацевые общественные земли под устраиваемые ими балаганы, а также с торговцев, пригоняющих для продажи лошадей и скот, если для этого будут устроены общественные загоны, отнюдь не применяя сего порядка к лицам, приезжающим на ярмарки для сбыта своих сельских произведений, а также скота и лошадей, о чем дать знать меджибожской мешанской управе для исполнения, а летичевскому уездному исправнику для наблюдения за точным исполнением означенного выше распоряжения. Обращаясь же за сим к тому, что мешанский староста и члены оной не дождавшись разрешения на право взимания с приезжающих торговцев платы за занятые ими для торгова места позволили плату эту взимать самостоятельно, без установления известного порядка, что повело к подаче на эти действия жалобы начальнику губернии, то на основании 410 ст. Уложения о наказ[аниях] сделать им выговор, о чем и дать знать мешанской управе указом, а о наложенном взыскании передать ведение секретарю губернского правления. Подлинное за подписью присутствовавших, скрепою [?] секретаря и утверждено губернатором.

Исполнено 6 ноября 1882 года за №№ 5213, 5214 и 5215.

С подлинным верно: [...]

Советник [...]

Сверял делопроизводитель [.....]».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 560. – № 118. – Арк. 34–39. – Копія).

№ 241

1887. – Початок документа «Список селениям Летичевского уезда»

«1.	Меджибож		число душ	
	по ревизиям		по наличным спискам	
	м. п.	ж. п.	м. п.	ж. п.
	2158	2220	2250	2361

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 617. – № 238. – Арк. 1. – Оригінал).

№ 242

1890, жовтня 24. – Витяг зі списку містечок Подільської губернії, в котрих відбувається збір податків на базари і ярмарки

«Список местечек Подольской губернии, в которых производятся сборы с приезжающих на базары и ярмарки за места, занимаемые на базарных площадях.

№ п/п	Название	С каких предметов производятся сборы
	местечка	порядку

1. м. Меджибож Летического уезда. Местечко казенное. Производится мещанскою управою сбор за места, занимаемые под балаганы, лари и т[ому] по[добное] по 25 к[опеек] с 1 кв. саж[ени] и кроме того, от 3 до 5 коп. с каждой штуки скота, продаваемого гуртовиками с разрешения губернского правления выраженного в постановлении 30 октября 1882 года; но сбытки сельских произведений и сбываемый ими скот сборами не облагаются. Взыскиваемые управою на правах владельца сборы обращаются на содержание полицейских десятских, исправление дорог и мостов и др. надобность местечек [...]

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 560. – № 118. – Арк. 28. – Оригінал).

№ 243

1890, серпня 1. – Список нових і відреставрованих церков Подільської губернії

«Ведомость о церквах в самостоятельных приходах Подольской губернии, вновь устроенных и исправленных в период 1865–1889 го-

дов, устраиваемых в настоящее время и существующих издавна.
Составлена к 1 августа 1890 года и исправлена.

Название самостоятельных приходов	Каменная или деревянная церковь	Размер затрат на сооружение церквей			
		Из сумм казенных	Из средств прихожан	Из сумм частных	Отметка
<p>Летичевский уезд</p> <p>А) Церкви устроенные и переданные духовному ведомству</p> <p>а) на счет казны</p> <p>1. г. Летичев церковь Успенская</p> <p>б) на счет прихожан</p> <p>1. с. Снитовка</p> <p>2. с. Кальна Деражня</p> <p>3. с. Лисовка</p> <p>4. с. Ставница</p> <p>5. с. Свинна</p> <p>6. с. Слобода Михалковская</p> <p>7. с. Янковцы</p> <p>8. с. Монастырок</p> <p>9. с. Чапля</p> <p>10. с. Марковцы</p> <p>11. Новые Нестачинцы</p> <p>12. с. Волковинцы</p> <p>13. с. Голенищев</p> <p>14. Галузинцы</p> <p>15. Загинцы</p> <p>16. Фашиевка</p> <p>17. Охримовцы</p> <p>18. м. Зиньков ц-вь Вознесенская</p> <p>19. м. Зиньков ц-вь Троицкая</p> <p>20. с. Пироговка</p> <p>21. с. Яськовцы</p> <p>22. с. Елтухи</p> <p>23. с. Горбасов</p>	<p>камен.</p> <p>деревян</p>	82,8177	Сведений нет		

<p>24. с. Ходаки 25. с. Пироговцы 26. с. Копыстницы 27. с. Волосовцы 28. с. Редвинцы 29. с. Ярославка Б) Церкви, устроенные без пособия от казны, но неоконченные</p>				
<p>В) Церкви, существующие по сведениям 1872 года а) совершенно прочные: 1. г. Летичев православный собор 2. с. Голосков 3. Каричинцы Волоские 4. Каричинцы Пилиповские 5. Гатна Деражня 6. с. Зиньковцы 7. с. Женишковцы 8. с. Мазники 9. с. Копачевка 10. с. Русановцы 11. с. Шпичинцы Великие 12. с. Тереповцы 13. с. Книшковцы 14. с. Маломатинцы 15. с. Паньковцы 16. с. Западинцы 17. с. Шрубков 18. с. Шпичинцы Малые 19. с. Шпичинцы</p>				

<p>20. с. Кудынка 21. с. Юрченки 22. с. Вербка Казенная б) требующие замены новыми 23. с. Казачки 24. с. Новоселка 25. с. Деражня 26. с. Гремячка в) Требующие исправления и ремонта 27. Пархомовцы 28. м. Меджибож 29. с. Шумовцы 30. с. Богдановцы 31. с. Гредчинцы 32. с. Игнатовцы 33. с. Щедрова 34. с. Домски Коричинцы 35. с. Новые Гермаки 36. с. Поповцы 37. с. Сусловцы 38. м. Михалполь 39. с. Бебехи 40. с. Вербка Мурованная 41. с. Крутобородинцы 42. м. Зинькив 43. с. Божиковцы 44. с. Давидковцы 45. с. Стуфчинцы 46. с. Войтовцы 47. с. Буцжевцы 48. с. Сутковцы 49. с. Красноселка</p>					
--	--	--	--	--	--

(ЦДАК. – Ф. 442. – Оп. 575. – № 8. – Арк. 68. – Оригінал).

№ 244

1890, грудень – 1891, березень. – Витяг з міністерського «докладу» щодо збирання податків за місця торгівлі у Подільській губернії після 1868 р.

«1. В м. Меджпбож Летичевского уезда мещанская управа с разрешения губернского правления с 30 октября 1882 г. установила взимание по 25 к[опеек] с 1 кв. саж[ени] и от 3–5 коп. со штуки скота. Доход этот идет на содержание полиции и местные надобности [...]».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 560. – №; 118. – Арк. 62. – Оригінал).

№ 245

1888, травня 25. – Летичів. – Доповідна записка повітового (?) мирового посередника київському генерал-губернатора про кількість населення в м. Межибожі

«МВД

Мировой посредник

1-го участка Летичевского уезда

Подольской губ.

№ 322 мая 25 дня 1888 г.

г. Летичев.

В управление киевского генерал-губернатора.

В исполнение предписания от 18 мая № 3125 имею честь предоставить сведения о числе крестьян в селениях, поименованных в прилагаемом при сем списке и находящихся в пределах вверенного мне участка и при этом объяснить, что хотя в некоторых упраздненных деревнях и хуторах и проживают крестьяне, например в Головчинцах 22 двора, в Михуньках Лесовых 15 дворов, но они самостоятельных общин не составляют и отдельной регистрации населения в них не велось и ныне не ведется. Поселки эти упразднены еще во времена бывшего Киево-подольского Южного поселения и приписаны к соседним большим селам.

Мировой посредник (підпис)»

«Список селениям Летичевского уезда

	Число душ по ревизии		Чило душ наличных по поименн. спискам	
	м. п.	ж. п.	м. п.	ж. п.
1. Меджибож	2158	2220	2250	2361
2. Деражня	1217	1238	1517	1590
3. Мытковцы	361	375	538	487
4. Золотаренко упраздн. и причисл. к с. Шрубкову (№ 50)				
5. Ярославка	409	402	565	615
6. Должок упраздн. и причисл. к с. Требуховцам (№ 39)				
8. Голосково	467	526	568	635
9. Дашковцы упраздн. и причисл. к с. Копачевка (№ 10)				
10. Копачевка с. Дашковцы и Журавницами	396	411	604	591
23. Новая Гута	34	37	55	57
24. Старая Гута	60	69	130	133
31. Спитовка	438	439	627	719
32. Россоше (Росохи)	180	187	306	324
34. Рудня	90	98	135	129
35. Чарторыйка упраздн. и причисл. к с. Лысогорке (№ 38)				
37. Шпиченцы Большие	288	306	453	510
38. Лысогорка с Чарторыйкой	328	346	344	359
39. Требуховцы с Должком	483	550	616	633
40. Головчинские Млынки упраздн. и причисл. к с. Ставница				
41. Головчинцы упраздн. и причисл. к с. Ставница				
46. Михуньки Лесовые упраздн. и причисл. к с. Западинцам				
48. Пронилов упраздн. и причисл. к с. Шрубково				

49. Западинцы с Михуньками Лесовыми	250	264	382	404
50. Трубково (Шрубково) с Пронилов и Золотаренко	539	545	779	756
51. Гробовцы упраздн. и причисл. к с. Паньковцам				
53. Ставница с Головчинцами и Головчинскими Млынками	528	554	608	681

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 617. – № 238. – Арк. 4, 4. – Оригінал).

№ 246

**1892, вересня 30. – Меджибіж. – Запис в метричній книзі
межибізького костелу**

«Тисяча восьмьсот девяносто второго года седьмого ноября в Меджибожском р[имо] к[атолическом] костеле окрещен младенец [по имени] двух имен Людвика-София ксендзом Фортунатом Пасюкевичем, администратором того же костела с совершением всех обрядов Таинства.

Поручика 48-г пех[отного] Одесскаго полка Антона и Эмилии, урожденной Садовской, Сивицких законных супругов дочь, родившаяся тридцатого сентября текущего года в м. Меджибож.

Восприемниками были: двор[янин] поручик Болеслав Талвинский с двор[янкой] Анастасиею Садовскою».

(Опубликовано: Горбатюк В. «Пакуль рука пярo тримас...». Білоруській письменниці з Меджибожа – 125 літ//Слово Просвіти». – Ч. 43. – 26 жовтня–1 листопада 2017 р. – С. 12).

1887, червень – 1899, листопада 9. – Справа про відпуск грошей на замощення Межибожа

а) 1887, червень. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського громадянського губернатора до київського, подільського і волинського генерал-губернатора.

«Господину киевскому, подольскому и волинскому генерал-губернатору.

В местечке Меджибоже Летичевского уезда на некоторых улицах существует мостовая, но мостовая эта от времени испортилась, на ней образовались глубокие выбоины и местами выступили наружу огромные камни, что до крайности затрудняет проезд; другие же улицы и площади совсем не замощены и не только в весеннее и осеннее, но даже и в летнее время, при дождливой погоде, вследствие неблагоприятных условий почвы, настолько загрязняются, что в значительной степени затрудняют даже проход по улицам, а образующиеся от усиленного движения подвою ямы, наполняясь разными нечистотами и отбросами заражают воздух зловонием, что несомненно способствует развитию разных инфекционных болезней. Между тем Меджибож, как вашему сиятельству известно, местечко весьма бойкое, с населением свыше 5000 душ обоего пол: (христиан 1500 и евреев 3644) при том там постоянно квартирует 2 полка: 36-й Ахтырский драгунский и 48-й Одесский пехотный, а в летнее время местечко это служит пунктом лагерного сбора войск.

Такое неблагоустроенное антисанитарное состояние м. Меджибожа вызвало вопрос о замощении его на счет суммы коробочного сбора.

По смете составленной губернским инженером Калашниковым замощение и перемощение улиц и площадей в м. Меджибож обойдется в 21, 865 р. 27 к., об отпуске каковой суммы из остатков местного коробочного сбора евреи того местечка составили 4 июня сего года установленный приговор.

Квартирующие в м. Меджибоже 36 драгунский Ахтырский и 48 пехотный Одесский полки отказываются принять участие в замощении рабочими силами и перевозочными средствами по той

причине, что полки обозными лошадьми располагают в самом ограниченном количестве, а люди все несут строевую службу.

Что же касается дальнейшего содержания и ремонта в будущем проектируемых к устройству мостовых, то евреи м. Меджибожа принимают это на свой счет предположив ежегодно ассигновать по 400 руб. Представляя об изложенном на благоусмотрение Вашего сиятельства имею честь покорнейше просить об исходатайствовании разрешения министерства на отпуск из остатков сумм меджибожского коробочного сбора 21865 р. 27 к. исчисленных по смете на замощение м. Меджибож докладывая при этом: 1) что остатков тех сумм по м. Меджибожу имеется наличности 37,648 49 коп. и 2) что необходимость отнесения расходов по замощению именно на суммы коробочного сбора вызывается тем, что у местных обывателей не имеется на это никаких средств, а главная часть местечка, подлежащая замощению, населена исключительно евреями.

Приложения: 1) план м. Меджибожа, 2) смета, 3) описание улиц проектируемых к замощению и перемощению и 4) два приговора евреев м. Меджибожа от 4 июня сего года.

Губернатор генерал-майор [Підпис]

За вице-губернатора советник [Підпис]

Старший делопроизводитель [Підпис]».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 650. – № 101. – Арк. 1–2 зв. – Машинописний оригінал. – Листа написано на бланку: «М[инистерство] В[нутренних] Д[ел]. Подольский губернатор по губерискому правлению июня 1897 г. № 1753. – Каменец-Подольский».

б) 1898, червня 25. – Кам'янець – Подільський. – Лист подільського громадянського губернатора до київського, подільського і волинського генерал-губернатора.

«Господину киевскому, подольскому и волинскому
генерал-губернатору.

Согласно 118 ст. положения о каз[енных] подр[ядах] и постро[йках] представляя на благоусмотрение вашего высокопревосходительства кондиции, торговое производство на от дачу с подряда работ по замощению и перемощению м. Межибожья, Летичевского уезда

заявления купцов: Герша Гольденберга, Леона Сапиры, Геселя Таборнского и Меера Фельдштейна с Манусом Хаскиным, а также и копию постановления губернского правления, состоявшегося 15-го сего июня по сему предмету, имею честь просить о последующем меня уведомить.

Губернатор генерал-майор

За вице-губернатора старший советник

За губернского инженера».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 650. – № 101. – Арк. 7. – Оригінал. Листа написано на бланку: «Министерство Внутренних Дел. Подольский губернатор по губернскому правлению 25 июня 1897 г. № 1936. – Камени-Подольский».)

в) 1898, серпня 7. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського громадянського губернатора до київського, подільського і волинського генерал-губернатора.

Господину киевскому, подольскому, волинскому
генерал-губернатору.

Вследствие отношения за № 8175, имею честь уведомить ваше высокопревосходительство с возвращением приложений, что со стороны министерства внутренних дел не встречается препятствий к утверждению за купцом Гершем Гольденбергом подряда на производство работ по мощению местечка Межибужья, Летичевского уезда, Подольской губернии за предложенную им на торгах сумму шестнадцать тысяч семьсот сорок семь руб.

За министра внутренних дел, товарищ министра

За вице-директора [підпис]».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 650. – № 101. – Арк. 10. – Оригінал. – Листа написано на бланку: «Министерство внутренних дел. Департамент хозяйственный. Отделение 7, стол 1. 7 августа 1898 г. № 7277».)

---

*) Підкреслений текст вписано від руки.

№ 248

1896. – Стаття про Межибіж в «Енциклопедическому словаре»
Ф. Брокгауза и І. Ефрона

«**Меджибож** (Менджибож, Межибуж) – мст. Подольской губ., Летичевского у. Дворов 621, жит. 5489; из них евреев 65%. Две правосл. церкви, 1 католическая, синагога и 11 еврейских молитвенных домов, одноклассное училище, церковно-приходская школа, аптека; базары еженедельно, 3 ярмарки. Заводы винокуренный, табачный, мыловаренный. Под Меджибожем устраивается лагерный сбор войск. Основанный в XII в. русскими князьями, Меджибож два раза был столицей особого удела, в период борьбы между Мономаховичами и Ольговичами, часто переходил от одних к другим. В начале XIII в. Меджибож присоединен был к владимирско-галицкому княжеству, но в 1229 г. опять стал самостоятельным уделом, который Даниил Романович отдал Ярославу Ингваревичу Луцкому. В XIV в. подпал под власть Литвы. В XV и XVI вв. часто страдал от татарских вторжений. В XVIII в. его не раз захватывали и разоряли казаки; в 1666 г. Дорошенко, в союзе с Менгли Гиреем разбил под Меджибожем польское войско. В 1657 г. князь Рагоций, семиградский воевода, претендент на польский престол, некоторое время держался в Меджибоже, окружив его земельными укреплениями, остатки которых существуют и теперь. Несколько лет Меджибожем владели турки, возвратившие его Польше по карловицкому договору».

(Энциклопедический словарь. – СПб., 1903. – Т. XXXV. – Арк. 872).

№ 249

1899, липень-вересень. Справа про зловживання
при замощенні Межибожа

а) 1899, серпня 16. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського громадянського губернатора до київського, подільського і волинського генерал-губернатора.

«Господину киевскому, подольскому, волинскому
генерал-губернатору.

Имею честь представить Вашему высокопревосходительству
присланное мне 13 минувшего июня за № 8562 прошение обывате-

лей м. Межибожья Абрама Лысого, Ицка Зингера и других, заявляющих о допускаемых при замощении этого местечка злоупотреблениях и в объяснение прошения две копии рапортов губернского инженера Калашникова и младшего техника Безпальчева от 23 июля и 10 августа сего года за № 206 и 111 по сему же делу.

Губернатор, генерал-майор [підпис]

Вице-губернатор [підпис]

Губернский инженер Калашников

Делопроизводитель [підпис]».

(ЦДАК. – Ф. 442. – Оп. 650. – № 101. – Арк. 15. – Оригінал. Листа написано на бланку: «Министерство внутренних дел. Департамент хозяйственный. Отделение 7, стол 1. 7 августа 1898 г. № 7277»).

б) 1899, червня 10. – Межибіж. – Прохання-скарга домовласників Межибожа київському, подільському і волинському генерал-губернатору.

«Его высокопревосходительству господину киевскому, подольскому и волинскому генерал-губернатору

Домовладельцев и пятидворных присяжных депутатов м. Меджибожа Подольской губернии нижеподписавшихся

Прошение.

В июле месяце 1898 г. было отдано с торгов подрядчикам Гольденбергу, Мееровичу и Донбровскому замощение мостовой в м. Меджибоже с добавлением к старой существующей мостовой камня и песку. Приступив к означенной работе в апреле месяце сего года подрядчики производят таковую неправильно – не согласно с составленными по сему предмету сметой, контрактом и чертежом. Описать все неправильности мы не в состоянии, а только будем касаться некоторых из них, а именно: подрядчики вместо гранитного камня, который положен по смете для замощения – употребляют камень, смешанный с камнем верхняком, который при работе рассыпается вдребезги, вместо крупного хорошего песку они употребляют песок со значительною примесью глины и вместо того, что улицы по замощению должны иметь в ширины не менее 4 –х сажень,

---

*) Підкреслений текст вписано від руки.

таковые оказались местами гораздо уже почти на целую сажень. На планировку и подсыпку новой мостовой положено по смете 736 р. 58 к., но подрядчики никакой планировки и подсыпки не производят и вследствие такой неправильной работы в некоторых местах образовались уже ямы и камни значительно сели в землю, то можно уже себе представить, что будет с мостовой м. Меджибожа через несколько месяцев, когда те 19 батареи пеших и конных, которые в течение лагерного сбора квартируют в м. Меджибоже начнут почти ежедневно ездить по этой мостовой по служебным делам?

5 и 6 июня сего года у нас были дожди и вода смыла не только весь песок-глину, но даже камни мостовой, после какого-то дождя между камнями мостовой образовались углубления. Означенная работа с каждым днем растет все более и более для того, чтобы подрядчики скоро успели ее только окончить и получить все деньги и тогда общество и казна понесут громадный убыток, т. к. подрядчики останутся при деньгах, а м. Меджибож при негодной мостовой.

В виду того, что мостовая эта имеет быть окончена к 1 августа сего года, то всепокорнейше просим Ваше высокопревосходительство: 1) благоволите сделать распоряжение об осмотре меджибожской мостовой одним из главных киевских инженеров по усмотрению вашего высокопревосходительства; 2) так как у нас есть сведущие, опытные и благонадежные лица, которые понимают хорошо по этому делу, а именно: подрядчик по казенным постройкам Алтер Глейзор и мещане Арья Зисельс и Нахман Кваша, то покорнейше просим ваше превосходительство соблаговолить сделать распоряжение от утверждения их уполномоченными, кроме утвержденных уже 3-х уполномоченных и о высылке нам копии сметы, кондиции, контракта, чертежа, составленные по сему предмету, которые просим вручить доктору Коху, живущему в м. Меджибоже. Причем покорнейше просим ваше высокопревосходительство ускорить просимые распоряжения, а о результате нам объявить на имя д-ра Коха, на что и прилагаем гербовую марку в 80 коп.

1889 г. июня 10 дня».

(ЦДІАК. – Ф. – Оп. – № 1. – Арк. 16. – Оригінал. – Прохання завірено підписами бл. 20 міщан, в т. ч. Абрама Лысого, Герика Мееровича, Йося Мордковича, Арии Зисельса, Мошка Шварцмана, Янкеля Гиндина (?),

Ицка Зингера, Хаима Керчмана, Нахмана Кваши, Ицка Розенблита, Герика Гуляна, і додано до супровідної записки, написаної на бланку: «Министерство внутренних дел. Подольский губернатор по губернскому правлению. Отделение строительное. 16 августа 1899 г. № 2135».

в) 1899, липня 23. – Межибіж (?). – Рапорт губернського інженера Калашникова київському, подільському і волинському генерал-губернатору.

«Копия.

В подольское губернское правление подольского
губернского инженера

Рапорт.

Вследствие поручения, имею честь донести, что 7 сего августа, я осматривал произведенные и производящиеся работы по устройству мостовых в м. Межибожья, Летичевского уезда, за сет сумм коробочного сбора, причем оказалось, что подрядчики никаких злоупотреблений не делают. Мостовая, как и положено по смете, делается из синего как и положено по смете, делается из синего гранитного очень твердого камня, верхняка в употребленном камне на мостовую мною нигде не замечено; песок желтый, лучшего качества, имеющегося в окрестностях м. Межибужья. Как песок, так и камень совершенно тех же качеств, какие употреблялись на замощение плотины и подъема в с. Трибуховцах, последняя мостовая в прошлом еще году принята и инспектором подъездных путей Юго-Западного края и по настоящее время находится в исправности. Порядок замощения ведется согласно первоначальному проекту с некоторыми отступлениями, где по техническим условиям то представляется необходимым; ширина мостовых по улицам сделана во всю ширину последних. Кроме планировки, которая производилась и при мне, сделаны еще большие земляные работы, где требовались по условию местности. Ко всему изложенному должно добавить, что мостовая будет окончательно принята не ранее конца октября месяца, в настоящее же время большая часть ее уже окончена и езда производится тотчас же по окончании небольших участков,

---

^{*}) Підкреслений текст вписано від руки.

так что по замощенным уже улицам езда началась два и больше месяца тому назад и мостовые находятся в исправности.

Подписал губернский инженер Калашников

С подлинным верно: губернский инженер.

Сверял делопроизводитель [нидпис].

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 650. – № 101. – Арк. 18. – *Машинописна копія*).

г) 1899, липня 23. – Межибіж (?). – Рапорт молодшого техника А. Безпальчева подільському губерньському правлінню по будівничому відділенню.

«Копия.

В Подольское губернское правление
по строительному отделению

Рапорт.

В исполнение предписаний губернского правления за № 1095, 1517, 1673 и 1518 текущего года с возвращением приложенных к ним документов имею честь донести нижеследующее: 1-е по прошению дворянина Коха: а) представленный подрядчиком по замощению местечка Межибожья Мееровичем камень гранитный из двух карьер Потовского – синий и Головчинского красноватый хорошего качества и употреблен в дело по расколотии его на части согласно указания и практики и правилам Урочн. Полож., верхняка на все сделанное замощение не было поставлено совершенно, кроме одного куба камня употребленного на устройство боковых съездов по замковой улице близ усадьбы Коха, где оказался хотя и довольно прочный камень, но подозрительного цвета, эти переезды были мною забракованы, но в виду возможной поверки действий подрядчика, мною оставлены без перепроверки для устранения обвинения в сокрытии злоупотреблений со стороны подрядчика.

б) Мощение ведется по тем же способам как и на подъездных путях колотым камнем, между кусками коего остаются промежутки вследствие неправильной их формы и эти промежутки по замощении отдельных частей улицы щебелятся по способу принятому на подъездных путях более мелким камнем и затем только трамбуются; в) песок действительно не удовлетворяет требованиям кондиций,

но лучшего в данной местности нет и из такого же песка устроена мостовая на части Межибож – Деражнянского подъездного пути проходящая в м. Межибужье через плотину и по части с. Требуховец и не смотря на огромную по ней езду держится прекрасно в продолжении двух лет, другой сорт песку и с. Ставинцы белый крайне мелкий мною был забракован и на нем замощена лишь часть аптечной улицы около Шрубковского каменного моста; г) что замощение ведется несогласно проекту, то это справедливо, так как технического проекта совершенно нет, кроме ситуационного плана местечка, на котором краскою показаны подлежащие замощению и перемощению улица и ведомость количества такового, о невозможности руководствоваться сметным назначением и необходимости составления исполнительного проекта и сметы, мною своевременно донесено губернскому правлению, а равно и представлена копия наряда подрядчику Мееровичу в изменение первоначального сметного назначения работ, а равно и производство таких кои не предусмотрены сметою совершенно; д) обвинение подрядчика в направлении мостовых в угоду некоторым домовладельцам, вошедшим в особое с ним или его поверенным соглашение, по меньшей мере не правдоподобно, так как разбивка улиц производилась или мною лично, моим десятником в моем присутствии, или по моим указаниям, если же что-либо подобное и делалось на почве неведения и обмана, то таковые поступки подрядчика состав общеуголовный поступок, подлежащий ведению суда и полиции, но не моего; е) по отношению к остальным обвинениям подрядчика или его поверенных в словах приводимых доктором Кохом, то таковые к моему ведению не подлежат.

2-е. По двум прошениям пятидворных выборных депутатов и других домовладельцев:

а) прилагается копия наряда подрядчика Мееровича от 19 мая 1898 года за № 209 из коей видно, что распределение и учет камня имелись мною в виду и без указания просителей, но и при приемке вследствие резкого различия пород нового камня и старого (гранит и известняк) может быть точно установлено количество мощения старым и новым камнем; б) старого песка под мостовую в открытых при мне пробных ямах на мощеных улицах или не было совсем или крайне мало, если же где либо таковой и оказывался, то проверить в этом случае действия порядка я лишен возможности так как на месте

работ не могу находиться непрерывно и не имею казенного десятика, общее же количество песка под мостовую будет верно и при приемке; в) расколка камня на части меньшей толщины и площади, чем они были в прежней мостовой делаются на основе кондиций и технических правил мощения; г) ширина улиц или правильное устраиваемой по ним мостовой согласована с размерами движения и самой ширины таковых при чем вся замковая улица и большая часть спуска к Ставницкой плотине уширены на 1 сажень, а сокращена ширина аптечной улицы на $\frac{1}{2}$ сажень в части ее между замковою и аптекою Крыжановского, по причине застройки полотна деревянными лавками и другими выступами, не дававшими возможности провести полотно первоначально предположенной ширины.

3-е. По прошению жителей о замощении пожарной улицы, нахожу это ходатайство заслуживающим уважения, но из сделанной подрядчиком скидки этого сделать нельзя, так как скидка эта пойдет на уплату за земляные и другие добавочные работы устройство съездов на поперечные улицы, расширение мостовой по Замковой улице и др., что уже исполнено.

Что работы исполнено правильно доказывает устойчивость мостовых при бывших ливнях в мае, июне и июле месяцах, когда кроме повреждений, причиненных неоконченными частями мостовых и главным образом тем из них, где обочины не могли быть надлежащим порядком спланированы по отсутствию земли, коей евреи не позволяли брать на конной площади, а подвозить за пределов местечка по дороговизне ее я не находил возможным разрешить. С своей стороны я просил бы губернское начальство поручить кому следует осмотреть произведенные и производимые работы, дабы убедить местных евреев и дворянина Коха, что домогательство их о передаче дела мощения в их руки невозможно и возводимые на подрядчика обвинения не приведут к этой цели.

Подписал младший техник А. Безпальчев

23 июля 1899 года № 206.

С подлинным верно: губернский инженер [підпис]

Сверял делопроизводитель [підпис]».

(ЦДИАК. – Ф. 442. – Оп. 650. – № 101. – Арк. 19–20. Машинописна копія).

1903. – Уривок із статті «Хасидизм»
з «Энциклопедического словаря» Ф. Брокгауза и І. Ефрона
про видатного єврейського релігійного діяча Бешта

«[...] евреев он часто лечил и молитвами, при чем молился горячо, с чрезвычайным экстазом и порывистыми телодвижениями; иногда он удачно предсказывал будущее и отгадывал тайны. Вскоре он прослыл в народе «чудотворцем» и его стали называть «добрым баалшемом», *Баалшем-тов* (отсюда путем письменного сокращения образовалось впоследствии прозвище Бешт). Бешт становился любимцем простонародья. Отличаясь необыкновенной искренностью и простодушием, он умел сблизиться с массою и угадывать ее духовные потребности. Начав с роли целителя телесных недугов и прорицателя, он незаметно перходит к роли народного вероучителя-проповедника. Он учил, что истинная религиозность – не в талмудической учености, а в сердечной привязанности к Богу, в горячей вере и молитве. Простолудин, проникнутый искренней верою в Бога и умеющий молиться усердно, угоднее Богу чем раввин-законовед. всю жизнь погруженный в изучение Талмуда и в исполнение мелких обрядов. Отвергая книжно-обрядовый формализм, не согретый религиозным чувством, Бешт осуждал также и усвоенную раввинами аскетическую каббалу, основанную на начале умерщвления плоти; он признавал только ту каббалу, которая стремится установить сердечное и радостное общение между человеком и Богом, как добрым Отцом, утешителем всех угнетенных и страждущих. Эта демократизация иудаизма привлекла к учению Бешта не только простых людей, но и тех книжников, которых не удовлетворяла ни раввинская схоластика, ни аскетическая каббала. Около 1740 г. Бешт поселился в подольском городке Меджибоже. Здесь вокруг него образовалась многочисленная группа учеников и последователей, которых он посвящал в тайны своего учения не путем систематического изложения, а в форме изречений и притчей. Многие из этих изречений передавались из уст в уста и позже были записаны его учениками (сам Бешт почти ничего не писал), которые в своих книгах развили разрозненные мысли учителя в целую систему. Сам Бешт, мистик в душе, смотрел на свое учение, как на пророческое откровение. В 1747 г.

он отправил в Палестину послание, в котором утверждал, что душа его недавно вознеслась на небо и видела там Мессию. На вопрос его о времени пришествия Мессии на землю получил ответ: «Когда станет известным учение твое и разольются кладези мудрости твоей и когда прочие люди будут в состоянии так же совершать таинства, как ты, – тогда исчезнут полчища нечистой силы и настанет время великого благоволения и спасения». Бешт умер в Меджибоже в 1760 г. В последние годы своей жизни он был свидетелем распространившегося в Подолии движения франкистов, которое подобно хасидизму, выросло на почве недовольства массы существующим духовным строем, но привело к отрицательным результатам. [...] Из многочисленных учеников Бешта двое проповедники – Бер из Межирича и Яков-Иосиф из Полонного – более всего содействовали распространению его учения. Первый был официальным преемником Бешта и в течение 12 лет (1760–1772) волынское местечко Межирич служило центром хасидской пропаганды, как раньше Меджибож[...].⁷⁷

(Энциклопедический словарь – СПб., 1903. – Т. XXXV. – С. 120–121).

№ 251

1903, лютого 10. – Кам’янець- Подільський. – Лист в. о. подільського громадянського віце-губернатора до кийівського воєнного, подільського і волинського губернатора

«Господину киевскому, подольскому и волыискому генерал-губернатору.

Жители м. Меджибожа, Летичевского уезда, Мордко КитOVER, Ицко Бондаров и др., в числе шести человек, ходатайствуют об утверждении заключенного ими артельного устава под наименованием «Меджибожская артель работников табачных изделий».

Из числа лиц, участвовавших в заключении артельного договора, как по собранным сведениям оказалось, Мордко КитOVER (КитОВский) имеет в м. Меджибоже два дома и лавку, стоящие до 5 тысяч рублей и ведет торговлю сапожным товаром, Хаим РозенBLIT недвижимого имущества не имеет, ведет торговлю паклей; остальные же Ицко Бондаров, Манель Гланц, Янкель-Копель Янивкер и Нахман

Розенберг имущества не имеют и служат первые три в м. Меджибоже на табачной фабрике Ицка Гельмана, где работают поденно за плату от 75 коп. до 1 р. в день, а последний в г. Летичеве на фабрике Арона Малкимана и получает жалованья 16 руб. в месяц. Все эти лица ни в чем предосудительном не замечены, суду или следствию не подвергались.

В м. Меджибоже имеется две табачных фабрики, одна еврея Ицка Гельмана, а другие Гершка Шварцмана. На этих фабриках ежедневно работает: на первой 25 человек и последней 53 человека. Годовой оборот означенных фабрик, не включая акциза, достигает до 42 тыс. рублей. Табак на фабриках употребляется привозной с плантаций Бессарабской и Подольской губерний, в окрестностях же м. Меджибожа табачных плантаций нет.

Ввиду того, что при наличности двух табачных фабрик в м. Меджибоже, рабочим, занимающимся этим делом, предоставляется полная возможность иметь постоянный и верный заработок, что из шести членов артели только один имеет средства, а остальные пять человек не имеют решительно никаких средств на устройство промышленного предприятия и что по сведениям полиции лица, участвующие в настоящем деле составили товарищество (артель) с целью воспользоваться тем кредитом, который предоставляется таким артелям % 15 высочайше утвержденного 1 июня 1902 года Положения о трудовых артелях, я не признаю возможным утвердить артельный договор для учреждения «Меджибожской артели работников табачных изделий», так как проектируемая артель едва ли может принести пользу, какая ожидается вообще от трудовых артелей, а учреждается лишь с целью воспользоваться кредитом и впоследствии поведет несомненно к торговой несостоятельности. Об изложенном имею честь предоставить Вашему Высокопревосходительству с приложением двух прошений учредителей артели и проекта артельного договора.

И. о. губернатора вице-губернатор [підпис]

За вице-губернатора, статский советник [підпис]

Секретарь [підпис]».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 633. – № 146. – Оригінал).

№ 252

1903, березня 19 – 1904 лютого 20. Справа про дозвіл виконати додаткове будівництво при земських лікарнях в 11 пунктах Подільської губернії на суму 384 93 р.

а) 1903, березня 21. – Кам'янець-Подільський. – Лист подільського губернатора до київського, подільського та волинського генерал-губернатора щодо додаткового будівництва в земських сільських лікарнях.

«Подольського губернатора
по губернському комітету
марта 19 дня 1903 г.
№ 2183

г. Каменец-Подольск   Господину київському, подольському
и волинському генерал-губернатору.

При земских зданях сельских лечебниц, в 11-ти пунктах Подольской губернии оказалась необходимость в производстве дополнительных построек на сумму 38493 р. 27 к., численную по техническим сметам утвержденным 22 минувшего февраля протоколами строительного отделения Подольского Губернского Правления..

Означенные в упомянутых сметах постройки, в видах большего надзора за производимых работ, поставки материала лучшего качества и соблюдения возможной экономии, я полагал бы произвести хозяйственным способом, посредством комиссий, образованных под председательством уездного предводителя дворянства, из мирового посредника, участкового врача и 2-х или 3-х землевладельцев.

Представляю о вышеизложенном, я имею честь испрашивать разрешения Вашего высокопревосходительства на производство означенных в прилагаемой при сем ведомости построек хозяйственным способом посредством вышеупомянутых комиссий с отнесением расхода на эту надобность, в сумме 38493 руб. 27 коп. на кредит 108 т. р., ассигнованный по смете губернских земских повинностей трехлетия 1902–1904 гг. на завершение переустройства сельско-врачебной части и дальнейшее ее развитие.

Губернатор [підпис]
Член от правительства [підпис]
За делопроизводителя [підпис]».

(ЦДАК. – Ф. 442. – Оп. 656. – № 83. – Арк. 1. – Машинописна копія).

б) 1903, березня 19. Уривок з відомості про заплановані будівлі при земських сільських лікарнях Подільської губернії.

«К представлению подольского губернатора от 19 марта 1903 года.

Ведомость о предстоящих к производству дополнительных постройках при земских зданиях сельских лечебниц Подольской губернии.

Исчислено				
	на материалы и работы		техниками 4%	
1. Кузьминская лечебница: 3349 р. 3 к. 2. Меджибожская лечебница: 2715 р. 17 к. Постройка деревянной на каменном фундаменте прачешной бани, ограды, помойной и мусорной ямы[...]	2610	74	104	43

(ЦДІАК. – Ф. 442, оп. 656, № 83 Арк. 2–3 зв. – Оригінал).

в) 1903, липня 25. – Відомість про лікарні Подільської губернії.

«Ведомость о сельских лечебницах и амбулаторных приемных покоях в Подольской губернии (по 25 июля 1903 г.)

№ п/п	В каких пунктах сельские лечебницы	Амбулаторные приемные покои	В каких зданиях помещаются	
	<u>Летичевский уезд</u>		Казенных	частных
7.	Меджибож (Ставница)	–	1	–
8.	Зиньков	–	–	1 – 300 р.
9.	Деражня	–	–	1 – 500 р.

Примечание.

[...] Кроме того, из числа новых построек (домов для врачей и служебных при лечебницах) в 9 –ти пунктах, а именно: в с. Ивахновцах, м. Кузьмине, им. Меджибоже, Дунаевцах, с. Багриновцах, мм. Крутых, Копайгород, Бершади и Песчанке – в настоящее время

окончены в Бершадн, Песчанке и Кузьмине, но отчетностей как по этим трем пунктам, так и о постройке лечебницы в Пикове еще не доставлены строительными комиссиями».

(ЦДИАК. – Ф. 442. – Оп. 656. – № 83. – Арк. 12, 13. – Оригінал).

№ 253

1905 р. – Листування подільського губернатора
з командуючим військами

а) 1905, квітня 14. – Київ. – Лист І.Карасьова до київського, подільського і волинського генерал-губернатора М. В. Клейгельса.

«Секретно

Его превосходительству
Н.В. Клейгельсу киевскому,
подольскому и волинскому
генерал-губернатору.

Милостивый государь Николай Васильевич.

14 сего апреля мною была получена телеграмма подольского губернатора, в копии при сем прилагаемая об оставлении в его распоряжении 74 пехотного Ставропольского полка на случай возникновения беспорядков.

Прилагая при сем копию посланной мною ответной телеграммы прошу разъяснить подольскому губернатору, что подобную постановку им вопроса по отношению к командующему войсками нахожу неудобной и неуместной.

Упомянутый полк пройдет положенный курс стрельбы в две очереди, начиная с 1-го мая на стрельбище в м. Меджибоже.

Вместе с сим уведомляю, что вследствие письма вашего превосходительства мною уже подтверждено начальникам воинских частей о том, чтобы требования гражданских властей о вызове войск для прекращения беспорядков исполнялись без всякого промедления.

Примите уверение в моем почтении и преданности И. Карасев».

(ЦДИАК. – Ф. 442. – Оп. 855. – № 113. ч. I. – Арк. 259. – Машинописний оригінал).

б) 1905, квітня 14. Кам'янець-Подільський. – Телеграма подільського губернатора Ейлера до командуючого військами.

«Телеграмма. Получено 14 апреля 1905 г в 4 часа по полудни. Копия.

Киев. Командующему войсками из Каменца-Подольского № 1125

В виду ожидаемых беспорядков городе и уезде благоволите оставить Ставропольский полк моем распоряжении Каменце тем более что стрельбище найдено Хотине летучие команды военным округом еще не организованы предстоит необходимость посылки отдельных частей на постой разные места уезда при отказе исполнения моего законного требования прошу ваше превосходительство принять на себя ответственность за последствия. Подписал губернатор Эйлер.

С подлинным верно. Старший адъютант генерального штаба подполковник Кашеев».

(ЦДАК. – Ф. 442. – Оп. 855. – № 113. ч. I. – Арк. 260. – Оригінал.)

в) 1905, квітня 14. -Київ. – Телеграма І. Карасьова до подільського губернатора Ейлера.

«Каменец-Подольский, губернатору.

Все требования ваши основанные на правилах и порядке призыва войск для содействия гражданским властям удовлетворяются без промедления. Если были случаи неисполнения войсками ваших требований благоволите телеграфировать для принятия зависящих от меня мер. Ставропольский полк не может проходить курс стрельбы Хотине к находящийся в Одесском военном округе и отвод стрельбища не входит в круг обязанностей Бессарабского распорядительного комитета. Этот вопрос возбуждался при исключении Хотинского уезда из состава Киевского округа и не получил благоприятного разрешения. Организация летучих отрядов до настоящего времени не утверждена и время утверждения не зависит от меня. Ответственность за последствия брать на себя не могу и считаю постановку вопроса неудобною.

№ 7316 Подписал Карасев. С подлинною верно.

Начальник [...] военного округа

Получил [...]

14 апреля 1905 г. г. Киев».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 855. – № 113. ч. I. – Арк. 261. – Машинописна копія).

г) 1905, квітня 15. – Кам'янець- Подільський. Телеграма подільського губернатора Ейлера до київського генерал-губернатора.

«Телеграмма Каменец-Подольский – Киев, генерал-губернатору 15 апреля 1905 г.

Город Каменец по радиусу сто верст не будет иметь войска, если Ставропольский полк уйдет на занятия Меджибож не смотря на мои настоятельные просьбы командующий войсками не оставляет Каменце полка большая часть котрого виду брожения населения может потребоваться для расквартирования селения я (?) прошу содействия Вашего высокопревосходительства

губернатор Эйлер».

(ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 855. – № 113. ч. I. Арк. 262. Машинописна копія. Від руки резолюція: «Необходимо выяснить в штабе округа 18 апреля 1905 в 10 ч. утра[...]»).

№ 254

**1910, червень. – Постанова київського військового окружного суду по звинуваченню рядових 48 піхотного Одеського полку
Т. Філіп'єва і М. Садовникова за правопорушення
у Межибожі**

«Заключение

военно-прокурорского надзора киевского военного окружного суда по следственному производству рядовых 48 пехотного Одесского полка Тимофее Филиппеве и Николае Садовникове.

Список лиц, подлежащих вызову к судебному следствию.

Подсудимый: рядовой Николай Тимофеев Садовников под надзором при своей части.

---

^{*}) Підкреслений текст є надрукованим.

Свидетели:

1. Мещ[анка] Александра Петрова Мартынюк в м. Меджибож.
2. Кр[естьянин] Онуфрий Афанасьев Драгун, там же.
3. Кр[естьянка] Марьяна Семенова Гринева, там же.

21 февраля 1910 года в м. Меджибоже в местном доме терпимости между посетителями его рядовыми 48 пехотного Одесского полка Тимофеем Филипьевым и Николаем Садовниковым, с одной стороны, и мещанкой Александрой Мартынюк с другой, произошла ссора, во время которой нижние чины нанесли ей несколько ударов рукою по лицу; а затем удар по голове твердым предметом, причинив ей легкую рану (Эстрриал (?). 29) на произведенном по сему поводу предварительном следствии потерпевшая Александра Мартынюк показала (л. 26), что ссора возникла между ней и Филипьевым из-за денег которые последний дал ей для покупки водки, а затем стал требовать их обратно. Затем кто-то (?) солдат ударил ее кочергой, кто потерпевшая точно не помнит, но предполагает, что ударил ее Филипьев. Свидетельница Татьяна Гринева показала (л. 30), что во время ссоры с солдатами, Мартынюк бросила горшок в Садовникова и блюдом в (...)*, после того Садовников ударил ее два раза табуретом, тем причинив ей на голове рану. Спрошенный в качестве обвиняемого, Николай Садовников, не признавая себя виновным, объяснил, что он не наносил мещанке Мартынюк ударов табуретом и ударил ее лишь рукою по щеке.

По имеющимся в деле сведениям рядовой Николай Тимофеев Садовников происходит из крестьян, родился в 1882 г., на военной службе с 7 марта 1907 года. Приговором полевого суда за умышленное неисполнение приказаний присужден был к передаче в дисциплинарный батальон на 3 года; наказание отбыл.

На основании всего вышеизложенного рядовой Николай Садовников подлежит по мнению военно-прокурорского надзора, обвинению в том, что 21 февраля 1910 года в м. Меджибож, он, поссорившись с мещанкой Александрой Мартынюк и придя в состояние раздражения, нанес ей в этом состоянии без (...) * намерений, однако же не случайно, а с знанием последствий своего деяния удар по го-

---

*) Підкреслений текст є надрукованим.

лове табуретом, причинив тем Мартынюк легкую рану в голову, т. е. в (?) деянии, предус[мотренном] 2. 1483 ст[атьей] Улож[ения] о наказ[аниях] уголов[ных] и неправ[омерных]. За означенное деяние рядовой Садовников на основ[ании] 260 и 262 стат[ей] XXIV кн[иги] СВП 1869, т. 3 надлежит преданию К[иевского] В[оенного] О[круга] суду командиром своего полка.

В отношении обвиняемого Тимофеем Филиппьевым военно-прокурорский надзор не усматривает достаточных оснований для предъявления ему обвинения по 1483 ст[атье] упомянутого Улож[ения] на основ[ании] 3 п[ункта] 353 ст[атьи] XXIV кни[иги](...)* Свода полагает обвинение дальнейшим производством прекратить, освободив его от (...) * против (...) * пресечения способов уклониться от следствия и суда; затем, имея в виду, что Филиппьевым 21 февраля с/г учинено было буйство и безчинство в публичном доме м. Меджибуж и усматривая в деянии этом признаки 1292 ст[атьи] XXII кн[иги] СВП 1869 года военно-прокурорский надзором полагать (?) было это в отношении Фелиппьева на основ[ании] 252 ст[атьи] XXIV кн[иги] СВП передать на рассмотрение полкового суда».

*(ЦДІАК. – Ф. 315. – Оп. 1. – № 1503. – Арк. 4–5 зв. – Чернетка(?)).
З подальшого змісту справи випливає, що Садовников був відправлений під наглядом до Вінниці для розгляду справи Тимчасовим воєнним судом. У Вінницю у 47-й піхотний Український полк він прибув 23.06.1910 р. Згідно постанови воєнного суду у Вінниці 27. 10 1910 р. він був взятий під арешт на гауптвахту. Там він пробув до 28.12. 1910 р. (арк. 10–20)).*

№ 255

1912, серпень – 1917, січень. – Справа про намір
перейменування Межибожа

а) 1912, вересня 6. – Супровідна записка директора канцелярії МВС до листа межибійських міщан до міністра М. М. Анциферова.

«7 сент[ября] 1912 г

Директор канцелярії министерства внутренних дел свидетельствуя совершенное почтение его превосходительству Николаю Николаевичу имеет честь препроводить при сем, по принадлежности копию телеграммы межибожского мещанского общества, присово-

купляя при этом, что о верноподданнических чувства, заявленных названным обществом, будет всеподданнейше доложено по канцелярии министра.

6 сентября 1912 г.

Его превосходительству Н.Н. Анциферову».

(ЦДІАК. – Ф. 11. КМФ – Оп. 1. – № 131. Мікрофільм з оригіналу: Ф. 1288. – Оп. 5. – № 163 м/ф. РГАСУ при СМ СССР в Ленинграде. – Арк. 1).

б) 1912 серпня 26. – Межибіж. – Телеграма міщанської верхівки Межибожа до міністра внутрішніх справ про перейменування міста.

«Копия телеграммы из Меджибожа на имя министра внутренних дел от 26 августа 1912 г.

В день великой победы русских воинов и освобождения нашей родины от нашествия неприятеля меджибожское мещанское общество, совершив молебствие за здоровье и долголетие его императорского величества императора и августейшей государственной семьи, покорнейше просит ваше высокопревосходительство повергнуть к стопам его императорского величества верноподданнические чувства преданности и любви и молить всемилостивейшего монарха ознаменовать день столетия Отечественной войны переименованием местечка Меджибожа в город Бородино. Председатель мещанской управы К. Грель, член мещанской управы Г. Кигель, казенный раввин Шварцман и духовный раввин Х. Бик

Верно: помощник секретаря канцелярии [підпис]».

(ЦДІАК. – Ф. 11. КМФ – Оп. 1. – № 131. Мікрофільм з оригіналу: Ф. 1288. – Оп. 5. – № 163 м/ф. РГАСУ при СМ СССР в Ленинграде. Арк. 2. Машинописна копія.).

в) 1913, листопада 16. – Запит керуючого відділом міського господарства МВС Невіандта подільському губернатору щодо перейменування Межибожа.

«Подольскому губернатору

Меджибожское мещанское общество телеграммой от 26 августа 1912 года обратилось к г. министру внутренних дел с ходатайством о переименовании местечка Меджибож в город Бородино.

Вследствие сего отдел городского хозяйства, предварительного дальнейшего направления настоящего дела, имеет честь покорнейше просить ваше сиятельство сообщить ближайшие соображения и ваше заключение по существу вышеозначенного ходатайства.

Подписал: управляющий отделом Невиандт

Скрепил: за делопроизводителя Бауер

Верно: за помощника делопроизводителя Мартынов».

(ЦДІАК. – Ф. 11. КМФ – Оп. 1. – № 131. Мікрофільм з оригіналу: Ф. 1288. – Оп. 5. – , № 163 м/ф. РГАУ при СМ СССР в Ленинграді. – Арк. 4. Узорі документа штамп: «М.В.Д. Главное управление по делам местного хозяйства 16 ноября 1913 г. № 14118». Документу передує канцелярська довідка:

г) «Справка: Согласно наведенной (по телефону) в канцелярии министра внутренних дел справке, всеподданнейший доклад о верноподданнических чувствах меджибожского мещанского общества был подписан министром внутренних дел 7 сентября сего года; высочайшая резолюция (благодарность) последовала 10 сентября в Беловеже и сообщена канцелярии министра 17 сентября за № 4118 подольскому губернатору для объявления меджибожскому обществу

Помощник делопроизводителя (*підпис*)». Резолюція: «Просить губернатора сообщить заключение по вопросу о переведении в местечке городского положения и переименовании в Бородино. Г-рь В.Э. Бадеример».

д) 1915, липня 21. – Рішення міщанського сходу Межибожа щодо неможливості переведення його в розряд міст.

«Приговор № 27 меджибожского мещанского схода 1915 года июля 21 дня. Мы, нижеподписавшиеся, Подольской губернии Летичевского уезда, м. Меджибож пятидворные депутаты собрались сего числа по приглашению председателя Управы Афанасия Жигайло на сход в числе 30 из числа 50 лиц, имеющих права голоса на сходе, слушали прочитанную нам 19 ноября 1914 года № 4637, препровожденную при надписи пристава 2-го стана Летичевского уезда, от 10 января сего года № 5530, о представлении приговора меджибожского мещанского схода о том, поддерживать ли или не поддерживать

общество ходатайство о переименовании м. Меджибожа в город, поданное телеграммой от 26 августа 1912 года господину министру внутренних дел и какими обладает средствами на содержание будущего городского управления и все другие расходы обыкновенно производимые в городах. Принимая во внимание, 1) что население м. Меджибожа в последнее время по случаю отсутствия лагерных сборов, а также военного времени пришло в сильный упадок в торговом отношении; 2) что оброчные статьи м. Меджибожа как-то: 32 десятины общественной и выгонной земли, общественная скотобойня, неудобный берег (луг) отдача в аренду ярмарочных площадей, отдача мест под столы и рундуки для продажи разных съестных припасов. Приносят дохода всего только 701 руб. 15 коп., в последствии и этот доход далеко не покрывает общественных сумм, необходимых на разные нужды мешанской управы, которые требуются ежегодно до 2000 рублей и каждый год по общественным раскладкам образуются недоимки; 3) что для будущей селитьбы города в м. Меджибоже свободной земли не имеется, а потому в виду вышеизложенных обстоятельств содержать городское управление на свои средства общество м. Меджибожа не в состоянии. Поэтому и на открытие города из м. Меджибожа согласия не изъявляем, а потому Приговорили: составить об изложенном выше настоящий приговор, который по записи в книгу подписанием нашим и освидетельствовании мешанскою управою представить по начальству подлинный подписали: грамотные Ефрем Дубицкий, Меер Фукс, Шмуль Шмулевич, Дувид Плесер, Мордко Гельфонд, Гдаль Кипель, Янкель Социр, Ихель Блстер, Рувин Гершгорин, Сруль Крыс, Арон Толстуннов, Игнатий Лищенко, Михаил Варава, Артемон Войтович, Зейлик, Гельфонд, Герш Меерович, Иось Плотикер и Гдаль Кигель.

Неграмотные: Иван Костецкий, Осип Немогущий, Иван Яцун, Онуфрий Пилипчук, Лукиан Гуртовенко, Митрофан Буценко, Дмитрий Грубальский, Федор Грабарь, Никифор Яруш, Кирил Захаркевич и Иван Кожуховский, а за них неграмотных и за себя расписался Филипп Бригерда. Что действительно настоящий приговор записан в книгу приговоров под № 27 составлен правильно, что все помещенные в нем сведения изложены верно и означенные на нем подписи депутатов за себя и неграмотных учинены собственноручно

в том меджибожская мещанская управа подписью с приложением печати удостоверяет июля 24 дня 1915 года подлинный подписом председатель управы Жмайло и и. д. письмоводителя Шеремет.

С подлинным верно: председатель управы Жмайло
и. д. письмоводителя Шеремет».

(ЦДІАК. – Ф. 11. КМФ – Оп. 1. – № 131. Мікрофільм з оригіналу: Ф. 1288. – Оп. 5. – № 163 м/ф. РГАУ при СМ СССР в Ленинграде. – Арк. 10. Печатка: «Меджибожская мещанская управа»).

е) 1917, січня 23. – Кам’янець-Подільський. – Рапорт головному управлінню МВС у справах міського господарства про неможливість переведення Межибожа в розряд міст, а отже й перейменування його в Бородіно.

«В главное управление по делам
местного хозяйства
по отделу городского хозяйства

Меджибожские евреи, не имея возможности содержать городские управления, отказались поддерживать ходатайство о переименовании м. Меджибожа в город Бородино, о чем составлен особый приговор 21 июля 1915 г., копия которого при сем представляется.

За губернатора, вице-губернатор [підпис]

За вице-губернатора, советник [підпис]

Советник [підпис] Старший делопроизводитель [підпис]».

(ЦДІАК. – Ф. 11. КМФ – Оп. 1. – № 131. Мікрофільм з оригіналу: Ф. 1288. – Оп. 5. – № 163 м/ф. РГАУ при СМ СССР в Ленинграде. – Арк. 7. Листа написано на бланку: «МВД. Подольской губернии по губернскому правлению. Отделение 2 стол 6. 23 января 1917 года. № 136. г. Каменец-Подольский»).

№ 256

1917 р. – Справа про мітинги під Межибожем

а) 1917, серпень (?). – Постанова слідства про мітинги.

«Постановление № 1.

1917 года августа 30-го дня в мест. Меджибож Подольской губ. Летичевского уезда и. д. военного следователя 34-го арм. корпуса

рассмотрев переписку по делу об устройстве 26-го и 27-го сего августа в районе Меджибожского лагеря митингов с призывами к свержению Временного Правительства и избиением офицеров, препровожденную начальником штаба 34-го арм[ейского] корпуса по приказанию командира корпуса; при подписи(?) от 29-го сего августа за № Е/5282 нашел:

27-го сего августа в 13 часов дня офицер полковой разведки 610-го пех. Мензелинского полка, прапорщик Молчанов, находясь в расположении своего полка, слышал шум с выкрикиваниями и пройдя в сторону такового, увидел флаги, развевающиеся на учебном поле, когда же он подошел ближе к канаве, отделяющей расположение полка от учебного поля, то услышал голоса солдат, кричавших: «товарищи 610 полка выходите все на митинг!» и увидел, что : «это идет толпа 14-го пех. запасного полка с присоединившимися к ней несколькими людьми 611 и 612 полков»; на слова прапор[щика] Молчанова, что митинги запрещены слышались голоса: «кто запрещал митинги, которые нам так необходимы? Теперь свобода, никто не имеет права запрещать, мы не верим никому, мы все хотим сделать сами и т. д.»; на указание же его, что митинги запрещены Временным Правительством слышалась брань и крики: «убить его – он провокатор, он не хочет с нами идти и своих солдат не пускает!», после чего толпа стала перелезать через канаву с угрозами: «Убить его, в куски разметать провокатора, он буржуй, он не желает нам добра!» и подойдя к прапорщику Молчанову, солдаты стали наносить ему кулаками удары в бока и по голове, уводя его насильно с собою; таким образом прапорщик Молчанов был выведен толпою за расположение 609-го полка на площадь между учебным городком и стрельбищным полем, где все остановились; от прапорщика Молчанова были потребованы объяснения, почему он говорил, что на митинги нельзя идти, причем издеваясь и насмехаясь над ним толпа требовала, чтобы он погромче кричал и т. п, после краткого объяснения прапорщика Молчанова ему было приказано оставатися до конца; вышел оратор и в своей речи стал поносить Временное Правительство, главнокомандующего и всех поголовно начальствующих лиц: из толпы же в это время слышалась ругань офицеров, министра Керенского и всех правящих и стоящих во главе России

лиц, выражение недоверия верховному главнокомандующему и т.п., причем на каждого пытавшегося противоречить оратору, обрушивалась со всех сторон ругань и дело доходило даже до пощечин. Того же 27-го августа в половине 15-го часа председатель полкового комитета 415 пех[отного] Бахмутского полка поручик Паныч, узнав об устройстве митинга, отправился туда вместе с членом полкового комитета прапорщиком Соловьевым и другими офицерами названного полка, чтобы уговорить солдат разойтись; на митинге были солдаты из разных частей, откуда же и кто именно были инициаторы митинга выяснить не удалось; раздавались крики: «Долой смертную казнь, Корнилова и Керенского!» Когда же поручик Паныч, хотел говорить, то раздались крики: «долой офицеров, арестовать их!»; вообще ни офицерам, ни членам комитета не давали слова; оратор-еврей, назвавший себя интернационалистом, стал выражаться грубо об офицерстве, после чего поручик Паныч просил у солдат защиты, но через некоторое время раздались крики: «несут поручика, у которого нашли бомбы» – поручика Паныча избили и у него оторвали погоны; прапорщик же 415 пех. Бахмутского полка Кибкало подошедший к митингу вместе с другими офицерами, с целью воздействовать на роты, чтобы они ушли, убедившись в тщетности таковых попыток, в виду возбужденного состояния толпы, из коей раздавались крики: «арестовать офицеров» и уходя обратно видел, как поручик Паныч собирался уехать, но его сбили с лошади и побили, затащив в середину толпы; при осмотре поручика Паныча младшим врачом 415 пехотного Бахмутского полка того же 27-го августа, обнаружено: подавленное психическое состояние в связи с большим нервным потрясением, ушибы на нижней губе, лбу и затылке, спине и правой ягодице, температура повышена (37,6°), пульс учащен (120 в 1').

28-го августа командиром 14 пех. запасного полка было созвано объединенное заседание полкового и ротных комитетов полка для выяснения виновности лиц бывших инициаторами митингов 26-го и 27-го августа и произносивших на них речи, возбуждающие к неповиновению; одним из главных виновников этих противозаконных деяний оказался солдат 2-й роты 14 пех. запасного полка Станислав Анеолек, присутствовавший на этом заседании; когда резолюция о виновности Анеолека и предварительном его аресте была разрабо-

тана, но еще не принята собранием, то к месту и в самый зал заседания нахлынула сильно возбужденная толпа солдат численностью около 300 человек и стала протестовать против ареста Анеолека, который в это время вышел из зала заседания в толпу солдат, где произнес речь об освобождении находившихся на полковой гауптвахте трех арестованных, каковых с толпою сейчас же и освободил; спустя некоторое время из штаба 34-го арм[ейского] корпуса в распоряжение 14 пех. запасного полка прибыла комиссия во главе с депутатом армейского комитета 7-й армии для производства ареста Анеолека; последний был потребован к прибывшим но после непродолжительного с ними разговора был окружен толпою, которая возбужденно требовала: разобрать дело здесь же на месте, не увозя Анеолека в комитет; делегаты на это не согласились и направились к своим автомобилям, тогда топа солдат с криком бросилась за ними с намерением их задержать и последним с трудом удалось отъехать от толпы.

Принимая во внимание, что препровожденной перепискою виновность отдельных лиц в совершении определенных преступлений недостаточно выяснена и 2) что в изложенных происшествиях заключаются признаки преступных деяний предусмотренных: лит. б) 2 ч. 98, 104; лит. б) 106, 110 и 112 стг. XXII кн. Св. В.П. 1869 г. и 121 и 123 стг. Угол. улож. 1903 г. и руководствуясь с 2 разд. IV, прик. по Военн. вед. с. г. № 336 и 378 и 1348 стг. Уст. В. суд. и. д. военного следователя постановил:

1) настоящее дело к производству своему принять как о происшествии по признакам вышеприведенных статей уголовного закона;

2) вести его вне очереди, согласно § 157 инструкции военно-окружным судом и копию сего постановления препроводить военному прокурору корпусного суда 34-го арм. корпуса.

И. д. военного следователя прапорщик [иdнис]».

(ЦДАК. – Ф. 315. – Оп. 2. – № 735. – Арк. 4–5. – Оригинал).

б) 1917, сепня 29. – Межибіж (?). – Рапорт прапорщика Венценосцева.

«Младший офицер 3 роты [1] пех[отного] запасного полка прапорщик Венценосцев

29 августа 1917 года
Д[ействующая] Армия   Рапорт

Представляя при сем дознание и два рапорта по поводу митинга 26 августа доношу, что как видно из показаний свидетелей и участников митинга инициаторами является пулеметная команда, по вызову которых вышла на митинг часть учебной команды с незначительным (единичным) числом солдат из рот. Остальные же участники митинга были полков расположенных по близости. Во всех показаниях руководящая роль приписывается ряд. 2 роты Станиславу Анеолик, но некоторые из участников и свидетелей просили не записывать их показаний в части агитаторской деятельности Анеолика из-за ни на чем неоснованной боязни огласки их показаний.

Следует отметить роль фельдфебеля учебной команды Мазура и взводного Паремского, которые будучи осведомлены о восприятии митингов на допросе их, оказали полную неосведомленность об ораторах учебной команды или же нежелание выдавать агитаторов. Установлено, что из учебной команды выступали трое Куцак, Гильман и третий еврей, оставшийся неизвестным. Гильман отказывается от своего выступления несмотря на определенное указание Куцака, Либрехта и Фоя, определенно указывающих на его выступление.

В ночь с 28 на 29 августа Анеолик пришел в Учебную команду ночевать боясь, ареста, но более благоразумные из солдат Учебной команды выступили с протестом и Анеолик ушел. Сегодня утром он опять пришел в Учебную команду и вместе с рядовым Учебной команды Либрехтом отправились в пулеметную команду просить поддержки в случае новой попытки арестовать Анеолика. Чем окончилась эта попытка, основательных сведений у меня нет, но по частным слухам частичное соглашение достигнуто.

Из частных разговоров с участниками и свидетелями митинга установлено крайне вредное направление и деятельность Анеолика и, благодаря небольшой способности говорить, разлагающе действующей на слушателей. В средствах возбуждения толпы Анеолик не стесняется, пользуясь темнотой солдат; так напр[имер] Анеолик на митинге, держа перед собой газету, скомбинировал статью о как буд-то бы чинимых казаками насилиях над женами запасных, выж-

женных ими же целых селах, грабежах и т. д. и имел успех: между солдат царит крайне возбужденное настроение готовое с каждой минутой вылиться в уродливое, тяжкое по своим последствиям, явление, если только Анеолик, эта язва полка не будет немедленно удален не только из полка но вообще из армии.

Прапорщик Венценосцев».

(ЦДІАК – Ф. 315. – Оп. 2. – № 735. Арк. 20–21 зв. – Оригінал).

в) 1917, септя 26. – Телеграма командира 14 запасного полку Сухотіна начальнику 35 армійської запасної бригади.

«Копия

Почто-телеграмма

Начальнику 35 армейской запасной бригады.

Доношу, что сего числа около 4 часов дня на лагерном плацу 153 дивизии вверенного мне полка, начался собираться митинг из людей названной дивизии и частью вверенного мне полка, с украинскими флагами и быстро достиг численности около 1500 человек. Мною тотчас же были направлены туда члены полкового комитета для воздействия на собирающихся устроить митинг, а также дано было знать в 153 дивизию откуда из 611 и 612 также были высланы комитеты.

Туда же направлены были мною командиры батальонов и рот, наконец и сам я отправился к толпе, но на мои увещания послышались слова «старорежимец, человек приказа и т. п.», но ораторствовавший на митинге в это время солдат, объявил митинг окончанным. В это же время подъехал командующий 153 дивизии и митинг постепенно стал расходиться, но были возгласы, что завтра на митинг должен собраться весь 34 корпус. Я лично отправился доложить об этом командиру 34 корпуса, но за отсутствием его, мною доложено обо всем подробно начальнику штаба того же корпуса. Командир 14 запполка Сухотин.

26 августа 1917 г. С подлинным верно [підпис]».

(ЦДІАК. – Ф. 315. – Оп. 2. – № 735. – Арк. 24. – Машинописна копія).

г) 1917, грудень (?). – Витяг з протоколу допиту солдат-учасників мітингу.

«Председатель совета учебной команды рядовой Тихон Никифорович Тега, 24 лет, православного вероисповедания, не судился, показал: «Мне известно, что инициаторами митинга являются не солдаты учебной команды, а других частей. Подготовки к этому митингу в учебной команде не было, что видно из того, что вряд ли половина учебной команды вышла на митинг. Я попал на митинг во второй половине и понял, что он был вызван получением солдатами писем, в которых им сообщалось о постое казаков в их селах, движением реакции, введением смертной казни и выступлением Пуришкевича. Говорили большей частью ораторы других полков, а из наших я видел говорящим только Станислава Анеолика, который выражал протест против засилья казаков, против введения смертной казни и долженствующей быть третьей революции и призывал к объединению и сплоченности. Затем приехал начальник дивизии и уговаривал разойтись, но из толпы послышались крики «долой». Из членов полкового комитета я видел там Кукса, насколько мне известно пришедшего убеждать толпу разойтись, но не рискнувшего сделать это, т. к. толпа была крайне возбуждена речами ораторов. Из произносивших речи я знаю только Анеолика, а остальные были других полков и фамилий их я не знаю. Говорил также прапорщик, прибывший недавно из Сибири, который тоже призывал к организации, но предостерегал от выступлений, призывал слушаться тех ораторов, которые говорят на украинском языке, т.к. сам он украинец. Фамилии его не знаю, т. к. он не нашего полка. [іднис].

Фрейтор учебной команды Самуил Федорович Куцак, 23 лет, православного вероисповедания, не судился, показал: «я возвращался с объединенного заседания и когда подходил к учебной команде, то увидел, что люди учебной команды куда-то направляются. В учебной команде я узнал, что люди по призыву пулеметчиков пошли на митинг.[...] После меня говорил рядовой учебной команды Исай Гильман, который говорил, что командир полка и комитет запрещают нам митинги, что никаких судов нам не надо. Затем говорил другого полка старший унтер-офицер фамилии которого не знаю, который говорил, что офицеры отбирают у нас свободу, что в тылу

над нашим семьями издеваются казаки. После его послали двух за вольноопределяющимся Фойя, которого заставили говорить. Фойя успокаивал собрание, призывал к объединению и читал статью «Украинизация штыка» и что делается в России, а потом я ушел [pidnuc]».

(ЦДІАК – Ф. 315. – Оп. 2. – № 735. – Арк. 26–27 зв. – Оригінал).

№ 257

1917, серпня 9. – Межибіж. – Телеграма командира 34-го армійського корпусу П. Скоропадського з проханням не направляти в корпус українські поповнення з Петрограду

«Телеграмма

Действующая армия.

На[чальнику] шта[ба] ю[го][западного фронта]

На[чальнику]шт[аба] арм[ии] -7

представителю Украингенеркомитета Скрипчинскому.

Меджибож 9 августа 3 часа. Срочно. Военная.

Украингенеркомитет от 4 августа номер 0828 сообщил о направлении в вверенный мне корпус на укомплектование выделившихся украинцев Петроградского и Двинского военных округов. Поведение частей Петроградского гарнизона заставляет опасаться, что выделенные из него пополнения по прибытии в корпус внесут в среду последнего нежелательное настроение. Усиленно ходатайствую перед их отправлением о тщательном предварительном выделении нежелательного элемента. Если по каким-либо причинам выделение будет невозможно, то ходатайствую не направлять названного пополнения совсем в 34 – корпус р. 397.

Скоропадский».

(Опубликовано: Межибіж. – 2011. – № 1. – С. 530).

№ 258

1917, жовтня 18. – Прохання-скарга дворянина Б.Б. Залеського про погром солдатами 414 полку маєтку О.Ю. Погорського

“Господину прокурору Одесской судовой палаты
дворянина Болеслава Болеславовича Залесского, действующего
за себя и по доверенности Александра Юлиановича Погорского

Прошение

2-го октября 1917 года в 1 час дня солдаты 414 –го полка, входящего в состав 34 Армейского Корпуса, штаб которого помещается в м. Меджибож Летичевского уезда Подольской губернии, напали на дом верителя моего, находящегося в с. Щербанях Старо-Синявской волости Литинского уезда, выгнали оттуда его, всех проживающих в нем и подвергли этот дом полному разгрому, похитив буквально все вещи, а уходя, выломали окна, двери, уничтожили печи. Солдаты прибыли 29 сентября 1917 года по предложению Летичевской продовольственной Управы для обмолота овса, проданного ею полку. Овес этот был продан Управе арендатором имения моего верителя г. Вонсовским. Солдаты прибыли без командного состава, без кухни и голодали: в субботу они пообедали в господской кухне и уже начали поговаривать в селе, что будет погром. В понедельник к часу дня прибыли другие солдаты из того же полка, вооруженные винтовками, к ним присоединились те, которые молотили овес, и начался разгром”.

(далі йде опис погрому. Залеський вимагає розібратися в причинах погрому, наводить факти, що свідчать про злий умисел його організаторів – Ю.М.) «почему требовали солдаты в такое тревожное время, когда лица, часто скрывающиеся, по своему общественному положению, ведут явную аграрную агитацию между крестьянами и солдатами в том смысле, что, если помещики будут разгромлены под зиму, то они уйдут и тогда можно будет воспользоваться их землей [...]

18 октября 1917 года [...]

Адрес мой: Почта Черный Остров, Проскуровского уезда, с. Водычки [...]

(ЦДІАК. – Ф. 419. – Оп. 1. – № 712. – арк. 2–2 зв. – Машинописна копія).

№ 259

1917, листопада 10. – Межибіж (?). – Телеграма командуючого 34 корпусом генерал-лейтенанта П. Скоропадського до штабу Південно-Західного фронту

«Корпус зосередився в Меджибожському таборі до 1 (14 серпня за новим стилем – примітка М. Ковальчука). Протягом всього цього часу полки були без справжніх командирів, з числа яких посада одного з них навіть не була до цього часу ще не заміщена, офіцерів і зараз майже немає, оскільки не можемо вважати за таких прапорщиків, які не були в боях, бойових унтер-офіцерів також немає, а рядові вояки, як і решта складу, увесь час змінюються: неукраїці йдуть, а українці прибувають на їх місце. Для вишколу корпусу командним складом зроблено все: для офіцерів організовані повторні курси, для унтер-офіцерів школи при дивізіях, для підготовки до унтер-офіцерського звання учбові команди при полках, крім того маються команди спеціалістів. Для підготовки частини загалом було обладнано стрільбища для занять з атаки і оборони зміцнених позицій відповідні містечка для кожної дивізії заняття в полі увесь час конструювалися і керувалися мною, начальниками дивізій, начальниками штабу корпусу і наштадивами і загалом я з впевненістю доповідаю, що 34 корпус за своїм вишколом не гірше будь-якого іншого корпусу».

(РДВІА. – Ф. 2067. – Оп. 1. – № 2986. Цит. за українським перекладом Ковальчука М. А. *Українізація 34-го корпусу російської армії (серпень-листопад 1917 р.)//Межибіж. – 2011. – № 1. – С. 46).*

№ 260

1917 р. – Уривки з мемуарів
гетьмана Павла Скоропадського

«[...] 24-го июля (1917 г. – упр.) с одним кадром корпуса я ушел, сдавши позицию 41-му корпусу, в Меджибож. Для меня переход из Иванковиц в Меджибож, кажется, 150 верст, одно из самых приятных во поминаний 1917 года. Мы двинулись верхом. Кампания наша состояла из инспектора артиллерии, Аккермана, адъютанта Черницкого, прапорщика Зеленецкого и двух-трех вестовых. Зеле-

невский, бывший помещик в этой губернии, прекрасно знал всех окрестных жителей. Ехали мы очень быстро, так что на следующий день были уже в Меджибоже.

25-го июля я прибыл в Меджибож, вскоре подъехал мой штаб, и началась моя чисто украинская работа, которая меня довела до гетманства.

Я со своими офицерами расположился в замке, части в самом Меджибоже и в лагере 12-го корпуса.

Украинских пополнений почти не было, но те, которые были, представляли из себя очень хороший элемент. У меня была надежда, судя по этим людям, что украинизация даст действительно хороший боевой контингент. Было особенно приятно, что среди этих украинцев не было озлобленных, недовольных, распропагандированных лиц, все смотрели весело и хотели работать. Ярые националисты, но и только; раз начальство украинское и украинский корпус – все хорошо. Работа закипела, и я надеялся, что все пойдет хорошо [...].

Вопрос об агитаторах в то время стоял неблагоприятно, не говоря уже о том, что очень многие прапорщики в этом отношении были ужасный элемент. На мое несчастье, рядом с расположением в лагере наших частей стоял наш же 14-ый запасной полк, в среде которого были настоящие [...] шпионы, они вели сначала подпольную, а потом пытались вести и явную агитацию чисто большевистского характера и среди моих солдат. Какой-то агитатор даже успел собрать митинг [...] митинг был разогнан, но главный агитатор, к сожалению, как водится, удрал. Так уже открыто, пока мы были в Меджибуже, митинг не повторился. [...].

Я, когда вспыхнула революция, думал: что мне делать? [...]

В тот же день я уехал из Бердичева на автомобиле с женой и дочерью, которые приехали ко мне на несколько дней в Меджибуж из Орла, а теперь возвращались обратно [...].

В начале второй половины ноября было окончательно приказано выступить к корпусу.[...] Первоначально стали грузиться части 104-ой дивизии. Штабу моему приказано было двинуться с последними полками, отбывающими из Меджибужья прямо на фронт.

В местечке все было настроено уже более или менее большевистски. Когда мы прибыли туда около 15-го ноября ночью, слышу,

стрельба, крики, бешеная скачка. Оказывается, погром, устроенный украинцами. Но слава Богу, силами штабной команды и некоторых частей инженерного полка, расположенного в самом Меджибужье, удалось его прекратить без кровопролития, хотя все еврейские лавки были разгромлены. У меня, на счастье, сохранилась дивизионная унтер-офицерская школа, унтер-офицеры которой были вполне дисциплинированными, и я мог решительно подавлять вспышки таких безобразий. Но этот разгром Меджибужья, в связи с переходом власти к большевикам, был ярким показателем окончательно ухудшившегося положения [...].

Кстати, с момента отбытия корпуса из Меджибужа и движения на Казатин все комитеты затихли, вся пропаганда в первое время тоже прекратилась [...]. Итак, я с Полтавцем и Зеленевским 18-го декабря 1917 года снова пустился в скитания по линиям. [...] начальники дивизий и командиры полков проявляли настроение далеко не бодрое, чуя что все снова пойдет по-старому, как в Меджибужье [...].

Был там (*на засіданні самостійників – упор.*) и его (*Андрія Макаренка, з 1917 р. – голова Всеукраїнської спілки залізничників – упор.*) чахоточный брат-солдат, который в Меджибужье приезжал ко мне [...].

В первых числах января 1918 года произошло мое знакомство с французами [...] в Меджибужье, ко мне приезжал часто французский офицер погостить, а я, пользуясь тем, что в Проскурове, недалеко от нас, стояли французские ангары, посылал туда школу прапорщиков осматривать их [...].

Еще будучи с корпусом в Меджибужье, ко мне вдруг явились два офицера из Богдановского полка, Павелко и Лукьянов, оба с высшим образованием, очень выдержанные молодые люди, они произвели на меня хорошее впечатление. У них была какая-то бумага, в которой высказывалось пожелание, чтобы я принял командование всеми украинскими частями. В то время я часто слышал также пожелания и потому особого значения этому не придавал. Центральное Управление (Рады) относилось к этим молодым людям, как не социалистам, отрицательно, главным образом Петлюра. Мне этот их антисоциализм тоже понравился. Оба оказались помощниками Михновского, которого боготворили и считали будущим украинским

Бисмарком. Что Михновский человек неглупый, это верно, но почему он должен быть украинским Бисмарком, этого я не знаю. Павелко и Лукьянова я зачислил в 153-ю дивизию, иногда их видел и разговаривал [...].

Моя семья еще с октября месяца, после короткого пребывания моей жены в Меджибужье, переехала в Орел [...]. Во время пришествия большевиков в Киев Зеленовский по собственной воле пробрался к жене моей в Орел, сочувствуя мне, и уговорил ее уехать. Это было очень своевременно, так как через несколько дней после ее отъезда в Орле начались большевистские безобразия. За это я всегда с большой благодарностью относился к Зеленовскому, по личному почину помогшему мне в таком дорогом для меня деле.[...]"

(Скоропадський П. Спогади. – К. – Філадельфія, 1995. – С. 70–71, 74, 81, 90, 91, 94, 98, 102, 128, 135).

Іменний покажчик
(упорядник – о. Юрій Мицик, д. і. н., проф.)*

- А**
Ааронович Зельман, купець 124
Абрам 124
Абрам, різник 124
Абрам 124
Абрамка, єврейський бакалавр
124, 145
Абрамов, вчитель 211
Абрамович Лейзер 238
Абрамович Мендель 149, 150
Абрамович Нісон 129
Абрамович Рейзель, дружина
Абрамовича Лейзера 238
Абрамович Сроль 132
Абраам, син Іля Рудого 124
Абраам 124
Абраам, школьник 124
Авраам 124
Аверков Микола 228
Ага-паша 75
Адам, зять Йосипа Сетанського 124
Адамецький Василь 218
Адамитович Миколай 152
Адамчук Матвій 212
Адамчук Станіслав 166
Аїл-паша 121
Айнгорн Шая 217
Аккерман, інспектор артилерії 260
Аксамитовський, губернатор 148
Александрейко (Олександренко),
полковник повстанців 15
Александрович Володимир, учень
211
Александрович Гнат, учень 211
Алі-паша 76
Англарес Миколай, учень 211
Андрій, козак 79
Андрійко 124
Андрій, зять Безпальчого 147
Андрійшин Юрко 145
Андрашко Луцик 97
Андруш 97
Андрушко 124
Анеолек Станіслав, солдат 256
Антон, сотник 59
Антон 124
Антон, Михайлів син 115
Антоній 124
Анциферов Микола, міністр 255
Апафі Іштван 36
Арсен, сотник 100
Арсеньєв 211
Артемій (в миру – Микола), чернець
158
Атаман Василь 115
Ахрось, панчішник 124

*) Покажчик враховує персоналії згадані тільки в тексті джерел. Не відзначаються імена Бога, святих і літературних персонажів.

Б

- Бабич Семен 145
Багас Андрій 235
Багас Ілля 229
Бадеример В.Е. 255
Бадинський, капітан 151
Баклажко Іван 235
Балабан 47
Балабаненко Андрій 139
Балабаненко Степан, брат Андрія 139
Балабаш, брацлавський полковник 87
Балдай Стецько, уманський сотник 15
Балицький Ізидор, учень 176
Балицький Октавіан, учень 176
Балицький Юзеф, учень 176
Балицький Якуб, учень 176
Барабаш 39
Барабаш, полковник 100
Барташевич, вчитель 185
Бардеев Олександр, генерал-майор 174
Бартвицький (Бартвицький) Стефан 134, 145
Барнштейн Іцко 210
Басараб Іван 115
Басараб Тимко 115
Басистий Мошко 124
Батий, хан 11
Батирша, мурза 55
Бауер 255
Беднар Василь 124
Бедрий Яким 235
Бедрийчук Василь, син Бедрийчука Михайла 164, 165
Бедрийчук Онуфрій, син Бедрийчука Михайла 165
Бедрийчук Михайло 164, 165
Безпалько 152
Безпальча, вдова 124
Безпальчев, молодший технік 249
Безпальченко Михайло, кушнір 124
Безпальчий Мусій 152
Белебе Густав, учень 176
Белебе Карл, учень 176
Белюстин 211
Беневський Станіслав Казимир, дипломат Речі Посполитої 40
Бенкендорф, граф 198
Бер з Межирича, послідовник Бешта 250
Березанчук Василь 144
Березанчук Гапка, дружина Березанчука Василя 144
Березанчук Марія, дружина Березанчука Василя 144
Березницька Ірина, дружина Березницького Івана 144
Березницький Федір, син Березницького Івана 144
Березницький Іван 144
Березницька Ірина, дружина Березницького Івана, зять Ілька (?) 144
Березницький Іван, зять Ілька (?) 144
Березницький Федір, син Березницького Івана, зять Ілька (?) 144
Березницький Пасько 124
Берко, зять Лахмана 124
Берко, зять Шмуйла Попика 124
Бернатович В. 160
Берчиха, вдова 124
Бершадський Губар 93
Беч(.,.)* Стефан 203
Бешт (Ізраель Баалшем-тов), один з лідерів хасидизму 250
Бик Ілля, орендар 124

- Бик Х., рабин 255
 Биковський, писар 134
 Биковський, шляхтич 142
 Бібіков Д. Г., губернатор 201, 209,
 210
 Біл Дмитро 144
 Білан Василь 229
 Білан Олександр 229
 Білек Дувид 238
 Білецький, поміщик 198
 Білий Сава 235
 Білорусецький Федір 144
 Білорусецька Ганна, дружина Біло-
 русецького Федора 144
 Білорусецька Олена, дочка Білору-
 сецького Федора 144
 Білоус Василь 144
 Блажей, суддя 134
 Блажкового Яцка син 144
 його дружина Ягна 144
 його дочка Олена
 Блажченко Войтко, брат Мацька 124
 Блажченко Мацько, брат Войтка 124
 Блетер Іхель 255
 Блоцький Аполон, учень 211
 Блоцький Едуард, учень 211
 Блотницька, вдова пенсіонера 196
 Бовдур Василь 151
 Бовдуренко Кирило, син Бовдура
 Василя 151
 Богдан, коморник 124
 Богдановичова Марія, вдова, попадає
 з Ставниці 144
 Богун Іван, калницький полковник
 31, 46
 Богуленко Семен, мельник 145
 Бойбода Валес 97
 Бойко Марко 213
 Бойко Охрім 124
 Бойко Степан 238
 Бойко Тимко з-під Заслава з Сере-
 динця 124
 Болванова (?) Бороздка (?) Марія
 144
 о. Болвенський (?) Андрій 144
 Бона, польська королева 9
 Бондаренко Григорій 229
 Бондаров Іцик 251
 о.Борецький Іван 144
 Борецька Марія, дружина о. Івана
 Борецького 144
 Борецька Палажка, дочка о. Івана
 Борецького 144
 Борецький Олексій 144
 о.Борецький Стефан 134, 144
 Борис Ярославич, князь 1
 Боровик Семен 124
 Боровський Т., смотритель 186,
 188
 Бородатий, осавул повстанців 23
 Бородатий Іван (Іванко), буковський
 сотник повстанців 29, 136
 Бородій Тимофій 229
 Бородій Феодосій 229
 Борух, зять Іхлішин Пейсахович
 Янкель 124
 Бочум, син Тимка 97
 Брадке фон Е.Ф., статський радник
 195, 197, 213
 Брандт, командир драгун 102
 Братковський Данило, повстанець
 105
 Браун, пенсіонер 196
 Бредиха (?) Стефан 144
 Бредиха (?) Ганна, дружина
 Стефана Бредихи (?) 144
 Бредиха (?) Максим, син Стефана
 Бредихи (?) 144
 Брегірда (Бригерда, Брегірда)
 Василь, рибалка 124, 151

Брегердиха Ганна 144
Бредихін Мартем'ян, московський дипломат 29
Бренер Енгельберт, батько Бренера Юзефа 190
Бренер Юзеф, вчитель 190
Бренер Жозефіна, дочка Бренера Юзефа 190
Бренер Кароліна, дочка Бренера Юзефа 190
Бренер Тереза, дочка Бренера Юзефа 190
Бригерда Пилип 255
Брониковський Василь, учень 211
Бублич Яцько 124
Бубличка, вдова, пекарка 124
Бубличко Демко, брат Федора 124
Бубличко Федір, брат Демка 124
Бугай Микита, гончар 124
Бугай Левко 218
Бугай Стефан 152
Бугаєць (?) Іван 144
Бугаєць Федір 144
Будка Шлома 124
Будковський, пенсіонер 196
Будко Абраам 124
Будняк Йосип 229
Булах, смотритель 204
Булаховський Пилип, смотритель 206
Булига, шляхтич 100
Булук Василь, підскарбій цеху 166
Бурдон 211
Буржинський Валеріан, учень 211
Буржинський Карпо, учень 211
Бускевич, подільський полковник 87
Буссе 211
Бут 124
Бутичин Гапка, дочка Кирика 144

Бутичин Катерина, дружина Кирика 144
Бутичин Кирик 144
Буторчин Кирик 144
Буценко Митрофан 255
Буценко Семен 153
Буценко (Плішка) Варфоломій, брат Семена 213
Буценко (Плішка) Семен, брат Варфоломія 213
Бучковський Криштоф 166

В

Вагосинович Теодор 218
Вадинко Гриць 87
Важельник Василь 235
Важельник Данило 235
Важельник Самійло 235
Вайцер 228
Вакала Максим 97
Вакула Петро 124
Вакуленко Стефан 124
Вакульський Матвій, пенсіонер 196
Валицька Юлія, дочка Валицький Леопольда 190
Валицький Леопольд, вчитель 190
Вальченко Войтко 124
Варава Михайло 255
Варцаба Василь 229
Варчин Андрій 235
Варяниця, сотник 119
Василевич Федір 154
Василевський Елевтерії, учень 211
о.Василевський Іван 232, 233
Василевський Федір, дворянин 223
Василиха 124
Василиха, вдова 124
Василиха, римарка 144
о.Василь 144
Василь, козак 79

- Василь 97
 Василь 124
 Василь 144
 Василь (...) *мешенко 218
 Василь, Демедчиків син 124
 Василь з Марковець 124
 Василько, галицько-волинський князь 1
 Васильчиков, князь 222
 Васькевич (Васкевич) Станіслав, бурмістр 124, 151
 Вастун, син Кіндрата 97
 Васькун 97
 Ваховський Симон, учень 211
 о.Вашкевич Сильвестр, ігумен 53
 Ващинин, в.о. директора 204
 Ващенко 97
 Вашиха, вдова 124
 Вдовиченко (Овчаренко, Плишка) Василь 129
 Вежбицький, шляхтич 156
 Венценосцев, прапорщик 256
 Верблюдник Олександр, пенсіонер 196
 Вертелецький Данило 124
 Ветц Віктор, учень 211
 Вешняк, полковник повстанців 22
 Вибося (?) Лукаш 134
 Вибох Лукаш 124
 Виговська Адаміха, шевчиха 144
 Виговський Іван, гетьман 29, 45, 46
 Вибрановський, архітектор 195, 197
 Вилежинський Анджей, пенсіонер 196
 Вилежинський (Вилежанський) Ян Непомуцен, генеральний візитатор 170, 171, 173, 174, 192.
 Вилежинський Юзеф, майор польської кавалерії 174
 Винник Зельман 124
 Виричиха Олена 144
 Витовт, великий князь литовський 3, 5
 Вишневецький, князь 3, 10
 Вишневецький Дмитро, князь 41–42, 43, 44
 Вишневецький Михайло, король Речі Посполитої 87
 Вишневецький Ярема, князь 20
 Вілевський, пенсіонер 196
 Вільчевський Леон, учень 176
 Вільчевський Станіслав, учень 176
 Вільчевський Титус, учень 176
 Вірменин Абрам 132
 Віслоцький Іван, летичівський маршал 174
 Вітковський Валенти, шкільний медик 182
 Вітушинський, пенсіонер 196
 Владчин Андрій 97
 Влас 151
 Вовк Тимко 124
 Войнаховський Костянтин, попович 127
 Войсак Іван, учень 211
 Войтович Артемон 255
 Войцех 124
 Войцехова удова 124
 Войчак Семен 229
 Волинець Петро, десятник 124
 Волинський Ян, учень 176
 Волинський, шляхтич 143
 Волковський Іван, канонір 239
 Волович Йосип 213
 Володимир, князь 1
 Волосевич Ганна 239
 Волошин Василь, коваль 124
 Вонсович, вїйт 134
 Воробець Григорій, повстанець 136

Вороненко Ілляш 97
Воронич, шляхтич 124
Воскобойник Шимон 124
Востоков 211
Вошинін, директор 208
Вронський Адам, учень 176
Вронський Ян, учень 176
Вронченко Ф.П., граф 216
Врищ 144
Врублевський, підполковник 213
Всеволод Святославич, князь 1

Г

Габруський Павло 235
Гаврило, син чабана Луцика 97
Гаврило, син чабана Юстина 97
Гаврилко Іван 97
Гадатенко Григорій 212
Гадатенко Корній 212
Гадзенко Іван, підскарбій цеху 166
Галуза Яким 144
Галуза Палажка, дружина Якіма 144
Галі-паша 82
Галузо Данило, син Якіма 144
Галузинський Людвік, учень 211
Галузинський Миколай, учень 211
Галушка Дацько 124
Галушка Пилип 87
Галушка Яцько 124
Гамарчук Стефан 124
Гапка, «стара токарка» 144
Гаке 211
Гардецький Людвік, учень 211
Гардецький Юзеф, учень 211
Гарник Родион 229
Гауке, міністр 190
Гашучка, вдова 124
Гдаль 132
Гейнишкіс Сруль 217
Гейнех 124
Гельман Іцик 251
Гельфонд 255
Гельфонд Мордко 255
Гендель з Бару 124
Гензель, начальниця пансіонату 185
Гензель, гувернер пансіонату 185
Гербурти, магнатський рід 237
Герлецький Аполлон, учень 211
Герлецький Діонісій, учень 211
Гернецький Іван, смотритель 200
Героїнович Юда 146
Гершгорин Рувин 255
Гершман Фроїм 228
Гершонович Юдка 132
Герштенцвейг Даниїл, генерал-лейтенант 209, 212
Гершун, чоловік Безпальчої 124
Гешель 233
Гжесецький Міхал, вчитель 178, 179, 186, 189
Гиндин (?) Янкель 249
Гирманів Прокіп 115
Гиршевич Гевсій 124
Гиря, подільський віце-губернатор 196
Гільман Ісай, солдат 256
Гінзбург, банкір 227
Гінсбург Меєр 239
Гіпендер Мошко 124
Гладкий, полковник повстанців 23
Гладштейн Овший 238
Гланц Манель 251
Глейзор Алтер 249
Глеймніц Гершко 214
Гниденко Іван 144
Гниденко Гапка, дружина Гниденка Івана 144
Гниденко Григорій, син Гниденка Івана 144

- Гноєнчук Іван 144
 Говшеїн син, бакалавр 124
 Гоголь Остап, подільський полковник, наказний гетьман 54, 55, 59, 87
 Голанд Сруль 202
 Гольденберг Герш, купець 247, 249
 Голдштейн Пейсах, прикажчик 239
 Голіцин Олександр, князь, міністр 174
 Голошин Василь 97
 Голошковський Лейзор 124
 Голуб Григорій 144
 Гольноус Яким 235
 Гомич Іван 235
 Гомич Кирило 239
 Гомич Костянтин 235
 Гомич Михайло 235
 Гонджуленко Онисько 144
 Гондзелиха, вдова 124
 Гонча Данило 124
 Гончар Василь, зять Прущин 124
 Гончар Василь, зять Сидорів 124
 Гончар Костянтин 144
 Гончар Марія, дружина Гончара Костянтина 144
 Гончар Параска, дочка Гончара Костянтина 144
 Гончар Олексій 235
 Гончар Остап 235
 Гончар Пилип 235
 Гончар Яким 229
 Гончар Яків 229
 Гордієнко Юрій 147
 Гориченко Іван 124
 Городський (?) Людвик 218
 Горошко, чиновник 228
 Грабар (Білецький) Йосип 212
 Грабар Федір 255
 Грабчак Зіновій 229
 Грабянка Антоній, прокурівський маршал 174
 Грандзелін Іван 124
 Гребінник Пейсах 124
 Грель К., голова управи 255
 Грель Пилип 212
 Гренченко Олексій 212
 Гречин Дмитро, присяжний 124
 Грибіник Олексій 144
 Грибіник Семен, син Грибіника Олексія 144
 Грибіник Тетяна, дружина Грибіника Олексія 144
 Григорій, паламар 144
 Григорєв Степан 235
 Григорович Федір 152
 Гринчук 124
 Гриньова Маряна 254
 Гриньова Тетяна 254
 Грициха, вдова 124
 Грисеня Грицько 124
 Гриценко Семен, учень 211
 Гриценко Федір, учень 211
 Грицько 100
 Грицько 124
 Грицько, коваль 124
 Грицько, коморник 124
 Грицько, Павлишин зять 124
 Грицько з Солодковиць 124
 Грицько, зять Татарської, швець 124
 Грищенко Грицько 124
 Грінченко Кость, брат Мартина Грінченка 124
 Грінченко Мартин, брат Костя Грінченка 124
 Грінштейн Айзік 217
 Гродський Едмунд, учень 176
 Грубальський Андрій, батько Грубальського Семена 213
 Грубальський Дмитро 255

Грубальський Семен 213
Губерт, пенсіонер 196
Губська Анна, дружина Губського Федора 144
Губський Остап, син Губського Федора 144
Губський Федір 144
Гудзь Іван 235
Гулак Пилип, смотритель 211
Гулян Гершко 249
Гурський Михайло 153
Гурський Тимофій 153
Гурфінкель Фроїм 217
Гусарський Вікентій, учень 211
Гусарський Леон, учень 211
Гусарський Петро, учень 211
Гурайська 124
Гур'єв, граф 198
Гуринченко Іван 97
Гурська, вдова 124
Гурський Пасько 124
Гуртовенко Лукян 255
Гусаренко Андрій 126
Гусаренко Ян 126
Гусейн, турецький дипломат 121
Гутковський Франц, учень 211
Гучинський Мартин, підскарбій гончарського цеху, цехмістр 153, 166
Гучковський, пенсіонер 196

Г

Гогорський Станіслав, вчитель 200
Гратенко Микола, шинкар 124
Грожесецький Г. 192
Грудзенко (Грозенко), брацлавський полковник повстанців 23

Д

Давидов Сергій І., князь 201, 208

Данилець Петро 97
Данилко 179
Данило 144
Данило Романович, галицько-волинський князь, король 1, 237, 248
Данило, мельник 124
Данило, племінник Матенків 124
Данило, повстанець 138
Данило, прийшлий з Польщі 124
Данилюк Кирило 229
Данилюк Микита, єфрейтор 239
Данилюк Роман 229
Даревський 145
Даценко Григорій 235
Дацько, війт 145
Дацько, митківський коваль 148
Двойріс Дувид 227
Двоя, вдова 124
Делікатний Степан, учень 211
Дембицький, пенсіонер 196
Дем'ян, син Тимоша 97
Дем'яниха, вдова 124
Дем'янишин Іван 229
Дем'янович Петро, повстанець 136
Денгоф Марія 125
Денисенко Василь, батько Стефана 124
Денисенко Стефан, швець 124
Деражнянський Мошко 145
Деревянка 115
Деркач Іван 124
Деркач 134
Деркач Федір 124, 151
Десьє Ян, обер-лейтенант 129, 131, 132
Дзвоничка Яниха 124
Дзекцяж Кирик 124
Дзеник Антон 124
Дзенциол Петро, дворянин 224

Дивачишин Кузьма 124
Дикий Іван 235
Дикий Леонтій 235
Дикий Роман 235
Димид 124
Дияконовський Вінцентій, учень
176
Дидик Микита 239
Діонісій Павлович, воєвода 1
Длужевська, вдова пенсіонера 196
Длужевський Лаврентій, пенсіонер
196
«Дмитриев» Федір, козак 35
Дмитро, хан 11
Дмитро Дивачишин зять 124
Дмитро, Марків син 124
Добровольський Медарт, учень 211
Доброслав Суддич, боярин 1
Доброшинський Олександр, учень
211
Довбенка Демко 124
Долинський, дворянин 233
Долинський Каспер 209
Долинський Тимофій 209
Домбровський, прелат, канцлер
Камянецького капітулу 174
Домчина (?) Станіслав 166
Домбровський Юзеф, летичівський
писар 103
Донбровський, підрядчик 249
Дорожинський 124
Доротюк Леонтій 212
Дорошенко Петро, гетьман 50, 54, 62,
64, 72, 87, 95, 248
Дорошенко Федір, брат Петра
Дорошенка 87
Дорфман Хаскель 239
Дорфман Злата, дочка Хаскеля 239
Дорфман Лея, дочка Хаскеля 239
Досий Стефан 97

Драгун Онуфрій 254
Дремон Анеля, дружина медика
Івана Коха 189
Дріздінський, пенсіонер 196
Дроздовська, вдова пенсіонера 196
Дружбацький 154
Друсюк Гаврило 144
Друсюк Максим, син Григорія
Друсюка 144
Друсюк Параска, дружина Григо-
рія Друсюка 144
Дубина, пенсіонер 196
Дубицький Єфрем 255
Дука, молдавський господар 120
Думанська Тетяна, дружина Ду-
манського Романа 144
Думанський Роман 144
Думанський Ілля, син Думанського
Романа 144
о. Дуниківський Іван, священник
177, 190
о. Дуниківський Іван, священник,
син о. Івана 177, 180, 190
Дуточин (?) Явдоха, дружина Ки-
рила 144
Дуточин (?) Катерина, дочка Ки-
рила 144
Дуточин (?) Кирило 144
Дюбоа, вчитель 211
Дядик Іван 235
Дядик Сава 235
Дядик Степан 235
Дятченко Іван 207
Дячук Василь 235
Дячук Дмитро 235

Е

Ейлер, подільський губернатор 253
Енишкіс Гершбер 217
Ессенбурзький, князь 142

Естергазі, князі 226
Еустаразі (Естергазі?), генерал 124

Є

Євдокія, маркграфиня 144
    Анастасія, дочка маркграфині
    Євдокії 144
Євтух 124
Єжі, аптекар 132
Ємець Яким 235
Єнджей 124
Єнджей, син Павлишин 124
Єнджей, жовнір 124
Єнджей, сліпий 124
Єрлич Юхим, хроніст 87
Єсифович Зелік, могилевський мі-
шанин 146

Ж

Жабронський Домінік, учень 211
Жванковський Харко 115
Жданович Антон, київський пол-
ковник повстанців 35, 36
Желябузький Іван, московський
дипломат 35
Жеребило, полковник 59, 64
Жигайло Опанас, голова управи 255
Жид Абраам 124
Жид Гейнех 124
Жид Шимон 124
Жид Якуб 124
Жидовка Вігдерка 124
Житинський 81
Жмайло, голова управи 255
Жученко Іван 144
Жученко Оксана, дружина Івана 144
Жученко Павло, син Івана 144
Журецький, підляський каштелян
63
Журавський, поміщик 157, 196

З

Захаркевич Кирило 255
Завадовський, граф 190
Завальницький Іван, учень 211
Завійко Гапка, дружина Завійка
Петра Стефана 144
Завійко Марія, дочка Завійка Петра
Стефана 144
Завійко Петро Стефан 144
Завійко Яків 144
Завійченко Іван 144
Завійченко Петро 144
Завійчук Іван 144
Заволока Стефан 124
Загійченко Іван 144
Заєць Логвин 229
Зажицька, жовнірка 124
Зажицький Кжиштоф Ян, війт 124
Закревський Іван, поручник 144
Закшевський, вчитель 174, 179
Залеський Болеслав, прокурор 258
Ян Замоїський, сандомирський
воєвода 45
Замула Марко 124
Замулиха, вдова 124
Занвилс Лейбиш 217
Западинчик Яцентій, присяжний
124
Зарудний Іван, уманський сотник
29
Засс, генерал-лейтенант 213
Заткевич Іван, вчитель 205
Захаршин Лесько 124
Захарчів Петро 97
Зашиця (?) 133
Зблакновий Андрій, син Зблакно-
вого Стаха 144
Зблакновий Стах 144
Зблакнова Федора, дружина Зблак-
нового Стаха 144

- Збожевський Войцех, вчитель 178
Зборовський, секретар 230
Збислав Станіславич, боярин 1
Звинигородський Йосип, учень 211
Звинигородський Карпо, учень 211
Згерський Аполон, учень 211
Згерський Олексій, учень 211
Зденка Пилип 235
Зейлік 255
Зеленевський, прапорщик 260
Зелінський Андрій, учень 211
Зелінський Фелікс, учень 211
Зеркальников Порфирій, путивль-
ський купець-розвідник 19
Зингвальд Віталій, учень 211
Зисканиха 124
Зівський Іван 144
Зівська Наталя, дружина Зівського
Івана 144
Зівський Олександр, син Зівського
Івана 144
Зінгер Іцик 249
Зісельс Арья 249
Злотник Лейба 124
Золотарьов, архітектор, поручник
222
Зорич 211
Зуб Василь 124
Зубко Яцько 124
Зубрій Киприян 235
о. Зуковика Стефан
Зулік, єврейський бакалавр 124
Зьолковський (?) Теодозій 166
- И**
Иободи (?) Катря Пириха 144
- І**
Ібрагім, сардар 87
о. Іван 144
- Іван, зять Немирівської Василюхи
124
Іван, зять Старосільського 144
Ірина, дружина Івана, зять
Старосільського 144
Параска, дочка Івана, зять
Старосільського 144
Іван, син Федора 124
Іван, коморник 124
Іван «Петров», грек 16
Іван, зять Тимка Вовка 124
«Іванов» Петро, львівський міщан-
нин 35
о.Іван, священник в Головчинцях
150
Івановський, вчитель 186
Іванчук Сидір 97
Ігнатівський Томаш, шляхтич 156,
157
Ігнатівський Юзеф, шляхтич 156,
157
Ізраїль,орендар 124
Ізроль, брат Шимона 124
Ізюмов, генерал-лейтенант 213
Ізяслав Мстиславич, князь 1
Ілля, орендар 124
Іля Рудий 124
Ілько, коморник 124
Ільяшевич Іван 144
Іниденко Тимофій 144
Іниденко Тетяна, дружина Іниденка
Тимофія 144
Іниденко Настя, дочка Іниденка
Тимофія 144
Іниденко Тимофій 144
Інчук Феодосій 235
Ісаєвич Федір, учень 211
Ісак Федір 97
Ісраслович Літман 132
Іцко 124

Іцко, Бубличишин зять, з Любара
124

Іцко з Корця 124

Іцко Огнистий 125

«Исаев» Левко, козак 35

Й

Йосиха, вдова 124

Йось, сліпий 124

Йось 151

К

Казановський Мартин, магнат 20

Казимир II, польський король 3, 5

Кайданов 211

Какакій Максим 235

Калашников, інженер 249

Календер-паша, ротмістр кінних
яничар 82

Калина, підрядчик 211

Каленчук Кирило 124

Калцидан Іван, ткач 124

Кальцедон Іван 129

Кальцедон Маріанна, дружина
Івана 129

Калужний Феодосій 235

Каменецький Марти 3

Каменецький Ян, львівський
каштелян 3

Кам'янецький Лейба, орендар 124

Канкрин, граф, міністр 196

Каплан Давидка, орендар 124

Карасев І. 253

Карачинський Якуб 218

Караульний Яків 229

Кардаш Павло 124, 151

Кардашевський Антон 229

о. Кардашенко Михайло, меджибізь-
кий намісник 124

Кардашенко Іван, попович 124

Каретник Антон 239

Каретник Григорій 235

Карлгоф В.І., дійсний радник 194

Кармалюк Устим 194

Карміль Лукаш 149

Карпенко Данило 129

Кась, різник 132

Качан Гаврило 235

Качан Григорій 235

Качан Тимофей 239

Качибей, хан 11

Качин Григорій 235

Каштан Герасим 235

Кашцев, підполковник 253

Кваша Нахман 249

Кжижановський з Угорщини 124

Кезбичка (?) Фросина 144

Кезима Іван 235

Кельман, школьник 124

Кельманович Воля 124

Кемпський, пенсіонер 196

Керенський О.Ф., міністр 256

Керчман Хаим 249

Кибкало, прапорщик 256

Кигель Гдаль, член управи 255

Килимничева Марія 144

Киричаний Никифор 235

Кирило, дяк 163

Кирило, подільський єпископ 199

Кирило, зять Бутовчин 124

Кирило, Буторов зять 144

Ганна, дочка Кирила, Буторового
(Бутовського) зять 144

Гапка, дочка Кирила, Буторового
(Бутовського) зять 144

Іван, син Кирила, Буторового
(Бутовського) зять 144

Катерина, дружина Кирила,
Буторового зять 144

Кириченко Іванашко 124

Кириченко Іванашко 124
Кириченко Оксана 144
Кириченко Федір 144
Кириченко Федора 144
Киричок Гаврило 235
Кисилевич Таргин 207
Кисилюк Василь 207
Китовер (Китовський) Мордко 251
Кичка Андрій 144
Киччиха Гапка 144
Кіммельфельд Двойра 239
Кіммельфельд Мошко 239
Кіндрат, зять Бутира 144
Кіндріт з Пірятина, козак 59
Кіндратиха Явдоха 144
Кіпель Гдаль 255
Кіріж (?) Максим
Климов, полковник 203
Климович Лесько, кушнір 124
Клобуцький Іван 139
Клейгельс М.В., губернатор 253
Ключман 228
Клюковський, посесор 196
Кляченко Василь 124
Ковалевський Іван, генеральний
осавул 35
Ковалевський Юліан, вчитель,
смотритель школи 178, 179, 180,
181, 183, 190
Коваль Василь 144
Коваль Захар 144
Коваль Григорій 144
Коваль Іван, син Коваля Григорія
144
Коваль Олена, дружина Коваля
Григорія 144
Коваль Олексій 229
Коваль Павло 124, 144
Коваль Гапка, дружина Павла 144
Коваль Леонтій, син Павла 144
Коваль Григорій 144
Коваль Клим 235
Коваль Опанас 235
Коваль Савка 129
Коваль Тимко 124
Коваль Федір 144
Ковальський Гнаг, учень 211
Ковальчук Іван 124
Ковежа Кость, козак 124
Ковержишин Юсько 124
Ковчик Лейба 132
Когут М., землемір 237
Кожуховський Іван 255
Козак Симко 97
Козак Федір, староста 235
Козинка Іван 124
Козій Остап, син Козія Федора 144
Козій Фросина, дружина Козія
Федора 144
Козій Федір 144
Козій Фросина, дружина Козія
Федора 144
Козійка Фросина 144
Козійка Ганна 144
Козієнко Грицько 145
Козіка Фросина 144
Козінка Іван 124
Кузубовська, пенсіонерка 196
Козюба Павло 148
Козоріз Василь 124
Колесник Дмитро 235
Колесниченко Данило 152
Колісник Іван 144
Колісник Софія, дружина Івана
Колісника 144
Колісник Матвій, син Івана Коліс-
ника 144
Колпачкевич (Колпазкевич) М.,
заступник смотрителя 170, 192
Колун (?) Павло 144

Колун (?) Гапка, дружина Колуна (?)
     Павла 144
 Колун (?) Явдоха, дочка Колуна (?)
     Павла 144
 Коломієць Гарасим 124
 Коломієць Захар 229
 Коломієць Іван 229
 Коломієць Феодосій 229, 235
 Комличенко Василь 129
 Комличенко Яків 129
 Кондратович Тарас, наказний
     гетьман 66
 Кондрацький, ротмістр 40
 Конєцпольський Станіслав,
     коронний хорунжий 20
 Конєвич Арон 132
 Конон, зять Ропушки 124
 Конопасенко Петро 97
 Коріатович Костянтин, князь 11
 Коріатович Олександр, князь 11
 Коріатович Федір, князь 11
 Коріатович Юрій, князь 11
 Коріатовичі, князі 3, 11, 215
 Корнелій Непот 211
 Корній 151
 Корнилов Л.Г., генерал 256
 Король Василь 144
 Корочка Миколай 132
 Корсак, вчитель 174
 Корсуненко Іван 152, 153
 Корф 121
 Корчківський Яцько 124
 Кос Іван 124
 Кос Омелян, син Івана 124
 Косатий Гнат, сторож 178, 179
 Костенко Іван, цехмістр 166
 Костецький Іван 255
 Кость 100
 Костянтин, майстер 136
 Костишин Юрко 134
 Котельник Михайло 235
 Котик Леонтій 229
 Котишинський Орусь 124
 Котлубах (Кутлубах), хан 11
 Котляр Ірш 124
 Кох 249
 Кох Іван, медик 189
 Кох Марцин, медик 211
 Кохан Іван 229
 Кохан Юхим 229
 Коцян Григорій 235
 Кошичка Романиха, вдова 124
 Коштовий 124
 Кравець Микола 144
 Кравець Настя, дочка Миколи
     Кравця 144
 Кравец Шмуйло 124
 Кравець Гіршка 124
 Кравець Давид 124
 Кравець Йося 124
 Кравець Лейба 124
 Кравець Лейзя 124
 Кравець Моня 124
 Кравченко Семен (?) 212
 Кравченко Семен 207
 Кравченко Степан, учень 211
 Кравчук Процько 147
 Крамар Гершель 124
 Краєвський, пенсіонер 196
 Крамар Гершон 124
 Крамар Іцко 124
 Крамар Лейба 124
 Крамар Лейзя 124
 Крамар Лейзя з Полонного 124
 Кравець Моня 124
 Крамар Міхель 124
 Крамар Ноте 124
 Кратенко Миколай 124
 Кржижановський Модест 211
 Кремін Файбиш 217

Кремлин Рувін 217
 Кречет Марія 144
 Кривий Арон 145
 Кривий Никифор 229
 Кривоніс Максим, полковник
 повстанців 10
 Крижанівська, сліпа вдова 124
 Криковський Семен, межибізький
 намісник 51
 Кримська, поміщиця 199
 Крыс Сруль 239, 255
 Крисько 124
 Крищенко Войцех 218
 о.Кролячинський 180
 Крук Каленик, пенсіонер 196
 Круликовський Марек 154
 Крупський Кирило 239
 Крутий Федір 158
 Кршевський Варфоломій, пенсіонер
 196
 Ксенофонт, єпископ 190
 Кукса, солдат 256
 Курашиха, вдова 124
 Кубрак Василь, рибалка 124, 151
 Кулиський Яків 152
 Кумлік Демко, козак, син Павла 124
 Кумлік Павло 124
 Куня 124
 Купенков Василь, радник 196
 Купець Гаврило 158
 Куремса, хан 1
 Курилович Юзеф 135
 Куровська, шляхтянка 117, 118, 119
 Куровський, шляхтич 119
 Куроченко Кирик 124
 Курочка Демян 235
 Курочка Дмитро, стрілець 124
 Курочка Миколай, зять Маковець-
 кого 124
 Курочка Тимко 124
 Курочка Хайвин 210
 Кутин Абрум 217
 Куцак Самуїл, єфрейтор 256
 Куций Маєрко 124
 Кучер Олексій 229
 Кучериха, пенсіонерка 196
 Кучмар Ілько, козак 124
 Кучмаренко Андрій, козак 124
 Кучмаренко Грицько 124
 Кучмарів Іван 124
 Кушелевич 211
 Кушнір Абрам 124
 Кушнір Мошко 124
 Кушнір Маєр 124
 Кушнір Моря 124
 Кушнір Мошко 124
 Кушнір Мошко з Немирова 124
 Кушнір Мордухай 124
 Кушнір Пейсах 124
 Кушнір Хаїм 124
 Кушнір Юдка 124

Л

Лаба Федір 144
 Лабунський Павло 126
 Лавриліха, вдова 124
 Лавриненко Василь 129
 Лазарев Григорій 235
 Ланкастер Джозеф (1778–1838),
 англійський педагог, засновник
 ланкастерівського методу
 навчання 175, 181, 191
 Лановой Антон 235
 Ланцужський, челядник 72
 Ланцуцький, полонений поляк 87
 Ларченко Олександр 124
 Ластовський Павло 126
 Лахман, аптекар 124
 Лев Данилович, князь 1
 Левинський, пенсіонер 196

Левицький Леон, учень 211
о. Левицький (Левитський),
священник УГКЦ 199, 200
о. Левицький Іван 144
Левицький, чиновник 196
Левко 239
Левченко Іван, війт 134
Левчинський Микола 144
Ледовський Ілько, гайдамака 119
Ледовський Семен, батько Ледов-
ського Ілька, 119
Лейба, рабин 155
Лейба з Полонного 124
Лейба, зять Кравця Шмуїла 124
Лейбович Єж 132
Лейбович Мось 124
Лейбович Юдка 146
Лейзерович Ізраїль 134
Лейзя 124
Лелик Григорій 213
Лелик Іван, батько Лелика Григорія
213
Лелик Семен 221
Лелих Петро, учень 211
Лемішка Василь 218
Леонтович Василь 48
Лепушинський Макар 235
Лесучик Федір 97
Лесучик Фуртій 97
Лесьневич Титус, учень 176
Лесько 100
Лестищен Дорофій 235
Лещенко Кіндрат 212
Лещенко Симон 218
Лещина Іван 160
Лещинин (Дорош) Данило 239
Липський Йосип, учень 211
Липченко Никифор 207
Лисий Абрам 249
Лисий Кирило 229
Лисий Семен 229
Лисий (Грубальський) Яків 213
Лисицький, шляхтич 155
Лисогор Степан 229
Литвин Данило 97
Литвин Іван 97
Литвин Павло 115
Литвин Федот 97
Литовка, вдова 124
Лихий Василь, сотник 46
Лихолат Омелько 124
Лищенко Гнат 255
Лібреخت 256
Лісницький Григорій, миргород-
ський полковник 35, 41-42
Літман, зять рабина 124
Лобойко, дипломат Петра
Дорошенка 55
Логой Стефан, рибалка 151
Лозинський Іоакім 216
Лозовський Ілля, учень 211
Лозовський Марцін 124
Лойовський, поручник 28
Лончинський Антоні, учень 176
Лонцький 62
Лорент, вчитель 181
Лоховський, письменник 208
Луговий Сильвестр 229
Лукашевич Ян, учень 176
Лукашенко Дмитро 229
Лукашенко Марко 229
Лукашенко Пилип 229
Лукашиха, вдова 124
Лукашиха, Генриха Адамова 144
Лукашиха Ірина 144
Лукин Григорій, учень 211
Лукин Іван, учень 211
Лук'янов (?) Гарасько 97
Лусеємка (?) Михайло 144
Луцький Федір, писар 124, 151

Луцько 100
Лучинецький Кельман 145
Лучинський Олександр, учень 211
Любавський, полковник 238, 239
Любка, вдова 124
Любомирський («Сердолюбский»)
    Єжі, магнат, коронний гетьман
    34, 35, 48
Любомирські, князі 137
Людовик, король польський і угор-
ський 3, 5, 7
Лянцкоронський з Бучача, князь 3
Лянцкоронський Станіслав, кам'я-
нецький староста 3, 7, 96, 121
Лясота 124

М

Магдичка Марія 144
Магрук Віктор 229
Мадейський, поручник 162
Маерко Куций 124
Маерко Куций 124
Маерко Старий 124
Мазепа Іван, гетьман 103, 105, 110
Мазницький, пенсіонер 196
Мазур Валько 124
Мазур Василь 228, 229
Мазур Григорій 228, 229
Мазур Іван 229
Мазур Миколай, сліпий 124
Мазур Михайло 229
Мазур Степан 229
Мазур Шимон 124
Мазур Ян 124
Мазур Ян зі Свинця 124
Мазур, фельдфебель 256
Мазурик Ясько 124
Майданник Пейсах 124
Макаренка Андрія брат 260
Маковецький Василь 124

Маковецький Григорій 144
Маковецький Михайло, учень 211
Маковецький Стефан, бурмистр 124
Маковецький Федір 124
Маковський Стефан 151
Максим, син Тараса 97
Малевський С., декан 186
о.Мацейовський, ксьондз 184
Мала Марія 144
Малевський Симон, ректор 172
Малий Антонєць 124
Малий Іцка, кушнір 124
Малий Юзуп 124
Малина Василь, рибалка 124
Малиновський Варфоломій,
    пенсіонер 196
Малкиман Арон 251
Мальщицький Болеслав, учень 211
Мандель Міхель 217
Марич Сидір 235
Марія, дочка летичівського прото-
попа 144
Марков Улас, син Рибака 124
Марковський, шляхтич 155
Мармулинець Остап 213
Марнец, полковник 213
Мартин 124
Мартин, син Михайла 115
Мартин, бурмістр 145
Маргынов 255
Мартинович Андрій 218
Маргынюк Олександра 254
Марчин Гринь 97
Марущак Лук'ян, учень 211
Марченко Онисько 124
Марченко Федір 124
Марчиха, вдова 124
о.Марчинський, ксьондз 174
Масій Павло 235
Матіаш, орендар 144

Матвій з Бжижа 124
Маховський Себастьян, регіментар
86, 96, 121
Мацеєвич Фавстин, учень 211
Маценко Григорій, присяжний 124
Маценко Миколай 124
Маценко Петро 124
Маценко Ян 124
Мациборський 231
Мацкевич Мартин 126
Мацьков Іван 229
Мацьков Яцько, пенсіонер 196
Машгалер Гаврило, пенсіонер 196
Мегжевський Филип, секретар
174
Месрович Гершко 249, 255
Мельник Данило 228
Мельник Іван 144
Мельник Кирило 144
Мельник Кіндрат 235
Мельник Микола 228
Мелник Тетяна 144
Мельник Федір 144
Мельничук Іван 229
Менаше, зять Куня 124
Менглет Людвік, вчитель 181, 190
Менглі-Гірей (Мухамед-Гірей IV),
кримський хан 248
Мендель 145
Ментус Леонтій 235
Мессих Сруль, учень 211
Микитинський Ізраїль 124
Микитиха, удова 124
Микитиха Гапка 144
Микитиха, удова 124
Микитинський Ізраїл 124
Микитинський Юсуп 124
Милоський Марко 235
Минаїв Дмитро 228
Минас Дмитро 229
Мисько 87
Михайло 115
Михайло старий 115
Михайлович 115
Михайлович Федір (див. Федір),
подільський полковник 40
Михайлун Мисько 87
Михалчиха Дарка (?) 144
Мисловський Іполіт, учень 211
Мисловський Северин, учень 211
Мищенко Семен, сотник 119
Мичкевич, пенсіонер 196
Мишковський Франц, учень 211
Мищенко Василь 218
о.Мідницький Василь 144
Мітковський (?) Ізраїль 124
Мініх, фельдмаршал 143
Мітковський (?) Ізраїль 124
Міхелевич Аврась 124
Міхалевич Ян 124
Міховський, столоначальник 230
Міхаловський Феліціан Казимир
124
Міриха, удова 124
Млинар Петро 115
Многогрішний Дем'ян, гетьман 54,
55
Могилевський Зелік 145
Мойсей 124
Мокин, пенсіонер 196
Мокрицький Антон 129
Молдованин Шмуїло, купець 124
Молимука Стефан 97
Молчанов, прапорщик 256
Мондрєєвський Анджей, коронний
регіментар 77, 81
Мономаховичі, давньоруські князі
248
Монюшко, візитатор 180
Моня з Полонного 124

Мордкович Йось 249
Моргуненко Гапка, дружина
Моргуненка Дмитра 144
Моргуненко Дмитро 144
Моргуненко Тетяна, дочка
Моргуненка Дмитра 144
Мордухай 124
Мороз Іван 218
Мороз Мартин 166
Мороз Онисим 328
Мороз Федір 218
Мортко, школьник 155
Мостенський Максим 229
Мостенський Михайло 229
Мось 151
Мось, швагр Іцка 124
Мотенко Гнат, син Йосипа
Мотенка 124
Мотенко Йосип 124
Мошандра Іцко, шинкар 124
Мошко, цилюрник 124
Мошко з Острога 124
Мошкова Котиха, вдова 124
Мошкова Котиха, вдова 124
Мошкович Бонь 132
Мудрий Кирило 166
Мужельський Фелікс, секретар 172
Мукомел Йосип 144
Мукомел Іван, дружина Мукомела
Йосипа 144
Мукомел Параска, дружина
Мукомела Йосипа 144
Мул Іван 235
Мусійчук Федір
Мусійчучка Марія Ілліха 144
Мухамед IV, султан 86
Мушина з Яховець 40

Н

Нагорний Оникій 229

Нагребельний Василь 229
Нагребельний Леонтій 229
о.Надольський Олексій, настоятель
церкви в Чорторійці 134
Налечикевич Карп, учень 211
Наровський Леон, учень 176
Настиха 124
Настя, дочка о. Олексія 144
Настя, Погрібнякова невістка 144
Нагалка, комірниця 124
Невіандт 255
Неграй Іван 235
Немирівська Василиха 124
Немировський Ізраїль 124
Немировський Пилип, учень 211
Немировський Сроль 124
Немировський Стефан 207
Немогуший Йосип 255
Непорожній, чиновник 200
Несмачний Кельман 124
Нестеренко Іван 97
Нестеренко Іван 129
Нестировський Максим 207
Несторович, учень 176
Несториха, вдова 124
Нечай Данило, брацлавський
полковник повстанців 14, 15
Нечай Іван 124
Немцевич Юліан, польський
письменник 179
Никитин О. П., генерал 212, 213
Никифор 97
Никифор з Кам'янця 97
Никифоров, столоначальник 202
Новахович Янкель 124
Ноте, школьник 124
Нахим (Нохим), різник 132

О

Оверко Микола 229

Огніста Катерина, дочка Огністого
Яцька 132
Огністий Яцько 132, 134
Огородник Мацей, пенсіонер 196
Огородник Яків 235
Окопний Семен 124
Олександр I, цар 174
о. Олексій 144
Олексій Михайлович, цар Москов-
ської держави 24
Олексій, зять Завійка 144
Ганна, дружина Олексія, зять
Завійка 144
Наталія, дочка Олексія, зять
Завійка 144
Олексій, зять Ропушки 124
Олицький Сильвестр, шкільний
слуга 178, 179
Ольгерд, великий князь литовський
11
Ольговичі, давньоруські князі 248
Ольчук Ілля, підскарбій цеху 166
Ольхович, титулярний радник 222
Ольшанецький Юдка 228
Оницький Іван 212
Онищук Кирило 235
Онищук Микола 229
Оранський Олександр, учень 211
Ордина, пенсіонер 196
Орешко Василь 97
Оришка, вдова, пекарка 124
Орловський, архітектор 172
Орловський, директор 198
Орон 124
Орон Кривий 124
Орун Кривий 124
Орун, орендар 124
Осіка Антон 145
Остап, зять Мойсея 124
«Остафьев» Дмитро, товмач 35

Осташевський Іван, музикант 146
Островський Григорій 207
Островський Ілля 218
Островський Улас 166
Острозький, князь 7
Острозький Роман, князь 7
Острозький – Заславський Домінік
10
Остророг Миколай, коронний
підचाший 10, 121
Ошор, орендар 124
Ошур 132
Ошурович Абрам 132

П

Павло, зять Гурської 124
Павло, коморник 124
Павличенит (?)(Павличенко?) 144
Павло 87
Павлов Василь 229
о. Павловський, ксьондз, канцлер
Камянецького капітулу 174
Павловський Григій, швець 124
Павловський Оксен, син Павлов-
ського Семен 144
Павловська Ганна, дружина Павлов-
ського Семена 144
Павловський Семен 144
Пасвський Юзеф, вчитель 190
Палажка, «жена Велгутова» (?) 144
Паламар Юско 124
Паламарчук Гарасим 229
Палій Семен, полковник 101, 102,
105, 110, 119
Палуський Костянтин 220
Панич, поручник 256
Панчиха, вдова 124
Паньчиха з Лабуня 124
Папроцький, вчитель 186
Папушченко Федір 235

Параєвський Степан 218
Паргамінік 124
Паремський, взводний 256
Пасічник Марія 144
Паслуцький Костянтин, учень 211
Пасовер, лікар 211
Пастух Кирик 144
Пастух Кирик 144
Пастух Марина, дружина Пастуха
Кирика 144
Пастух Яків, син Пастуха Кирика
144
Пастух Марина, дружина Пастуха
Кирика 144
о. Пасюкевич Фортунат, ксьондз
246
Пахолек Адам 124
Педора (?), дружина Данила шевця
144
Пейсах старий 124
Пейсахович Копель 124
Пейсахович Новак 124
Пейсахович Янкель 124
Пекар Абраам 124
Пекар Орун 124
Пекар Орун 124
Пекар Шлома 124
Пекар Шмунь 124
Пеленкевич Стефан 154
Пеленкевич Теодозія 154
Пелікан, ректор Віленського
університету, професор,
доктор медицини 181, 186
Пентковський Іван 218
Пентковський Михайло 218
Перчовський Лесько, козак 124
Петрановський, дипломат Петра
Дорошенка 87, 121
Петро, коморник 124
о. Петро 144
Петро 144
Ганна, дочка Петра 144
Фросина, дружина Петра 144
Петровський Н., архіваріус 208
Перемиський Петро, пекарський
цехмістр 124
Пересипкін, полоняник 74
Перехрещак Семен 149
Перчовський Лук'ян 229
Песталоці, італійський педагог 179
Петренко Іван 229
Петриченко Іван 235
Петрусенко Федір, писар 124
Пешинський Октавіан, учень 211
Пешинський Петро, учень 211
Пиво Ян, польський полковник 62,
69
Пивовар, тєсть Федора 124
Пиковський Михайло 218
Пинковський Іван 218
Пилип, син Якіма 124
Пилип 124
Пилип, коморник 124
Пилипенко Данило 152
Пилипчук Іван 218
Пилипчук Онуфрій 255
Пилипчук Яків 218
Пилявський Олександр 124
Півничиха, вдова 124
Підвальний Єнджей 124
Підчашинський, архітектор 174
Пілянкевич 129
Пініс Шломо 217
Пінчук Йося 124
Пісоцький Денис 132
Пісоцький Іван 235
Пісоцький Корній 235
Пісоцький Терентій 235
Плаксюк Лазар 124
Плесер Дувид 255

Пліщенко Іван, м'ясник 134
 Плішка Гаврило, батько Варфоломія
     і Семена Буценків 213
 Плотикер Йось 255
 Поврозник Василь 124
 Погребняк Сава 229
 Погребняк Павло 229
 Повний Іван 235
 Погорський Олександр, власник
     маєтку 258
 Погребельський Василь 144
 Погребняченко Дмитро 144
 Погребняченко Марія, дочка
     Погребняченка Дмитра 144
 Погребняченко Настя, дружина
     Погребняченка Дмитра 144
 Поліщук Василь 207
 Полонський Марко 124
 Полтавець 260
 Помажанський Юліан, учень 211
 Помаропанський Іван, учень 211
 Понткович Антоній 144
 Понятовський Станіслав Август,
     король Речі Посполитої 169, 215
 Попик, орендар 133
 Попик Шаплиха, удова 124
 Попик Шмуйло, орендар 124
 Попик Шмульт 132
 Попик Шмуйло, орендар 124
 Попка Сильвестр 229
 Поплавський Юзеф, учень 174
 Попов Василь, директор 174
 Порванецький, шляхтич 100
 Поривай, дипломат Петра
     Дорошенка 55
 Пороховник Якуб, цехмістр 166
 Пороховниченко Собко (?) 218
 Потоцький, київський воєвода 102
 Потоцький Станіслав, великий
     гетьман коронний 27
 Поцілуйко Кость 115
 Пощуський (?) 145
 Приємська Юстина 144
 Приємський Антоній 144
 Приялник Дувид 217
 Проваловський Мисько 124
 Прованс, пенсіонер 196
 Прокіп, розбійник 100
 Прокіп, орендар 124
 о.Прокопович Іван, священник
     церкви св. Іоанна Богослова
     в Трибухівцях 144
 Проховниченко Микола 152
 Прусачок Іван 144
 Птасьник Лаврін 131
 Прусак Іван 144
 Пташицький Матвій 218
 Пуришкевич 256
 Пухальський Петро, віленський
     візитатор 170, 171, 173, 175, 192
 Пучинський Каєтан, губернський
     маршал 174
 Пушкар Палажка, дружина
     Дем'яна Пушкаря 144
 Пушкар Дем'ян 144
 Пушкар Олена, племінниця
     Пушкаря Дем'яна 144
 Пушкар Палажка, дружина
     Пушкаря Дем'яна 144
 Пушкар Дем'ян, син Пушкаря
     Дем'яна 144
 о. Пушкар Дем'ян 144
 Пушкар Дем'ян 144
 Пушкар Марія, дружина о. Дем'яна
     Пушкаря 144
 Пушкар (Пушкаренко) Мартин
     23, полтавський полковник
     повстанців 23
 Пшездецький Костянтин, граф 226
 Пшездецький Тит, учень 211

Пшездецький Юліан, учень 211
Пшездецький, граф 167
Пшеничка Панас 124

Р

Радзіковський Марцелій, вчитель
185, 191, 204, 211
Радзіковський Владислав, син
Радзіковського Марцелія 191
Радзіковський Кароліна, дочка
Радзіковського Марцелія 191
Радецький Дем'ян 228
Радченко Василь 124
Радченко Михайло 124
Радчук Ганна, дружина Радчука
Григорія 144
Радчук Гапка, дочка Радчука
Григорія 144
Радчук Григорій 144
Ракоці Дердь І, князь Трансільванії
22
Ракоці Дердь ІІ, князь Трансільванії
33, 35, 36, 37, 120, 248
Рапопорт Айзік 217
Рафальська, жовнірка 124
Рачковський 72
Рачковський Юзеф, учень 211
Ребіцер Юзеф, шкільний медик 182
Редька Іван 124
Решетник Іван 235
Решетник Радион 235
Рибак 124
Рибак Марко, магістр 124
Римар Іван 212
Римарський, жовнір 145
Римський Василь 207
Ринькевич Федір учень 211
Ринський Ян, вчитель 178
Рипчевський Семен, шляхтич 94
Рихва Кіндрат, цехмістр 166

Рищенко Михайло, прилуцький
полковий суддя 119
Рівний Федір 235
Різник Йосф з Пінська 124
Різник Йося 124
Різник Лейзя 124
Різник Матус 124
Різниченко Юсько 124
Різниченко Юсько 124
Рогожин 239
Рожновський, полковник 149
Розенберг Нахман 251
Розенбліт Іцик 249
Розенбліт Йона, купець 227
Розенбліт Хаїм 251
Розентул Шмуль 217
Розицький Тихон 228
о.Рокош, ксьондз 174
Роман 124
Роман з Вишгорода 124
Роман, зять Тимків 124
Романенко Грицько 150
Ропушка Іван, козак, кушнір 124
Ропушка Іван, козацький отаман
124
Рохля, вдова, шинкарка 124
Рошинкевич Якуб 145
Руда Семен, возний 124
Рудий Василь 115
Рудий Янкель 124
Русецький, шляхтич 14
Рухлин Янкель 217
Ручинський Адольф, учень 211
Рушиць, шляхтич, полковник 105,
106, 111
Рябошапка Гаврило 144
Рябошапка Гапка, дочка Рябошапки
Гаврила 144
Рябошапка Фросина, дружина
Рябошапки Гаврила 144

С

Савицький Григорій, пенсіонер 196
Савка, син отамана Василя
Савченко Василь, тесть Сачинського,
москаля 124
Савченко Кіндрат 97
Савченко Остап 124
Сагайдачка, вдова 124
Садовников Микола 254
Садовська Анастасія, дворянка 246
Садовський Василь 228
Садовинський Ілля, учень 211
Садовинський Пилип, учень 211
Салішин 124
Салрайчук (?) Олексій 144
Самусь, полковник 102, 106
Сандалюк Михайло 239
Сапіга Криштоф, магнат 27
Сапіга Павло, гетьман литовський
35
Сапіга, писар коронний 28
Сапіги, магнатський рід 27
Сапир Леон, купець 247
Сагановський Іцько 132
Сачинський, москаль, зять Савченка
Василя 124
Сахар Опанас 229
Сачинський 151
Свидригайло, великий князь
литовський 3, 5
Свистун Трохим 229
Святослав Всеволодович, князь 237
Секирка Владислав, учень 211
Себельницький Богдан 22
Семен, Кононів зять 124
Семеняк Микола, учень 211
Сен-Жюльєн 211
Сенитич Марія 144
Сенкевич, дипломат Петра
Дорошенка 55

Сенкевич, шляхтич 157
Сербии Марко, козак 124
Серватовський, підстароста 164
Сигізмунд I, польський король 237
Сивицька Емілія, дружина Антона
246
Сивицька Людвіка-Софія, дочка
Антон 246
Симагія Торохім (!) 97
Сивицький Антон 246
Синявський 121
Синявський (Сенявський) Адам
Ієронім 212
Синявська (Сенявська, Денгоф)
Марія, графиня 212, 213
Синявський (Сенявський) Адам
Миколай, коронний гетьман
польний 7, 20, 87, 89, 96, 99,
102, 111, 152, 237
Синявські (Сенявські), магнатський
рід 89, 212, 215, 237
Серик Федько 124
Сетанський Йосип, ткач 124
Сигізмунд (Жигмонт) III, король
Речі Посполитої
Сигізмунд, князь 3, 5
Сидір, тесть Василя Гончара 124
Сидір 124
Сидоренко Стефан, гончар 124
Сидорчук Остап 147
Сидорчук Яцько 147
Симеон, межибізький друкар 48
Симеон 61
Сецигньовський Якуб 7
Симен, мельник 124
Симонячий Максим, козак 124
Синявський 18, 19
Синявський Григорій 212
Ситчук Ірина 144
Ситчук Матвій 144

- Ситчук Марія, дружина Ситчука
Матвія 144
- Ситчук Ганна, дочка Ситчука
Матвія 144
- Сищук Василь 144
- Сищук Олена, дружина Сищука
Василя 144
- Сищук Явдоха, дочка Сищука
Василя 144
- Сищук Іван 144
- Сищук Ірина, дружина Сищука
Івана 144
- Сищук Наталка, дочка Сищука
Івана 144
- Сідерберг Август, фабрикант 168
- Сідляренко Іван, присяжний 124
- Сільницький, чернігівський
каштелян 87
- Сірий Олександр, кушнір 124
- Сірик Марія 144
- Сірикевич (Сірик, Свик) Олександр,
бурмістр 126, 147
- Сірко Іван, кошовий отаман 28, 46,
54, 64, 65
- Січкара Михайло, син Січкара Яцка
144
- Січкара Тетяна, дружина Січкара
Яцка 144
- Січкара Яцко 144
- о. Скаловерубоцький (?) Георгій,
ректор Подільської семінарії 177
- Скиба Петро 124
- Скимборович Федір, смотритель
190
- Скимборович Іполіт, син Федора
Скимборовича 190
- Скимборович Людвік, син Федора
Скимборовича 190
- Скимборович Софія, дочка Федора
Скимборовича 190
- Скворцов 211
- Скоповський Михайло, учень 211
- Скоропадський Павло, гетьман 257
- Скрага Грицько 124
- Скрипник Іван 124
- Скрипник Гирш 124
- Скрипник Федір 124
- Скрипник Шимон 124
- Скрипчинський, представник
Українгенеркомітета 257
- Скрипчук Микола 144
- Скрипчук Ганна, дружина
Скрипчука Миколи 144
- Скрипчук Олена, дочка Скрипчука
Миколи 144
- Слаута Кіпріан, учень 211
- Слаута Петро, учень 211
- Слободянюк Григорій 235
- Словинський Леон, учень 211
- Слощук іван 235
- о. Служинський Григорій 124
- Слюсаренко Андрій, майстер 136
- Слюсаренко Єнджей 124
- Слюсаренко Матяш, брат
Слюсаренка Єнджея 124
- Слюсарка Вальчиха 124
- Смуток Олексій 144
- Смяровський, вчитель 204, 205
- Снитівкер Іцко 217
- Сніцар Павло 144
- Сніцар Марія, дружина Павла 144
- Сніцар Горпина, дочка Павла 144
- Собеський Ян, король Речі
Посполитої 86, 87, 93, 96, 121
- Соболевський Петро, бурмістр 124
- Собоцинський Тимофій, учень 211
- Собченко Томко 124
- Сокол 121
- Солов'єв, прапорщик 256
- Солодовник Андрій 144

Солонина, полковник 64
 Сорський Андрій 218
 Сосим Абрам, учень 211
 Сошинський Густав, учень 211
 Сошинський Лонгин, учень 211
 Социр Янкель 255
 Спитко з Мельштина 3, 5, 7
 Спора Явлоха, дружина Григорія 144
 Спорий Григорій 144
 Спорий Петро, син Григорія 144
 Стадницький Антоні, граф,
 полковник 174
 Сталопасенко (?) Гапка, дружина
 Сталопасенка (?) Йосипа 144
 Сталопасенко (?) Йосип 144
 Сталопасенко (?) Софія, дочка
 Сталопасенка (?) Йосипа 144
 Стангрет Войцех, пенсіонер 196
 Старенька Гапка, дочка Старенького
 Василя 144
 Старенька Федора, дружина
 Старенького Василя 144
 Старенький Василь 134, 144
 Старосілець Яким 144
 Старосілець Ганна, дружина
 Старосілля Якіма 144
 Старосілець Горпина, дочка
 Старосілля Якіма 144
 Старосілець Гапка 144
 Сташинський Мацей, коморник 124
 Стебленко Йосип 129
 Стебленко Маргин 129, 145
 Стебленко Софія, сестра Стебленко
 Йосипа 129
 Стебличка, удова 124
 Стебло Йосип, бурмистр 124
 «Стенька», козак 35
 Стельмах Федір 124
 Стемпковський Олександр, учень
 211
 Степанило Кіндрат 97
 Степанков Григорій, сільський
 писар 229
 Степенко Іван, учень 211
 Стерна, вдова 124
 Стефан 97
 Стефан 97
 Стефан 124
 Стефан Баторій, король Речі
 Посполитої 214
 Стефан, зять Маковецького,
 бурмистра 124
 Стефан, зять Нестеренків 124
 Стефан, коваль 124
 Стефан, син Павлишин 124
 Стефанович Данило, подільський
 осавул 40
 Стецьків Іван 229
 Столярка Григориха 124
 о. Стрельбицький Авксентій 144
 Стремежський 80
 Стульчинський, вчитель 204, 205, 211
 Стрелецький Іван, київський
 житель 66
 Стрешньов Родіон, московський
 дипломат 30
 Стрільбицька Палажка, дружина
 о. Стрільбицького Григорія 144
 Стрільбицька Марія, дочка
 о. Стрільбицького Григорія
 144
 Стрільбицький Гнат, син о. Стріль-
 бицького Григорія 144
 Стрільбицький Яків, син о. Стріль-
 бицького Григорія 144
 о. Стрільбицький Григорій 144
 о. Стрільбицький Авксентій 144
 о. Стрільбицький Стефан 144
 Стрілицька 144
 Строев, підполковник 222

о. Струминський Онуфрій 144
о. Стшебицький, ксьондз 163
Сулак Андрій, повстанець 136
Суличич, наказний гетьман 64
Супруненко Грицько 115
Суразький Теодор, цехмістр 153
Суравецький Матвій 212
Сухарський Матиаш, швець 124
Суходольський Антоні, смотритель
школи 175, 176, 178
Суховій, претендент на гетьманство
54
Сухотин, генерал-майор 227, 256
Сушук Василь 144
Сушук Олена, дружина Сушука
Василя 144
Схарія 145
Сперачинський Юзеф, учень 176
Сціборовський Міхал 172

Т

Табориський Гесель, купець 247
Таборовський Ян, учень 176
Талвінський Болеслав, поручник 246
Танський Антон, київський
полковник 119
Тарас 97
Тарасенко, дипломат Петра
Дорошенка 121
Тарло Кароль, коронний підканцлер
102
Тарновський Матеуш, учень 176
Татарська Уласиха, удова 124
Татарчук Дем'ян 207, 212
Тасіюк Павло 229
Твердохліб Гришко 126
Твердохліб Крисько 124
Твожийський Стефан 152
Творовський Ян 3
Тега Тихон, солдат 256

Телемак 211
Телешев Федір, директор училищ
Подільської губернії 171, 173,
195, 197
Теодозиха 124
Теодозиха Маська 124
Теребич Маєр 124
Теребич Юдка 124
Терпига Михайло 229
Терпиловський Федір, син мішан-
ський 127
Тертичник Марія, дружина
Тертичника Якова 144
Тертичник Яків 144
Тесля Гнат 124
Тесля Стефан 124
Тесля Томко 124
Тесля Федір 144
Тесля Марія, дружина Теслі Федора
144
Тесля Іван, син Теслі Федора 144
Тесля Настя, дочка Теслі Федора 144
Тжесецький (?) Міхал 188
Тиміш, сотник і осавул Канівського
полку 22
Тименко Іван 97
Тиміш 97
Тимко 97
Тимчиха 124
Тирчо 97
Тишкевич 86, 96
Тишков Андрій 235
Тишков Данило 235
Ткач Василь 144
Ткач Зіновія, дружина Ткача Василя
144
Ткач Настя, дочка Ткача Василя
144
Ткач Валентий 144
Ткач Єнджей 124

Ткач Іван 124
Ткач Йосип 124
Ткач Іванко 124
Ткач Марцін 124
Тобис Сруль 217
Товстопят Гаврило 124
Токар Авель 124
Толстунов Арон 255
Томков (Томков, Більський, Ржезнік)
    Степан 213
Томченко Микола 144
Трайнич Григорій 229
Трекутька Михайло, учень 211
Трекутька Олександр, учень 211
Тринос Василь 124
о. Трублаєвич Петро 144
Туманов Олександр, вчитель 204, 211
Тумський Гнат 239
Турковський, пенсіонер 196
Тутпанка Марія «жена Дмитра» 144
Тутпан Дмитро 144
Тутпанка Тетианна Тимчиха 144
Тучинська, вдова пенсіонера 196
Тшебинський Ксаверій, учень 211
Тушик Антон 235

У

Угалі-паша 72, 74
Улеський, шляхтич 109
Уляницький, пенсіонер 196
Устрялов 211

Ф

Фалвистий Прокіп 144
Фалвіста Анна, дружина Прокопа
    144
Фалвистий Василь, син Прокопа 144
Фанблот Абрам 217
Фастиковський, пенсіонер 196
Фаранюк Григорій 229

Фарурей Павло 7
Феглишкевич, міщанка 234
Федір, зять Пивовара 124
Федір, батько Івана 124
о. Федір 144
Федір, дяк 150
Федір, полковник 39
Федоренко Василь, полоняник 73
Федориха 124

Федориха Курошиха 124
Фейвис, син Берчихи 124
Фейга, вдова 124
Фелдман Йось 217
Фельдштейн Меєр, купець 247
Ференц Грицько 124
Ференц Данило 124
Фесько, зять Магрин 124
Филимонов Федір 213
Филип'єв Тимофій 254
Філарет 211
Фішер, вчитель 204, 211
Фойя 256
Фохт, генерал-майор 202, 209
Френтічучка Химка 144
Фроїм 124
Фукс Меєр 255
Фульхеда 124

Х

Хадзинський Марек, учень 176
Хаїм, син Теодозихи 124
Хаїм, школьник 124
Хаїм 145
Хайка 141
Хаймович Мошко 146
Хаймович Шмуйло Волошин 134
Халимон Іван 213
Ханенко Михайло, гетьман 55, 63,
    64, 65

Харитон Ідзьо 155
Харитон Мошко 124
Хаскин Манус, купець 247
Хацкель, зять Пейсаховича 124
Хворостенко Кирило 166
Хендзя, орендар 124
Хжановський Вітольд, син Хжановського Франтішка 190
Хжановський Франтішек, вчитель 186, 90
Хижинський Дмитро 124
Химка, вдова 124
Хлівовий Іван 124
о.Хмелевський 204
Хмельницький (Хмель) Богдан, гетьман 10, 14, 19, 21, 22, 23, 26, 31, 35, 36, 55, 88а, 120, 121, 122–123
Хмельницький Юрій, гетьман 35, 46, 88а, 90, 93, 96
Хмелювський, поручник 144
Хмелювська Марійка, дочка Хмелювського 144
Хмелювщанка Мар'яна 144
Хмиляр Семен 239
Ховращенко Семен, цехмістр 218
Хойновський В., капітан 160
Холодний Кирик, син Холодного Феська 124
Холодний Фесько, коваль 124
Хучинський Станіслав 152

Ц

Царенко Арсен 229
Царенко Хома 207
Царик Федір 144
Царик Гапка, дружина Федора 144
Царик Федір, син Федора 144
Царик Марія, дружина Царика Федора 144

Царик Настя, дочка Царика Федора 144
Царик Олксій, син Царика Федора 144
Царюк Данило 235
Царюк Микита 235
Цекварт 124у
Церенович 124, 134
Цивозенко (?) Іван, підскарбій цеху 166
Цимбаліст Семен 124
Цинборг Дувид 217
Цинерман Берко 217
Цирулик Абраам 124
Цудичка, вдова 124
Цюцюра, переяславський полковник 46

Ч

Чайник Хана 239
Чапковська, вдова пенсіонера 196
Чапник Юдка 129
Чарнецький Стефан 33
Чарнота (Чорнота), полковник повстанців 23
Чарторийський Адам, князь 156, 169, 174, 175, 192, 195, 196, 197, 202, 208, 209, 212, 213, 216, 237
Чарторийський Август Олександр, князь 134, 143, 212, 237
Чарторийський Костянтин, князь 169
Чарторийські, князі 167, 169, 170, 171, 212
Чемерищук Іван 147
Чепкий Лукян 235
Чепурка Прокіп 124
Червинський Владислав, учень 211
Червинський Григорій, учень 211

Червинський Густав, учень 211
Червинський Медард, учень 211
Червоний Войцех 152
Черевичка Настя 144
Черевичник Василь 144
Черевичник Данило 144
Черевичник Параска, дочка Данила
144
Черевичник Марія, дружина Данила
144
Черепенко Максим 129, 131
Черепенко Максим 129, 131
Черепенко Матвій, різник 124
Черепов, підполковник 229
Черницький, ад`ютант 260
о.Чернявський Григорій, священник
165
Чижевчук Мартин 150
Чижовка Яків 235
Чирнат Павло 144
Чмир (Баклажко) Іван 239
Чорна Наталя 124
Чорний Борух 132
Чорний Гнат 218
Чорний Іван 124
Чорниш Стах 134, 144
Чорниш Марія, дружина Стаха
144
Чорниш Настя, дочка Стаха 144
Чорнописський Фесько 124
Чуга Антон 148
Чуйко, полковник повстанців 15
Чумак Іван 212
Чумак Мойсей 124
Чумачок Федір 124
Чупринка, волосний старшина 228
Чупринський Микита 229
Чупринський Микола 229
Чупринський Онуфрій 229
Чупринський Степан 229

Ш

Шабський Федір, цимбаліст 124
о. Шадурський Микола 144
Шайка 124
Шаповал Григорій 229
Шапошник Лейба, кушнір 124
Шапсан 211
Шастук Гринько 126
Шаул, школьник 124
Шафар Давидко, слуга 124
Шац Абрам 124
Шотхит Шулим 217
Швабчук Роман 145, 146
Шварцман, рабин 255
Шварцман Гершко 251
Шварцман Мошко 249
Шварцман Пейсах 217
Швейбман Сруль 217
Швець Василь, зять Ференців 124
Швець Денис 124
Швець Лесько 124
Швець Марія 144
Швець Матвій, зять Пручшин 124
Швець Омелько 235
Швець Петро, зять Григораша
Маценка 124
Швець Стефан 124
Швець з Трибуховець 147
Шельвинський, пенсіонер 196
Шенкарук Йосип 229
Шенкарук Марко 229
Шеремет, в. о. письмоводителя 255
Шило Васько 124
Шилобот Макар, вчитель 231
Шимко 124
Шимон Абраамків швагер 124
Шинкар Панько 124
Шинкарук Юфим 239
Шинкарчук Йов 235
Шинкарук Сидір 235

Шкарбун Семен 229
Шкляренко Федір 124
Шкляр Микита 124
Шльома.син Волошина 145
Шльомка 145
Шмит, генерал-майор 222
Шмойлович Зельман 124
Шмойлович Міхель 124
Шмондеровська Семениха 124
Шмондеровський Абраам 124
Шмукляр Хаїм 124
Шмулевич Шмульт 255
Шмульт, палітурник 179
Шпильман, столяр 178
Шотхїт Меєр 217
Шотхїт Шулим 217
Шпілбарг Мошко 217
Штейман, полковник 174
Шулим Оверко 239
Шулішевич Адам 212
Шулішевич Григорій 212
Шульган Миколай, швець 124
Шульжинський Олександр 81
Шумило Гаврило, козак 124
Шумлянський Йосиф, львівський єпископ 53
Шушвин Ганна, дружина Шушвина Тимофія 144
Шушвин Тетяна, дочка Шушвина Тимофія 144
Шушвин Тимофій 144

Щ

Щасний Іван 144
Щенний Олександр 124
Щербиниха Василиха, вдова 124
Щирецький Дмитро, дяк 10

Ю

Юдзьо 124

Юдка, Такарів син 124
Юдка, торговець 124
Юдкевич 134
Юдкевич Шая 129
Юдкович Йось 125
Юзефович Олександр, учень 211
Юрко, Гриців син, повстанець 23
Юрко, зять Красилин 124
Юрченко Іван 124
Юрчиха, удова 124
Юстин, чабан 97
Юсько, винник 124
Юсько, жовнір 124
Юсько, Косів зять 124
Юсько, паламар 124

Я

Яблонський Владислав, учень 211
Яблонський Генрих, учень 211
Яворський Карл, учень 211
Яворський, дворянин 200
Ягайло, король польський, великий князь литовський 3, 7
Ягнешка удова, сестра Боболовського 124
Ягнушка, Маркова (?) жена 144
Яків-Йосиф з Полонного, послідовник Бешта 250
Яким, батько Пилипа 124
Якимович Ян 124
Якимович Іван 129
Якимчук Кіндрат 213
Яків, зять Косого 144
    Дмитро, син Якова, зять Косого 144
    Іван, син Якова, зять Косого 144
    Параска, дружина Якова, зять Косого 144
Яків, зять Матенків 124

«Яковлев» (Яцкевич) Гарасим,
дипломат повстанців 24
Якубовський, писар 145
Якубиха (?) Гончарка 144
Яковишин Іван 229
«Яковлев» (Яцкевич) Гарасим,
дипломат повстанців 24
Ялуденко Яким 144
Ян, ткач 124
Ян 124
Ян, пасинок Йосипа Стебла 124
Янджул, ротмістр, ренегат 21
Янивкер Янкель-Копель 251
Яник Андрушко 124
Яниха, вдова, пекарка 124
Янкелиха, вдова 124
Янкель 124
Янкель 141, 146
Янкель з Пінська 124
Янкель, орендар 150
Янкель, зять Абраама Пекара 124
Янкель Рудий, орендар 124
Янкель, швагер Берка 124
Янкель Шмондеровський 124
Ярема, зять Чорного Івана 124
Ярмолок Іван 212
Ярницький Юзеф, пенсіонер 196
Ярослав Ігоревич (Інгваревич),
князь 1, 237, 248
Ярошевич Федір, міщанин з Полон-
ного 89
Яруш Нечипір 255
Ясневський Стефан 124
о.Ясинський, ксьодз 37, 201
Ясіовецький Федір 229
Ястжембський Юзеф, учень 176
Ястремський, економ 196
Ятримчуки (?), козаки 115
Яцько, Лавринишин зять 124
Яцько з Волині 124
Яцун Іван 255
о.Ячинський Кароль, ксьондз 179,
183, 185, 190
Ячинський Францишек, батько
о. Кароля 190
Ячмін Іван 124

Географічний покажчик*
(упорядник – о. Юрій Мицик, д. і. н., проф.)

А

Адамівка (Длужек). с. 156
Адрианополь 91
Андрушівка. с. 158
Ансі 190
Антіохія 82
Аркадіївці. с. 156, 157

Б

Багринівці 253
Базулинці. с. 157, 202
Бакота 3, 5, 7, 11
Балабанівка, с. 202
Балтський повіт 167
Банашки (Денофівка). с. 156, 157, 202
Бар 2, 4, 9, 12, 14, 15, 32, 59, 60, 71, 79, 83-84, 86, 87, 88, 88а, 89, 92, 93, 94, 95, 102, 104, 111, 113, 120, 121
Барматовецький фільварок 202
Барсажівка 37
Батрійка, х. 133
Батурин 64
Бахматів. с. 157
Бахматівці с. 156, 202

Бєбєхи. с. 244
Бєлзьке воєводство 96
Бєндєри 139
Бєрдичів 158, 169
Бєрезаниця 3
Бєрежани 101, 124
Бєрєстєчко 124
Бєршадь 23, 87, 87, 253
Бжиж 124
Бєзодня, р. 169
Бєлорусь 124
Бєла Цєрква 22, 26, 49, 87, 91, 101, 104, 105, 106, 124
Бєлєвєжє 256
Бєща 124
Бєбруйськ 190
Бєгданівці. с. 244
Бєгуслєв 101
Бєжиківці. с. 244
Бєжєк(Бужєк), р. 37, 124, 154, 169, 173, 174, 186, 203, 223, 229
Бєжський 1
Бєзулинці, с. 156
Бєлєхєв 1
Бєрєнка 102
Бєрєдїно 256

---

* Не враховується назва «Військо Запорозьке», яка зустрічається в багатьох документах, а також географічні назви, які згадуються у титулах королів, царів тощо. Не враховується також назва «Межибіж (Меджибіж)», бо міститься майже в усіх документах.

Браїлів 80, 121
Брацлав 3, 5, 7, 11, 14, 31, 49, 54,
87, 128, 216
Брацлавське воєводство 56
Брацлавський полк 54
Брест-Литовський 168
Броди 124, 169
Бронілів, х. 133
Буг (Південний), р. 14, 37, 77, 87,
100, 124, 169, 173, 174, 203,
223, 236, 238
Буковина 96
Буцжєвці, с. 243
Бучач 3

В

Валахія 124
Варшава 87, 124
Василівка 62
Васильків 117
Вацева, с. 156, 157, 202
Вербка Казенна, с. 243
Вербка Мурована, с. 243
Вишневець 3, 124
Війтівці, с. 244
Вільно 7, 168, 175, 179, 186, 187,
190
Вінегри хутори 23
Вінниця 3, 11, 14, 87, 92, 93, 105,
107, 128, 132, 139, 175
Вінницький повіт 167
Вісла, р. 22
Войтівці, с. 243
Водички, с. 259
Волинь (Волинський край) 3, 7, 10,
87, 96, 108, 124
Волинська губернія 168, 174, 196,
220
Волинське воєводство 105
Волковинці, с. 199, 220, 243

Володимир 1, 5, 7, 124
Волосовецька корчма 156
Волосівці, с. 156, 157, 243
Волосовецький фільварок 202
Волочиськ 87
Воромов 6
Воронкове 3
Вроцлав 179
Вязівок 54

Г

Гайсинський повіт 167
Галич 1
Галичина 87, 190, 122
Галугинці (Галузинці), с. 243, 244
Гатна Деражня, с. 243
Гермаки Нові, с. 243
Гетьманщина Правобережна 87
Глиняни (Глиняне поле) 20
Глинна 133
Гнатківці, с. 156, 157, 234, 244
Голенищев, с. 243
Головачівка, с. 115, 156, 157, 202
Головчинські млини 129, 130, 245
Головчинці 114, 134, 147, 151, 157,
202, 245
Голосків, с. 156, 243, 245
Голосківський фільварок 202
Гончарицький шлях 95
Горинь, р. 14, 56, 57-58
Городок 9
Горохів 124
Голосків 202, 234
Горбасів, с. 243
Грабівці, с. 156, 157, 202
Гранів 202
Гранівський маєток 196, 202, 217
Гремячка, с. 243
Гречинці (Гредчинці), с. 156, 157,
243

Грималів 133
Гродно 168
Грубешів, 124
Гусятин 9
Гута Нова, с. 245
Гута Стара, с. 245

Г

Гданьськ 74, 169

Д

Давидківці, с. 156, 202, 234, 244
Давидковецький фільварок 202
Дашківці, с. 156, 157, 202, 245
Двинський військовий округ 258
Денофівка (Банашки), с. 156
Деренковичі 119
Деражня 79, 124, 137, 243, 245, 253
Дикі поля 64
Димер 87
Длужек (Адамівка), с. 156, 157
Дніпро р. 7, 14, 55, 101, 105, 110,
120, 124, 136
Дністер 65, 86, 96, 101, 119, 120
Довга Криниця 169
Довгий міст у Межибожі 124
Должок, х. 124, 133, 202, 245
Дубно 105, 107, 108, 111, 124, 129
Дунаївці 69, 82, 136, 253
Дунай 88а
Дунайгород 9

Е

Ельзас 190

Є

Єлтухи, с. 243

Ж

Жванець 27, 71, 216

Женишківці, с. 243
Животин 120
Житомир 190
Жовква 35
Журавлинці, с. 156, 157, 202
Журівинці 133, 245

З

Завойки, с. 156, 202
Загинці, с. 243
Задніпровський полк 23
Задніпря 54
Замостя 124
Замойщина 124
Западинці 149, 156, 157, 168, 202,
243, 245
Западинецький фільварок 202
Запорожжя 54
Заслав (Гзяслав) 14, 94, 105, 124
Затилки 131
Збараж 10, 22, 120, 121
Зборів 35
Звягель 8, 87, 110, 124
Зіньків 7, 8, 9, 10, 124, 216, 243,
253
Зіньківський повіт 3
Зіньківці, с. 243
Зозулинці 102, 124
Золотаренки, х. 124, 133, 156, 157,
202, 245
Золочів 124
Зубовщина, с. 139

І

Іванковиці 117, 118, 119, 260
Івахнівці 253
Івчиця 15
Іллішівці, с. 156
Ісайки 100
Ічня 73

Й

Йоначинці, с. 156

К

Казикермен 54

Калинівка, с. 157, 202

Кальна Деражня 243

Кальник 50, 86, 87, 88a, 91, 94, 95,
96, 121

Кальницький полк 54

Калушани 110

Кам'янець-Подільський 3, 4, 7, 8,
11, 21, 22, 23, 25, 35, 53, 60,
65, 67, 69, 70, 71, 74, 76, 82, 85,
86, 87, 96, 108, 120, 121, 124,
168, 195, 197, 200, 203, 205,
215, 216, 253, 254

Кам'янець-Подільська губернія
190, 206, 209

Кам'янецька єпархія 174

Кам'янецька округа 228

Кам'янецький повіт 167, 216

Канів 64, 124

Канівський полк 22

Каричинці (Коричинці) 124

Каричинці Волоські, с. 243

Коричинці Домські, с. 243

Каричинці Пилипівські, с. 243

Карпівці, с. 156

Каушани 139

Київ 7, 35, 55, 62, 69, 85, 89, 124,
254, 261

Киево-Подільське поселення 223

Киево-Подільське Південне
поселення 246

Київська губернія 202, 212, 213,
223, 229

Київське воєводство 56, 57–58, 106

Київський округ 254, 255

Кинів 21

Кілія 110

Книшівці (Книшківці), с. 156, 157,
234, 243

Ковель 124

Козачки, с. 237, 243

Козятин 261

Коломия 124

Колосовецький фільварок 202

Комаргород 139

Комна 81

Конотоп 124

Копайгород 253

Копачівка (Колпачівка, Коразівка)
с. Копачівка (Коразівка) 134,
156, 157, 202, 243, 245

Копистин 133, 156, 157, 202, 234,
243

Копистинський фільварок 202

Корець 87, 124

Коростишів 101

Корсунський полк 35

Корсунь 35, 49, 62, 64

Костянтинів 11, 18, 25, 66, 78, 87,
121, 124

Костянтинів Новий 10, 17, 80, 197,
121

Костянтинів Старий
(Старокостянтинів) 10, 24, 26,
32, 87, 124

Котельниця 1

Котельня 124

Краків 33

Красилів 10, 162

Красник 102

Красносілка, с. 243

Крем'янець 175, 186

Крилів 54

Крим (Кримське ханство) 22, 55,
64, 122, 169

Крути 253

Крутобородинці, с. 243
Кудинка, с. 243
Кузьмин 253
Кунішов 136

Л

Лабунь 66, 87, 124
Ладижин 223
Лашків 14
Левковичі, с.135
Лейпціг 169
Летичів 3, 4, 7, 8, 9, 29, 47, 63, 67,
80, 86, 87, 96, 105, 106, 117,
118, 119, 128, 133, 167, 174,
190, 198, 203, 220, 223, 244,
245
Летичівський повіт 3, 67, 167, 168,
170, 171, 173, 174, 175, 177,
189, 190, 202, 215, 216, 218,
229, 231, 233, 234, 236, 237,
238, 243, 244, 245, 247, 248,
249, 251, 252, 253, 256, 257,
259
Летичівське староство 45, 109
Липовець 14
Лисанівці, с 156, 157, 202
Лисановецький фільварок 202
Лисівка, с. 243
Лисогірка, с. 156, 157, 202, 245
Лисянка 96
Литва (Велике князівство Литов-
ське) 3, 22, 124, 179, 248
Літин 132
Літинське староство 132
Літинський повіт 167, 174, 228, 259
Ліщин (Лещин)102, 106
Локач 111
Лотарінгія 190
Лохвиця 55
Лубенський полк 22

Лука 124
Луцьк 124
Луцька єпархія 190
Львів 1, 7, 20, 26, 35, 86, 96, 104,
106, 108, 124, 133
Льногорецький фільварок 202
Любар 66, 124
Любартів 87
Любомирка, с.156, 202
Лядська земля 14
Ляхівці 124

М

Магерів 33
Мазники, с. 243
Мазовія 124
Маломлинецький фільварок 202
Маломолинці, с. 202, 234, 243
Маначин 40, 87
Мачин 95
Манилівка 124
Марківці 124, 243
Маслівці, с. 202
Масьовці, с. 156, 157, 196, 198,
234
Масьовецький фільварок 202
Матвійків 138
Махнівка 14
Мачин 94
Межибізький шлях 135
Межиріч 250
Мельштин 3, 5, 7
Мильківці, с. 156
Митківці, с. 145, 157, 202, 234, 245
Митківський фільварок 202
Мінськ 168
Міхалпіль 167, 244
Міхунки Лісові, с. 156, 157, 202,
245
Міхунки Польові, с. 156, 157, 202

Могилев-Подільський 55,87, 145,
169

Могилівський повіт 167

Мозирський повіт 56, 57–58

Мокрий Ріг 129, 132

Молдавія («Волохи», Молдавська
земля) 35, 100, 120, 122, 124,
139

Монастирок, с. 243

Моломулинський став (Мормолин-
ський?) 151

Мормолинська корчма 156, 157

Мормолинці, с. 156, 157

Монастирі (православні) у Києві:

Богоявленський Братський 35

Московія 3, 46

Мукша 103

Муровані Паніовці 216

Н

Наливайків брід 35

Немирів 55, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 102, 105, 106, 110,
111, 119, 120, 139, 169, 174, 190

Нестачинці Нові 243

Ніжин 169

Ніжинський полк 22

Нове місто 124

Новоград-Волинська губернія 196

Новоросійське військове поселення
212, 213, 222

Новосільці (Новосілка) 196, 243

О

Ожиговці 87

Олешки 129

Олика 124

Ольгопільський повіт 167

Опочно 124

Орел 261

Острог 49,87, 124, 139

Острополь (Ольгополь) 8, 10, 87,
96, 124

Охримівці, с. 243

П

Палева, с. 158

Палестина 250

Паньківці, с. 202, 243, 246

Паньковецький фільварок 202

Париж 199

Пархомівці, с. 156, 243

Пархомовецький фільварок 202

Перегівці, с.202

Перегінка, х.133

Перегамівці, с. 157

Перемишль (Перемиль) 1, 124

Перенятин 124

Переяслав 46

Перловецький фільварок 202

Петербург 174, 181, 190

Петроградський військовий округ
258

Петрусанівка, р. 229

Печери 121

Печиська, с.156, 157

Пиків 253

Пилява 156

Пилявка, с. 156

Пилявці 10, 117, 118

Пирогівка, с. 244

Пирогівці, с. 156, 157, 234, 243

Пирятин 59

Підгайці 86, 96

Підлісці, с. 156, 157, 202

Підляшшя 124

Пінськ 39, 56, 57–58, 124

Пісочна 196

Піщанка 253

Пішов. с. 124
Побожжя 1
Погориння 12
Погребище 35
Подгуре (Підгір'я) 120
Поділля (Подільський край) 3, 7, 9,
10, 11, 45, 86, 87, 88а, 98, 100,
104, 120, 139, 169, 251
Подільська губернія 173, 174, 184,
185, 186, 187, 189, 190, 192,
193, 195, 197, 198, 201, 202,
203, 209, 212, 213, 216, 218,
220, 223, 225, 235, 238, 247,
248, 249, 250, 253, 256, 257,
259
Подільське воєводство 56, 57–58
Подільська єпархія 177
Подільська семінарія 177
Полтава 119
Подністров'я 54
Покуття 7, 96
Полісся 87, 100, 110, 124
Полонне 8, 32, 49, 66, 87, 89, 105,
108, 117, 124, 251
Польща (Полонія, Королівство
Польське, Річ Посполита) 9,
16, 32, 33, 35, 36, 40–41, 46, 56,
57–58, 89, 90, 98, 118, 121, 124,
122, 132, 169, 179, 238, 248
Попівці. с. 244
Порга (Туреччина) 55, 88
Прилуки 126
Провалов (Провилів), с. 124, 157
Пронилів, х. 124, 202, 245
Проніїв. с. 156
Проскурів 168, 198, 220, 261
Проскурівський повіт 167, 174, 216,
227, 259
Пруси 120
Пулави 134, 176

Р

Радвинці. с. 157
Радзинич під Межибожем 7
Ракова вул. в Межибожі 124
Рашків 87
Ревель 119
Редвинці. с. 156, 202, 234, 243
Редвинецький (Родвинецький)
фільварок 202
Речицький повіт 56, 57–58
Рим 73
Ринок у Межибожі 124
Рихти 216
Рівне 124
Росановиці 133
Росія (Російська імперія) 169, 190,
199
Росохи (Россоше), с. 245
Рудня. с. 246
Русь (Руська земля) Мала (Мало-
росія) 3, 5, 6, 96, 124
Русанівці. с. 156, 169, 234, 243
Рушанівці. с. 157

С

Самбір 124
Сатанів 9, 76, 102, 108, 216
Свинець 124
Свинна 144, 243
Свислоч 190
Семигород (Трансільванія) 36
Сибір 55, 256
Серединці 124
Сині Води. р. 11, 54
Сенява 174
Синява Нова 129
Синява Стара 124, 132, 155, 156
Синявка 10, 66, 77
Славинці. с. 157
Слобода 124, 129, 131, 134, 169, 244

Слобода Михалківська 243
Слободо-Шеліхово 243
Случ, р. 40-41, 102, 110
Смілянщина 122
Смотрич 11
Снитівка 134, 243
Снятии 36, 71, 86, 96
Сокаль 21, 124
Солобківці 87
Сорока 55, 110
Спитівка, с. 245
Спичинці Лісові, с. 156, 157
Спичинці Польові, с. 156, 157
Срубків, х. 124
Ставниця, х. 52, 97, 133, 144, 151,
154, 156, 124, 169, 170, 171,
173, 202, 223, 231, 234, 236,
240, 243, 245, 249, 253
Ставницький фільварок 202
Станіславів 86, 96
Старе місто 134, 169
Старокостянтинів (див.
Костянтинів Старий)
Старокостянтинівський повіт 174
Старосинявська волость 259
Степанська парафія 190
Стерегівка, х. 133
Стіна 59, 87
Страсбург 190
Струга Велика, с. 202
Стружка, с. 202
Струмяни 103
Стувчинці (Стуфчинці), с. 234,
244
Стуфчинецький фільварок 202
Студениця 15
Стуфчинецький фільварок 202
Сульжинці 96
Суслівці, с. 244
Сутківці, с. 244

Т

Тайкури 27
Тарногород 124
Татарщина 139
Тераска 8
Теребовля 3, 9, 11
Терешівці (Тересівці), с. 156, 157,
234, 243
Терешковоцький фільварок 202
Тернопіль 9, 16, 37, 124
Томашов 124
Требухівці (Трибухівці) 52, 124,
126, 134, 144, 145, 147, 145,
169, 202, 222, 223, 229, 230,
231, 234, 245, 250
Трибуховецький фільварок 202
Тульчин 216
Туреччина 124
Тучин 124

У

Угорщина («Венгери», Венгрия)
34, 35, 124, 227
Україна 39, 54, 55, 65, 86, 87, 88а,
93, 96, 106, 108, 112, 120, 121,
123, 124, 158
Уланів 114
Умань 54, 64, 86, 88а, 128, 229
Уманський полк 23
Ушицький повіт 167

Ф

Фастів 101, 119
Фашиївка, с. 243

Х

Херсон 168
Хмільник 3, 11, 77, 105, 106
Ходаки, с. 243
Ходаківці, с. 156, 157

Холм 124
Хотин 10, 254
Хотинський повіт 254

Ц

Цекийнівка 120
Цеханів 110
Цимбалівка, с. 228

Ч

Чапля, с. 243
Черкаси 64
Черлениця 124
Черкаси 11
Черніївці 36
Чернігів 1, 100
Чесанів 124
Чеснівка, с. 202
Чехи, с. 126
Чешки, с. 126
Чигирин 22, 26, 29, 35, 49, 54, 55,
62, 73, 87, 88а, 94, 121
Чигиринський полк 54
Чорне море 88а
Чорний Острів 33, 167, 227, 259
Чорний ліс 3, 7
Чорний шлях 3, 87, 120
Чорнокозинці 216
Чортків 9
Чорторийка, с. 134, 157, 198, 202, 245
Чуднів 73, 87, 110

Ш

Шаравецький шлях 135
Шаргород 8, 45
Шихлівка, с. 164, 165

Шмондеров 124
Шпиталь у Меджибожі 124
Шпичинці 133, 244
Шпичинці Великі, с. 234, 245
Шпичинці Лісові, с. 202
Шпичинці Малі, с. 202, 243
Шпичинецький фільварок 202
Шрубків (Срубків, Трубків), х. 124,
133, 156, 157, 202, 240, 243,
245
Шумовець, с. 162
Шумівці, с. 156, 157, 243
Шумськ 124

Щ

Щедрова, с. 243
Щербані, с. 259
Щоров 124

Ю

Юначинці, с. 157, 202
Юрченки, с. 243

Я

Яворів 86, 121
Язловець 70, 71, 74, 76, 86, 96, 121
Ямпіль 87, 124, 169
Ямпільський повіт 167
Янів 9
Янківці, с. 243
Ярославка, с. 156, 157, 202, 234,
243, 245
Ярославський фільварок 202
Яськівці, с. 243
Яслів 9
Яхівці 40-41

ЗМІСТ

Вступ	3
Список скорочень	8
№ 1. XII ст. Уривки з південноруського зводу	9
№ 2. 1545, серпня 21. Уривок з ревізії (опису) Брацлавського замку	10
№ 3. 1582 р. Уривки з хроніки М. Стрийковського	10
№ 4. 1565 р. Уривок з люстрації Кам'янецького староства	12
№ 5. 1575 (?). Уривок з історичного твору М. Стрийковського “Про початки...” (“O początkach...”) варіанту хроніки	12
№ 6. Перша половина XVII ст. Уривок з Густинського літопису	12
№ 7. 1611. Уривки з «Хроніка Європейської Сарматії» Олександра Гваньїні	13
№ 8. Не пізніше 1636 р. Уривки з Острозького літописця	14
№ 9. 1632. Уривок з твору польського хроніста Шимона Старовольського «Polonia»	14
№ 10. До 1672 р. Уривки з Львівського літопису Михайла Гунашевського	14
№ 11. 1673. Уривок з «Кройніки» Феодосія Софоновича	15
№ 12. 1648, серпня 1. Табір коронних військ під Ляховичами. Лист шляхтича Осинського до коронного канцлера Є. Оссолінського	16
№ 13. 1648, серпня 9. Хорлупи. Лист брацлавського воєводи А. Киселя шляхтича Осинського до коронного канцлера Є. Оссолінського	16
№ 14. 1649, квітня 20. Меджибіж. Регест листу шляхтича Олександра Людвіка Незабитовського до кам'янецького каштеляна С. Лянцкоронського	16
№ 15. 1649, травня 3. Меджибіж. Регест листу шляхтича Олександра Людвіка Незабитовського до кам'янецького каштеляна С. Лянцкоронського	17

№ 16. 1649, травня 22 (12). Уривок з відписки воєводи М. Плещеєва в Посольський приказ	17
17. 1649, липня 5. Табір коронних військ під Збаражем. Лист коронного підчашого М. Остророга до коронного канцлера Є.Оссолінського	18
№ 18. 1649, липня 21 (11). Полтава. Уривок з листу полтавського наказного полковника І. Іскренка вольновському воєводі Ф. Арсеньєву.	18
№ 19. 1649, липня 25 (15). Путивль. Уривок з відписки путивльського воєводи Микити Плещеєва до царя Олексія	18
№ 20. 1649, серпня 3 (липня 24). Уривок із справи про перебування в Москві єрусалимського патріарха Паїсія	18
№ 21. 1651, травня 14. Уривок з щоденника походу коронних військ під Берестечко	19
№ 22. 1651, травень (?). Уривок з конфесати (протоколу допиту) полонених козаків, сотника Переяславського полку та Богдана Себельницького	19
№ 23 1651, не раніше 6 травня. Уривок з конфесати (протоколу допиту) полонених козаків	20
№ 24. 1653, серпня 11 (1). Путивль. Уривок з відписки путивльських воєвод Федора Хілкова і Петра Протасьєва до царя Олексія . .	21
№ 25. 1653, серпня 27 (17). Уривок із статейного списку царського посла в Україну І. Фоміна	21
№ 26. 1653, вересня 5 (серпня 26). Уривок з відписки путивльських воєвод Ф. Хілкова й П. Протасьєва	21
№ 27 1653-1654. Фрагмент польського щоденника, у котрому йдеться і про Жванецьку битву	22
№ 28. 1682 р. Уривок з анонімної «Віршованої хроніки».	22
№ 29. 1654, січня 8 (1654, грудня 29). Уривок з статейного списку царських послів на Україну Родиона Стрешньова та Мартемьяна Бредихина	22
№ 30. 1654, березня 26 (16). Уривок з листа шляхтича Павла Олекшича до брацлавського полковника Івана Богуна. .	23
№ 31. 1681 р. Уривок з віршованої хроніки С. Твардовського “Wojna domowa” (Громадянська війна)	23
№ 32. 1655, травня 8 (квітня 28). Уривок з інструкції київської шляхти на варшавський сейм, призначений на 19.05. 1655 р.	24
№ 33. 1657, липень-серпень. Уривки з тогочасних європейських газет.	24

№ 34. Початок XVII ст. Уривки з щоденника шляхтича Олександра Скоробогатого	25
№ 35. 1657, травень-серпень. Уривок з статейного списку царського посла Івана Желябузького до трансільванського князя Д'єрдя II Ракоці	25
№ 36. Друга половина XVII ст. Уривки з хроніки («Літопис Молдавської землі...») Мирона Костіна	30
№ 37. Уривок з твору Й.-Х. Енгеля «Історія України...» (1796 р.)	30
№ 38. 1657, серпня 22. Уривок з щоденника шляхтича Речі Посполитої Яна Антоні Храповицького	31
№ 39 1658 р. «Інформація з України від комісарів його к. мості послана року Божого 1658» (регест)	31
№ 40–41 1658, лютого 10 (січня 31). Межибіж. Лист Федора Михайловича, полковника Подільського полку, стражника пограничного, губернатора меджибізького замку, до Станіслава-Казимира Беневського	31
№ 42. 1658, квітня 16 (6). Москва. Уривок з царської інструкції боярину Василю Шереметєву, відправленого до Києва	32
№ 43. 1658, квітня 16 (6). Москва. Уривок з договору	32
№ 44. 1658, травня 2 (квітня 22). Уривок листа гетьмана Івана Виговського до царя Олексія.	33
№ 45. 1659, червня 9. Варшава. Універсал короля Яна Казимира (регест)	33
№ 46. 1659, після 29 вересня. Львів. Уривок з листу невідомого до невідомого	33
№ 47. 1662, березень. Чигирин. Дипломатична інструкція гетьмана Юрія Хмельницького і всього Війська Запорізького своїм представникам на сейм Речі Посполитої.	34
№ 48. 1663, лютого 18 (8). Уривок з реєстру проданих церковних книг ставропігійального братства у Львові.	34
№ 49. 1665, квітня 29. Варшава. Реляція подорожі на Україну невідомого агента, дана королю Речі Посполитої Яну Казимиру 29.04. 1665 р.	35
№ 50. 1667, лютого 8 (січня 29). Уривок з листа гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія	35
№ 51. 1667, травня 25(15). Монастир Сваричевський. Уривок з акту обрання шляхтою Івана Шумлянського, єпископом львівським, галицьким і Кам'янець-Подільського	35
№ 52. 1668 р. Реєстр димів Летичівського повіту.	35

№ 53. 1669, до січня 26 (16). Уривок з універсалу київського митрополита Йосифа Нелюбовича-Тукальського.	36
№ 54. 1669, червня 26. Межибіж. Новина (регест)	36
№ 55 1669, липня 14, жовтня 10. Межибіж. Новина (регест)	37
№ 56. 1669, жовтня 13 (3). Інструкція на коронаційний сейм гетьмана П. Дорошенка і Війська Запорозького	39
№ 57. 1670, жовтень. Уривок з дипломатичної інструкції гетьмана П. Дорошенка, даної послам на сейм Речі Посполитої	39
№ 58. 1670, жовтня 12 (2). Дипломатична інструкція від Війська Запорозького Дипломатична інструкція від Війська Запорозького на чолі з гетьманом Петром Дорошенко козацьким послам на сейм Речі Посполитої Петрановському й Тарасенку	40
№ 59. 1671, березня 24. Уривок з конфесати (протокола допиту) козака-дорошенківця Кіндрата з Пирятина	40
№ 60. 1671, квітня 21. Кам'янець-Подільський. Уривок з новини	41
№ 61. 1671, вересня 5 (серпня 26). Уривок з регесту запрошення королівських комісарів представників православного духовенства на збір у Крилос для передачі Єремії Свистельницькому львівського, галицького і Кам'янець-Подільського єпископства.	41
№ 61а. 1671 – 3 пунктів королівської (?) ради.	41
№ 62. 1672, січня 31. Межибіж. Новина (регест)	41
№ 63. 1672, березня 10. Кам'янець-Подільський. Уривки з новини.	42
№ 64. 1672, квітня 23. Лист немирівського підстарости до межибізького коменданта (регест)	42
№ 65. 1672, серпня 22. Межибіж. Новина (регест).	42
№ 66. 1672, жовтня 7 (вересня 27). Уривок з листу паволоцького полковника Григорія Гамалії до архімандрита Києво-Печерської лаври Інокентія Гізеля	43
№ 67. 1672 р. Уривок з віршованої хроніки Станіслава Маковецького «Реляція Кам'яця, взятого турками в 1672 році»	43
№ 68. 1673, січня 30. З листу великого візира Османської імперії до кримського хана Селім-Гірея I (регест)	43
№ 69. 1673, березня 3 (лютого 21). Уривок з відписки київського воеводи князя Козловського до царя Олексія	44
№ 70. 1673, січня 30 (20). Уривок з свідчень втікача з турецького полону, солдата Івана Андрієвича № (з відписки київського воеводи Юрія Трубецького до царя Олексія)	44

№ 71. 1673, березня 23 (13). Уривок з відписки Семена Щоголіва, царського посла до гетьмана Івана Самойловича.	44
№ 72. 1673, квітня 6 (березня 27). Уривок з листу переяславського полковника Дмитрашки Райчі до князя Юрія Трубецького.	45
№ 73. 1673, квітня 20 (10). Уривок з відписки царю Олексію князя Юрія Трубецького із свідченнями втікача з турецького полону Василя Федоренка	45
№ 74. 1673, квітня 30 (20). Київ. Уривок з відписки князя Юрія Трубецького з «расспросніми речами» вихідців з полону.	46
№ 75. 1673, жовтня 30 (20). Київ. Уривок з відписки князя Юрія Трубецького з «расспросными речами» розвідника – київського міщанина Лаврентія Василенка.	46
№ 76. 1673, листопада 2 (жовтня 23). Київ. Уривок з відписки князя Юрія Трубецького царю Олексію з «расспросными речами» купця з Лабуні Івана Труновича	46
№ 77. 1674, квітня (6). Новий Костянтинів. Уривок з листу полковника Федора Болюбаша (Балабаша) до кальницького полковника	47
№ 78. 1674, квітня 29 (19). Вінниця. Уривок з універсалу серадзького підчасного Анджея Моджеєвського.	47
№ 78а. 1674, серпня 7. Межибіж. Новина (регест).	47
№ 78б. 1674, вересня 2. – Турецький табір у Ладижині. – Лист Карвовського до короля (регест).	47
№ 78в. 1674, не пізніше вересня 3. – Лабунь, Полонне, Меджибіж, Бар. – Новини (регест).	48
№ 79. 1675, травня 23 (13). Межибіж. Уривок з листу коронного регіментаря Анджея Монджевського до кошового отамана Івана Сірка	48
№ 80. 1675, червня 15 (5). Межибіж. Уривок з листу коронного регіментаря Анджея Монджевського до кошового отамана Івана Сірка	49
№ 81. 1675, липня 23 (13). Під Биковим. Уривок з листу димерського комеданта Іллі Новицького до гетьмана Івана Самойловича.	49
№ 82. 1675, серпня 3 (липня 24). Межибіж. Уривок з «расспросных речей» турецьків, взятих в полон під Межибожем	49
№ 83. 1675, вересня 8 (серпня 29). Чигирин. Уривок з листу гетьмана Петра Дорошенка до брацлавського полковника Федора Болюбаша	50
№ 84. 1675, грудня 30 (20). Київ. Уривок з свідчень розвідників-киян	50

№ 85 Друга половина XVII ст. Уривки з мемуарів польського шляхтича Миколая Ємьоловського	50
№ 86. 1655-1676 рр. З цитат і переказів джерел, що містяться у монографії Дмитра Дорошенка «Гетьман Петро Дорошенко»	51
№ 87. 1677, липня 8. Уривок з реляції про посольство до Туреччини хелмського воєводи Яна Гнинського	54
№ 88. 1677, листопад. Лист холмського (хелмінського) воєводи до гетьмана польного коронного (регест)	54
№ 88а. 1678, березня 25 (15). Київ. Уривок з листа київського сотника Михайла Степанського до київського полковника Костянтина Солонини	55
№ 90. 1678, квітня 3 (березня 24). Ніжин. Уривок з листу полковника Костянтина Могилевського до гетьмана Івана Самойловича . .	55
№ 91. 1678, квітня 8 (березня 29). Уривок з конфесати польського татарина Рамазанка, який був на службі у Юрія Хмельницького	55
№ 92. 1678, червень. Свідчення втікача з турецького полону козака Василя Коломийченка	56
№ 93. 1678, листопад. Свідчення перебіжчика від Ю. Хмельницького Василя Білецького	56
№ 94. 1678, листопада 26 (16) З вістей Івана Богданова, царського посла до гетьмана І. Самойловича	56
№ 95. 1678, грудня 17(7). Уривок з відомостей полтавчанина Івана Дорошевича, підписка в канцелярії П. Дорошенка (у листі гетьмана Івана Самойловича до царя Олексія)	57
№ 96. Після 1679 р. Уривки з мемуарів польського шляхтича Миколая Ємьоловського	57
№ 97. 1681 р. Турецький дефтер (інвентар) Межибожа (регест) . . .	58
№ 98. 1682, серпень (?). Інструкція київської шляхти послам на варшавський сейм (17. 09.1682 р.)	60
№ 99 1682, грудня 26 (16). Інструкція чернігівської шляхти послам на варшавський сейм 1683 р.	60
№ 100. 1687, вересня 23 (13). Овруч. Регест протоколу допиту козака-розбійника Андрія Романовича	61
№ 101. 1695, липня 7. Львів. Уривок з листу королівського секретаря, львівського міщанина Домініка Вільчка до короля Речі Посполитої Яна Собеського	61
№ 102. 1702 (?), після 26 лютого. З-під Слущька. Уривок з листа польського шляхтича до свого зверхника	62

№ 103. 1702, вересня 20. Інструкція шляхти Подільського воєводства коронному гетьману (регест)є.	62
№ 104. 1702, жовтня 13. Львів. Новина.	63
№ 105. 1702, жовтня 25. Львів. Уривки з новини-донесення	63
№ 106. 1702, листопада 1. Львів. Новина про хід антипольського повстання 1702 р.	64
№ 107. 1703, січня 2. Дубно. Уривок з рукописної газети (регест).	64
№ 108. 1703, січня 10. Львів. Новина.	65
№ 109. 1703, травня 19. Регест скарги шляхтича Івана Радоманського на шляхтича Станіслава Улеського, який напав на його селян і пограбував їх	65
№ 110. 1703, жовтня 19. Меджибіж. Уривок з польськомовної рукописної газетної газети	65
№ 111. 1703, лютого 23. Уривок з листу невідомого шляхтича до невідомого з свідченнями про антипольське повстання Семена Палія	66
№ 112. Початок XVIII ст. Уривок з мемуарів польського шляхтича Л.А. Раковського.	66
№ 113. 1707, квітня 3. Звенигород. З листу коронного гетьмана А. Сенявського до ротмістра коронних військ	67
№ 114. 1708, лютого 3. Свідчення Миська, мельника з Кошаринець, про переведення селян перед турецькою окупацією на Волинь	67
№ 115. 1708, лютий. Межибіж (?). Розпорядження Ельжбети Вікторії Потоцької, брацлавської воєводини, щодо повинності селян Межибізького ключа (регестр)	67
№ 116. 1711, травня 5. Львів. Уривок з записів типографії львівського ставропігійального братства	68
№ 117. 1713, листопада 19 (8). Протокол допиту шляхтича Михайла Янковського, який брав участь у гайдамацькому русі (регест).	68
№ 118. 1713, листопада 19 (8). Протокол допиту шляхтича Миряньського, який брав участь у гайдамацькому русі (регест)	69
№ 119. 1713, листопада 13. Летичів. Свідчення полоненого селянина-гайдамаки Ілька Ледовського (регест)	69
№ 120. Початок XVIII ст. Уривок з літопису Самовидця.	69
№ 121. Початок XVIII ст. Уривки з літопису Величка.	70
№ 122. Кінець XVIII ст. Уривок з «Історії Русів»	72
№ 123. 1717, серпня 31. Межибіж. Новина (регест).	73
№ 124. 1717 р. Інвентар Меджибізької волості 1717 року.	73

№ 125. 1730, березня 5. Межибізький замок. Наказ Шуместровського(?) (регест)	106
№ 126. 1735 р. Опис шкод, завданих Межибізькому ключу російськими військами (регест)	106
№ 127. 1736–1737р р. Уривок із списку студентів Києво-Могилянської Академії	107
№ 128. 1730, квітня 27. Летичів. Регест новини	107
№ 129. 1730-1731 рр. З міської книги Межибожа (регести).	107
№ 130. 1730, листопада _ . Меджибіж. З міської книги Межибожа: заява меджибізьким ченцям	111
№ 131. 1730, листопада 20. Меджибіж. З міської книги Межибожа: рішення міської влади щодо скарги меджибізького міщанина Максима Черепенка	131
№ 132. а)1730, листопада 7. Меджибізький замок. З міської книги Межибожа: комісарський декрет в справі Яцька Огнистого з меджибізькими євреями про отруєння (регест)	132
№ 133. 1730. Межибіж. З міської книги Межибожа: пункти межибіжців подані до комісаріату (регест)	115
№ 134 1730-1731 рр. З міської книги Межибожа.	119
№ 135. 1734, березня 20. Заява шляхтича Юзефа Куриловича, управляючого Шаравецькою маєтністю (регест)	123
№ 136. 1734, червня 18. Протокол допиту трьох полонених (Андрій Сулак, Григорій Воробець, Петро Дем'янович) – учасників антипольського повстання під приводом полковника Верлана (регест).	123
№ 137. 1734, серпня 27. Скарга від імені князів Антоні і Франциска Любомирських на управителя Межибізькою маєтністю полковника Жан-Батиста Десієр (Dessieur) (регест).	124
№ 138. 1734, вересня 8. Бар. Уривок із заяви селян села Чернятина (Петра Славинського і Андрія Беднарівського), що вони беруть на поруки односельчанина Данила Юха, звинуваченого в участі в гайдамацькому русі.	124
№ 139 1734, жовтня 31. Кам'янець-Подільський. Протокол допиту розбійника Івана Клобуцького (регест)	124
№ 140. 1735, квітня 11. Заява управителя Межибізької маєтності Жана-Батиста Десієра (регест)	125
№ 141. 1735, червня 14. Вінниця. Позов до суду власника села Мизякова і його управителів за скаргою євреїв-жителів	

Меджибожа на селян Мизякова, які брали участь у гайдамацькому русі, вбивали і грабували родичів скаржників (регест)	125
№ 142. 1735, вересня 1. Постанова сеймику Брацлавського воєводства, де зокрема була обрана делегація до російського фельдмаршала Мініха і була дана їм відповідна інструкція (регест)	125
№ 143. 1737 р. З міської книги Межибожа (регести)	126
№ 144. 1737–1790 рр. Уривки з метричної книги церкви св. Іоанна Богослова (Межибіж).	126
№ 145. 1740 р. З міської книги Межибожа	138
№ 146. 1740, жовтня 9. Меджибіж. З міської книги Меджибожа: свідоцтво кагалу м. Меджибожа, дане міщанину Могилева-Подільського Зеліку Єсифовичу	141
№ 147. 1741, січня 4-19. Меджибіж. Витяги із судових справ (регест)	143
№ 148. 1741р. Меджибіж. Витяг із судової справи (регест)	143
№ 149. 1741–1742 рр. З міської книги Меджибожа (регести)	144
№ 150. 1741, червня 24. Замок в Могилеві. Квит, даний Менделю Абрамовичу, меджибізькому міщанину	144
№ 151. 1742–1743 рр. Меджибіж. З міської книги Меджибожа (регести)	145
№ 152. 1744 р.(?). Список верхівки гончарського цеху Межибожа	147
№ 153. 1744 квітня 8-1747, червня 20. Вступ в гончарський цех Межибожа нових членів після відбуття належного навчання	148
№ 154. 1761 р. Меджибіж. З міської книги Меджибожа: купча Стефана Пеленкевича (регест)	149
№ 155. 1765 р. Перепис євреїв Летичівського повіту Подільського воєводства	150
№ 156. 1784 р. Перепис євреїв Летичівського повіту Подільського воєводства	150
№ 157. 1787 р. Перепис євреїв Летичівського повіту Подільського воєводства	152
№ 158. 1788 р. Уривок з відомостей про монахів Свято-Троїцького Мотронинського монастиря	154
№ 159. 1789, травня 6. Уривок з відношення порядкової комісії Волинського воєводства до такої ж комісії Подільського воєводства з відомостями про арештованих та їхніми свідченнями	155
№ 160. 1789, травня 29-червня 2. Виписка з протоколів порядкової комісії Подільського воєводства щодо допитів підсудних	155

№ 161. 1789, травня 11. Меджибож.-Уривки з рапорту поручника Яна Порай Мадейського Подільській порядковій комісії	155
№ 162. 1789, травня 13. Уривок з листу порядкової комісії Подільського воєводства поручнику Яну Порай Мадейському	155
№ 163. 1789, травня 17. Уривки з листу шляхтича Вілямовського	156
№ 164. 1789, квітня 22 і 29. Уривки з свідчень селянина Василя Бедрийчука, взяті на його допиті шляхтичем Цілецьким щодо селянської змови	156
№ 165. 1789, травня 3. Уривки з свідчень селянина Василя Бедрийчука, взяті на його допиті порядковою комісією Подільського воєводства щодо селянської змови	156
№ 166. 1790-1805 рр. Вступ в гончарський цех Межибожа нових членів після відбуття належного навчання.	157
№ 167. 1800 р. Уривки з «Топографического и камерального описания Подольской губернии»	159
№ 168. 1806 р. Уривки з «Географического, гидрографического, топографического и экономического описания Подольской губернии...»	160
№ 169. 1812 р. Опис Межибожа та його передмістя з камерального і топографічного опису Летичівського повіту подільської губернії 1812 р.	160
№ 170. 1818, вересня 12. Межибіж. Договір між училищним начальником и економією Адама Чарторийського щодо заснування повітової школи в Межибожі	167
№ 171. 1818, вересня 12. Тогочасний переклад вищезгаданого договору російською	171
№ 172. 1818–1822. З справи про заснування Межибізького повітового училища	173
№ 173. 1818, вересня 12. Тогочасний переклад вищезгаданого договору російською	174
№ 174. 1818–1819 рр. Справа про відкриття межибізького повітового училища	176
№ 175. 1818. Лист уповноваженого п. Пухальського про складний стан межибізького повітового училища.	184
№ 176. 1822-1823 рр. З справи про створення конвенту (інтернату) при Межибізькому училищі	190
№ 177. 1821-1825. Справа про викладача межибізького повітового училища о. Івана Дуніковського	193

№ 178. 1823 р. Витяги з прибутково-розходної книги за 1823 р. межибізького повітового училищ.	195
№ 179. 1823 р.- Витяги з прибутково-розходної книги за 1824 р. Межибізького повітового училища	196
№ 180. 1825, березня 8. Лист смотрителя межибізького повітового училища Юліана Ковалевського до ректора Віленського університету Пелікана (?)	198
№ 181. 1825, серпня 12. Межибож. - Рапорт Юліана Ковалевського, смотрителя межибізького повітового училища, ректору Віленського університету Пелікану	200
№ 182. 1825, жовтня 17. Межибіж. Лист шкільного медика В. Вітковського і межибізького аптекаря Ю. Ребіцера до ректора Віленського університету В.Пелікана	204
№ 183. 1826 р. Уривок із списку викладачів Межибізького повітового училища	205
№ 184. 1826 р. Справа про чашу для зберігання церковних апаратів	206
№ 185. 1827 р. (?). Уривок з відомості про стан училищ Подільської губернії (Межибіж)	207
№ 186. 1827–1828 рр. Листування з попечителем Віленського навчального округу про призначення вчителів в межибізьке повітове училище.	208
№ 187. 1827, грудня 16. Вінниця. Уривок з рапорту директора училищ Подільської губернії Ковалевського в правління Віленського університету	210
№ 188. 1827, липня 25. Меджибіж. Рапорт виконуючого обов'язки смотрителя меджибізького повітового училища правлінню Віленського університету про смерть смотрителя цього училища Тадеуша Боровського.	211
№ 189. 1830 р. Справа про призначення лікаря межибізького повітового училища І. Коха	212
№ 190. 1831 р. Послужні списки викладачів межибізького повітового училища	214
№ 191. 1830. Формулярний список вчителя ланкастерівської школи в Межибожі.	223
№ 192. Не раніше 1830 р. Представлення смотрителя межибізького повітового училища директору училищ Подільської губернії . . .	223
№ 193. 1831, не раніше 12 квітня. Уривок з відомості про жертви епідемії холери в Подільській та Волинській губерніях	225

№ 194. Пісня про Устима Кармалюка	226
№ 195. 1833, березня 4. Кам'янець-Подільський. Доповідна записка директора училищ Подільської губернії Ф. Телешова попечителю Київського навчального округу Є. Ф. фон Брадке про стан запроектованих повітових училищ	226
№ 196. 1833–1834 рр. Справа про граціалістів (пенсіонерів) межибізького і гранівського маєтностей князя Адама Чарторийського	229
№ 197. 1833, березня 4. Рапорт директора училищ Подільської губернії Федора Телешова попечителю київського учбового округу фон Брадке про стан межибізького училища	240
№ 198. 1837–1838 рр. Справа про спробу ліквідації межибізької поштової станції.	243
№ 199. 1834, травня 25. Кам'янець-Подільський (?). Лист подільського архієпископа Кирила до київського військового і подільського та волинського генерал-губернатора В. В. Левашова про уніатського священника в Меджибожі Левицького, який поширював відозву польського комітету в Парижі (голова – Йоахим Лелевель) із закликом боротьби проти Російської імперії	246
№ 200. 1834, червня 3. Кам'янець-Подільський. Витяги з листування щодо цієї справи до київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора В. В. Левашова віце- губернаторів і міністра внутрішніх справ	247
№ 201. 1834, вересень. Справа про «образ мыслей» викладача межибізького повітового училища ксьондза Ясинського.	249
№ 202. 1836, квітня 28 – 1838, червня 5. Справа про передачу і прийняття конфіскованих маєтностей Київської та Подільської губерній у воєнне відомство	250
№ 203. 1839, вересня 18 – 1841, листопада 7. Справа щодо перенесення повітового центру з Летичева до Межибожа	258
№ 204. 1840, березня 20. Кам'янець-Подільський. Рапорт директора училищ Подільської губернії помічника попечителя київського навчального округу В.І. Карлгофу щодо межибізького повітового училища	264
№ 205. 1840, червня 12. Лист попечителя київського навчального округу до директора училищ Подільської губернії щодо промови на урочистостях викладача Межибізького дворянського повітового училища Стульчинського	269

№ 206. 1840, 14 серпня. Прохання штатного наглядача Межибізького дворянського повітового училища до директора училищ Подільської губернії про надання дозволу на перетворення Межибізького замкового римо-католицького костелу в православну церкву.	269
№ 207. 1840, 11 серпня. Зобов'язання жителів Межибожа облаштувати та утримувати за власний кошт замкову церкву.	270
№ 208. 1841, травня 2 – 1845, квітня 21. Справа про створення в Межибожі дворянського училища і про переведення туди з Ярмолинців дворянського і приходського училищ в зв'язку з переведенням у Межибожа у воєнне відомство.	271
№ 209. 1841, січень-квітень. Справа по «отношению» інспектора резервної кавалерії генерал-лейтенанта Гершцвейга про прискорення розгляду рішення про «отыскивающих свободь» селянах Долинських.	273
№ 210. 1844, травня 4. Лист Д. Г. Бібікова щодо будинків двох межибізьких євреїв	274
№ 211. 1842, не раніше 20 грудня. Кам'янець-Подільський. Справа «об осмотре г. попечителем учебных заведений» Киевской, Подольской и Волынской губернии	275
№ 212. 1839, жовтня 1839-1844, січня 29. Справа штабу інспектора резервної кавалерії генерал-лейтенанта Гершцвейга щодо прохання поселян Межибожа про надання їм волі, яку дали їм колишні власники маєтності.	283
№ 213. 1844 р. Справа штабу інспектора резервної кавалерії про «отыскивающих свободу» воєнних поселян і нижніх чинів воєнно-робочих рот	289
№ 214. 1842, липня 30, вересня 10. Кам'янець-Подільський. Справа про пожежі у Межибожі.	294
№ 215. 1846, друга половина грудня. Рапорт в. о. подільського віце-губернатора щодо зібрання статистичних даних Київської, Подільської та Волинської губерній	296
№ 216. 1845, жовтня 10. Справа про претензіях поміщика Йоахима Лозинського до маєтностей «мятежника» Адама Чарторийського	297
№ 217. 1850, грудня 26. Межибіж. Прохання межибізьких євреїв, адресоване міністру фінансів Ф. П. Вронченку з проханням не допустити їхнього виселення з міста	297

№ 218. 1850–1857 рр. Вступ в гончарський цех Межибожа нових членів після відбуття належного навчання	299
№ 219. 1853–1854 рр. Справа про зміцнення поштових станцій Київської, Подільської і Волинської губерній. Частина 1.	301
№ 220. 1853, грудня 17 – 1854 січня 20. Справа про випускника межибізького дворянського повітового училища	303
№ 221. 1857, квітня 1. Уривок з листа до київського воєнного генерал-губернатора, подільського і київського губернатора Д. Г. Бібікова щодо втікача – селянина С. Лелика.	303
№ 222. 1858, березня 18-1859, травня 26. Справа «Управління округов Києвско-Подольского поселення по части строительной. По предмету отдачи строений состоящих в м. Межибож под помещение тюремного замка и присутственных мест	304
№ 223. 1859, березня 7 – 1860, червня 28. Справа про пожежу в Межибожі.	308
№ 224. 1860, грудень. Справа про ініціативу власника чоловічої школи у Межибожі Петра Дзенціола щодо викладання в ній на польській мові	310
№ 225. 1862, червня 22. Кам'янець-Подільський. Лист з канцелярії подільського громадянського губернатора до виконуючого обов'язки київського воєнного, подільського і волинського генерал-губернатора.	312
№ 226. 1862 р. Уривки з історичного нарису М.Я. Орловського	313
№ 227. 1865, грудня 14. Кам'янець-Подільський. Початок листа генерал-майора Сухотина до київського, подільського та волинського генерал-губернатора щодо справи єврея Давида Двойриса	314
№ 228. 1868, грудня 4 – 1869, вересня 19. Справа про млини у Межибожі.	315
№ 229. 1869, 23 листопада. Постанова Межибізького сільського сходу про взяття до громади відставного денщика 12-го Драгунського Стародубівського полку Івана Романовича Петренка та відведення йому землі під садибу	319
№ 230. 1870, 28 лютого. З рапорту Летичівського поліцейського правління Подільському губернському правлінню про виконання вимоги щодо опису замку та інших пам'яток старовини в містечку Межибіж.	320

№ 231. 1870, 5 березня. Договір Макара Шилобота з Межибізьким волосним правлінням про взяття його на посаду вчителя до волосної школи	321
№ 232. 1870, 28 листопада. Рапорт благочинного священника Іоана Васильєвського до Подільської духовної консисторії з даними про кількість учнів в церковно-парафіяльних школах 4-го округу Летичівського повіту від 28.11.1870 року	322
№ 233. 1870, 28 листопада. Відомість про кількість церковно-приходських шкіл та учнів, що в них навчалися в 4-му благочинному окрузі Летичівського повіту	323
№ 234. 1871, січень–березень. Справа про пожежі в Межибожі.	
№ 235. 1872, 7 квітня. Постанова сільського сходу с. Ставниці про перебудову мосту	324
№ 236. 1872, квітня 7. Кам'янець-Подільський. Лист подільського губернатора про закриття в Межибожі єврейського шпиталу	326
№ 237. 1873, 15 травня Рапорт Летичівського повітового землеміра Подільському губернському управлінню. Село Козачки	328
№ 238. 1882, червня 26. Київ. Звинувачувальний судовий акт щодо міщан, котрі звинувачувалися у єврейському погромі у Межибожі 5.04. 1882 р.	329
№ 239. 1882, липня 19. Київ. Акт звинувачення суду у справі про учасників єврейського погрому у Межибожі.	331
№ 240. 1882, жовтня 30. Кам'янець-Подільський. Постанова Подільського губернського правління щодо ярмарків у Меджибожі.	338
№ 241. 1887. Початок документа «Список селениям Летичевского уезда».	345
№ 242. 1890, жовтня 24. Витяг зі списку містечок Подільської губернії, в котрих відбувається збір податків на базари і ярмарки	345
№ 243. 1890, серпня 1. Список нових і відреставрованих церков Подільської губернії.	345
№ 244. 1890, грудень – 1891, березень. Витяг з міністерського «докладу» щодо збирання податків за місця торгівлі у Подільській губернії після 1868 р.	349
№ 245. 1888, травня 25. Летичів. Доповідна записка повітового (?) мирового посередника київському генерал-губернатора про кількість населення в м. Межибожі	349

№ 246. 1892, вересня 30. Межибіж. Запис в метричній книзі межибізького костелу	351
№ 247. 1887, червень-1899, листопада 9. Справа про відпуск грошей на замошення Межибожа	352
№ 248. 1896. Стаття про Межибіж в «Энциклопедическому словаре» Ф. Брокгауза и І. Ефрона	355
№ 249. 1899, липень-вересень. Справа про зловживання при замошенні Межибожа.	355
№ 250. 1903. Уривок із статті «Хасидизм» з «Энциклопедического словаря» Ф. Брокгауза и І. Ефрона про видатного єврейського релігійного діяча Бешта.	362
№ 251. 1903, лютого 10. Кам'янець-Подільський. Лист в. о. подільського громадянського віце-губернатора до київського воєнного, подільського і волинського губернатора.	363
№ 252. 1903, березня 19-1904 лютого 20. Справа про дозвіл виконати додаткове будівництво при земських лікарнях в 11 пунктах Подільської губернії на суму 384 93 р.	365
№ 253. 1905 р. Листування подільського губернатора з командуючим військами	367
№ 254. 1910, червень. Постанова київського воєнного окружного суду по звинуваченню рядових 48 піхотного Одеського полку Т. Філіп'єва і М. Садовникова за правопорушення у Межибожі	369
№ 255. 1912, серпень – 1917, січень. Справа про намір перейменування Межибожа	371
№ 256. 1917 р. Справа про мітинги під Межибожем	375
№ 257. 1917, серпня 9. Межибіж. Телеграма командира 34-го армійського корпусу П. Скоропадського з проханням не направляти в корпус українські поповнення з Петрограду . .	382
№ 258. 1917, жовтня 18. Прохання-скарга дворянина Б.Б. Залеського про погром солдатами 414 полку маєтку О.Ю. Погорського. . .	383
№ 259. 1917, листопада 10. Межибіж (?). Телеграма командуючого 34 корпусом генерал-лейтенанта П. Скоропадського до штабу Південно-Західного фронту	384
№ 260. 1917. Уривки з мемуарів гетьмана Павла Скоропадського . .	384
Іменний покажчик	388
Географічний покажчик.	420

Наукове видання

Старий Межибіж

(збірник джерел)

Упорядники:
Ю. Мищик, В. Дячок, О. Боляк, І. Тарасенко

*Затверджено до друку Вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
протокол № 4 від 29 травня 2020 року*

Фото для вклейки зроблені в 1930 р. П. М. Жолтовським, зберігаються в
фонді 278 - № 475-497 ІР НБУВ

На обкладинці - Церква Святого Миколая (Замкова церква) -
центральна будівля стародавньої Межибізької фортеці. Фото взято
на сайті <https://drymba.com>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Інститут рукопису

Інститут української археографії
та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України
Вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001.

Підп. до друку 13.07.2020.
Формат 60x84 ¹/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 28.
Наклад 100. Зам. №4.

Друкарня Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
03039, Київ – 39, проспект Голосіївський, 3.

НОТАТКИ

НОТАТКИ